

كسما نك ۽ بلوچي كسما نك

(ازم، تاريخ ۽ گچينين كسما نك)

هسيبتان عمر

بلوچي اكيڊمي ڪوئٽه

عدالت روڊ، ڪوئٽه

(c) All rights are reserved.

اے کتاب ۽ درائیں حق گوں بلوچی اکیڈمی ۽ انت۔
بیدے بلوچی اکیڈمی ۽ رضا ۽ کس ایشی ۽ مواداں چھاپ کت نہ کنت۔

کسما نک ۽ بلوچی کسما نک
(ازم، تاریخ ۽ گچینیں کسما نک)
(پٹ ۽ پول)

ہسبتان عمر

۲۰۱۹ء

ISBN # 978-969-680-090-3

نہاد: 150 کلدار

اکیڈمی ۽ اے کتاب ماں ذکی پرنٹنگ پریس کراچی ۽ چھاپ کنائینگ ۽ شنگ کتگ۔

نامدراست

ہماہانی نامء کہ آہاں بنی آدمء را پچارے داتگ۔

منّت واری

اے کتاب ء سرجم کنگ ء من ء بازیں دوزواہاں مکک کتگ۔ من شرف شاد،
چندن ساچ، عابد میر، عبدالرازق ابا بکی، اکبر ساسولی ء جمیل امام ء منت
واراں کہ آہاں کسمانک ء باروارہشونی مواد ء کتاب شون داتگ انت۔ من
افضل مراد ء ہم منّت ء گراں کہ من چہ آئی ء پٹ ء پولی تھیسر۔ ء مدت زرتگ۔
اے مردماں ابید من بالانچ حمید ء ذاکر قادر ء ہم منت واراں کہ آہاں کتاب ء
ردی شون داتگ انت ء پولکاری رہبندانی بارواصلہ داتگ۔

لر

9	پیش لبر	-1
11	کسمائک (Drama)	-2
15	i۔ ازم (Art)	
23	ii۔ کنڈگ (Stages)	
25	iii۔ تهر (Types)	
28	iv۔ پیشدارگ ء دروشم (Presentation)	
32	v۔ کسمائک ء کسہ	
36	vi۔ کسمائک ء آزمائک	
37	vii۔ کسمائک ء فیچر	
41	viii۔ کسمائک ء کسمائکی دروشم	
43	تاریخ (Origion and History)	-3
48	i۔ دنیا ء اولی ازم کار	
49	ii۔ انگریزی ڈرامہ	
57	iii۔ جاپانی ڈرامہ	
61	iv۔ فارسی ڈرامہ	

66	۷۔ اردو ڈرامہ
74	۶۔ سندھی ڈرامہ
78	۷۔ پنجابی ڈرامہ
82	۸۔ پشتو ڈرامہ
90	۹۔ براہوئی ڈرامہ
98	4۔ بلوچی کسمائیک
101	i۔ رُوم
105	ii۔ بُن زہ
120	iii۔ بلوچی نوکیں کسمائیک
123	iv۔ ایچ کسمائیک
127	v۔ ریڈیو کسمائیک
130	vi۔ ٹی وی کسمائیک
132	vii۔ لبرائٹی کسمائیک
135	5۔ فلم (Film)
136	i۔ ہنداتی تاریخ
137	ii۔ ہندوستانء فلم سازی
138	iii۔ پاکستانء فلم سازی
139	iv۔ بلوچی فلم

- 145 6_ بلوچی ۽ بنداتی کسمائڻڪ
- 147 6.1_ زانگ ملا مراد علی
- 162 6.2_ عزم ۽ نہاں عنبر پنجگوری
- 167 6.3_ شلی اکبر بارکزئی
- 175 6.4_ شہناز مراد آوارانی
- 187 6.5_ سرور ۽ آس زرتہ مولا بخش گرانی
- 193 6.6_ خراسان ۽ دُنڱ ادیب یوسف زئی
- 206 6.7_ بلوچ مات کریم دشتی
- 212 6.8_ بغداد ۽ دُرُ حشر کاشمیری / ادیب یوسف زئی
- 218 6.9_ اے مئے واجہانی کارانت اکبر بارکزئی
- 225 6.10_ رموشنگلیں سنگت عنایت اللہ قومی
- 229 6.11_ بلوچی جُ محمد عبداللہ بلوچ
- 245 7_ بلوچی کسمائڻکی کتابانی پڄار
- 246 i_ گچین کسمائڻڪ
- 247 ii_ نگرہ درنز
- 248 iii_ گوہر ۽ دزپش
- 249 iv_ انجیر ۽ پیل
- 249 v_ مہر ۽ آشوب

250	vi - ہوشام
251	vii - آسء چہر
251	viii - میڈیا
252	ix - ڈرامہ
252	x - بُرتاپ
253	xi - بیڈیلیو
253	xii - امپشی سروزنالنت
254	8 - بلوچی ء کسمانگ نویس
261	9 - بلوچی کسمانگانی لڑ (1956 تا 2018)
273	10 - بلوچی فلمانی لڑ
276	10.1 بلوچی ڈبنگ فلم
277	11 - آسر
283	12 - کتابیات (Bibliography)

پیش لبر

کسمانک ء ازم پہ بلوچاں نوکیں چیزے نہ انت، اے آئی ء راجی ء لبرانکی زند ء ہمراہی ء ہور انت۔ کوہنیں داستان، کسہاں ء شاعری ء بگرتاں ریڈیو ء ٹی وی ء دور ء ازمکاراں اے ازم برجہ داشتگ۔

کسمانک ء ازم ء پہازگ ء مئے لبرانت ء لبرانکی گلاں بازیرں جہد کتگ۔ عاقل خان مینگل، عطاشاد، امان اللہ گچگی، بشیر احمد بلوچ، میر مٹھا خان مری، کریم دشتی، محمد بیگ بیگل، نصیر شاہین، عبدالحالق بلوچ، غوث بخش صابر ء ایندگہ زانتکار ء نبشتکاراں کسمانک نبشتہ کتگ ء اے کسمانک ریڈیو ء ٹی وی ء ہم پیش دارگ بوتگ انت۔

بازیرں کسمانک نویساں دری زبانی کسمانک رجانک کتگ انت چوکہ ادیب یوسف زئی ء آغا حشر کاشمیری ء کسمانک، امان اللہ گچگی ء شیکسپیر ء ”ہیمملٹ“، عبدالحکیم بلوچ ء شیکسپیر ء ”کنگ لنیر“ ء اہسن ء ”گوسٹ“ رجانک کتگ انت۔ ڈاکٹر فضل خالق ء یونانی نبشتہ کار یوری پیڈیز ء کسمانک ”میڈیا“ بلوچی ء رجانک کتگ۔

ہما کسمانک کہ بلوچ لبرانتاں نبشتہ کتگ انت آغوث بخش صابر، اختر ندیم ء اشیر عبدالقادر شاہوانی ء نژ آورنگ ء کتابی دروشم ء بلوچی اکیڈمی ء چھاپ کتگ انت۔

کسمانگ ۽ باروا اے دراپیں جُهد لائق ۽ توسیپ آنت بلتے اے دراپیں کار
 بیست ۽ یکمی کرن ۽ پیش نیگ انت۔ بلوچی لبرانگ ۽ بنداتی نبشتہ می سالان بلوچی
 کسمانگ وتی ازم ۽ ردا بے مٹیں دُورے بوتگ۔ آدُور ۽ لبرانگ ۽ کسمانکاراں ریڈیو
 ۽ ٹی وی ۽ وسیلہ ۽ بے درویریں کسمانگ نبشتہ کتگ۔ بلتے بڑان ۽ جبرانگ کہ گول وہد
 ۽ گوزگ ۽ کسمانگ نبشتہ کنگ ۽ دودنر ورتزان بوت ۽ اے پڑ ۽ دلگوش گور کنگ نہ
 بوت۔ ہمے سبب ۽ چوشیں ساچست دیما آرگ نہ بُوت کہ مردم پھرے بہ بندیت۔

من کوشش کتگ کہ اے ہفتاد سال ۽ میان ۽ کسمانگ ۽ پڑا ہرچ
 جہدے کنگ بوتگ آئی ۽ باروا وانوکاں سرپدی بہ دیاں۔ اے کتاب ۽ کسمانگ ۽
 ازم ۽ تکنیک ۽ ابید ایندگہ راجی لبرانگانی کسمانگانی بابت ۽ چممشانگ دیگ بوتگ
 کہ وانوکاں ایشانی گول بلوچی کسمانگ ۽ رُدم ۽ تاریخ ۽ دیم پہ دیم کنگ ۽ سرپد
 بوتگ ارزان بہ بیت۔ ایشی ۽ ابید بلوچ نبشتہ کارانی لہتیں بنداتی کسمانگ ہم ہوار
 انت کہ 1960ء ۽ ساری نبشتہ کنگ بوتگ انت۔

گول ہمے امیت ۽ کہ اے کتاب ایندگہ لبرانگ ۽ نبشتہ کاراں کسمانگ
 ۽ ارزشت ۽ سنج ۽ گیشتر ودی کنت ۽ کسمانگ نمبسی ۽ روایت ۽ یک برے پدا
 رواج دیگ ۽ ملک کنت۔

کسمانک

Drama

ہما لبزانک کہ استمانی زندہ ہر دژوشم ۽ اصلیں رنگ ۽ پیش داشت کنت برجم مانیت۔ لبزانت وتی زانت ۽ ازم ۽ وسیلہ مہلوک ۽ راوتی چاگرد ۽ شری ۽ نزوریاں نشان دنت۔ انسان ۽ جذبگ ۽ مارشٹانی درشانی ۽ مستریں وسیلہ لبزانک انت کہ بنی آدم وتی زندہ ۽ وٹی ۽ غمی، آسودگی ۽ گزن، شری ۽ گندگی، رژن ۽ تہاری ۽ عکساں پکھمیت ۽ چریشاں نپ زوریت یاوتا رکینگ ۽ جہداں کنت۔ بنی آدم ۽ زندہ لبزانک پہ یکے دومی ۽ ہزدری انت چیا کہ لبزانک ۽ بنیاتی مول ۽ من زندہ راستیں رنگ ۽ پیشدارگ انت۔

”انسان گوں یک انچیں تب ۽ مزاجے ۽ بندوک انت کہ ہر حال ۽ وتی کتھارسز ۽ لوٹیت ۽ لبزانک یک انچیں پڑے کہ اودا بنی آدم وتی دل ۽ گوگاں بوجیت ۽ تاہیر گپیت۔ ماں لبزانک ۽ پہ انسان ۽ کتھارسز ۽ درشانی ۽ بازیں درپچ چونکہ شاعری یاردانک“۔ (خالق، 2017، تا کدیم 27)

کسہ، گدار ۽ آزمانک ۽ ہوار کسمانک رداکی لبزانک ۽ یک بہرے بلنے ایشی ۽ سیادی گوں عمل کنگ یا کردہ انت۔ کسمانک ۽ کردار گوں وتی عمل (Act) ۽ گپ ۽ رپاں (Dialogue) کسمانک ۽ راہزہ دارکن انت۔

گوشت چیزے کہ اوشتوک انت زندگ نہ انت، ہمیشا زندگی سمر ۽ پُر ۽ نام انت۔ ہے سمر ۽ پُر ۽ درشانی ۽ گوں ازم ۽ عمل (Act) کنگ ۽ کسمانک گوشت۔ کسمانک لبزانک ۽ ہما تہر انت کہ گوں عمل ۽ جبر (Act and Dialogue) بنی آدم ۽ مارشٹاں پیش داریت ۽ راستیانی ندارہ کٹی ۽ کنت۔

کسمانک ۽ بنی آدم ۽ زندگوں کیے دومی ۽ ہمگرنج انت۔ ایشی ۽ وسیلہ ۽ بنی آدم ۽ ہما تک ۽ پہنات (وٹی، گمی) کہ سرظاہر ۽ اندیم انت بلے راجمان ۽ چاگرد ۽ دیروی ۽ مزینں کردے ۽ واہند انت، دیما پد ر کنت۔ ہمیشا کسمانک ۽ تہری دژوشم لبزانک ۽ ایندگہ دژوشماں پُر آرزشت، براہ دار ۽ تامدار ترانت ۽ حیالاتانی درشانی ۽ اثر داریں، وسیلہ انت۔

کسمانک :

کسمانک ۽ بزانت ”یک چیزے ۽ یا کارے ۽ کنگ ۽ پیش دارگ انت“۔ بلوچی لبز بلد ۽ کسمانک ۽ معنا کسانیں کسہ یا ڈرامہ، گشگ بوتگ۔ کسمانک ۽ رانگریزی ۽ ڈرامہ (Drama) گوشت کہ چہ یونانی لبز (ڈراؤ) ۽ دَرَاتلگ کہ بزانتے کنگ ۽ پیش دارگ انت۔ انگریزی ۽ کسمانک ۽ را چوش بیان کنت:

" Drama is a mode of fictional representation through Dialogue and Performance" -

”اے ڈکشنری آف لٹریچر ٹرمز اینڈ تھیوری“ کسمانک ءِ چوش معنا کنت۔

" Any work meant to be Performed on a stage by Actors" -

سیسرو (Cicero) گوشتیت، ”کسمانک زند ءِ گیگان، رسم ءِ دودانی آدینک ءِ راستی انت۔

کسمانک انجیں از مے کہ از مکار گوں وتی اشارگ، جبر ءِ عمل ءِ مہلوک ءِ دیما کاریت۔ کسمانک چہ کسہ، کسہ ءِ کردار، اسٹیج، ٹوک یا جبر ءِ چاروک ءِ جوڑ بیت۔ ایشی ءِ جوڑشت ءِ کسمانکار ءِ جندگار انت بلئے آئی ءِ کرداراں از مکار اسٹیج ءِ پیش کنت۔

ہندی زبان ءِ کسمانک ءِ را ”ناٹک“ یا ”روپک“ گوشتنت۔ حفیظ صدیقی وتی کتاب ”اصناف ادب“ ءِ ناٹک ءِ توسیپ ءِ چوش کنت۔

”ڈرامہ ایک کہانی ہے جو اداکاروں کے ذریعے ناظرین کے سامنے اسٹیج پر پیش کی جاتی ہے“۔ (مراد۔ سال ندارد)

ابراہیم یوسف کسمانک ءِ ودی بونگ ءِ ارزشت ءِ چوش نبشتہ کنت۔

”جب انسان سوسائٹی میں رہتا ہے تو وہ ضرور مختلف طریقوں سے دوسروں کے تاثرات کو بھی محسوس کرتا ہے اور پھر دوسروں کے سامنے ان تاثرات کو پیش کرتا ہے اور جب وہ اس طرح دوسروں کی نقالی کرتا ہے تو ڈرامہ یا ناٹک وجود میں آتا ہے۔ گویا ڈرامہ یا ناٹک انسان کے جذبہ نقالی کا اظہار ہے۔“ (پوری، 2014 تا کدیم 173)

انسان مدام پہ نقل ء گیگان وتی دل ء گپاں دومی مردے ء دیما جنت ء
 پہ اشارہ یا گپ وتی مراداں درشان کنت۔ اے واہگ پرانی ء فطرت ء ودی
 کتگ کہ آ وتی جذبگ ء حیالاں کجام پیے ء ظاہر بہ کنت۔ انچوش کہ یک
 رہشونے چہ وتی گشتانک ء، ملا وتی وعظ ء، سوتی گوں ساز ء زیملاں وتی حیالانی
 درشانی ء کنتت ہے وڑ ازم کار ء کسمانکارے کسمانکی رنگ ء بنی آدم ء واہگاں
 درشان کنت۔

کسمانک ء ازم

(Art of Drama)

کسمانک یک ازمے کہ کنگ ء پیشدارگ بیت۔ ایشی ء جوڑ کنگ ء پیشدارگ ء ہمار ہبند ء طریقہ کہ کارمرز بنت ہما ایشی ء ازم انت۔

کسمانک ء الٰہی ایس بہر آئی ء کسہ انت بزاں پلاٹ انت۔ قولے ارسطو پلاٹ (Plot) کسمانک ء بنگی اصول یا بُن پد انت۔ دومی ایشی ء کردار (Character) انت۔ وہدے کسمانک ء کردار یکے دومی ء دوچار بنت تہ آہانی نیام ء گپ ء گال بیت۔ ہرچ ڈرامہ چہ گر ء دار یا مان آیک (دو چیزانی نیام) بزاں Conflict ء بیت۔ اے Conflict یا مان آہگ دو چیزانی یا سہدارانی میانجی ء بُوت کنت، یک ڈل ء مردے ء نیام ء یا سرجمیں چا گردے ء نیام ء ہم بوت کنت۔ بدی ء ول گوچ کنگ ء یا کہ شتری ء بدی ء نیام ء بوت کنت۔ اے گر ء چیل (Conflict) کہ آسر بیت، کسمانک ہمودا کٹ ایت۔

یک کسمانکے گوں وتی کسہ، کردار ء آہانی جبراں آوہداں اثر مند بُوت نہ کنت دانکہ آئی ء را چارو کے (Audience) مہ بیت۔ پدا سازگاریں جاوَر بزاں اسیج ہم الٰہی انت۔

یک شتریں کسمانکے چہ اے چیزاں بزاں کسہ ء داستان، کردار، ٹوک یا

حجر، ساز و زمیمل، کردارنی نیام ء گر ء چیل، آسمر، حیال ء مقصد کہ بیدے ایشاں
کسمانک سرجم بُوت نہ کنت۔ لہتیں کسمانکی لوٹ اے وڑا انت؛

1۔ اسٹیج (Stage)

کسمانک ء پیش دارگ ء یک اسٹیجے ء بُونگ المی انت۔ کسمانک
یک پچیں پٹے ء ہم بُوت کنت ء بندیں ہال یا بانے ء ہم بیت۔ کسمانک اگاں
نہشتہی دروشم ء وانگ بہ بیت تہ پہ کسمانکار ء المی انت کہ آسٹیج ء بارواوتی وانوک
ء انچوسرپدی بہ دنت کہ گوں وانگ ء آوتارا کسمانک ء یک بہرے بہ لیک
ایت۔ ہے وڑا وہدے کسمانک ماں اسٹیج ء پیش دارگ بیت گڈا اودا چاروک
انچیں وڑے ء کسمانکے ء ندارگ ء کت بہ کن انت کہ آوتارا ہما کردار ء ندارگ ء
بہرے بہ لیک انت۔

2۔ کردار یا کارست (Actors)

کسمانک وتی مقصد ء حیال ء درشانی ء جتنا میں کارستانی کمتک ء چاروکانی
دیما پیشدارگ بیت۔ کسمانکار ء احساس، مارشت ء جذبگانی درشانی گوں ہے
کرداراں بندوک انت۔ کردارانی نیام ء گر ء چیل ء حجر کسمانک ء را زیبائی
دینت۔ ہرچ کردارے ء راوتی یک اہمیت ء درشانی ء وڑے بیت۔ ہے وڑا
ہرچ دگ ء ٹک ء حساب ء زبان ء گالبندانی وڑ ء ڈول جتا بنت کہ چریشاں
کسمانک ء پلاٹ محکم بیت۔ کسمانک ء گوں زندگی ء نزیک کنگ ء اے حیال
دارگی انت کہ زبان ء بیان ہما چاگرد ء یا کردارے لوٹ ء ہم دپ بہ بیت۔ کسمانک
نویس وتی ہرچ کسمانک ء یک انچیں کردارے ٹہینیت کہ آئی ء گوں وتی

چارو کاں ہمدردی یے بیت پر چا کہ آ کردار شرمی ء رہشونی ء شون ء دنت یا گوں
بدیں کرداراں مرط ء جنگ کنت ء سو بین بیت۔

یک کسمانکے ء کردارانوں سے چیز پُر بڑاہ کنت۔ آہما کردار ء ڈیل
(ساخت)، چا گرد ء آئی ء نفسیات انت۔ ابید ایشانی بارواسر پد بونگ ء کسمانکارے
کردارانی درشانی ء کت نہ کنت ء اے وڑیں کردار مہلوک ء دلگوش ء وتی نیمگ ء
گور کنائین انت کہ کسمانک ء سوب مندی ء مستریں سبب انت۔

3۔ پلاٹ (Plot)

کسمانک ء کسہ ء خیال ء پلاٹ گوشنت۔ پہ یک شرمیں کسمانکے ء
مہاکمیں پلاٹے الی انت۔ بُن گپ کہ چرائی ء کسمانک ء بندت ء آسر، واقعات،
کردار ء ناگتیں وئیلانی یکجائی جوڑ کنگ بیت۔

صبا دشتیاری ”ڈرامہ“ ء پلاٹ ء باروانبشتہ کنت :

”کسہ ء داستان ء وہدے کہ پہ رہدار ء ہنر رد ء بند بہ دیئے گڈا آئی ء
پلاٹ گوشنت۔ نامداریں ناول نویس ء نقاد واجہ ایم فاسٹر ء داستان ء
پلاٹ ء فرق گوں یک جملہ ے ء کیشیننگ آگشیت اگاں اے
گشگ بہ بیت کہ بادشاہ مُرت ء شاہ بانک چہ آئی ء غم ء مُرت گڈا
ہے پلاٹ انت“۔ (دشتیاری، 1993)

پلاٹ ء کامیابی یا مہلوک ء کسمانک ء دوست دارگ ء اصلی سبب
ایش انت کہ کسمانک ء پلاٹ گوں بنی آدم ء زند ء سیادی کنت۔ پہ پلاٹ ء

سوب مندی ء آئی ء وتی مہلوک ء چا گرد ء نژیکی ء ہمگر نچی المی انت۔

پلاٹ ء دو بہر انت۔ یک بہرے ایش انت کہ ایشی ء واقعاتانی نیام ء ہمگر نچی یے بہ بیت ء اے واقعہ گوں یکے دومی ء پہ رہبند یکشلی ء دیما برو انت۔ اے وڑیں پلاٹ وتی چاروکان ء گوں کسمانک ء ہم گر نچ کن انت۔ وہدے چاروک ندرگانی یکشلی ء گندیت گڈا آئی ء ذہن ء کسمانک ء مقصد پدربیت۔ دومی تہرے پلاٹ بیدے رد ء بندے تا آسره رسیت۔ ادا واقعات یا کردار گوں یکے دومی ء ہمگر نچ نہ بنت پمیشا چاروک اے وڑیں کسمانکاں دوست نہ دار انت۔

4۔ گپ ء تزان (Dialogue)

اے کسمانک ء اثر مندیں بہرے۔ کردارانی نیام ء ٹوک یا گپ ء رپ انت۔ چہ ہے گپ ء جبراں کسمانک ء مول ء مقصد ء درانگازی بیت۔ کسمانک ء پلاٹ ء لوٹ ء ردے کردار نامینگ بنت ء آوتی بہرے ذمہ داری ء ٹوک ء جبر، گپت یا ڈائیلاگ ء مکمل ء پیلوکننت۔ ہے وڑے کردار ء سوب مندی ء سبب شریں ء اثر مندیں Dialogue انت۔

بازیں نگدکارانی خیال ء اے مکالمہ یا ڈائیلاگ انچیں بہ بنت کہ آہانی سیادی گوں کردار ء وڑے نہ وڑے ء بہ بیت۔ کردارانی نیام ء جبرہما زبان ء بہ بنت کہ آکسمانک ء کردار ء چا گرد ء ہم دپ بہ بیت۔

زبان کارمرز کنگ ء وہدے کسمانک ء کردارانی کرد، آئی ٹک یا چا گردی حالت ء ہندے جاگہ ء خیال گورکنگ المی انت۔

5۔ گرے چیل (Conflict)

گرے چیل یا کش ۽ ماں کش دو چیزانی یا مردمانی نیام ۽ دیم پہ دیکھی ۽ گوشنت۔ بنی آدم چه ازل ۽ شری ۽ بدی، دروگ ۽ راستی، ہزگاری ۽ نیزگاری، گم ۽ وشیانی نیام ۽ پہ امید ۽ مارشت ۽ زندگ انت۔ چرے گرے چیل ۽ آپہ وتی زند ۽ آسودگی یا غمانی تو جیل ۽ سازیت۔

بنی آدم ۽ ہجے گرے چیل اگاں لبز انکی تہرے شری ۽ درشانی کت کنت گڈا آ کسمانک انت۔ دو کردارانی نیام ۽ تپاوت ۽ یکے دومی ۽ ایر مادکنگ ۽ سوب مندی ۽ گرے چیل گوشنت۔ اگاں یک کسمانکے ۽ اے سپت مان مہ بیت کسمانک آسرے ۽ سربوت نہ کنت ۽ تام دار ۽ بڑاہ دار نہ بیت۔

کسمانک ۽ گرے چیل بزاں Conflict ۽ چار تہر گیشینگ بوتگ انت چوکہ :-

۱۔ اوشتی گرے چیل : (Static conflict)

اے وٹریں پلاٹ یا کردارانی جاوڑیا واقعہ وتی خاصیت ۽ بدل نہ کنت۔ کردار کمزور بنت یا آہانی نیام ۽ چوشیں کش ۽ چیلے ودی نہ بیت کہ چاروکاں حیران ۽ ابکہ بہ کنت۔ پمیشا گوشنت کہ اے وٹریں پلاٹ مردگیں یا بے تابیں کسہانی بنت ۽ مہلوک ایٹیاں دوست نہ داریت۔

۲۔ سٹوکیں گرے چیل : (Jumping conflict)

چوشیں گرے چیل ہما وہد ۽ ودی بیت اگاں کسمانکار کردارانی باروا سرجمیں

زانتے مہ داریت یا کردارانی نیام ء آؤکیں بدلی آنی مارگ ء بود ء سچے مان مہ بیت۔ مثال ء جبر ء یک کردارے وت سرا یا بے مقصد ء کس ء نہ کشیت، پہ کسمانکار ء چہ مردم ء یک ڈنگ ء قاتل بونگ و کردار ء نیام ء Jumping Point بوت کنت بلتے چاروک ایشی ء پہمت نہ کنت۔ یک انسانے دومی انسان ء پرچیا کشیت ایشی ء بازیں سبب بنت کہ کسمانکار ایشاں پد ر ء درشان بہ کنت، گڈا چاروک پلاٹ ء سر پد بوت کن انت۔

۳۔ مرّان مرّانیں گر ء چیل (Slowly Rising Conflict) :

انچیں گر ء چیل کہ میرّان میزان ء سر بہ کشیت۔ ادا واقعات ہے وڑ ء بدل بہ بنت کہ ایشانی نیام ء یک فطری یکشلی یے گندگ ء بیت۔ پہ دروراگاں یک کردارے ء دل ء مہر ء دوستی ء بدل ء نفرت ودی بہ بیت گڈا چاروک ہما دراہیں سبباں وت بہ گندانٹ، پدا اے بدلی انچو فطری بہ بیت کہ گوں ہمک روچی زند ء تخر بہاں نزیک بہ بنت۔

۴۔ پیش گوئی گر ء چیل (Forshadowing Conflict) :

پیش گوئی ء مانا ایش انت کہ چہ بونگ ء ساری یک حالے یا جاورے ء بابت ء گوٹگ بہ بیت۔ ماں کسمانک ء ردا یک انچیں تہرے کہ نبشتہ کار کسمانک ء بندات ء انچیں اشارہ یے دنت کہ کسمانک ء آؤکیں بہراں چے بوت کنت یا چے آسرے درکنیت۔ اے ہما تہرانت کہ کسمانک ء کسہ ء ہلاس بونگ ء پیش گوئی کت بہ کنت۔ ایشی ء شری ایش انت کہ کسمانک ء چاروک

تاں آسمرء ہے جیڑا نت کہ باریں دیما چے بیت؟ ہے جیڑہ آہان ء گوں کسمانک
ء ہمگرنج کنت ء پ کسمانک ء چارگ ء آہانی حب ء گیش کنت۔

6۔ ساز ء زمیل : (Music)

ساز ء زمیل کسمانک ء رازیبنا کی بخشائیت ء چاروکانی دلگوش ء وتی
نیمگ ء گور کنت۔ کسمانک ء کردارانی جبر ء گپانی درشانی ء سازانی توار گیشتر
تام دار کنت بلتے چوشیں ساز گوں پلاٹ ء آئی ء واقعات ء کردارانی کرد ء ہم
دپ بہ بیت۔

7۔ کلانکس (Climax)

اے کسمانک ء ہما بہر انت کہ اودا کردارانی نیام ء گر ء چیل یک
آسمرے ء سر بیت ء دراہیں اڑ ء ججالانی گیش ء گیوار بندات بیت۔ اے بہر
چاروک ء گوشداروکاں وتی نیمگ ء بارت ء آ ہمیشی ء چارگ ء مارگ لوٹ انت
کہ باریں کئے سو بین بیت یا ہما گر ء چیل کہ کسمانک ء نیام ء ودی بوگ آئی ء
آسمرے بیت۔ چہ ہمیدا کردار وتی گڈی جاہ ء سر بنت ء پلاٹ ء موضوع ء ردا
آہانی کرد چاروکانی دیما پد بیت۔

8۔ آسر (Conclusion)

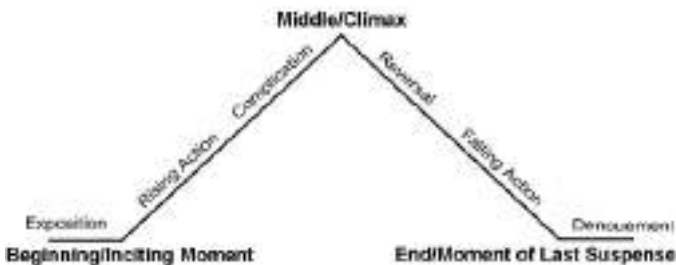
اے کسمانک ء گڈی بہر انت کہ چداں کردارانی نیام ء جاورانی ویل ء
ججالانی مقصد ر پد بیت ء پ وتی چاروکاں یک سر جمیں گلہوئے دنیگ بیت۔
آسر گیشتر وش ء شاکامی ء ہلا س بنت یا گوں گم ء اندوہاں بلتے ہر دوئیں رنگاں اے

آسمر کسمانک ۽ پیش آنکلیگیں جاوڙ حالات ۽ فطری سبب بہ بیت۔

شریں کسمانک ہما انت کہ آئی ۽ کسہ گوں بنی آدم ۽ آئی چاگرد ۽
ہمگزنج بہ بیت۔ کردارانی سیادی گوں استیں جاوڙاں ہم دپ بہ بنت ۽ آبانی گپ
۽ تزان یا پچ ۽ پوشاک، ہیل ۽ عادت ہما عہد ۽ شون بہ دینت یا عہد ۽ درا نگازی ۽
بہ کن انت۔ کردار یا کارست مہر ۽ دژمنی یا زہر ۽ وشی ۽ جذبگانی درشانی ۽ ہے وڑا بہ
کن انت کہ چاروکانی دل ۽ دماغ ۽ ہے جذبگ ودی بہ بیت ۽ وتارا کسمانک ۽
کردار ۽ دژوشم ۽ بہ چارانت۔

کسمانک ۽ کنڈگ

(Stages of Drama)

کسمانک ۽ هر کسه يا پلاٽ ۽ پنج بهر يا کنڈگ (Stages) بنت پميشا
کسمانک ۽ ”پنج ايڪٽ“ هم گش انت۔

(۱) بنداتي ندارگ (Exposition)

اے کسمانک ۽ بنگيچي بهر انت که ادا کسمانکار چاروکان ۽ اسٽيج ۽ کرداراني
بارو بنداتي سرپدي دنت۔

(۲) کسه ۽ ديروي (Development or Rising Action)

اے بهر واقعاتاني رٽج ۽ گٽ ۽ منجي يا کش ۽ چيل ۽ وت ماں وت ۽
مانگشي ۽ پيشداريت۔ گر ۽ چيل ديم ۽ روان بيت بلئے آسرے در نئيت۔ ادا

چاروکانی دل ء واگے ودی بیت کہ باریں کجام کردار چے کنت یا فلاں واقعہ ء
آسر چے بوت کنت؟

(۳) کلانکس (Climax)

ایشی ء را بدلی ء سیمسر (Turning Point) ہم گوشنت - بزاں
اے بہر کسمانک ء گڈی جاگہ انت کہ یک کردارے ہما حد ء سر بیت کہ آئی ء
سوب مندی الی بیت - کلانکس اصل ء چاروکان ء ہے سر پدی ء دنت کہ کسہ
ء کجام چیز چون یا پرچہ بونگ ء انت - اے بہر کسمانک ء ارزشتی میں کنڈگ
انت کہ چاروک کسمانک ء مانا ء سر پد بنت -

(۴) گیشواری کنڈگ (Falling/ Unfolding Action)

اے ہما جاگہ انت کہ جاور یا واقعاتاں گیشینیت - واقعات یا جاور
ہلاس بوآن ء وتی آسر ء نیمگ ء رہادگ بنت ء کسمانکار کردارانی لوٹ ء سر جم
کنت کہ آہانی کرددیم پہ ہلاسی ء روانت -

(۵) توجیلی کنڈگ (Resolution)

اے بہر ء را انگریزی ء Denouement گوشنت - ایشی ء مانا کسہ یا
داستان ء ہلاس کنگ انت - اے کسمانک ء ہما جاگہ انت کہ جاور ء واقعاتانی نیام ء
کش ء چیل ہلاس بیت ء کسہ مانا دنت ء گوں یک ہدایت، پنت یا ہیل بری یے ء
آسر بیت -

کسماٹک ۽ تھر

(Types of Drama)

کسماٹک ۽ دو تھر آنت ، شاتڪامی (کامیڈی) ۽ گم جتی کسماٹک (ٹریجڈی)۔ ایشاں ابید فارس، اوپیرا، میلو ۽ برلسک ہم کسماٹک ۽ بہر آنت۔

(i) شاتڪامی کسماٹک (Comedy Drama)

اے پیمیں کسماٹک مدام گوں وٹی ۽ شاتڪامی ۽ آسر بیت۔ اے چا گرد ۽ نزوریاں دیما کاریت۔ کردارانی نیام ۽ گزراں مہذبہ گندگ نہ بیت ۽ گپ ۽ رپ گوں مسکرا ۽ کندگ بیت۔

(ii) گم جتی کسماٹک (Tragedy Drama)

اے وڑیں کسماٹکاں انجیں کردار پیش دارگ بنت کہ آہانی آسر غم ۽ اندوہ ۽ دردنا کی بہ بیت۔ ٹریجڈی کسماٹک گوں وٹی ۽ بندات بنت بلے گوں گماں یا گم جتیاں آسر بنت۔

(iii) سوتی کسماٹک (Melodrama)

لبز میلو چہ یونانی زبان ۽ لبز میلوڈی ۽ دراتنگ کہ ایشی ۽ بزانت سوت آنت۔ میلو کسماٹک یک حساسیں ۽ جذباتی رنگیں کسماٹکی تھرے کہ ایشی ۽

اندرے واقعات دراج کش بنت۔ اے وڑیں کسمانک ء گیشتر انچیں ساز ء زمیل
بنت کہ چاروکان ء پر جوش ء آہانی جوزگاں گیش بہ کن انت۔ کردارانی نیام ء دراجیں
مکالمہ بیت یا حبران ء دراج کش دینگ بیت۔

(iv) فارس (Farce Drama)

اے تہر ء کسمانک تژن ء بچکندی رنگ ء بنت۔ اے کسمانکانی مول ء
مُراد مسکراہ ء توازہ انت کہ مہلوک ء وش بنت کہ آئی ء پہ دل وش چارانت ء پہ دل
وشی روانت۔

(v) برلسک (Burlesque)

مزاحیہ کسمانک ء یک تہرے۔ اے کسمانکاں دومی مردمانی نقل ء
گیگان کنگ بیت۔ اے ہم مسکراہی ء چیوہی تہرے۔

(vi) اوپیرا (Opera)

کسمانک ء لچھی یا منظوم ڈروشم ء اوپیرا گوشنت۔ کسمانک شانکامی
ڈروشم ء بہ بیت یا گم جتی، گوں زیر ء سازاں پیش دارگ بیت۔

(vii) ڈریم کسمانک (Dream Drama)

اے تہر ء کسمانکانی بُن گپ گیشتر دودمان، چاگردی دود ء رہند ء زند ء
ہمک پڑ ء وش، غمی ء جیڑہ بنت۔ اے تہر ء زند ء ہما جیڑہ دیما آرگ بنت کہ آ
دائجی انت۔

(viii) یک بابی کسماٹک (One Act play)

اے یک کسماٹکیں ڈرامہ یے کہ یک موضوع ء باروا پیش دارگ بیت۔ ایشی ء را یک بابی پمیشکا گوشتت کہ اے چه یک ندارگ یا یک جاہے ء بنا بیت ء ہے جاہ ء ندارگ ء گوں جتا نیں کرداراں آسر بیت۔

ایشاں ابید کسماٹک ء تہر موضوع ء مقصد ہم گیشینگ بوتگ انت چو کہ تاریخی، دود ء ربیدگی، مذہبی یا سیاسی بُن گپانی پُشد ر ء نبشتہ کنگ یا پیشدارگ بنت۔

کسمانک ء پیشدارگ ء درو شم

اسٹیجی کسمانک (Stage Drama)

Stage کسمانک ہما کسمانک ء گوشت کہ اسٹیج ء پیشدارگ بیت۔ چونہا کسمانک ء بندات چہ اسٹیج ء بوتگ و ہدے ملاہاں وتی دینی رسم ء دودانی پیشدارگ ء ایشی ء مکک زرتگ۔ و ہدے ہمراہی ء مذہبی بنگپاں ابید دود ء ربیدگی، راجی ء راجمانی بنگپانی سراہم کسمانک پیش دارگ بوت۔ اسٹیجی کسمانک پڑاہیں پڑاں یا بندیں جاہ یے ء پیشدارگ بیت۔

اسٹیج کسمانک ششمی کرن ء پیش مسیح (6-BC) چہ یونان ء بندات بوتگ۔ و ہدے مذہبی مراگشاں ملا مہلوک ء دیم ء وتی دینی ء مذہبی کردکتگ ء پیش داشتگ انت۔ بلے کم کم ء اے دود چہ ملائی ء درکنیت ء لس مہلوک ء دیما پیشدارگ بوت کہ اودا مذہب ء ابیدزند ء چاگرد ء ایندگہ بنگپانی سرا کسمانک پیش دارگ بوت۔ یونانی شاعر ء ازم کار تھیسپس دنیا ء اولی ازم کار گوشتگ بیت کہ آئی ء دار ء گاڑی ء پشت ء انچیں شاعری کتگ کہ مہلوک حیران بہ بیت۔ مہلوک تھیسپس ء اے ازم کاری سک دوست بوت۔ گوشت کہ چودا اسٹیجی کسمانک ء بندات بوتگ۔

بلوچی ء اولی اسٹیجی کسمانک کوہنیں کسہ یے ء پشدر ء 1838 ماں

مستونگ ء انگریز حاکم لیچ ء شرپ ء دیوانے ء پیش دارگ بوتگ ات۔ (بلوچی کسمانک ء تاریخ۔ اشیر عبدالقادر شاہوانی) بیستمی کرن ء کراچی ء بلوچ دگ لیاری ء ابید بلوچستان ء پسنی، تربت، خضدار، سی، نوشکی، دالبندین، بیلہ ء اوٹھل ء انچیں مراگش اڑ دمیگ بوتگ کہ اودا اسپٹیجی کسمانک مہلوک ء را پیش دارگ بوتگ انت۔

ریڈیو ڈرامہ (Radio Drama)

ریڈیو ڈرامہ ہما کسمانک ء گوشت کہ پہ ریڈیو ء نبشتہ کنگ بہ بیت۔ اے وڑیں کسمانک گوں توار ء سازاں ریڈیو ء گوش داروکاں اشکنا نینگ بنت۔ گوش داروک ازم کاراں وتی چماں دیست نہ کن انت بلے آوانی تواراں اش کن انت۔ آواز، میوزک، ڈائلاگ ء صوتی آواز ریڈیو کسمانک ء بہر انت۔

ریڈیو کسمانک چہ ریڈیو ء ایجاد بوتگ ء بنات بوتگ۔ اولی ریڈیو کسمانک Danger ء نام ء شنگ بوتگ کہ امریکی نبشتہ کار چرڈ ہوگس ء نبشتہ کنگ۔ اے کسمانک ریڈیو بی بی سی ء شنگ کنگ۔

(Neil Verma.....The Golden age of radio drama)

بلوچی زبان ء نبشتہ بوتگیں گیشتر کسمانک پہ ریڈیو ء نبشتہ کنگ بوتگ انت۔ کراچی ء 1949 ء ریڈیو ء بلوچی مراگش بنات بنت گدا اودا خیر محمد نوی، اسحاق شمیم، مراد آوارانی، صدیق بلوچ ء ہوار ایندگہ بلوچ زانت کاراں ریڈیو کسمانک نبشتہ کت۔ وہدے کہ 1956 ء ریڈیو پاکستان چہ کراچی ء کوٹہ ء آرگ بوت گرا امان اللہ گچکی، بشیر احمد بلوچ، عطا شاد ء ایندگہ بلوچی لبزانتاں کسمانک

نبشتہ کت ۽ ریڈیو ۽ شنگ کت انت۔ ”لالا“ (امان اللہ گجلی)، ”سانگ“ (عطاشاد)، ”ہانی ۽ شے مرید“ (بشیر احمد بلوچ) ۽ ”کیا ۽ صدو“ (غوث بخش صابر) چہ ریڈیو ۽ شنگ بوتلیں نامی نیں کسمانک انت۔

ٹیلیویژن ۽ ایجاء ۽ ریڈیو کسمانک ۽ دودوست تر بوت پر چہ کہ مہلوک ۽ گیشتر ٹی وی چارات ۽ ریڈیو ۽ بدل ۽ ٹی وی ۽ کسمانک پیشدارگ بوت۔

ٹی وی کسمانک (TV Drama)

ہما کسمانک کہ ٹی وی ۽ وسیلہ ۽ مہلوک ۽ را پیش دارگ بنت آہاں ٹی وی ڈرامہ گوشنت۔ ٹیلیویژن ۽ ایجاء ۽ پداولی کسمانک کہ پیش دارگ بوتگ آ ”The Queen's Messenger“ ات کہ ستمبر 1928 ۽ ڈبلیو جی وائی، ٹی وی نامی کمپنی ۽ پیشداشت۔ اے یک بے آوازیں کسمانک ات کہ آئرلینڈ ۽ نبشتہ کار جے۔ ہارٹ لے ۽ نبشتہ کتگ ات۔ (سجاد، 2016، ت 22)

1974 ۽ وہدے کوٹہ ۽ ٹی وی سینٹرے پیچ بوت ۽ ٹی وی نشریات بنات بوت انت گدا بلوچی لبزانت ۽ نوشتہ کار کہ ریڈیو ۽ کار ۽ اتنت آہاں وتی دلگوش ٹی وی ۽ دات ۽ ادا ہم بازیں کسمانک نبشتہ ۽ شنگ کنگ بوت۔ ”چاکر اعظم“ ۽ ”شانتل“ نامی نیں کسمانک انت چہ ٹی وی ۽ قسط واری شنگ بوت انت۔

لبزانکی کسمانک (Literary Drama):

لبزانکی کسمانک ہما کسمانک انت کہ نبشتہ ہی دروشم ۽ چھاپ ۽ شنگ بہ بیت۔ انچیں کسمانک کہ نبشتہ کنگ بنت بلے اسٹیج یا ٹی وی ۽ ریڈیو ۽ وسیلہ ۽

پیشدارگ نہ بنت۔ لہتیں انچیں کسمانک ہم لہزانکی کسمانک گوشگ بنت کہ یک برے نبشتہی دروشم ء چھاپ بنت ء پدا ایشان ء کمو بدل ء سدل ء پدا سٹیج ء پیش دارگ بنت۔

شیکسپئر ء انچیں تاریخی کسمانک نبشتہ کتگ کہ پدا سٹیج ء پیش دارگ بوتگ انت۔ ہے وڈء اردو ء نامداریں کسمانک ”انارکلی“ امتیاز علی تاج ء 1932 ء نبشتہ کت۔ ایشی ء باروا ہے گوشگ بوت کہ اے کسمانک سٹیج ء گذراں پیلو نہ کنت۔ بلئے لہتیں و ہدء پدا ایشی ء راا سٹیج ء پیش دارگ بوت۔

بلوچی ء اولی لہزانکی کسمانک ’زرانگ‘ انت کہ مارا نبشتہی رنگ ء دست کپتگ۔ اے کسمانک ملا مراد علی ء نبشتہ کتگ ء ماہتاک اومان ء فروری 1956 ء تاک ء چھاپ بوتگ۔ (ماہتاک اومان۔ فروری ۱۹۵۶)

بلوچی لہزانک ء گیشتر کسمانک انچیں انت کہ پے ٹی وی ء پیش دارگ یا پے ریڈیو ء نبشتہ کنگ بوتگ انت بلئے بازیں کسمانک نبشتہی رنگ ء دیما اتلگ انت کہ چریشاں ”شہداد ء مہناز“، ”مہراب“، ”ہڑب“، ”بلوچ مات“ ء دگہ بازیں ہوار انت۔

کسمانک ء کسہ

Drama & Fiction

لبزانک (Literature) بنی آدم ء حیال ء واہگانی درشانی ء وسیلہ
انت۔ اے درشانی ء دو وسیلہ انت۔ یکے شاعری ء دومی ردا نک۔
ردانک دو بہر ء گیشیننگ بوتگ۔ یکے فلشن بزاں کسہی ء دومی ء را
ن فلشن در کسہی گو شگ بیت۔

اردوزبان ء لبزانت ڈاکٹرو زیر آغا ء لبزانک ء نثری بہر ء راہشت (۸)
ونڈاں گیشیننگ۔ ۱۔ داستان۔ ۲۔ ناول۔ ۳۔ آزمانک۔ ۴۔ کسمانک۔ ۵۔ سوانح
عمری۔ ۶۔ سفرنامہ۔ ۷۔ ریزمانک ء نبشتانک۔ (خالق، 2017، تاکدیم)

نبشتانک تثرنی یا گو شکندی، ایرادی، علمی، پٹ و پولی بوت کن انت۔
ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ کتاب ”کسہی لبزانک“ ء فلشن یا افسانوی ادب
بزاں کسہی لبزانک ء باروانبشتہ کنت کہ بندات ء اے گالبند پہ لبزانک ء ہما
ردانکی تہر ء صنفاں کارمرز بوتگ، چوکہ داستان، کسہ، ڈرامہ، ناول، ناولٹ،
آزمانک فلشن ء شمارکنگ بوتگ انت بلتے رند ترا لبزانک ء ردا نکی تہرانی تہا
بدلی آہان بوت ء اے گالبند ء معنی ء بزانت ء ہمرائی ء ایشی راہ ء راہبند ہم بدل
بوت انت۔ (بلوچ، 2016، تاکدیم 16)

لبزانک ۽ تهرانی بابت ۽ چوشیں باوست بازانت کہ آہانی معنا یا صنف
 بدل کنگ بوتگ۔ ہما لیکہ کہ گوستگیں دؤر ۽ منیتگیں بوتگ انت، آئی ۽ بدلی
 اتلگ ۽ نوکیں لیکہہ دیما اتلگ انت۔ پہ لبزانک ۽ چوشیں گپ ۽ باوست نوکیں
 خبر نہ انت۔

کسمانک یا ڈرامہ کسہی لبزانک ۽ یک تهرے۔ اے لیکہہ ۽ منوکانی
 ٹولی سک مزن انت۔ ایشی ۽ ہے واستہ کسہی لبزانک ۽ رم ۽ ہوارکن انت کہ مانا
 ۽ بزانت ۽ رد ۽ ایشی ۽ سیادی گوں کسہ، داستان ۽ آزمانک ۽ انت۔ اگاں
 کسمانک چریشاں جتا انت گڈا ایشی ۽ تکنیک انت پرچا کہ کسمانک کسہ ۽
 داستان ۽ عملی رنگ ۽ کنگ ۽ پیشدارگ انت۔ بلتے کسہ، گدار یا آزمانک
 نبشتہی رنگ ۽ وانگ بیت۔ بلتے تکنیک ۽ تپاوت ایشی ۽ چہ کسہی لبزانک ۽ در
 کت نہ کنت۔

اے درگت ۽ لہتیں درور اے وڑ ۽ انت۔

An Introduction to the study of English Literature
 انگریز لبزانت ہر سن وتی کتاب

" The Novel and the Drama are compounded of
 the same elements, a great deal of what would
 be said about the former would be found equally
 applicable to the latter." (Hudson, P 171)

آدی میٹرء نبشتہ کنت کہ

"Though their elements are identical the novelist and the dramatist work under very dissimilar conditions, and for this reason have to manipulate their material in dissimilar ways. Hence there is immense difference between novel and play in everything that pertains to technique. (Hudson, P 172)

ایشی ء مطلب ایش انت کہ ناول ء جوڑشت ء ہما عنصر است انت کہ پہ
کسمانک ء الہی انت بلئے دوئیں تهرانی فرق ایشانی پیش کنگ ء رہبند انت کہ آئی ء
تکنیک گش انت۔ ناول نبشتہ ہی رنگ ء وانگ بیت ء کسمانک کنگ ء
پیشدارگ بیت۔ ہہ فرق آزمانک ء کسمانک بیگ انت۔

رفیع الدین ہاشمی وتی کتاب ”اصناف ادب“ ء کسہی لبرزانک ء باروچوش
نبشتہ کنت کہ :-

”داستان، ناول، افسانہ اور ڈرامہ قصے کے مختلف روپ ہیں۔
بحیثیت کسہ ان چاروں میں کوئی فرق نہیں۔ البتہ اول الذکر
تین اصناف اور ڈرامے میں اتنا فرق ہے کہ اول الذکر اصناف
میں کہانی یا بیان مصنف کی زبانی ہوتا ہے، جب کہ ڈرامے
میں کہانی کا بیان ڈرامے کے کردار، اپنے عمل اور باتوں کے
ذریعے کرتے ہیں“۔ (ہاشمی، 2012، تا کہ ایم 138)

ہما اصول کہ پہ گدار یا آزمانک ء پکار انت ، ہما کسمانک ء بہر انت ۔
کسمانک ء کسہ بلکیں راست یا حقیقی بہ بیت بلئے آئی ء کردار چو گدار ء آمانک ء
کرداراں وتی حقیقتیں دژوشم ء نہ بنت بلکن ہما کسہ ء کردار ء مطابق ء عمل کن
انت ۔ ہمیشا کسمانک ء را کسہ ء یک بہرے لیکگ بیت ۔

کسمانک ۽ آزمائڪ

(Drama & Short Story)

آزمائڪ گون کسمانڪ ۽ بازنڙيڪي ڪنت۔ دوئين ڪسان ۽ گونڊانت۔
 بلوچي ليز بلد ۽ کسمانڪ ۽ مانا گونڊيس ڪسہ بزاں Short story دنيگ
 بوتگ۔ اے دوئيناني شري ايش انت که آزمائڪ هم يکين نشست ۽ وانگ
 بيت ۽ کسمانڪ هم يکبر ۽ چارگ يا گوشدارگ بيت۔ ايش ۽ ابيد آزمائڪ ۽
 کسمانڪ ۽ غم ۽ وڻي، مهر ۽ دوستي يا شتر ۽ گندگي ۽ درشان يک وڙ ۽ بنت ۽ عمل ۽ نز يکي
 ڪننت۔ پلاٽ يا ڪسہ ۽ رد ۽ بند دنيگ هم يک گونگ انت۔ اے دوئين تهراني
 پرک ايش انت که کسمانڪ پيشدارگ بيت بلے په آزمائڪ ۽ اسٽيج الی نہ
 انت۔ آزمائڪ تهی فکر ۽ حيلاني درشاني ۽ چير اندري ڪار ۽ ڪنت ۽ کسمانڪ چم ۽
 وت چيزاں ڪاريت ۽ درشان ڪنت۔

کسمانک ء فیچر

(Drama & Feature)

لبز فیچر، احوال کاری ء یک تھرے کہ زند ء چا گرد ء باروا سر جمیں تک ء پہناتاں دیما کاریت۔ فیچر چہ نبشتا نک ء مستر بیت۔ اگاں روتا کے ء چھاپ بیت گڈا سر جمیں تاک ء چھاپ بیت ء اگاں ماہتا کے ء چھاپ کنگ بہ بیت گڈا ایشی ء دو، سے یا گیش تاک بوت کن انت۔

چوناہا کسمانک ء یک تھرے فیچر کسمانک گوشگ بیت بلے آ کسمانکی رہنداں نبشتہ کنگ بیت۔ فیچر ء جند چہ کسمانک ء جتا ئیں تھرے ء ایشی ء رہند ء دروشم ہم جتا انت۔

انگریزی ء ریڈیو فیچر ء ساڑا ہگ چوش بیت کنت؛

A regular feature of Radio programs is broadcasting radio features. This broadcasting product meant giving a detailed look to subjects, which are not possible to be covered by other programs. In Radio features a production team is engaged and assigned various tasks starting from selection of the topic to conducting research and updating it, if required before sending things for post-production. (zeepedia.com)

بلوچی زبان ء نبنشته کنگ ء بندات بیستہمی کرن ء بوتگ ء اے ردا
 ماہتاک اومان اولی تاک انت کہ بلوچی ء نبنشته ء چھاپ بوتگ ۔ اومان ء
 بنداتی تاکاں (1951) ریڈیو پاکستان ء بلوچی پروگرامانی لڑ ء ابید دگہ بازیں
 سرحالانی سرا نوشتانک نبنشته بوتگ انت چونکہ گشتانک، احوال، بلوچی شعر،
 نعت۔ ہے لڑ ء فیچر ء نام ء یک عنوانے ہوار انت کہ لہتیں جاہاں پہ کسمانک ء کارمرز
 بوتگ۔ ماہتاک اومان ء (فروری 1956) ملا مراد ء نبنشته کتگیں کسمانک
 اصلاحی فیچر ء نام ء چھاپ بوتگ۔ چریشی ء ابید بازیں کسمانک ماں فیچر یا فیچر ء
 جہت ء چھاپ بوتگ انت۔ دگہ بازیں انچیں سرحال انت کہ کسمانکے دروشم ء
 دینت یا انچوسماہ بیت کہ ایش اصل ء کسمانک انت بلتے فیچر (بازیں جاہاں
 مکالمہ) ء نام ء ریڈیو ء شنگ کنگ بوتگ انت۔

پہ درور؛

(۱) ماہتاک اومان ء جون 1951 ء تاک ء:

(i) فیچر۔۔۔ سانگ۔۔۔ محمد علی بلوچ

(ii) فیچر۔۔۔ کماش۔۔۔ محمد علی بلوچ

(۲) ماہتاک اومان ء جولائی 1951 ء تاک ء:

(i) فیچر۔۔۔ دروگ بندانی مجلس۔۔۔ محمد علی بلوچ

(ii) فیچر۔۔۔ شیخی۔۔۔ محمد شمیم

(۳) یکشنبہ 5 اگست 1951ء پر وگرامانی لڑا:

i۔ محمد اسحاق شمیم۔۔۔ فیچر ”نظم و حندگ“۔۔ چگانی واسطہ یک کسہ

ii۔ عبدالطیف ناخدا عیسیٰ۔۔۔ فیچر۔۔۔ ”ماہیگ ء شکار“

iii۔ محمد مراد آوارانی۔۔۔ فیچر۔۔۔ ”آزادی ء روج“

iv۔ محمد علی بلوچ۔۔۔ فیچر۔۔۔ ”بلوچ ء قول“

(۴) ماہتاک اومان ء فروری 1952ء ریڈیو مراگشانی لڑا:

(i) محمد علی بلوچ۔۔۔ ساز ء آواز ء فیچر۔۔۔ دل

(۵) چار شنبہ یکم فروری 1956ء مراگشانی لڑا:

i۔ مئے پاکستان۔۔۔ فیچر۔ بشیر احمد

(۶) مئی 1956ء مراگشانی لڑا

i۔ عید۔۔۔ فیچر۔ بشیر احمد

ii۔ اقرار۔۔۔ فیچر۔ ملا مراد علی

”زبان کو اس“ اکبر بارکزئی ء نبشتہ کتگین انت کہ ماہتاک بلوچی ء

فروری 1957ء تاک ء فیچر ء نام ء چھاپ بوتگ۔ صبا دشتیاری ء کتاب ”بلوچی

زبان ء لبزانک“ ء ایشی ء را کسمانکانی لڑا ء ہوار کتگ۔ چونابا اے نبشتانک کسمانکے

نہ انت۔ (ماہتاک بلوچی، فروری ۱۹۵۷)

عاصم زہیرؒ ۽ رد بند داتلیں کتاب ”شلیں تانجو“ ۽ مراد آوارانی ۽ یک حالترا نے هو ارانت کہ اکبر بار کزئی ۽ کتگ۔ اودا یک جستے ۽ پسو ۽ مراد آوارانی گو شیت کہ ”خیر محمد نوی ۽ زمانہ ۽ منی یک ڈرامہ اے اتک، جنوزام نام اتے۔“ دیمادگہ یک جستے ۽ چو پسودنت :-

”ندوی ۽ زمانہ ۽ چہ یعنی کساں کسانیں فیچر وغیرہ کتگ گڈاں منی فیچراں چہ من ۽ یاد بیت ”جنوزام“ ۽ واستہ مارا جنین نہ مل ایتگ ات -----“ (آوارانی۔ 2018، تاکدیم 254)

چریشی ۽ اے زانگ بیت کہ بندات ۽ پھ کسمانک (ا) ۽ فیچر ۽ لبر ہم کارمرز بوتگ۔ اے دوران ۽ بزاں 1949 ۽ کہ ریڈیو ۽ مراگشاں فیچر ۽ نام ۽ بازیں کسمانک شنگ بوتگ۔ دیمتر اڈرامہ ۽ لبر کارمرز بوتگ کہ انگریزی ۽ ہم ڈرامہ گو شنگ بیت۔ تاں 1960 ۽ ساری پھ کسمانک ۽ ڈرامہ ۽ فیچر ۽ لبر کارمرز بوتگ۔

ریڈیو ۽ بنداتی کارکنوکیں مردماں خیر محمد نوی، محمد حسین عاجز، مراد آوارانی، عبدالحکیم حقگو، اسحاق شمیم ۽ محمد علی بلوچ ہم هو ارانت۔ چریشاں مراد آوارانی، اسحاق شمیم ۽ محمد علی ۽ کسمانک نبشتہ کتگ کہ ریڈیو ۽ شنگ بوتگ انت بلتے اومان ۽ بنداتی تاکاں مارا ایوکا اے نبشتہ کارانی فیچر ۽ نام ۽ نبشتگیں گندگ ۽ کابنت۔ چریشی ۽ زانگ بیت کہ اے نبشتہ کارانی کسمانک فیچر ۽ نام ۽ ماہتا ک اومان ۽ چھاپ بوتگ کہ اصل ۽ کسمانک انت۔

(1) ”اوس کوئٹہ“ ۽ سالتا ک دسمبر 1962 ۽ دوست محمد رئیس ”کسمانک ۽ بندات“ ۽ نام ۽ پھ ڈرامہ ۽ کسمانک ۽ لبر ۽ کارمرز کنت۔ رواج گرگ ۽ پدنوں پھ ڈرامہ ۽ کسمانک کارمرز بوتگ ۽ انت۔

کسما ننگ ء کسما نگی ڈروشم

(Drama & Dramatics)

لبز کسما ننگ یا ڈرامہ ء توصیف چوش کنگ بیت کہ ”چیزے ء عملی ڈروشم ء کنگ ء پیشدارگ“۔ بزاں یک انچیں تهرے (Type) کہ ایشی ء پھ رہبند، ارادگ، عمل کنگ ء پیشدارگ بیت۔ ڈرامہ ء لبز چہ ڈراؤ“ ء دراتنگ کہ ایشی ء مانا یک عملے ء کنگ ء مہلوک ء را پیشدارگ۔

ڈاکٹر محمد سلیم قریشی کسما ننگ ء ازم ء باروانبشتہ کنت کہ:-

”ڈراما اسٹیج پر فطرت کی نقالی کا ایک ایسا فن ہے جس میں اداکاروں کے ذریعے زندگی کے غیر معمولی اور غیر متوقع حالات کے عمل میں ”قوت ارادی“ کا مظاہرہ تماشائیوں کے روبرو ایک معین وقت اور مخصوص انداز میں کیا جاتا ہے۔“ (ہاشمی، 2012، تاکدیم 137)

اے توصیف ء ردا کسما ننگ (Drama) ء چوش بیان کنگ بوت کنت:-

(a) کسما ننگ فطرت ء نقل انت، آئی ء جند نہ انت۔

(b) نقل ء جوڑ کنگ یک ازم ء ایشی ء جوڑینوک ازم کار، بزاں کہ

کسما ننگے ء ودی بونگ ء ایک ازم کارے ء بونگ الم انت۔

(c) کسمانک مردمانی دیما پیشدارگی از مے پمیشا پریشی ء چاروک
(Audience) لازمی انت۔

(d) کسمانک ء ماں اسٹیج ء پیشدارگ ء یک خاصیں وہد ء پاسے بیت کہ
چاروک ایشی ء چارگ ء ساڑی بہ بنت۔ ہے وڑا کسمانک ء پیشدارگ ء عمل
کنگ ء خاصیں رہندا است انت کہ ہمائی ء پدرندی ء ازم کاروتی وتی بہر ء عمل
کن انت ء ازم ء پیش دارانت۔

اگاں کسمانکے ء علمی ء ازمی لوٹ چارگ بہ بنت گڈا پریشی ء یک بُن
گپے، کارست، واقعاتانی رد ء بند (پلاٹ)، گپ ء جبر (مکالمہ)، گر ء دار ء وشی ء
غنی، آئی ء آسمر کہ ایشاں نبشتہ کار رد ء بند دنت۔ اے کسمانک یا ڈرامہ ء تکلنکی ء حقی
نیں معنائ بزانت انت۔

لبز ڈرامہ یا کسمانک ء مجازی معنا بازیں نوشتہ کاراں نوشتہ کتگ۔
شیکسپیئر گشیت کہ ”دنیا یک اسٹیج، زمانگ یک کسمانک ء بنی آدم ایشی ء ازم
کارانت۔“ کسمانک ء دگہ یک توصیف یے ایش انت کہ ”بنی آدم ء زند ء نقل
انت۔“ اگاں زند ء مرگ، وشی ء گمی، آسودگی ء نیستی انسانی چاگرد ء حقیقت انت
گڈا ایشانی نقل جوڑ کنگ ء پیشدارگ کسمانک انت۔ چوکہ اے حقیقتیں صفت
گوں بنی آدم ء ہمراہ انت پمیشا گشت کہ کسمانک ہم گوں بنی آدم ء بندات
ء ہمراہ انت۔

کسمانک ۽ رُدوم ۽ تاریخ

(Origion and History of Darama)

عبدالخالق بلوچ وتی کتاب ”انجیر ۽ پُل“ ۽ نبشته کنت کہ ”اگاں هورتی ۽ بچارے تہ کسمانک ۽ تاریخ ۽ انسانی زانشت ۽ تاریخ یک انت (بلوچ، 1996، تاکدیم 8)۔ اے گپ ۽ پسوۂ کسے ہم دات نہ کنت کہ بنی آدم چنکس سال پیش یا کجام دؤر ۽ باریگ ۽ ودی بُوتگ بلے زانکار ۽ تاریخ زانت گوشنت کہ انسان ۽ چه وتی ودی بُوتگ ۽ بہ گرتاں روج ۽ مرچی ہر چیزے کہ ہیل کتگ آوتی چا گرد ۽ دومی ساہ دارانی نقل ۽ گیگانی ۽ دَر بُرتگ۔ بندات ۽ یکے ۽ گوں دومی ۽ پہ اشارگ مارشانی درشانی ۽ وتی گپ گلو یا حاجت سر کتگ۔ وتی جذبات ۽ مارشانی درشان کنگ بنی آدم ۽ واہگ انت۔ آئی ۽ راوتی گوستگین زند، کوہنیں راجد پتر، چا گردی زند ۽ جاور ۽ وتی راجی بامردانی بارواسر پد بُوتگ ۽ ہے زانت ۽ دیم ۽ آرگ ۽ حُب چه کرنانی کرن گون انت۔

“ابراہیم یوسف نبشتہ کنت کہ ”ڈرامہ تاریخ کے ہر دور میں کسی نہ کسی شکل میں موجود رہا ہے اور جب تک انسان میں نقالی کا جذبہ موجود ہے ڈرامہ یا ناٹک بھی موجود رہے گا۔ ڈرامہ دوسروں کے احساسات و جذبات کو منتقل کر دینا ہی نہیں ہے بلکہ اس کے ذریعے سوسائٹی کی تمدنی و معاشرتی پہلوؤں کو بھی پیش کرنا ہے۔ اس لیے یہ خود دیگر صنف ادب کی اہمیت سے کسی طرح کم نہیں۔“ (پوری، 2014، تا کہ ایم 173)

ماں یونان ء کسمائک ء بنداتی سبب یونانی حُدایانی کارست ء کردانی دیم ء آرگ بُوتگ۔ حاکم ء مہلوکاں وتی دیوتاہانی وُش کنگ ء وتاراچہ آہانی قہر ء رُکینگ ء ناچ ء سوتی الہان ء وسیلہ ء انجیں کار ء کرد پیش داشتگ کہ دیمتر ایشاں کسمائک ء رنگ زرتگ۔

پیش ء مذہبی رسم ء دود، جنگ ء جدلانی گپ، دوست ء وُش دلی ء دژمن ء حجاتی باز کسہ گش ء پ وُش گپی آورتگ انت۔ کو اس ء زانت کاراں ہم بادشاہانی دربار ء درباریانی دیوان ء پوشیں قصہ بیان کتگ ء پیش داشتگ انت۔ یونس فیض گوشت کہ کسمائک ء بنگیچی دژوشم چہ ناچ ء سوت ء الہان ء بیت کہ وُشانی روچاں کنگ بُوتگ انت۔ مذہب ء آئی ء سراوتی چنگولاں ء ایرداگ ء کسمائک پہ مذہبی کاراں کارمرز بوتگ۔

کسمائک ء بندات ء باروا آغا خالد سلیم ”سندھی ڈرامے کی صدی“ ء نبشتہ کنت کہ : ”ہرزبان میں ڈرامہ کی ابتدا مذہبی ڈرامہ سے ہوتی ہے۔

عقائد سے پھوٹنے والی دیومالائی کہانیوں کو کسی مذہبی تہوار پر دکھایا جاتا ہے جس میں انسان دیوتاؤں کو خوش کرنے کے ساتھ انسان اور کائنات کے رشتے کو بھی بیان کرتا ہے۔“ (سلیم، 1982 تا کہیم 55)

مصر، چین، یونان ء ہندوستان ہما ملک آنت کہ اودا کسمانک ء ازم ودی بوتگ چہ ہے ملکاں ردوم گران ایندگہ ملکانی لیزانک ء بہر جوڑ بوتگ۔ اہرام مصر ء دیوالانی نبشتگیں سیاہگاں ہے پدربیت کہ کسمانک ء ازم چار ہزار سال (پیش مسیح) ء ہم ہست بوتگ۔ مصر ء دود ء ربیدگانی دپتر سک کوہن انت۔ آدور ء مردماں وتی حداہانی وش کنگ ء ناچ ء زیملی مراکش ٹہینتگ ء پدا کسمانک ء دروشم ء مہلوک ء را پیش دارگ بوتگ انت۔

کسمانک ء کوہن تریں نمونگ کہ چہ قدیمیں کتاباں مارا دست کپیت آ Aby Des انت۔ اے ڈرامہ مصر ء حداوند ”اوسیرس“ ء میرانی ء وہد ء سٹیج کنگ بوتگ۔ ہے وڑا یونانیانی حداد ”ڈایونیسس“ ء شرپ ء مدام ناچ ء سوتانی دیوان جمینگ بوتگ۔ (دشتیاری۔ 1993)

ڈاکٹر انعام الحق جاوید وتی کتاب ”ڈرامہ اور پنجابی ڈرامے کی تاریخ“ ء نبشتہ کنت کہ یونان ء مذہبی رسم ء دودانی سرا عمل کنگ ء پیشدارگ ء بندات تھیسپس ء 535 پیش مسیح ء کنگ بلتے اسکائی لیس (Aeschylus) اولی کسمانکار انت کہ آئی ء وتی کسمانک 490 پیش مسیح ء پیش کنگ۔ (جاوید۔

یونان ء چه درستاں کوہن تریں کسمانک کہ دست کپتگ ”آسکائی لیس“
 ء گم جتی کسمانک The Suppliants انت۔ اے کسمانک پنچی پیش مسیح ء
 نبشتہ کنگ بوتگ۔ (صبا دشتیاری۔ زندمان۔ 1993)

ماں یونان ء حُدا ء بامردانی وٹش کنگ ء ناچ ء سوت ء دودگوں عمل
 کنگ ء ہمگرنچ بُوتگ۔ بازیں پولکارانی گوشگ انت کہ یونانی کسمانک
 چه ایندگہ درائیں نلکاں ساری بندات بُوتگ بلتے مصر ء دودمان چه دراہیں
 راجاں کوہن تریں لیگک بیت پمیشا اے لیکھے منوک گیشتر انت کہ کسمانک ء
 بنجاہی ہنکین مصر انت کہ اودا چه پیگمبر عیسیٰ ء ہزاراں سال پیش کسمانک ء
 ابتدا بوتگ۔

چین ء پیغمبر عیسیٰ ء زند ء یازدہ صد سال ء ساری اسپٹیجی کسمانک ء
 بندات بُوتگ۔ کسمانک ء بنداتی دروشم دو ہزار سال پیش مسیح ء ردوم زرتگ
 کہ چین بادشاہاں ایشی ء سروکی کنگ۔ بدھ مت دین ء بامردانی کردار ء ناچ ء
 دودتاں مروچی ہم برجم دارگ بنت۔ انگریز نبشتہ کارنکول ء گوشگ ء رداماں
 چین ء اسپٹیجی کسمانک ء بندات یازدہ صد سال پیش مسیح ء بُوتگ ء بادشاہ چاؤ ء
 دُور ء حاکمیت (1122 تا 255 پ م) ء ایشی ء باز دیمروی کنگ۔ (جاوید۔
 2016۔ تا کدیم 9)

ہندوستان ء کسمانک ء را ”ناٹک یاروپک“ گوشنت ء اے چه قدیم ء
 ہست انت۔ بازیں زانتکارانی حیاں ء چه یونان ء اسپٹیج ڈرامہاں ساری ترانت۔

ہندوستانی کسمانک چہ ہندو ۽ بدھ مذہب ۽ حُدا ۽ دیوتاہانی رسم ۽ دوداں بندوک
 بوتگ۔ پرتی حُدا ۽ دیوتاہانی وش کنگ ۽ صوت ۽ ناچ ۽ ہمراہی ۽ انجیوں کرد پیش
 دارگ بوتگ کہ مہلوکاں دوست داشتگ انت ۽ پدا مذہب ۽ ڈن چاگرد ۽
 بازیں تک ۽ پہناتانی بارواسرپدی نیں عمل اسٹیج ۽ پیش دارگ بوت انت کہ آ
 گوں انسان ۽ زند ۽ چاگرد ۽ ہمگرنچ بوتگ انت۔

دنیاءِ اولی ازم کار

کسمانک ءِ ازم چہ یونان ءِ ودی بوتگ۔ 450 پیش مسیح ءِ دؤر ءِ یونان ءِ یک مذہبی رسم ءِ دارگ بوتگ کہ آئی ءِ را ڈائنسوسیا (Dionysia) گوش انت۔ گوش انت کہ ہے رسم ءِ دؤران ءِ تھیسپس نامی مردے دارے گاڑی ءِ سرا تڑبتگ ءِ شعر گوشگ۔ شعرانی کردار ءِ مطابق ءِ آئی ءِ مہلوک ءِ دیما انجیں ازم کاری کتگ کہ مہلوک وشنود بوتگ ءِ ایشی ءِ را ٹیکی ءِ تحفہ داتگ۔ اے مرد ءِ را تھیسٹر ءِ اولی ازم کار گوشگ بیت۔ تھیسپس ءِ بندات کتگیں دود مرچی ہم یورپ ءِ ایندگہ ملاک "Street Artists" بزاں ہما ازم کار کہ سڑک ءِ پچیں جاگہاں وتی ازم ءِ پیش دار انت، برجاہ انت۔

تھیسپس: اولی ازم کار

انگریزی ڈرامہ

یونان، ہندوستان ء چین ء پدگیری ء واجہیں عیسیٰ ء مذہب ء منوگراں ہم
 وتی مذہبی رسم ء دودگوں ناچ ء سوتاں برجم داشت آنت۔ بلئے اے مذہبی رسماں
 چہ پیش پہلواناں (Minstrels) ناچ ء سوت ء مراگشاں مہلوک ء راوشنود
 کنگ۔ ہے وڑا آروسی ء جنگی مراگشاں ہم ناچ ء سُرنائی دیوان برجم دارگ
 بُوتنگ۔ اے وڑیں مراگش ء دیواناں مہلوکانی دلاں جاگہہ کت گڈا مذہبی ملا ء
 پادریاں ہم چہ ایشاں نپ زرت ء مہلوکاناں وتی نیمگ ء آرگ ء جُہد
 کت۔ انگریزی لبزانک ء بنداتی دُور ء مُلا ء پادری آنی کسمانگی مراگش نامدار
 اتنت ء اے دود ء کسمانک ء ازم ء راہم دیروی دات۔ اے دُور ء کسمانک ء را
 معجزاتی کسمانک (Miracle Plays) گوٹنگ بوت پرچیکہ توریت ء
 انجیل ء کسہ ء آیاتان ء کسمانک ء دزوشم ء پیش دارگ بُوت۔ سینزدہمی صدی ء
 گڈسر ء کسمانک مُلا ء پادری آنی دست ء آجو بُوت انت ء چہ کلیسا ء درآتک
 مہلوکانی دیوان ء سر بُوت انت۔ پدا کسمانک نبشتہ کنگ ء پیش دارگ ء
 ادارگ ء لبزانکی گل جوڑ کنگ بوت آنت۔

’چیسٹر‘ (Chester) ، ’کووینٹری‘ (Coventry) ، ’ٹاؤنلے‘ (Townley) ، ’یاریک‘ (York) اے دؤر ء نامی ایس کسمانک آنت کہ ماں ایشاں بنیادم ء ودی بونگ ء بہ گرتاں قیامت ء باروا کسہ ء آیات ہوارات آنت۔

شانزدہمی کرن ء پیسر انگریزی کسمانک کلاسیک ء دؤر نامینگ بیت بلے چد ء بعد وہدے اسٹیجی کسمانک وانگ جاہ ء اے دگہ جاہاں سر بوت گڈا تزنی یا گوش کندی کسمانک ہم پیش دارگ بوت۔

1550 ء پد ء دؤر انگریزی ادب ء نشاۃ ثانیہ (Renaissance) ء دؤر زانگ بیت۔ اے دور انگریزی ادب ء ہور یورپ ء بازیں ملکانی لبرازنکاں ہم جوانیں دیروی کت۔ اے ہما دؤر آنت کہ کسمانکاں لچھی دروشم ء بیان ء عمل کنگ ء دود ء ابتدا بوت ء ایشی ء رامہلوک ء دوست کت۔ چونابا نشاۃ ثانیہ ء نامدارترین کسمانکار شیکسپیئر منگ بیت بلے چہ آئی ء پیسر (لیلی، پیل، مارلو، گرین ء کڈ) ء کسمانک ء ازم ء درشاندا ب ء نوکیں تب ء میل دیما آورت۔ اے پنچیں لبرازنکاں ”University wits“ بزاں یونیورسٹی ء شاعر گوشگ بیت۔ لیلی ء ایفوس (Euphous)، مارلو ء ”تیمور لنگ“، کڈ ء ”اسپینی ء المیہ“، پیل ء ’Arrangement of Paris‘ ء گرین ء جیمز فور (James IV) نامی نیں کسمانکاں شمار بنت۔

نشاۃ ثانیہ ء دؤر ء کسمانکانی تب ء موضوع ء بابت ء ڈاکٹر محمد یسین ”انگریزی ادب کی مختصر تاریخ“ ء نبشتہ کنت کہ: ”نشاۃ ثانیہ کے

ابتدائی دور سے لے کر سولویں صدی کی آخری دہائیوں تک فن ڈرامہ نے بڑی ترقی کر لی۔ اس دور میں محض تماشہ (Pagent) ، دہشت (Horror) اور انتقام (Revenge) جیسے موضوعات پر مبنی ڈراموں کو وہی اہمیت حاصل تھی جو کلاسیکی، رومانی اور خانگی ڈراموں کو حاصل تھی۔ اطالوی اور فرانسیسی اثرات کے ساتھ انگریزی قومی زندگی میں جو توانائی اور رنگینی آگئی تھی ان کا اثر بھی ڈرامہ کی ترقی پر ہوا۔ یہی وجہ ہے کہ المیہ، طربیہ، تواریخی، مزاحیہ اور گھریلو ڈراموں کی متعدد قسمیں ہمیں اس دور میں ملتی ہیں۔“ (یسین، سال ندارد، تا کہیم 75)

انگریزی کسمانک وتی بنداتی دؤر ء مذہبی رسم ء دوداں پد، دیروی کنان ء زند ء چاگرد ء ہرچ پڑ ء غم ، وشی ء انسانی مارشتاں نشان دنت ء ہے دؤر ء روم زوریت ء محکم ء توانائیں از مے جوڑ بیت۔ بادشاہانی نیام ء جنگ ء جدل بہ بیت یا کہ چاگرد ء کردارانی مہر، دوستی، کینگ ء دژمنی یا کہ یکے دومی ء راپڑوش دنیگ ء ایرمادکنگ ء واہشت، ذراہ کسمانک ء دژوشم ء اسٹیجے ء پیش دارگ بوت آنت۔ انگریزی ء اولی گم جتی کسمانک (Tragedy Drama) ’گار بوڈک‘ یک انچیں مردے ء کسہ انت کہ وتی بادشاہی ء پہ دوشہزادگاں یلہ دنت بلتے اے دونیں شہزادگ وت ماں وت ء مڑانت ء چریشاں یکے مریت۔ مڑتگیں شہزادگ ء مات دومی ء ہم کوشارینیت بلتے چریشی ء مہلوک ناوش بیت ء بادشاہ ء آئی ء جن ء کُشیت۔ گار بوڈک ء کسمانک پہ بادشاہی تاج ء گزرگ ء خانہ

جنگی ۽ پڊا آئی ۽ سبب ۽ ڪشت ۽ ڪوش ۽ حرابي ۽ ڊيم ۽ ڪاريت۔ ٻي رنگ ۽ جيڙباني
باروا شيڪسپيئر ۽ ڪنگ لئير ”King Lear“ ارزشت ڊارين ڪسمائڪي۔

اڱا شيڪسپيئر ڪسمائڪي ۽ بادشاه انت گڏا ڪر سٽوفر مارلو بادشاه گر (King
Maker) گوشتگ بيت۔ ”تيمورلنگ“ ۽ ڪسمائڪي مارلو ۽ نبشتگ چارڊهي ڪرن
۽ تاتارياني سردار ۽ حاڪميت ۽ ڪسہ انت۔ ايشي ۽ ابيڊا ڪر فاسٽس (Faustus)،
”مالٿا ۽ يهودي“ ۽ ”ايڊورڊ دوم“ هم مارلو ۽ نامدارين ڪسمائڪي انت ڪه وتي عهد ۽
شاه ڪارمئگ بنت۔

نشاة ثانيا ۽ ڊرامه آل گم جتي (Tragedy) ۽ دود مارلو ۽ ڪڏ ۽
بندات ڪت ڪه آهاں پڊ شيڪسپيئر ۽ وبسٽر وڙين لبزانت ۽ ڪسمائڪاراں ايشاني رند
گيري ڪت۔ انگريزي ڪسمائڪي ۽ سلھين لڇه (Blank Verse) ۽ پڄارو ڪي
ڪر سٽوفر مارلو ۽ برڪت انت۔ ”انگريزي ادب ڪي مختصر تاريخ“ ۽ ڊاڪٽر محمد يسين
نبشته ڪنت ڪه:

”نظم معرا (Blank Verse) ڪي مقبوليت اور وسعت،

سلاست اور موسيقيت ميں جس حد تک مارلو ڪا ٻاتھ ٻي اتنا شايد ٻي ڪسي
اور ڊرامه نگار ڪا ٻو۔ گوئٽے اور بائرن جيئسے اديبوں اور شاعروں نے اسے
جو خراج عقيدت پيش ڪي ٻي وه تاريخي ٻي۔ سوئرن نے تو يهاں تک
ڪه ڊيا ٻي ڪه مارلو انگريزي الميه ڪا ٻاوا آدم، نظم معرا ڪا خالق اور شيڪسپيئر ڪا
استاد اور رهنما ٻي۔“ (يسين، سال ندارد، تا ڪه ڊيم 81)

یونیورسٹی وٹس (لاج، نیش، لئی، پیل، کڈ، گرین ء مارلو) ء پد کسمانک ء پڑ
 ء کسے ء نام در آؤرتگ گڈا آولیم شیکسپیر انت۔ شیکسپیر ء باروا صدیق کلیم وتی
 ”شیکسپیر“ ء نبشتہ کنت؛

”اس (شیکسپیر) نے بہت سی باتیں مارلو سے سیکھی ہیں اور
 چاہے سر کے بعد وہ شیکسپیر کا دوسرا بڑا استاد ہے۔ مارلو کے ذہن کی
 ترکیب میں، جذبات میں ضرورت سے زیادہ اہلتا ہوا جوش اور
 ارادے میں غیر ضروری قوت تھی۔ شیکسپیر کے ہاں ذہنی ترتیب،
 جذباتی توازن اور ارادے میں ہم آہنگی ملتی ہے۔“ (کلیم، 2010،
 تاکدیم 29)

شیکسپیر انگریزی لیزانک ء مزین نامے کہ مرچی ہم کسمانک ء ازم گوں
 شیکسپیر ء ہمگر نچ انت۔ شیکسپیر انگریزی ء اولی لیزانت انت کہ آئی ء کسمانک ء
 تب ء ڈروشم چہ کلاسیکل ء رہند ء جتا کت ء نوکیں رنگ ء دا بے دیما آؤرت کہ پدا
 آؤکیں کسمانکاراں شیکسپیر ء رند گیری کت۔

شیکسپیر ء تاریخی کسمانک ”ہنری پنچی ء ششمی“ ء ”رچرڈ دوم، سیمی ء چارمی“
 آوہد ء بادشاہ ء آہانی زند ء حاکمیت ء ندرگ ء پیشدارنت۔ ہمے وڑا چہ ایندگہ کسمانکاں

- (i) The Two Gentlemen of verona (ii) The
 Comedy of error (iii) A midsummer Night's dream
 (iv) Much ado about nothing (v) All's well that

The Tempest، ends well وتی عہدء لے دروریں کسما ننگ انت۔
 بلئے ہیلمٹ (Hamlet) ، میکبٹھ (Macbeth) ، رومیو جولیٹ
 (Romeo and juliat)، کنگ لیئر (King Liar) ء اوتھیلو
 (Othello) شیکسپیئر ء ازمی کمال ء ساچست ء زندگیں نمونہ انت کہ تاں مرچی
 دنیا ء کُنڈ کُنڈ ء ماں اسٹیج ء پیش دارگ بنت۔

شیکسپیئر ء رندا انگریزی کسما ننگ ء باروا یونس فیض نبشتہ کنت کہ:

”انگریزی کسما ننگ شانزدہمی صدی ء گڈی بہر ء وتی گام گیجاں تیز
 کنت، دیروی ء سپر ء بندات کنت ء شیکسپیئر اے دؤر ء دیروی دیگ ء
 مستریں چیدگ زانگ بیت۔ بلئے ہر دہمی صدی ء کسما ننگ اوشت ء
 آماج بیت۔ پدا یک برے عیسائی مذہب ء چنگلانی چیر ء بیت۔ آہانی
 مذہبی شدت پسند تحریک ترقی ء راہ ء دیما میلانک بنت۔ آئی ء اخلاقی
 حرابیانی ذمہ وار ء گوشت ء چہ شہر ء بازاراں ولگوج کنت۔ بلئے
 بیستمی صدی ء یک رندے پدا بانزلاں بال دنت۔ اے دؤر ء جارج
 برنارڈ شاہ ء گالزوردی آئی ء تہا نوکیں زند ء ودی کنت۔ اے دؤر ء
 ’پریسٹلے‘ سین اوکیسی، جیمز برڈی، جان آرڈن، برنڈ آسبورن، آرنلڈ
 و سکر ء کرسٹوفر فرائی اہم ترین نام زانگ بنت کہ ایشانی بدولت ء کسما ننگ
 انگریزی لبزانک ء مروچی دیما شتگیں تہرے زانگ بیت۔“
 (آدینک 9، 2017 تا کدیم 79)

شیکسپیر ء پد ء کساس دو صد کرن ء انگریزی کسمانک معیار ء کچ ء
اوشے ء آماج بیت۔ تاں وقتیکہ رابرٹس گوں وتی زندگیں کرداراں کسمانک ء را
نوکیں جہتے نہ بخشائیت۔ رابرٹسن ء کسمانک 'چاگرد' (Society) دو حوالہہ ء
انگریزی کسمانک ء بدلی ء شون ء دنت۔ یکے انچیں کردار کہ آگوں مہلوک ء
سیادی دارانت ء دومی لچھی کسمانک ء جاگہہ ء ہمک روچی گپ ء تران کارمرز
کنگ بوت۔ اے دود ء راپنرو، هنری آر تھر جو مس ء آسکر وانلڈ ء دیم ء برت۔
ایسن ء کسمانک تکنیک ء کسہ ء رداوتی جتائیں در شاندا بے ء عکس ء پیشدارانت
کہ آگوں چاگرد ء حقیقتیں کرداراں ڈوک ورانت۔ جارج برنارڈ شاہ، گالزوردی
ء ایٹس (Yeats) ہم جتائیں طرز ء نوشتہ تے واہندا انت کہ ایشانی کسمانکائی بُن
گپ گیشتر رومانوی ء وشکندی انت۔

1898ء برنارڈ شاہ ء کسمانکائی دو دپتر (Pleasant and Unpleasant Plays)
چاپ بوت انت۔ ایشاں ابید آئی ء نامداریں
کسمانکاں Back to methu selan، Man and Superman
ہم ہوار انت۔

گالزوردی ء کسمانک The Strife's ، The Silver box
Justice چاگرد ء بنی آدم ء جیڑہ، غریبی ء انصاف ء باروا انت۔ اے کسمانکائی
نامداری ء اصلی سبب ہم ہمیش انت کہ اے گوں مہلوک ء احساس ء مارِشتاں
نڑیک انت۔

بیستھی کرن ۽ پد جے ایم بھیری، سومرسٹ ماہم، ٹی ایس ایلپیٹ، اشروڈ،
 جیمس برڈن ۽ پریسٹلے ۽ انچیں کسمانک نبشتہ کت کہ مہلوک ۽ دوست بوت
 انت۔ چریشاں بازینانی کسمانک ایندگہ زباناں رجانک ہم کنگ بوتگ۔

اے وہد ۽ ہم انگریزی کسمانک ۽ نوکیں تجربگ بوتگ ۽ انت ۽ نوکیں تب ۽
 نیل دیم ۽ آہان انت کہ ایشاں کسمانک ۽ دود ۽ رازندگ داشتگ۔

انگریزی فلم سازی ۽ دیروی کنگ ۽ گوں اسٹیج کسمانک ۽ دودنرورتیگ
 بلنے انگریزی فلماں دنیا ۽ کُنڈ کُنڈاں چارگ بیت ۽ کسمانک ۽ اے نوکیں تکنیک
 کمپیوٹر ٹیکنالوجی ۽ مک ۽ توان گران انت۔

جاپانی ڈرامہ

جاپانی لبرانک ء ڈرامہ ء تکنیک سک کوہن انت۔ ایشی ء بندات چہ کاگوراء ناچ ء بیت کہ ایشی ء گوں سوت ء کن انت۔ جاپان ء شنٹو مذہب ء ردا ہے گوشگ بیت کہ آزمان ء جنین حدایے ء ناچ کتگ ء مردین آدم حدایے ء وشنود کتگ۔

چار دہمی کرن ء بزاں 1333 ء 1444 صدی ء سالاں ’ کان آمی‘ (Kan'ami) ء کہ وت شاعرے ہم بونگ گوں وتی بیچ زیمی (Zeami) ء بازیر کسمانکے نبشتہ کت کہ تاں روچ ء مروچی پیشدارگ بنت ء ایشاناں نوح تھیٹر ء بنگیج کار ہم منگ بیت۔ اے کسمانکانی کساس سے سد ء سی ء بیچ (335) انت کہ ’یوک یوکا سوگے‘ ء نام ء انت۔

جاپانی لبرانک ء ڈرامہ ء یک تہرے نوح تھیٹر انت کہ ایشی ء بندات چہ 1270 ء بیت۔ آوہد ء ایشی ء را سوراگا کو (Suragaku) گوشگ بونگ۔ جاپانی کسمانک ء دو بہر انت۔ بنداتی بہر ’نوح تھیٹر‘ ء نام ء انت۔ دومی بہر ء نام کابوکی (Kabuki) انت کہ گوں سوت ء ناچ ء پیشدارگ بیت۔ دگہ یک وشکامی تہر ء ڈرامہ نے سک نامدار انت کہ آئی ء ’کیوگن‘ گوش انت۔ کسمانکے اے تزن ء بچکندی تہر مہلوک ء دوست کت ء چریشی ء سبب ء بازیر تھیٹر جوڑ کنگ ء

کسمانک پیشدارگ بوت۔

شانزدہمی کرن ء یک آزمائے ”جوڑوی مونوگتاری“ ء نام ء نبشتہ کنگ بوت کہ آئی ء یک کردارے ء نام ”جوڑوی“ ات۔ اے کردار سک نامدار بوت ء سوت گوشاں ایشی ء رادل یات کت ء ماں مجلس ء دیواناں مردماں گوشدارینت۔ لہتیں وہداں پد اے آزمائے کسمانک ء را کسانیں بُنگ ء وسیلہ ء مہلوک ء را پیشداشت۔ اے بُنگ آن ء گوں بندیک ء بست ء آزمائے کسمانک ء وڑ ء لوٹ ء حساب ء سُمرینت یاناچ پرماں۔ اے نوکیں دروشم مہلوک ء باز دوست داشت ء تھیٹریکل گلاں انچیں مردم داشت کہ آاے کار ء بلد اتنت، رندا اے کسمانک ء تہرے جوڑ بوت۔ چوکہ ایشی ء بندات چہ آزمائے کسمانک ”جوڑوی مونوگتاری“ ء ات پمیشا ایشی ء نام ”جوڑوی“ ایر کنگ بوتگ۔ جوڑوی تہر ء کسمانک ء رواج دیگ ء تا کے موتو گدا یو ء مزینں کردے بوتگ۔ ایشی ء جاپانی کسمانک ء شیکسپیئر نامینگ بوتگ۔ (دہلوی۔ 2018)

1603 ء جاپانی کسمانک ء دومی تہر دیم ء کیت کہ آئی ء را کابوکی گوشنت۔ کابوکی کسمانک گوں ناچ ء صوت ء پیشدارگ بیت۔ ایشی ء بندات ء پُشدر اے وڑا انت کہ ’آشیکا گاشوگنٹے‘ (Ashikaga Shotunte) (1338-1573) ء حاکمیت ء دؤر ء کیوٹو (جاپان ء Capital بوتگ) علم ء زانگ، دود ء ربیدگ ء راجمانی محکمہ ء ہنزہ بوتگ۔ پہ ہزگاریں ء ہستومندیں مردمانی کمک ء بازیں مراکش ء فسٹیول ء رواج برجم ات۔ نوح تھیٹری گوں وتی ذراہیں از می دروشم ء سرجم ء کامل ات۔ ہے دؤر ء کیوٹو شہر ء اوکونی نامی ناچی جنینے نامدار بوت کہ شُررنگی ء زیبائی ء وتی درور وت ات۔ اے زال گوں سنزابورو (Sanzaburo) نامی مردے ء ڈک وارت کہ کینن مندر (بدھ مذہب ء

مزنیں ذگرانہ) ء پہ پجاری گری (Priest) ء ہیل گرگ ء چہ ناگویا کیوٹو ء
اتلگ ات۔

سزاورو ء مشہوریں سوتاناں طرز جوڑکت ء اوکونی ء ہے طرزانی سراناچ
کت۔ دیمتر ایشی ء را کابوکی ء نام دنیگ بُوت ء دیروی کنان ء جاپانی کسمانک
ء بہرے جوڑ بُوت۔ اوکونی ء کیوٹو شہر ء مردین، زہگ ء جنینانی یک گروپے جوڑ
کت ء آہاں کابوکی ء رامیتگ ء ہلکاں پیشداشت۔ اے ہمنچو مشہور بُوت کہ
1603-04 ء چہ شاہی کورٹ ء دعوت نامہ (Invitation) ہم دنیگ بُوت کہ
شاہی دیوان ء پیش کنگ بہ بیت۔ کابوکی ڈرامہ ء کردار گیشتر جنین آدمماں کنگ ء
پیشاشتگ انت ہمیشکا لہتیں وہدء پدایشانی سرا کہہگی ء الزام جنگ بُوت ء پہ جنین
آدماں ڈرامہ ء کار کنگ مکن بُوت۔ گڈا اے کمی مردیناں پیلوکت۔ پریشی ء
مردین ء راجینی پوشاک گورا دنیگ ء میک اپ ء سرخی کنگ ء اسٹیج ء پیشدارگ
بُوت کہ تاں روچ ء مروچی ہم اے دود برجم انت بلئے نوں جنین آدم ہم کابوکی
کسمانک ء بہر زورانت۔

وہدے کابوکی ء سرا پابندی جنگ بوت گڈا 1617 ء دانسکی
(Dansuki) ء ڈرامہ کمپنی یے پچ کت کہ آئی ء دراہیں ازم کار مردین ات
انت۔ 1644 ء دانسکی ء کمپنی ء نام درآورت گڈا سرکار ء آئی ء سرا ہم پابندی جت۔
1652 ء کابوکی ء اے تہر بند کنگ بُوت بلئے ہما کوہنیں ازم کار کہ کابوکی کسمانکاں
کار اش کنگ ات ایشی ء پہازگ ء جہد برجم داشت ء سوہین بُوت انت۔

وہدے جاپان ء مگر بی لبرانک ء اثر اتک گڈا انگریزی کسمانکارانی

کسمانک ماں جاپانی زبان ءِ رجانک کنگ ءِ اسیج ءِ پیشدارگ بوت انت۔
 شیکسپیئر ءِ ”جو لیس سیزرو“ اولی کسمانک ات کہ جاپانی زبان ءِ رجانک بوت۔
 (ولہوی۔2018)

’تا کے دو ازومی‘ جاپان ءِ نامی این کسمانکار انت۔ آئی ءِ دو کسمانک
 سک نامدار انت۔ یکے ”سوگا وارا، وین جو، تے ناری نو، کاگامی“ پنج ایکٹ ءِ
 کسمانک ات کہ آئی ءِ 1846 ءِ نبشتہ کنگ۔ دومی ”جوشن گورا“ انت کہ یازده
 ایکٹ یے کسمانک انت ءِ ایش 1848 ءِ نبشتہ بوتگ۔

جاپانی کسمانکی تہرانی (نوح ءِ کابوکی) بنگپ، مذہبی ءِ تاریخی واقعات
 (جدائی مونو Jidai Mono)، مہلوک ءِ زند (سیوامونو Sewa Mono) ءِ
 آزاد خیالیں سوچ (اراگوٹو Aragoto) انت۔

فارسی ڈرامہ

کسمانک چہ ایران ء کوہن ترین ازماں کیے۔ ایرانی لبرانک ء
 بندات پنج صد سال پیش مسیح ہخامنشی دور ء بیت۔ بازیں مردم ایشی ء بندات ء چہ
 ماد تہذیب (ہفت صد پیش ء مسیح) ء لیک ایت بلنے آوہد ء نبشتہ کنگ ء رواج کم
 بوتگ، پمیشا اے لبرانکی مدی پہازگ نہ بوتگ ء آئی ء گیشتری بہرزوال بوتگ
 انت۔ ایرانی لبرانک ء شاح ء سیمسر افغانستان، ہندوستان، آذربائیجان،
 تاجکستان ء ایشیا ء دگہ بازیں ملکاں سرانت ء دراجیں مدتے ء فارسی زبان اے
 ہلک ء دمگاں گشگ ء نبشتہ بوتگ ء انت۔

بلوچستان ء ہم فارسی گوشتگ بوتگ ء بلوچ خانانی دور ء خان ء درباری
 زبان ہم فارسی بوتگ۔ ایران ء کوہنیں زبان اوستا ء پہلوی بوتگ انت کہ
 چریشاں فارسی، بلوچی ودی بوتگ انت۔ ایرانی لبرانک ء دو بہرانت۔

۱۔ چہ اسلام ء ساری ۲۔ اسلام ء پد

کوہنیں ایران ء دوزبان فارسی باستان، ء اوستائی، گوشتگ ء نبشتہ
 بوتگ۔ فارسی باستان ایران ء آریائی ٹک ء مردم بوتگ انت کہ یک ہزار ء پنج
 سال پیش مسیح آہانی اے دمگاں آہگ بنا بوتگ۔ اوستائی زرتشتیانی مذہبی کتاب
 اوستائی زبان ء ات۔

ہخامنشی دورءِ بازیرں نبشتہ ماں کتبہانی شکل ء ہست انت کہ فارسی
 باستان ء زبان ء نبشتگ انت۔ ہخامنشی دورءِ پد آشکانی دورءِ پہلوی زبان
 رواج گپت۔ اے زبان ’پارت‘ قوم ء زبان انت کہ ایران ء گوربچانی
 رودراتکی دگ ء جاہ منند انت۔ پہلوی زبان اولی عیسوی کرن ء رواج گپت ء
 پدا اسلام ء آہگ ء ایران ء فارسی ء دری رواج گپت انت کہ الیشی ء فارسی
 پہلوی ہم گشت۔ (بامری، 2017)

فارسی باستان ء فارسی اوستا ء دور کہ ہلاس بوت گدا چریشاں پہلوی،
 بلوچی، جدید فارسی، پشتو، کردی، براہوئی ء دگہ بازیرں زبانانی شاح دراتک انت
 کہ مروچی بازیرں ہند ء ملکانی راجی زبان انت۔

فارسی ء نوکیں لبزانک نوزدہمی کرن ء قاچاری دورءِ حاکمی ء بندات بیت
 و ہدے قاچاری شاہ یورپ ء تڑ ء تاب ء اودے روکپتی لبزانک ء اثر ء روایتاں
 ماں ایران ء رواج دنت۔ ایرانی لبزانک ء ’لفاظی‘، ’الجھاؤ‘ ء ’ردانی گیشواری‘ ء
 بدل ء سادگی، حقیقت پسندی ء جاگہہ کت ء بازیرں نوکیں ردانکی تہر بزاں آزمانک،
 گدار، پولکاری ء کسمانک نویسی ء بندات بوت۔

نوزدہمی کرن ء پدا ایران ء کسمانک نبشتہ کنگ ء بندات بوت ء ہے
 و ہداں اسٹیجی کسمانک (تھیٹر) ہم رواج گپت۔ بنداتی دورءِ عربانی مذہب
 اسلام ء گیگان (نقالی) ء راشریں دودے نہ گوشتگ پمیشا کسمانک نویسی ء تہر
 چو ایندگہ تہراں نزور بوتگ۔ حالانکہ عربانی اسلام ء پیش ایران ء راجی رسم ’’سوگ
 سیاوش‘‘ ء کسمانکی دروشم ء پیش دارگ بوتگ ات۔ آشکانی دورءِ لہتیں یونانی

کسمانک ماں اسٹیج ۽ پیش دارگ بوتگ انت۔

نوکیں دؤر ۽ کسمانک ۽ بندات چہ ”دارالفنون“ ۽ تاسیس ۽ بیت۔ مرزا فتح علی آخوندزاده اولی مردات کہ یورپ ۽ رندگیری ۽ (1850 ۽ تا 1855 ۽) ترکی زبان ۽ راجی ۽ چاگردی بُن گپانی سرا کسمانک نبشته کت۔ کیمیا گر، حکیم نباتات، ملا ابراہیم خلیل ہے وڑیں کسمانک انت۔ ’خرس دزدانگن‘ ۽ فارسی زبان ۽ رجانک مرزا جعفر قراجه داغی ۽ کتگ۔ فتح آخوندزاده ۽ رند مرزا آقا تبریزی ۽ بازیں کسمانک نبشته کتگ۔ اے دگہ کسمانک نویساں حسن مقدم (کسمانک جعفر خان از فرنگ آمدہ)، رضا کمال شہزاد (کسمانک شب ہزار و یک الف لیل)، محمد حجازی (کسمانک حاجی متجدد)، صادق ہدات (کسمانک افسانہ آفرینش) ہوار انت کہ شریں کسمانک گوشگ بنت۔

1851 ۽ ایران ۽ ماں یورپی رہبنداں بازیں مکتب پیچ بوت انت کہ اودا درملکی استادان اُتک ۽ وانیت۔ ہے نیام ۽ فرانسیسی کسمانکانی رجانک ماں فارسی ۽ بوت انت۔ مولتیر ۽ کسمانک ”گزارش گریز مردم“ ۽ رالچھی تہرہ ۽ رجانک کنگ بوت۔ مرزا فتح علی دربندی ۽ ترکی ۽ آذربائیجانی زبان ۽ نبشتگیں کسمانک مرزا جعفر قراجه داغی ۽ ماں فارسی ۽ رجانک کتگ انت۔

1880 ۽ زمانگ ۽ چہ تہران ۽ ”نیاتر“ نامی روتا کے شنگ بوت۔ اے روتاک ۽ کسانیں تونی کسمانک چھاپ بوت انت بلتے ایشانی لبزانکی بستار مزن نہ انت۔

فارسی ۽ بنداتی کسمانکانی بُن گپ گیشتر راجی ۽ چاگردی جیڑہ، مہر ۽ دژمنی ۽ نیکی ۽ بدی ۽ بارو بوتگ انت۔

علی نقی وزیر ۱۹۲۴ء یورپ ۽ واتری ۽ پدیک زیملی کلبے جوڑکت۔
اے کلب ۽ کسمانک پیش داشت کہ سک نامدار بوت انت۔ علی وزیری ۽ اے
کلب ۽ اولی رند ۽ جنین آدم ہم کسمانک ۽ چارگ ۽ آتک انت۔

ایران ۽ اسلامی انقلاب ۽ پد کسمانک نویسی لہتیں و ہد ۽ مہنتل بوت بلے
رکن الدین خسروی، حمید سمندریان، مسعود سمیع، علی عزیز ۽ فرہاد مہندس پور ۽
کسمانک نویسی ۽ نام در آورتگ۔

ایران ۽ کسمانک ۽ دود ہر و ہداں محکم بوتگ۔ ایوکا تہران ۽ بازیں تھیٹر
بوتگ انت۔ جامعہ باربد، تماشا خانہ تہران، تیا ترپارس ۽ تیا تر فردوسی انجیں تھیٹر
انت کہ ایشاں کسمانک اسٹیج ۽ پیش داشتگ۔

علی نصیریان، غلام حسین ساعدی، بہرام بیضانی، اکبر رادی ۽ اسماعیل خلیج
انویس دور ۽ ہما کسمانک نویساں شمار بنت کہ آہاں اسٹیجی کسمانک نبشتہ کتگ۔
ہے وڑا نصرت اللہ محتشم، ڈاکٹر ابوالقاسم جنتی ۽ سرہنگ زیدی ۽ پریڈیو ۽ کسمانک
نبشتہ کتگ۔

ایران ۽ بازیں دری کسمانک رجانک کنگ بوتگ انت۔ مولتیر ۽
طیب اجباری، ”گزارش مردم گریز“ ۽ شیکسپیر ۽ ہنری چہارم، ”اوتھیلو رجانک
بوتگ انت۔ ہے وڑا ابن جانسن ۽ ولپن، مارسل پانیول ۽ توپاز ۽ پریسٹلی ۽

مستنطق، نامء کسمانک اسٹیجء پیش دارگ بوتگ انت۔

اوپیرا کسمانک ء یک تھرے، ایران ء چہ ترک نزا دقفقازی ء رواج
 گپتگ پرچا کہ قفقازی ساز ء زمیل ء بلدے بوتگ۔ اے ردء رضا شہزاد ء
 ’پری چہر ء پری زاد ء نام ء اوپیرا نبشتہ کت کہ اسٹیج ء پیش دارگ بوتگ۔ رستا
 خمیز سلاطین ایران ء بچہ گدا، ہم نامی ایس اوپیرا انت۔ خسرو شیرین ء لیلی مجنون ء
 اوپیرا ماں اسٹیج ء پیش دارگ بوتگ انت۔

اردو ڈرامہ

اردو زبان ءِ اولیٰ کسمانک واجد علی شاہ ءِ ”رادھا کنھیا کا کسہ“ انت کہ
 1842 ءِ نبشتہ بُوتگ۔ اے کسمانک ءِ را سوتی کسمانک (Dance
 Drama) ہم گوشنت پرچیا کہ ایشی ءِ را سوت ءِ زیمیر ءِ دروشم دنیگ بُوتگ۔
 (ہاشمی۔ 2012۔ ت 143) ”رادھا کنھیا“ ءِ کسہ ءِ پدسید آغا حسن امانت لکھنوی
 ءِ ”اندرسبھا“ ءِ نام ءِ کسمانکے نبشتہ کُت کہ 1850 ءِ دہک ءِ اٹیچ ءِ پیش دارگ
 بُوت۔ بازیں اردولبزانت ”اندرسبھا“ ءِ اردو ءِ اولیٰ کسمانک سرپد گوش انت۔

اردولبزانت ءِ آغا حشر کاشمیری ”اردو ءِ شیکسپیئر“ منگ بیت۔ حشر کاشمیری
 ءِ بازیں کسمانک نامدار بُوتگ انت چوکہ ”یہودی کی لڑکی“، ”تُرکی حور“، ”دل کی
 پیاس“ ءِ ابید آغا کاشمیری ءِ بازیں کسمانک نبشتہ کُتگ۔

امتیاز علی تاج ءِ کسمانک ”انارکلی“ اردو ءِ نامداریں کسمانک انت کہ مغل
 بادشاہ اکبر ءِ چُک شہزادہ سلیم ءِ آئی ءِ داشتہ انارکلی ءِ مہر ءِ محبت ءِ داستان انت۔ اے
 کسمانک 1932 ءِ چھاپ بُوتگ۔

اردو ءِ پہر ہگاں ہم کسمانک نوشتہ کنگ بُوتگ۔ بیگم قدوسیہ زیدی ءِ ”چچا
 چھکن“ ڈاکٹر ذاکر حسین ءِ ”دیانت“ عابد حسین ءِ ”شریر لڑکا“ ہاجرہ مسرور ءِ ”نوری
 خالہ“ محمد حسن ءِ ”محل“ شریں کسمانکاں شمار بنت۔

ہے وڑا تڑن ۽ مزاجی کسمانکافی رَم ۽ فضل حق قریشی ۽ ”تعلیم زدہ بیوی“
۽ چغتائی نوٹنگی ۽ ”مرزا جنگی“ نامدار آنت۔ ”جھانسی کی رانی“ اردو لہزانک ۽ نامی
ایں کسمانک کہ اسٹیج ۽ بلکن ۽ فلم ۽ ڈروشم ۽ ہم پیش دارگ بوٹنگ۔

اردو کسمانک ۽ دیروی ۽ پارسی مذہب ۽ متوگرانی مزینیں جُہدے گون
انت کہ آہاں باقاعدہ انچیں گل (تھیر پیٹیکل کمپنی) جوڑ کنگ کہ اودا کسمانک
ماں اسٹیجاں پیش داشتگ انت۔ انگریزی کسمانک ”مرچینٹ آف وینس“
۽ رجانک ”جوان بخت“ ۽ نام ۽ اردو ۽ نبشتہ ۽ اسٹیج ہے پارسی ٹولی ۽ کنائینتگ۔

دری زبانی نامداریں کسمانک اردو ۽ رجانک کنگ بوٹنگ انت۔
شیکسپیر ۽ ”کامیڈی آف ہیروز“ (بھول بھلیاں)، ہیملٹ (خون ناحق)،
رومیو جولیت (گلناز فیروز)، کنگ لئیر ۽ دگہ بازیں کسمانک اردو لہزانک ۽
بہر جوڑ بوٹنگ آنت۔

بلوچستان ۽ کسمانک ۽ روایت چہ پانزدہمی کرن ۽ کوہنیں کسہ ۽ آیاتاں
بندات بیت۔ بلئے کسمانک ۽ ازم ۽ تکنیک چہ دومی میان استمانی جنگ ۽ پدگندگ
بیت و ہدے ڈرامیٹک کلب ۽ نام ۽ ادارگے جوڑ کنگ بیت۔

انعالحق کوثر ”بلوچستان میں اردو“ ۽ نبشتہ کنت کہ:-

”بلوچستان ۽ کسمانک ۽ بندات اولی میان استمانی

جنگ ۽ ساری غلام حیدر خان ۽ کوئٹہ ڈرامیٹک کلب ۽ بندات

کتگ۔ اے کلب ۽ ہندو مذہب ۽ مہا بھارت، رامائن ۽ رستم

۽ سہراب ۽ ناٹک دیما آؤرتنگ انت۔ کوئٹہ ڈرامیٹک کلب ۽

آغا سید عزیز شاہ، معنی طاؤس جان، پنڈت روشن لال، بابو
دیناناثہؒ ایندگہ ازم کاراں کارکتگ۔ وھدیکہ چہ کلکتہ، دہلی،
بمبئی ءؒ بازیرں تھیٹریکل کمپنی کوئٹہ ءؒ آتک انت گڈا کوئٹہ
ڈرامیٹک کلب بند بوت۔ (کوثر۔ 1994۔ تا کدیم 287)

انعام الحق کوثر ءؒ اے گپانی تاریخی حوالہ ءؒ ہیچ ثبوت نیست ءؒ فضل
الرحمن قاضی ”بلوچستان میں اسٹیج ڈرامے کی روایت“ ءؒ نبشتہ کنت؛

”میری دانست اور شعور اور بڑوں سے حاصل کردہ معلومات
کی بناء پر کوئٹہ میں سن چالیس عیسوی کے اوائل یا
1947 تک، کسی باقاعدہ غیر پیشہ ورانہ ڈرامیٹک کلب کا
وجود یا سراغ نہیں ملتا۔ البتہ 1947 کے بعد کشمیر جب
شدید سیاسی کشمکش کا باعث بنا تو نئے وجود میں آنے والے
کوئٹہ ڈرامیٹک کلب نے، جس میں تعلیمی اداروں اور سرکاری
محکموں کے ملازمین اور دوسرے شہری شامل تھے، کشمیر ہی
کو موضوع بناتے ہوئے ڈراما ”مجاہد“ اسٹیج کیا جسے بہت
پزیرائی ملی۔“ (قاضی، 2011۔ تا کدیم 16)

فضل الرحمن قاضی کوئٹہ ءؒ بنداتی کسمانکارانی رم ءؒ ہوار انت ءؒ آئی ءؒ
بازیرں کسمانکاں وتی ازم پیشداشنگ۔ ڈاکٹر انعام الحق کوثر، اے ڈی بلوچ یا ایندگر
نبشتکاراں ماہ ءؒ سالانی ردا کہ کسمانک ءؒ راجد پتر بیان کتگ آئی ءؒ ثبوت نیست
انت بلتے انعام الحق کوثر وھدیکہ ”مجاہد“ ڈرامہ ءؒ حوالہ ءؒ دنت گڈا جمہور اخبار ءؒ
تا ک 26 اگست 1949 ءؒ حوالہ ءؒ دنت۔ اے حساب ءؒ گوٹگ بوت کنت کہ

تکنیک ۽ ردا کسمانک 1950ء ماں بلوچستان ۽ اٹلگ۔

اردو کسمانک ۽ دیروی ۽ بلوچستان ۽ علمی ادارگ ”بین المدارس ہوائے سکاؤٹس، گورنمنٹ انٹر کالج (سائنس کالج کوئٹہ)، خالصہ ہائی سکول (اسپیشل ہائی سکول)، بلوچستان ریلوے ۽ ریڈیو پاکستان ۽ مزین کرد ۽ پیلو کنگ۔ اردو کسمانکانی رم ۽ پروفیسر انور رومان ۽ ڈرامہ ”مجاہد ۽ محمود غزنوی“ (1999)، خلیل صدیقی ۽ ”پرواز“، کوئٹہ ڈرامیٹک کلب ۽ سحر کے داغ (1958)، سید عابد علی عابد ۽ ”روپ متی باز بہادر“ (1959) نامی نیں کسمانک انت کہ اسٹیج ۽ پیش دارگ بوتگ انت۔ 1960ء کوئٹہ ڈرامیٹک کلب ۽ انگریزی ڈرامہ "The Importance of Being Earnest" ۽ اردو رجانک ”فریب مسلسل“ اسٹیج ۽ پیش داشت۔

1956ء کوئٹہ ۽ ریڈیو پاکستان ۽ جوڑ بونگ ۽ پد بلوچستان ۽ ایندگہ زبانی ہواری اردو ۽ ریڈیو کسمانک ۽ بنادت بُوت۔ ہے دور ۽ منظور بخاری ۽ ”حلقہ ارباب فن“ ۽ نام ۽ ادارگے جوڑ کت۔ ایندگہ ہماراں مقصود عالم ملک، اے ایچ رضوی، جمیل ملک، سردار رشید جان ۽ لہتیں دگہ ہوار انت۔ حلقہ ارباب فن ۽ اولی اسٹیجی کسمانک ”بدر بن مغیرہ“ ات کہ منظور بخاری ۽ کسمانکی ڈروشم ۽ نبشتہ کنگ ات۔ ”دشمن“، ”برے لوگ“، ”سہارا“ ۽ ”خزانہ“ منظوری بخاری ۽ نبشتہ کنگیں کسمانک انت کہ اسٹیج ۽ پیش دارگ بوت انت۔ 1961ء بلوچستان ۽ اولی رند ۽ اوپن ایئر تھیٹر بنادت بُوت ۽ ایشی ۽ بنگلج کنگ ۽ حلقہ ارباب فن ۽ مزین کردے ہوار ات۔

1963ء جشن سی ۽ مراگش ۽ بلوچی لوک داستان حانی شے مُرید، پیش

دارگ بوت کہ ایشی ء را منظور بخاری ء کسمانکی دروشم ء نبشته کتگ ات۔ ہے وڑا رسول محشرنگری ء کسمانکی دروشم ء نبشته کتگیں بلوچی داستان، ”مہرک“ ہم چہ حلقہ ارباب فن ء 1964 ء ایچ ء پیش دارگ بوت۔

ہے سالوں بزاں 1968 ء 1969 ء نیام ء مکران ء دمگ تربت ء نثار احمد دشتی ء بابو امجد ء گوں وتی ہمراہاں بلوچی کسمانک نبشته کتگ ء پیش داشتگ انت۔

بلوچستان ء اردو کسمانک ء دیمروی دنیگ ء منظور بخاری ء نام چہ درستان مستر انت۔ آئی ء بیچ منصور بخاری ء گوشتگ ء ردا منظور بخاری ء 700 ء گیش ڈرامہ ء فیچر نبشته کتگ (بلوچستان میں اردو ڈرامے کی روایت)۔ منظور بخاری 1946 ء چہ ہندوستان ء شہر لدھیانہ اتلگ ء کونٹہ ء پکار ء روزگار جہہ مند بوتگ۔

70 ء دہک ء خلیق احمد خلیق ء سروکی ء بلوچستان آرٹس کونسل جوڑ بوت ء ایشاں بازیں کسمانک سٹیج کت۔ لہتیں وہد ء پد بلوچستان آرٹس کونسل ء وت ماں وتی ناچاکی ء ناپتاکی ء دوگروپ جوڑ بوت انت۔ یکے ء سروک خلیق احمد خلیق ات ء دومی ٹولی ء سروکی رفیق اثر ء کت۔

رفیق اثر ء گروپ ء ذاکر حسین، انور رشید، سہیل بخاری، مقبول رانا، شاہین رومی، ڈاکٹر طارق ہوار انت۔ ایشاں ”کبھی عرش پر کبھی فرش پر“، ”جب جب پھول کھلے“، ”آئی چار سو بیس“ ء ”تین دیوانے“ ء نام ء اوپن ایئر تھیٹر کسمانک پیشداشت انت۔ اے اوپن ایئر تھیٹر کونٹہ بلدیہ ء ٹاؤن ہال ء میدان ء پیش دارگ بوت انت۔

رفیق اثر ءِ وتی گروپ ءِ نام بلوچستان آرٹس کونسل ءِ بدل ءِ ”فرینڈز آرٹس کونسل“ کت۔ کونسل ءِ ”شادی کے چکر“، ”شیشے ٹوٹ گئے“، ”سوہنی دھرتی“ ءِ نام ءِ کسمانک ریلوے انسٹی ٹیوٹ ءِ ریلوے اکاؤنٹس اکیڈمی ءِ آڈیٹوریم ءِ پیش داشت انت۔ ہے کونسل ءِ دالبندین ءِ ہم دو سٹیج ڈرامہ پیش داشت کہ وحشی جنجوعہ ءِ نبشتہ کتگ انت۔

1972 ءِ رفیق الغنی ءِ آئی ءِ ہمراہاں ’سویرا آرٹس اکیڈمی‘ جوڑ کت۔ پدا ایشی ءِ نام بدل کت ءِ بلوچستان ویلفیئر آرگنائزیشن کت۔ جمال شاہ، عبداللہ غزنوی، انور رشید، نرگس ءِ محمودہ بٹ وٹریں ازم کاراں سٹیج ڈرامہ پیش کت انت۔ وہدے پاکستان نیشنل کونسل آف دی آرٹس ءِ ذیلی ادارہ پاکستان آرٹس اکیڈمی ءِ نام ءِ کوئٹہ ءِ جوڑ بوت گدا بلوچستان ویلفیئر آرگنائزیشن گوں ایشی ءِ ضم بوت۔ آرٹس اکیڈمی ءِ یک سالانہ گرانٹے رست کہ چرائی ءِ آہاں ہندوستانی کسمانکار ’میش مہتا‘ ءِ کسمانک ’انڈر سیکریٹری‘ سٹیج ءِ پیش داشت۔ ایشی ءِ ابید ہائے کنوارے ءِ ’انوکھالا ڈلا‘، ہم ہے اکیڈمی ءِ نیمگ ءِ پیش دارگ بوت انت۔

سنگت تھیٹر کہ ایشی ءِ نام پیسرا ’سنگت ایوان ءِ ثقافت‘ ات، 1974 ءِ جوڑ بوت۔ ایشی ءِ اولی چیئرمین اکرم زیب ات ءِ ہمراہاں آصف غوری، عبدالقادر حارث، ڈاکٹر تاج ریسانی، وحشی جنجوعہ، غلام نبی بسمل، اشرف سلہری، عمر فاروق، افضل مراد، علی حیدر بلوچ ءِ اے ڈی بلوچ ہوار انت۔ اے ڈی بلوچ سنگت تھیٹر ءِ ڈائریکٹر نامینگ بوت۔ سنگت تھیٹر بلوچستان ءِ اردو، بلوچی ءِ براہوئی کسمانک ءِ دیروی ءِ جہداں سر ءِ پٹ ات۔ سنگت تھیٹر ءِ ’قاتل‘، ’گمراہ‘، ’احساس‘، ’Never Mind‘، ’کانٹوں میں لہو‘، ’دیکھ تماشا‘ ءِ ’وقت کی آواز‘ وٹریں

کسمانک پیش داشت انت۔ اے کسمانک اکرم زیب، اے ڈی بلوچ، عمر فاروق ء نبشتہ کتگ انت۔ حسام قاضی ء شانتل فیسٹول، ظفر معراج ء نبشتہ کتگیں کسمانک کوٹہ ء سبی ء ماں اسٹیجی مراگشاں پیش دارگ بوتنت۔

بلوچستان ء اسٹیجی کسمانک ء دیروی دیوکانی رم ء یک مزین نامے نبی بخش بلوچ بیگ انت۔ نبی بلوچ چلتن اکیڈمی آرٹس ء سروک ات۔ اے ادارگ ء بچاؤ مجھے ڈاکٹر، اندھیروں کا سورج، ء ارم کا نصیب، اسٹیج ء پیش داشت انت۔

لال حسین ء آئی ء ہمراہ ادریس کاوش، عالی سیدی، منور بٹ، حمید ہمزاز ء ایڈگراں قومی ایوان ثقافت نامی ادارہ ہے جوڑکت ء اینگلو انڈین، ایک پہیلی ایک سوال، ماڈرن مغلیہ دور، فلور نمبر فور نامی کسمانک پیش داشت انت۔ 1999 ء ایوان ثقافت ء گوں ادارہ ثقافت ء مک ء بلوچستان، سٹیج ڈرامہ فیسٹول ء نام ء مزین مراگشے ٹہینت کہ اودا 24 کسمانک پیش دارگ بوت۔ چریشاں اورنگ زیب ء نبشتہ کتگیں کسمانک امتحان شیشے کا، حبیب اللہ حبیب ء کسمانک تین بازیگر عارف ضیاء خون کے آنسو، ینگ تھنکرز سبی گروپ ء آج کا انسان ہوار انت۔

سنگت تھیٹر ء پلیٹ فارم ء 1977 ء بہ گرتاں 1985 ء اکرم زیب، نبی بخش بلوچ، اے ڈی بلوچ، ادریس کاوش، رفیق الغنی ء عطاشاد ء لہتیں پُر ارزشتیں کسمانکی مراگش اڑدات ء بازیں سنجیدہ موضوعانی سرا اصلاحی کسمانک دیما آورت۔

2002ء سنگت تھیٹر ادارہ ثقافت ء نشہ ء سر حال ء کسمانک فیسٹولے

جم داشت۔ اے فیسٹول ء فرینڈز ریلیف آرگنائزیشن ء نیمگ ء بابا بوسکی، ڈبل گھوڑا، انجم آرٹس اینڈ ویلفیئر سوسائٹی ء آسمان تو بھی دیکھ، نازش آرٹس پروڈکشن ء موم کی گڑیا، احساس ویلفیئر ء نیمگ ء نانے، کسمانک پیش دارگ بوتگ انت۔ سنگت تھیٹر ء رگوں میں خون، دیکھ تماشا، پیش داشت انت۔ سنگت تھیٹر ء بھاگ ناڑی، ڈیرہ مراد جمالی، ڈیرہ اللہ یار، اوستہ محمد، لورالائی ء خضدار ء کسمانکی مراکش ہم اڑدات۔

کوئٹہ ء ابیدسی، نوشکی، پسنی ء تربت ء ہم کسمانک پیش دارگ بوتگ۔ پسنی ء انور صاحب خان، اکرم صاحب خان، ماسٹر غلام محمد، نعیم قاضی ء نوشکی ء راسکوہ ادبی دیوان ء کسمانک جوڑکتگ ء اسپنج ء پیش داشتگ۔

2005-06ء پدوہدے بلوچستان ء سیاسی ء سماجی جاوہر حال بدل بوت

انت گڈا بلوچستان ء چہ درے آوکیں مردم (ایشانی تہا لبزانکی ء کسمانکی حب داروک ہوار انت) کہ سرکاری افسر انت ایشاں لڈ ء بارکت چہ بلوچستان ء درآتک انت۔

ایشی ء آسراے بوت کہ اسپنجی کسمانک ء تھیٹر ء رجحان ہم کم تر بوت۔ اے وہدے ڈی بلوچ ء عمر فاروق گوں وتی ہماہاں ادارہ ثقافت ء مک ء برے برے کسمانک پیش دارگ ء جہدان انت بلتے پیشگیں دور ء حساب ء چوشیں ترندی ء دیروی یے نیست۔

سندھی ڈرامہ

سندھی، سندھ ۽ جہہ منندیں مردمانی زبان انت۔ سندھی ۽ لہزانک بلوچی ۽ پیم ۽ چہ شاعری ۽ بندات بُوتگ ۽ پداردانک نبشتہ کنگ بُوتگ۔ کوہن تریں ردانکی کتاب سے صدسال پیش ۽ مسیح ۽ بادشاہ راول ۽ وزیر سپر ۽ نبشتہ کنگ کہ آئی ۽ نام ”بادشاہی راہ بند“ انت۔ اے کتاب عربی ۽ فارسی ۽ رجانک ہم بُوتگ۔

سندھی ڈرامہ ۽ بندات ۽ باروا آغا سلیم خالدوتی کتاب ”سندھی ڈرامے کی صدی“ ۽ نبشتہ کنت کہ :-

”سندھی کی قدیم کتابیں ناپید ہو چکی ہیں اس لیے ہم سندھی کلاسیکی ڈرامے کی روایت کا تعین نہیں کر سکتے۔ ہولی، دیوالی اور دوسرے کئی تہواروں پر ہندورام لیلا اور راس لیلا کا سوانگ رچاتے تھے اور شادی بیاہ کے موقعوں پر عورتیں اب بھی مردانہ لباس پہن کر سوانگ رچاتی ہیں۔ یہ کسی خیال، کسی تصور اور کسی واقعے کو عملی صورت میں دیکھنے اور دکھانے کی خواہش کا اظہار ہے اور اسی خواہش سے ڈرامے نے جنم لیا ہے۔“ (سلیم۔ 1982۔ تا کدیم 19)

سندھی کسہ ”دودا چنیسر“ (دودا ۽ دودو ہم گوشت) انجیں داستانے کہ
 کسمانکی دزوشم ۽ انت۔ دودارائے ۽ چنیسر رائے دوبرات اتنت۔ پت ۽ مرگ ۽
 پدودا ۽ راحامی دینگ بوت گڈامستریں بزات چنیسر ۽ وتی بزات ۽ حلاف ۽
 جنگ کت۔ اے کسہ ۽ کردارانی نیام ۽ گر ۽ چیل (کشکش) ۽ گپانی رداہے گمان
 بیت کہ اے کردار یک کسمانکے ۽ کارست انت۔

سندھی لبرانک ۽ اولی کسمانک ”لیلی مجنوں“ انت کہ مرزا قلیچ بیگ ۽
 1880 ۽ نبشتہ کنگ۔ اے کسمانک لچھی دزوشم ۽ نبشتہ بوتگ۔ قلیچ بیگ ۽ دومی
 کسمانک ”خورشید“ انت کہ 1887 ۽ کتابی رنگ ۽ چھاپ بوتگ۔ بنداتی دور ۽
 مرزا قلیچ بیگ ۽ ابید کوڑ لعل چندنی مل ۽ 1888 ۽ سنسکرت زبان ۽ نامی ایں
 کسمانک نویس ہرشدیو ۽ اسپچی کسمانک ”رتناولی“ ۽ سندھی رجانک کت۔

سندھی ۽ اسپچی کسمانک ۽ بندات ہم 1880 ۽ دہک ۽ بیت بلتے آوہد ۽
 چوشیں ادارہ ۽ گل جوڑ نہ بوتگ کہ کسمانک اسپچ ۽ پیش بہ دار انت۔ 1894 ۽
 ڈی جے سندھ کالج کراچی ۽ اولی ڈرامیٹک سوسائٹی جوڑ بوت کہ آئی ۽ اولی سندھی
 ڈرامہ ”نل وچنتی“ اسپچ کت۔ ڈی جے کالج ۽ ڈرامیٹک سوسائٹی ۽ ہمک سال
 کراچی ۽ حیدرآباد ۽ اسپچ ۽ پیش دارگ ۽ دود بندات کت۔ ایشی ۽ پدگہ بازیں
 کمپنی چوکہ دھرم اپکار ڈرامیٹک سوسائٹی (1897) ، حیدرآباد پلیڈرز کلب
 (1905) ، سارسوت برہمن ڈرامیٹک سوسائٹی (1917) ، حیدرآباد نیشنل کالج
 ڈرامیٹک سوسائٹی دیما اتک انت کہ ایشاں سندھی کسمانک ۽ ابید دری زبانانی

کسمانک ہم رجانک کُت ءِ پیش داشت انت۔ پہ درورڈی جے کالج ڈرامیٹک سوسائٹی ءِ مرزا قلیچ بیگ ءِ ”خورشید“، کالیداس ءِ کسمانک شکنتلا، شیکسپیر ءِ مرچینٹ آف وینس، کنگ لیئر ءِ دھرم اپکار ڈرامیٹک سوسائٹی ءِ ”شکنتلا دشینت“، ”لیلا رام“ وڑیں نامی یں کسمانک اسٹیج ءِ پیش داشت انت۔

کسمانک ءِ تہر سندھی لہزانک ءِ رجانک ءِ وسیلہ ءِ چہ دری لہزانک ءِ ہوار بُوَتگ ءِ سنسکرت، ہندی، گجراتی، بنگالی، اردو ءِ انگریزی کسمانکانکی رجانک نبشتہ بُوَتگ انت۔ مرزا قلیچ بیگ ءِ مرچینٹ آف وینس، اہسن ءِ Pillars of society، ہرش دیو ءِ کسمانک رتناولی، (سنسکرت)، کالیداس ءِ شکنتلا، شیکسپیر ءِ ہیملٹ، شیرڈن ءِ کسمانک Pizzaro، گونٹے ءِ فاؤسٹ، آغا حشر ءِ خوبصورت بلا ءِ گجراتی زبان ءِ ’موہنی‘ سندھی ءِ رجانک بُوَتگ انت۔

سندھی کسمانک وتی موضوع ءِ خیال ءِ ردا مذہبی، راجمانی ءِ چاگردی تژن ءِ بچکندی کسمانک ءِ بہر انت۔ کوہنیں لہزانک گیشتر مذہبی انت ءِ کسمانک ہم ہے وڑیں بنگپانی باروا انت کہ مہابھارت ءِ کسہ انت۔ راجمانی ءِ چاگردی بنگپانی اولی کسمانک نویس خان چنددریانی ات کہ آئی ءِ کسمانک ”گلاب ءِ پُل“ لب ءِ باروا ات۔

سندھی اسٹیجی کسمانک ءِ باروا اے گوشتگ بیت کہ وہدے مزنیں کسمانکے پیش دارگ بُوَتگ گڈا آئی ءِ پدیک کسانیں بچکندی کسمانکے ہم پیش داشتگ کہ مہلوک گل ءِ شادان وتی لوگاں واتر بہ بنت۔ ہے دود انگلستان، یونان ءِ

ہندوستان ءِ چوش بوتگ کہ مزین کسمانک ءِ ساری یک کسانیں مسکرائی
کسمانکے پیش دارگ بوتگ، ایشی ءِ راکرٹن راسرٹن گوشگ بوتگ۔

مرزا قلیچ بیگ ءِ نام سندھی کسمانک ءِ بالانت کہ آئی ءِ نہ ایوکا سندھی
کسمانک نبشتہ کتگ بلکن دری ز بانانی کسمانک انچوش رجانک کتگ انت کہ
ہے گمان بوتگ سندھی ءِ کسمانک انت۔

پاکستان ءِ جوڑ بوتگ ءِ کسمانک ریڈیو ٹی وی ءِ پیش دارگ بوت
انت۔ بازیں سندھی نبشتہ کاراں پہ ریڈیو ءِ کسمانک نبشتہ کت۔ انوگیں دور ءِ
اسٹیجاں گیشتر ریڈیو ٹی وی ءِ کسمانک پیش دارگ بوتگ ءِ انت۔

پنجابی ڈرامہ

پنجابی لہزائیک ء بندات چہ بابا فرید (1175-1265) ء شاعری ء بیت۔ نثری لہزائیک ء بنگیج کارنوشہ گنج بخش (1552-1654) انت۔ اے دور ء پیش لہزائیک و بوتگ چوکہ شاعری بلئے ڈرامہ گوں وتی تکنیک ء راہ بنداں گواہ نہ دنت۔ کسمانک ء بنداتی دروشم لیب ء گوازی، ناچ ء صحبت ء ایندگہ مذہبی دوداں گندگ بیت۔

ڈاکٹر انعام الحق جاوید ”ڈرامہ اور پنجابی ڈرامے کی تاریخ“ ء نبشتہ کنت کہ

”پنجابی ڈرامے کی ادبی حیثیت کا اجرا ناول اور افسانے کی طرح انگریزی عہد اور ادب کا مرہون منت ہے۔ پنجاب پر انگریزوں نے 1849 میں قبضہ کیا اور کچھ عرصے بعد ہی ادبی اور ثقافتی یلغار بھی شروع ہوگئی۔ اس یلغار کے دو واضح رخ تھے، جن میں ایک کا تعلق مذہبی پرچار سے تھا، یعنی مشنریوں کی طرف سے بائبل کی کہانیوں اور تعلیمات پر مشتمل ڈرامے پیش کیے جانے لگے۔ دوسری سطح معروف یورپی ڈرامہ نگاروں کی تخلیقات کے تراجم سے متعلق تھی۔ پنجابی کے ابتدائی ڈراموں میں یہ دونوں صورتیں آگے پیچھے

جلوہ گر ہوتی ہوئی دکھائی دیتی ہیں۔ حتیٰ کہ سکھوں کی طرف سے شروع شروع میں جوڈرامے تخلیق کیے گئے ان میں سے بیشتر درحقیقت ان مشنریوں کا ہی ردعمل تھے، جن میں سکھ مت کا پرچار اور اعلیٰ اخلاقیات کا درس دیا گیا ہوتا تھا۔“
(جاوید۔ 2016۔ تا کہدیم 27)

پنجابی لبرائنک ء کسمانک چہ 1899 ء چرن سنگھ ء ’شکلنتلا‘ ء رجانک ء بندات بیت۔ 1928 ء ایشور چندر نندا ”مرچینٹ آف وینس‘ ء خیال ء ردء ”شاموشاہ“ ء نام ء کسمانکے نبشتہ کنت۔ 1931 ء نرائن سنگھ ء کسمانک ’لال بادشاہ‘ کنگ لیئر ء داٹگیں خیال انت۔

پنجابی کسمانک ء پڑ ء اولی جہد ویر سنگھ ء نامداریں کسمانک ”راجا لکھ داتا سنگھ“ دیماکیت کہ 1910 ء نبشتہ کنگ بوٹگ۔ اے کسمانک ء سکھانی چاگردی زند ء اڑ ء جبال دیم ء آرگ بوٹگ انت۔

بنداتی دؤر ء لہتیں نامی این کسمانک بھائی دت سنگھ ء شعری (پچی) کسمانک راج پر بودھ، بدھ سنگھ عارف ء جیون پلٹا، ایشور چندر نندا ء دلہن، باوا بدھ سنگھ ء دلیر کور ء دامنسی، کینن بی ایس چندر ء کسمانک ’آدھابندہ‘ جوشوا فضل الدین ء پنڈ دی ویری، گوپال سنگھ دردی ء لالی، بلونت گارگی ء بوہے پیٹھی دی، انت کہ پنجابی لبرائنک ء پُرارزشتیں بہر انت۔

کسمانک نویسوکانی رم ء وارث شاہ ء رانچابی ء مستریں لبرائنک منگ بیت۔ باوا بدھ سنگھ ء کسمانک کاردارانہی بابت ء حاصیں دلگوش گور کنگ۔ سردار

گورنجش سنگھ ء آشا ء پورب پچھم ء نام ء کسمانک نبشتہ کتگ کہ زبان ء بیان ء ردا
شتریں کسمانک منگ بنت۔ سنت سنگھ ء جوشو افضل دین ء مزاکیہ کسمانک نبشتہ
کتگ کہ چاگرد ء زند ء سرحالاں تژون ء بچکندی دژوشم ء دیم ء آوریگ۔

پنجابی زبان ء اسپٹیجی کسمانک ء بندات 1935 ء بیت۔ (جاوید۔
2016۔ تاکدیم 142) ہے دوران ء پنجابی کسمانک ماں کالج ء کلب آل اسپٹیجی ء
پیش دارگ بوت انت۔ پاکستان ء جوڑ بوتگ ء پد الحمر ء آرٹس کونسل ء نیمگ ء
بازیں اسپٹیجی کسمانک نبشتہ کنگ ء پیش دارگ بوت انت ء اے دودتاں روچ
مروچی برجم انت۔

1938 ء رفیع پیر ء کسمانک ’اکھیاں‘ اولی ریڈیو کسمانک انت کہ چہ
لاہور ء پیش دارگ بوت۔ ہے رد ء وہدے لاہور ء 1964 ء ٹی وی آتک گڈا
پنجابی کسمانک ٹی وی ء وسیلہ ء ہم پیش دارگ بوت انت۔ اشفاق احمد ء کسمانک
’ٹاہلی دے تھلے‘ ء اُچے بُرج لہور دے ’ٹی وی اولی کسمانکاں شمار بنت۔

ناصر بلوچ ء پنجابی زبان ء لہتیں نامی ایں کسمانک نبشتہ کتگ۔ سوت
دی آٹی، سفنا تگدی اے، اعتبار دارشتہ، راجی، آوازاں، کھلے بوہے، نانواں میل ء
بھائی ہسنا انجیں ہے رنگے کسمانک انت۔ ناصر بلوچ ء کسمانکاں باروا ڈاکٹر
انعام الحق جاوید گوشیت کہ؛

”ناصر بلوچ کے ڈراموں کا مجموعی جائزہ لیا جائے تو محسوس
ہوتا ہے کہ پلاٹ کہانی اور کرداروں کے علاوہ مکالمات کی طرف
بھی خصوصی توجہ دی ہے۔“ (جاوید۔ 2016۔ تاکدیم 135)

ریڈیو ۽ ٹی وی ۽ نامداریں کسمانک نویسانی رم ۽ سجاد حیدر، اشفاق احمد،
بانو قدسیہ بیگم، آغا اشرف، منصور قیصر، الطاف پرواز ۽ افضل پرویز ہوار انت کہ
ایشانی کسمانک نامدار بوتگ انت۔

انوگیں دور ۽ امجد اسلام، رفیع پیر، مستنصر حسین تارڑ انجییں نام انت کہ
آہانی کسمانک ماں اسٹیج ۽ ٹی وی ۽ پیشدارگ بوتگ ۽ انت۔

پشتو ڈرامہ

پختون یا پٹھان آریائی راج ء یک کَلے ء ایشی ء زبان پختو یا پشتوانت۔
پشتوزبان ء باروا گوشگ بیت کہ اے انڈو آریں زبانی۔

مسٹر راوڑی پشتوزبان ء زانکارے ء اے بابت ء بازیں کتابے نبشته
کتگ۔ وتی کتاب ”پشتو گرامر“ ء نبشته کنت کہ پشتو، ژند ء پہلوی گوں کیے
دومی ء سیادی دار آنت ء پشتو ء کوہنیں کتاباں ژند ء وڑا حروف ء سکناں کارمرز
بوٹگ انت۔ هنری والٹر بلیو پشتو ء را سنسکرت ء گوہار گوشیت۔ (خٹک۔
2014۔ تا کہ یم 18)

پختون یا پٹھان قوم ء باروا گوشگ بیت کہ وہدے آریا چہ وتی بنگلی ہند
”آریانہ ویجہ“ ء در کپنت گڈا سراس ماں باختر ء کپیت ء ہمودا جاہ منند بنت۔
چریشاں لہتیں ٹولی سندھ ء نیمگ ء روانت ء بازیں ایران ء روت۔ ”وید“
آریا آنی مذہبی کتاب انت۔

آریا خیبر ء دگ ء سر بنت ایشانی نیام ء جنگ ء بنات بیت۔ اے
جنگ ء آریا ہانی دہ ٹک ہوار بیت کہ چریشاں کیے ”پکھت“ ات۔ وہدے گوزگ ء
پکھت پخت ء پختون بیت کہ مرچی پشتون یا پختون گوشگ بنت۔

484 پیش ء مسج ء نامداریں تاریخ زانت ہیروڈوٹس پختون ء را

پکتویس ء پختونخواہ ء را پکتیا ء نام دنت۔ آگوشیت کہ پکتیکا انڈس (سندھ) ء
 کر ء کش ء انت ء اودے مردم محنتی ء مرہاہ دارانت۔

ڈاکٹر اجمل خٹک وتی کتاب ”پشتوادب: ماضی و حال“ ء نبشتہ کنت کہ:-

”ویدکا پکھت، اوستا کا بجد، ہیروڈوٹس کا پکتویس
 اور پکھتیکا، سکائی لاکس کا پکھتیا اور بطلموس کا پکتین اور
 پکھتیاں، تمام الفاظ اسی علاقے کے لیے ہیں جنہیں ہم
 پختونخواہ کہتے ہیں۔ یہ تمام مورخین اس امر پر متفق ہیں کہ
 موجودہ لفظ ’پختون‘ اور ’پختونخواہ‘ وہی پرانے زمانے کا
 پکھت، بجد، پکھتویس، پکھتن اور پکھتیاں ہیں۔“

(خٹک۔ 2014۔ تاکدیم 21)

پشتو ء زانت کارانی خیال انت کہ پٹھان چار ہزار سال پیش ء مسیح است
 بوتگ انت کہ ایشی ء ذکر وید ء پکھت ء نام ء بوتگ گڈ ایشانی زبانے ہم بوتگ
 کہ پختو یا پشتو گوشگ بیت۔ اے باروا آہانی دلیل ایش انت کہ وہدے آریا چہ
 آریانہ ویجہ ء درکابنت ء بخت یا باختر ء آباد بنت، ایشانی لہتیس ٹولی ایران ء سندھ ء
 نیمگ ء روانت۔ وہدے آریا یک بوتگ انت ایشانی زبان ’آریک‘ بوتگ بلنے
 وہدے جتا بوتگ انت گڑا موسم، جغرافیہ ء علاقہ ء نسبت ء ہرچ جاگہ ء وتی
 زبانے بوتگ۔ ہما ٹک کہ ایران ء جاہ مند بوتگ انت آہانی زبان اوستا، پہلوی
 ء فارسی گوشگ بنت۔ سندھ ء نیمگ ء روکیں ٹگانی زبان سنسکرت ء ہندی
 بوتگ۔ ہما ٹک کہ بلخ یا باختر ء آباد بوتگ انت آہانی زبان پشتو انت کہ چار ہزار
 سال کوہن انت۔

پشتولبز انک ء بندات چہ پشتو ټپہ ء بیت۔ ټپہ لچہ یا نظم ء تہرے۔ پشتو زبان ء زانکار گوشنت کہ ټپہ ہما و ہد ء گوشگ بوتگ کہ پشتو زبان ء چہ آریک ء جتائیں دزوشمے زرتگ۔ ټپہ ء درور بلوچی ء مارا کوہنیں شاعری ء گندگ ء کئیت۔ ټپہ ء پد امیر کروڑ ء لچہ پشتولبز انک ء اولی نبشتہ انت۔ اے لچہ ”پٹہ خزانہ“ کتاب ء مان انت کہ محمد هوتک بن داوود 1729 ء نبشتہ کتگ۔ امیر کروڑ ء لچہ ء ابید پشتو ء بازیں دگہ شاعرانی لچہ ہوار انت۔

756 ء بہ گرتاں 1349 ء ابو ہاشم، اسعد سوری، شکار رندوئی، بیٹ نیکہ، اسمعیل سٹرنی، ملکیار غرشین ء بابا هوتک پشتو ء نامی میں لچہ کارانی لچہ نبشتہی دزوشم ء دیم ء اتنگ انت۔ اے دور ء باروا ڈاکٹر اجمل خٹک چوش نبشتہ کنت کہ؛

”اگرچہ یہ آج ہمارے لیے پشتو ادب کا اولین دور ہے مگر دراصل یہ وہ ابتدائی دور نہیں اور نہ ہی خالص ملی اوزان کا وہ دور ہے جو ہمارے دعوؤں اور تاریخی شواہد کا حاصل ہے بلکہ یہ ان ملی اوزان اور خالص پشتو کے دور کی وہ کڑی ہے جو ہم تک پہنچ سکی ہے۔ (خٹک۔ 2014۔

تا کہ یم 34)

ڈاکٹر اجمل خٹک ء دگہ بازیں لبز انت پشتو ء لبز انک ء چہ امیر کروڑ ء لچہ ء بندات کن انت بلئے ایشی ء راستی ء پد رائیں ہیچ وڑیں ثبوت نیست۔ بازیں پولکارانی گوشگ انت کہ اے کتاب (پٹہ خزانہ) کہ عبدالحی حبیبی ء درگیتنگ جعلی کتابے ء امیر کروڑ ء کردار یک فرضی خیالے۔ پشتولبز انک ء ردانک ء

بندات ” تذکرۃ اولیا“ نامی کتاب ء بیت۔ ایشی ء را 1216ء ”سلیمان ماکو“ ء
 نبشتہ کتگ۔ اے کتاب پیغمبر ء صوفیانی باروانت۔ بازیں پشتولبزانت پشتو ء
 اصل لبرانک ء چہ بایزید انصاری ء نبشتہ کتگیں کتاب ”خیر البیان“ ء بندات
 گوشت (۱)۔ اے کتاب پشتو، عربی، فارسی ء ہندی زبان ء نبشتہ انت ء چہ
 دینی پنت سوجاں پُرانت۔

پشتولبرانک ء ڈرپشناکیں دؤر 1650ء بہ گرتاں 1900ء بیگ انت
 کہ خوشحال خان خٹک (1613-1689) ء عبدالرحمان (1653-1711)
 وڑیں شاعر ء شاہ زانت پیداک بوتگ انت۔ عبدالرحمن ”رحمان بابا“ صوفی شاعر ء
 فلسفی ء جہت ء پجگارگ بیت۔ رحمان بابا ء شعرانی دیوان ”دیوان ء رحمان بابا“ ء
 نام ء چھاپ ء شنگ بوتگ۔ خوشحال خان خٹک پشتو ء اولی شاعر ء ردانک نویس
 انت ء آئی ء پشتوادب ء رانویں دڑوشمے بختاتگ۔

شانزدہمی کرن ء پد ایندگہ لبرانناں دُرخانی آدم خان، کاظم خان شیدا، سید
 راحت زاخیلی، عبدالاکبر خان اکبر، سید رسول رسا، فضل حق شیدا، عبدالرحیم مجذوب ء
 ڈاکٹر اجمل خٹک ء ابید بازیں شاعر ء لبرانناں پشتولبرانک ء رازندگ داشنگ
 ء دیمروی داتگ۔ پشتو ء اولی کسمانک ”درے پشیمان“ 1927ء اسٹیج ء پیشدارگ
 بوتگ۔ اے کسمانک عبدالاکبر خان اکبر ء نبشتہ کتگ۔

(۱) ڈاکٹر اجمل خٹک خیر البیان ء نبشتہ کار ء پیرورغان / روشان خان نبشتہ کنت۔

ڈاکٹر اجمل خٹک کسمانکی دز وشم ۽ ردا محمد اسلم خان خٹک ۽ کسمانک
 ”دینوم جام“ ۽ اولی کسمانک لیکیت۔ (خٹک۔ 2014۔ تا کہیم 109) اے
 بارو ۽ آئی ۽ گوشتگ انت کہ ”اے کسمانک ۽ ساری ہم بلکیں بازیں کسمانک
 نبشته بوتگ ۽ اسٹیج ۽ پیش دارگ بوتگ انت بلتے از می حوالہ ۽ محکم ترین کسمانک
 ”دوینوجام“ انت۔ اے کسمانک ۽ زبان عام فہم انت۔ ”اسلم خٹک ۽ دوینوجام
 (حون ۽ شربت) ۽ ابید ”خونی منظر“ ۽ ”قتل“ ۽ نام ۽ کسمانک نبشته کتگ کہ اسٹیج
 ۽ پیش دارگ بوتگ انت ۽ کتاباں چھاپ ہم بوتگ انت۔

”درس عبرت“ عبداللہ جان اسیر ۽ نبشتگیں کسمانک انت کہ چھاپ
 بوتگ۔ عبدالحالق خلیق ۽ ”خورژوندون“ ۽ شہید سکینہ بنداتی دور ۽ نامداریں
 کسمانکاں شمار بنت، قاضی رحیم اللہ ۽ ہمت، نوی روشنی (نویں رژن)، عبدل
 اکبر خان ۽ جوئلڑہ، فضل رحیم ساقی ۽ ”یسیرہ مرگے“، امیر نواز جلیا ۽ ”درد“، رشید علی
 دہقان ۽ داخیبر آواز، ہم بنداتی دور ۽ کسمانک انت۔

ریڈیو ۽ آئیگ ۽ پد پشتوزبان ۽ بازیں کسمانک نبشته کنگ بوت کہ
 ٹی وی ۽ ہم پیشدارگ بوت انت۔

پشتو کسمانک ۽ بندات ۽ ریڈیو ہم رواج گیت ہمیشکا پشتو ۽ کسمانکاراں
 وتی دلگوش اسٹیج ۽ گیشتر ریڈیو ۽ نیمگ ۽ گو رکٹ۔ ایشی ۽ آسرا ایش بوت کہ پشتو ۽
 اسٹیجی کسمانک ۽ رواج نزور ترات ۽ پدائی وی ۽ ایشی را ایرجیگ کت۔

ڈاکٹر اجمل خٹک ”پشتو ادب: ماضی و حال“ ۽ نبشته کنت کہ کسمانک ۽
 ازم گوں پٹھان ۽ تب ۽ سائیکی ۽ نژیکی کنت ۽ وہدے کہ ایشانی لنبی ۽ گوازی،

ننگ ۽ پاڏ آهڳ ۽ زند ۽ چاگرد ۽ ايندگه مشگولي ۽ گنديں گڏا هه مارگ بيت كه
 كسمانكي دزوشم چه قدیم ۽ سفر کنان ۽ پيداڪ انت بله حقيقت چوش نه انت۔ پشتو
 كسمانك ۽ عمرسك كسان انت ۽ پدا^{سٽيچي} كسمانك ۽ دود چد ۽ گيشتر نزور انت۔
 ايشي ۽ مستريں سبب فلم انت كه هه دور ۽ ايجاد بيت وهده ايشي^{سٽيچي} كسمانك نوڪ
 ردوم زورگ ۽ بيت۔ اے گپ ۽ ڏاڪٽر اجمل خٽڪ چوش بيان كنت كه:-

”معلوم هوتا هه كه اس كي وجهه به هه كه ڏرامه اپني فني هيئت تريكبي
 كه ساٿه بهان تب پهنچا، جب اس ماحول ميں فلم نه مڪمل طور پر
 ڏيره جمائے تھے۔ ڏرامے كه اسٽيج سے پهله پڙهانوں كي نفسيات
 پر فلم كا پرده چهايا جاچكا تھا“۔ (خٽڪ۔ 2014۔ تا كه يم 182)

پشتو كسمانكاراني رم ۽ سمندر خان سمندر ۽ امير شنواري ۽ پد سيد رسول رسا
 انت كه آئي ۽ كسمانك پُر ارزشتين ۽ نامدار انت۔ په ريڊيو ۽ نيشته كتگيں آئي ۽
 ڏرامه هر كس ۽ دوست بوتگ انت۔ ايندگه كسمانكاراں چه عظيم شاه بخاري، رشيد
 دهقان، مراد خان شنواري، پریشان خٽڪ، رضا مهندي، محمد اشرف مفتون، ميجر
 ايس اے رحمان ۽ كسمانك پشتولبز انك ۽ بهر انت كه ايشاں پشتو كسمانك ۽ را
 آپ سرے ۽ رسيننگ۔

موضوع ۽ تب ۽ حواله ۽ پشتو كسمانك گون وتي راج، زبان ۽ راجمان ۽
 همگزينچ انت (اگاں هه بنگپاں گون پشتو فلم ۽ ديم په ديم كنگ به بيت گڏا پشتو
 فلم گون مهلوڪ ۽ تب ۽ سيادي نه داريت۔) فلما ني موضوع ۽ پيشدارگ ۽ وڙ ۽
 پيم پشتو راجمان ۽ هم دپ نه انت۔ خدائي خدمتگار، كسمانك پڙهاناني مستريں
 تحريك (زر مېشت) خدائي خدمتگار ۽ دستور ۽ پروگراماني پشدر ۽ نيشته كنگ

بوتگ۔ حاجی محمد خان ہلالی ء عبدل اکبر ء اے تاریخی کسمانک 1929 ء نبشتہ کتگ۔ محمد اسلم خان خٹک ء ”خونی منظر“ ء ”دوینو جام“ پٹھانانی ر دیں رسم ء دود، دُڑی ء کشت خون، سُود ء وام ء سُور ء سانگ ء بارواشون دینت۔ ہے بُن گپاں عبد اللہ جان اسیر ء درس عبرت، کسمانک نبشتہ کتگ۔

”شہید سکینہ“ ء عبد الخالق خلیق ء نبشتہ کتگ کہ یک بڑا تے پت ء مرگ ء پدوتی گہار ء چہ پت ء مال ء دولت ء زبہر کنت ء درائیں مال ء مڈی ء وت پلینت۔ اے کسمانک یک جنین یا گؤہارے ء نادری ء بے وسی ء کسہ ء بیان کنت۔ عبد الخالق خلیق ء دگہ یک کسمانکے ”اچھی زندگی“ ء نام ء انت کہ یک راج دوستیں مردمے پنجاہ سال ء دیم ء آجوتی ء زند ء گؤازینگ ء انت۔ کسمانک ء موضوع ایش انت کہ بنی آدم و ہدے چہ غلامی ء زند ء در بنیت ء آزات بہ بیت گڈا آچونیں زندگی ء گؤازینیت۔

قاضی رحیم اللہ خان ء کسمانک ”ہمت“ ء ”نئی روشنی“ چا گرد ء ہمروچی مصیبت ء اڑ ء جنجالانی حلاف ء جہد کنگ ء پہ وتا نوکین ء گہتریں زندے ء شوہازگ ء سکین ء دینت۔ قاضی رحیم اللہ ء اے دوئیں کسمانک اسٹیج ء پیش دارگ بوتگ انت ء کتابی رنگ ء ہم چھاپ بوتگ انت۔ ہے وڑا عبدل اکبر خان ء جوگنڈہ (گدان)، فضل رحیم ساقی ء ”سپیرہ مرکے“ (شوہیں مرگ)، امیر نواز جلیاء ”درد“ ء رشید علی دہقان ء ”دایمیر آواز“، (خیبر ء گوانک)، اسٹیج ء پیش دارگ بوتگ ء کتابی دروشم ء چھاپ بوتگ انت۔

محمد اشرف مفتون پشتو ء بنداتی کسمانکاراں شمار بیت ء آئی ء پہ ریڈیو ء بازیں کسمانک نبشتہ کتگ۔ ایشی ء کسمانکی مجموعہ ”حیدر“ ء نام ء چھاپ بوتگ۔ سید

رسول رساءِ کسمانکی کتاب ”رنگارنگ کلونہ“ (رنگ رنگیں پل) چھاپ بوتگ۔

محمد افضل رضا ء کسمانک ء ازم ء باروا کتابے ”ڈرامہ“ ء نام ء چھاپ کتگ ء آئی ء دو کسمانک ”تورہ چہ تیریکی (زیں زہم) ء دہ بے غرضی کچول (بے غرضی کا کچول) ہم کتابی دروشم ء چھاپ بوتگ انت۔

کسمانکی تهرانی حوالہ ء پشتوزبان ء درس عبرت ء وڑیں گم جتی کسمانک (Tragedy) ء ابید شاکامی ء کسمانک ہم سک باز نبشتہ کنگ بوتگ۔ ریڈیو ء ٹی وی ء پیشداشنگیں گیشتر کسمانک شاکامی تهرینگ انت۔ اے تهر ء کسمانکارانی رم ء عبداللہ جان مغموم، محمد ہمایوں ہما، سیدہ ناز جاوید ء دگہ بازیں ہوار انت۔

بقول ڈاکٹر اجمل خٹک نیگ ء کہ پشتو کسمانک راجی ء چاگرد دروشم ء کوہن انت بلنے کسمانکی تکنیک ء ازم ء رد ء پشتو کسمانک ء انگت چوشیں دیروی نہ کتگ۔ پشتولبرانک ء ایندگہ پڑ پہ درور گدار، آزمانک یا کسہ ء ازم ہم پدنتنگیں پڑ انت ء ایشاں ہم دیروی نہ کتگ۔

براهوئی ڈرامہ

براهوئی بلوچانی دومی مزنیں گلے کہ شال ء بہ گرتاں خضدار ء بلوچستان ء
اینڈگہ دمگاں تاں سندھ ء افغانستان و ایران ء جاہ منندانٹ -

براهوئی لبرانک ء بندات دوانزدہمی کرن ء گڈی ء نبشگیس (1293)
کتاب ”خدمت دین“ ء بیت - اے کتاب ملا فقیر محمد ء نبشہ کنگ - دومی کتاب
”مجهوالاسم“ انت کہ 1394 ء نبشہ بوتگ - ”عملیات گہر بار“ براہوئی ء سیمی کتاب
انت کہ پانزدہمی کرن ء نبشہ بوتگ - ہرچ کتاب ء نیام ء کساس صدسال ء فرق
است - دومی دنیا ء بازیں زبانانی لبرانک چہ شعر ء لچہاں بندات بوتگ انت -
اگاں کسے براہوئی زبان ء اے رداکی نبشہ آل بنداتی کتاب بہ مٹیٹ گڈا اے اولی
زبان بیت کہ آئی لبرانک چہ ردانک ء ودی بوتگ -

ملک دادقلاتی کہ لورالائی ء غرشین (پھٹان) ٹک ء سیادی داریت، پہ
کار ء روزگار مستونگ ء قلات ء کئیت ء ہماں جاہ منندانٹ بیت - آئی ء وتی زبان و
پشتو بیت بلے بلوچی ء براہوئی ہمینچو ہیل کنت کہ اے زبانان شاعری ہم
کنت - 1905 ء ملک دادقلاتی ء کتاب ء راملا نبوجان رِد ء بنددنت ء ”تحفہ
العجاب“ ء نام ء چھاپ کنت -

براہوئی زبان ء لبرانک ء دیما آرگ ء دری نبشتہ کارسر ہنری پوٹنگر،
 آر۔ لچ، کپٹن نکلسن، ٹی جے منیر ء ڈینس برے ء مزین جہدے کتگ۔ ایشاں
 وتی مذہبی کتاب (انجیل) ء ابید دگہ بازیں مواد براہوئی ء تڑینتگ ء چھاپ
 کتگ انت۔

براہوئی ء کتابانی چھاپ کتگ ء بندات چہ ہز دہمی کرن ء مکتبہ درخانی ء
 بیت۔ ملا محمد فاضل درخانی 'مکتبہ درخانی' ء نام ء ادارہ ہے جوڑ کنت۔ چہ اے
 ادارہ ء بلوچی ء براہوئی ء بازیں دین ء مذہبی کتاب نبشتہ ء چھاپ کتگ بیت۔

ملا فاضل درخانی ء رند ملا نبوجان، حاجی عبدالحمید چوتوئی ء ملا محمد عمر دین
 پوری براہوئی ء فارسی ء مذہبی کتاباں ابید وتی شاعری ء کتاب ہم چھاپ کن
 انت۔ عبدالحمید چوتوئی ء شعرانی دپتر 'مفرج القلوب' انت کہ 1916 ء چھاپ
 بوتگ۔ اے کتاب ء 580 شعر ہوار انت کہ براہوئی ء فارسی ء انت۔ محمد عمر دین
 پوری ء مذہبی بن گپانی سرا بازیں کتاب نبشتہ کتگ۔ ایشاں ابید قرآن ء براہوئی
 رجانک ء 1935 ء شال ء زلزہ ء باروا 112 تاک ء کتاب ہم نبشتہ کتگ۔ محمد عمر
 دین پوری ء بلوچی، براہوئی ء فارسی ء نبشتہ کتگ۔

چاغی ء جاہ منندیں شاعر بلو (بالاچ) اولی شاعر انت کہ آئی ء بلوچی ء
 براہوئی ء شاعری کتگ۔ بلو ء لچہ "ماہ گل" کہ مہری داستانی، نامدار انت۔
 چریشی ء پد بشام مینگل، ریکی، نور اللہ، ملا گوہرام، فیض محمد فیض لاشاری ء اید گراں
 بلوچی ء براہوئی ء شاعری کتگ۔ (براہوئی۔ 2014۔ تاکدیم 104)

پاکستان ۽ جوڑ بونگ ۽ رند براہوئی لبرانک ۽ دیمروی ۽ رفتار گیش بوت۔ تاک ۽ ماہتا کاں براہوئی زبان ۽ شعر، آزمانک، نبشتانک ۽ کسمانک چھاپ بوت انت۔ نوائے وطن، بلوچی، اُلس ۽ ایلم لہتیں انجیں ماہتا ک اتنت کہ بلوچی ۽ براہوئی ۽ چھاپ بوت انت۔

براہوئی ۽ کسمانک ۽ را ”راگ“ گوشت۔ راگ ۽ بندات چہ 1956 ۽ ”رابی“ ۽ نام ۽ بیت کہ ماہتا ک بلوچی ۽ چاپ بوت۔ رابی اولی نبشتہی کسمانک انت کہ غلام نبی راہی ۽ نبشتہ کتگ۔ (مُراد۔ 2018۔ تاکدیم ندارد) ’گدان‘ دومی کسمانک انت کہ پہ ریڈیو ۽ 1966 ۽ نبشتہ بوتگ۔ ہے دوران ۽ خواجہ یوسف (ثانی) ۽ محشر رسول نگری ۽ کسمانک ’بت شکن‘ ۽ را براہوئی ۽ رجانک کتگ۔

براہوئی ۽ اولی ٹی وی کسمانک ”فوٹو ہلنگ“ انت کہ 1975 ۽ شنگ بوتگ۔ ایٹی ۽ نبشتہ کار ظفر مرزا انت۔ براہوئی کسمانک مدام پہ ریڈیو ۽ ٹی وی ۽ نبشتہ کنگ یا 1978 ۽ رندا سیٹیجی دروشم (تھیٹر) ۽ ماں مراگشاں پیشدارگ بوتگ انت۔ اولی کسمانکار غلام نبی راہی ۽ ابید پروفیسر خداداد گل، حلیم مینگل، عارف ضیاء، اے ڈی بلوچ، قیوم بیدار، ظفر معراج، تاج ریسانی، افضل مراد ۽ وحید زہیر ہما کسمانک نویس انت کہ ایٹانی کسمانک ماں ریڈیو ۽ ٹی وی ۽ شنگ بوتگ انت۔ چریشاں بازیں کتابی دروشم ۽ چھاپ ہم بوتگ انت۔ وحید زہیر ۽ کسمانک ”زور آور“ ۽ ریڈیو پاکستان ۽ ایکسی لینس داد گپتگ۔ ہے وڑا عارف ضیاء ۽ کسمانک ’تلخو نا جن‘، ’بیگانہ‘، ’ولایتی ماما‘، خداداد گل ۽ ’گروک‘،

اخترندیم ء لب، غلام نبی راہی ء راہی، ء افضل مراد ء گوتلو ناسیخا، لہتیں نامی
ایں کسمانک انت۔

اسٹیجی کسمانک ء جہت ء براہوئی ادبی سوسائٹی ء بازیں کسمانک ماں
اسٹیج ء پیش داشنگ۔ اے ردا اولی اسٹیجی کسمانک غلام نبی راہی ء نبشتہ کتگیں
”خیال کیرے“ انت کہ 1978 ء پاکستان ریلوے انسٹی ٹیوٹ ء مراگشے ء پیش
دارگ بوت۔ چدء پدا اسٹیجی کسمانکانی یک مزینیں لڑے کہ براہوئی ادبی سوسائٹی ء
گوستگیں چل سال ء پیشداشنگ انت۔ عارف ضیاء ء دیرخواجہ دیرنوکر، ڈاکٹر
عبدالرزاق صابر ء ”جنجال“، وحید زہیر ء ”زور آور“، خداداد گل ء ”گروک“، ء
بلشخو نابر ام، ہما کسمانک انت کہ اسٹیج ء پیشدارگ بوتگ انت۔

براہوئی ادبی سوسائٹی ء پیشداشنگیں کسمانکانی ازم کارانی رم ء خداداد گل،
عبدالقیوم بیدار، منظور سنگت، وحید زہیر، حمید جمال، عبدالستار، شوکت شاہین،
افضل مراد، اے ڈی بلوچ ء دگہ ہوار انت کہ چریشاں بازیں ٹی وی ء کسمانکاں
ہم بہر زرتگ۔

اسٹیجی کسمانک ء باروا پروفیسر خداداد گل ”براہوئی ادبی سوسائٹی: ایک
جائزہ“ ء نبشتہ کنت کہ؛ ”دنیا بھر کی دوسری زبانوں کی ادبی تاریخ میں ڈرامے کی
ابتداء اسٹیج ہی سے ہوئی لیکن اس کے برعکس براہوئی زبان ء ادب کی تاریخ میں
جدید اسٹیج ڈرامہ کافی بعد میں آیا ہے۔ 28 جون 1978 سے قبل براہوئی اسٹیج
ڈرامے کا کوئی وجود نہیں تھا۔“ (گل۔ 2004۔ تاکدیم 53)

افضل مراد ۽ گوئشگ انت براہوئی کسمانک چاگردی ۽ قبائلی اڑ ۽
جبال، احساس کمتری، تشدد، جنین آدمانی جیڑہ ۽ زردار آنی غریب ۽ بڑکارانی سرا
ظلم ۽ زیادتی ۽ باروا نبشتہ کنگ بوتگ انت۔ (بلوچستان ریویو۔ والیم
XXXIII۔ نمبر 2۔ 2015۔ تا کہیم 99)

براہوئی کسمانک بلوچستان ۽ دود ۽ ربیدگ، راجد پتر ۽ چاگرد ۽ ہمو
روچی ناشری ۽ حرا بیانی حلاف ۽ سر ۽ پُر کنگ ۽ سکین دینت تاں دومی نیمگ ۽ پہ
وتی چاگرد ۽ گہتری ۽ شتر تریں باندا تے ۽ جہد پر مابنت۔

1987ء بہ گرتاں مروچی براہوئی کسمانکانی دہ (۱۰) کتاب چھاپ بوتگ انت۔
(1) استونا بندغ:

غلام نبی راہی ۽ نبشتہ کسمانکی کتاب انت کہ 1987ء براہوئی ادبی
سوسائٹی ۽ چھاپ کنگ۔ کتاب ۽ زہگانی دو کسمانکاں ہوار پہ ریڈیو، ٹی وی ۽ اسٹیج
۽ نبشتہ کتگیں پانزدہ کسمانک ہوار انت۔ غلام نبی راہی ۽ نامداریں ۽ براہوئی ۽
اولی سٹیج ڈرامہ استونا بندغ، ہم ہے کتاب ۽ ہوار انت۔ ایندگہ کسمانکاں مہمان،
شاہ بیگ و تاخ، ۽ شوم، ہوار انت۔

(2) سہیل و ہتم:

اے کتاب ۽ غلام نبی راہی ۽ نبشتا نک، آزمانک، شاعری ۽ کسمانک
انت کہ ڈاکٹر علی احمد شاد ۽ رد ۽ بند داتگ۔ غزہ کروکا، بدلہ ۽ گندہ ہلک، چم باز،

داساپا، خیال خیس، ساڑ، صدروپئی ء کنگال نائیں کسمانک ہوارانت۔ اے کتاب
براہوئی اکیڈمی ء 2005 ء چھاپ کتگ۔

(3) ملاسی:

پروفیسر خداداد گل ء نبشتہ کتگیں کتاب انت کہ ایشی ء آئی ء ٹی وی ڈرامہ دوخالی،
’علاج مفت ئے‘، ’ملاسی‘، ’فیصلہ‘، ’زہر‘ کسمانک ہوارانت۔ براہوئی اکیڈمی ء
2015 ء چھاپ کتگ۔

(4) براہوئی اکیڈمی ء براہوئی لبرانک ء بازیں نکانی باروا 1976 ء سے
کتاب ٹیکی، توشہ ء مستانی چھاپ کتگ انت ء ایشان ء کسمانک ہم مان انت۔
ٹیکی ء اختر ندیم ء لب، ڈاکٹر عبدالنبی ء مہمانی ء غلام نبی راہی ء رابی ڈرامہ
ہوارانت۔ توشہ ء دوست محمد دوست ء عدل نادرختہ کسمانک مان انت۔
مستانی ء شاہجہان محمد شہی ء انصاف، رحمت اللہ ء شغام ء ڈاکٹر عبدالنبی براہوئی ء
شبو کسمانک ہوارانت۔

(5) گوتلونا سیخا:

گوتلونا سیخا افضل مراد ء نبشتہ کتگیں کسمانکانی کتاب انت کہ پہ ٹی وی، ریڈیو ء
سٹیج ء نبشتہ کنگ بوتگ انت۔ ’ٹک ٹک‘، ’خرٹینک ناتوار‘، ’گوتلونا سیخا‘،
’گوربام‘ ء ’پنت‘، لہتیں ہواریں کسمانک انت۔ اے کتاب چہ قلات پبلشر ء نیمگا
چھاپ بوتگ۔

(6) بس شام اوغیفوکا:

حلیم مینگل ۽ پھٹی وی ۽ نبشتہ کتگیں کسمانک انت کہ کتابی دروشم ۽ براہوئی ادبی سوسائٹی ۽ 2017 ۽ چھاپ کتگ۔

(7) بودلابادشاہ:

خداداد گل ۽ پھٹی وی ۽ نبشتہ کتگیں کسمانک انت کہ براہوئی اکیڈمی ۽ 2017 ۽ سال ۽ چھاپ کتگ۔

(8) بلوان نابرام:

اے ڈی بلوچ ۽ پھٹی وی ۽ سٹیج ۽ نبشتہ کتگیں کسمانکانی گچین انت کہ چھاپ بوتگ۔ بلوان نابرام، نئے توبہ ۽، وخت ناراک سٹیج ڈرامہ انت۔ خالی آ پٹری ۽ نوکری و چاکری ٹی وی ڈرامہ انت۔ اے کتاب براہوئی ادبی سوسائٹی ۽ 2016 ۽ چھاپ کتگ۔

(9) ہیمملٹ:

ولیم شیکسپیر ۽ نبشتہ کتگیں کسمانک منیر حنفی ۽ براہوئی ۽ رجانک کتگ۔ تیار پبلشرز ۽ اے کتاب 2011 ۽ چھاپ کتگ۔

(10) قلی

وحید زہیر ۽ ٹی وی ڈرامہانی گچینی کتاب انت۔ کہ 2017 ۽ براہوئی ادبی سوسائٹی ۽ چھاپ کتگ۔

اے کتاباں ابید کسمانک ء از می تھرء بابت ء نبشتانک ء بازیر
کسمانک نبشته بوتگ انت کہ چریشاں بازیر تا ک ء ماہتا کاں چھاپ ء شنگ
بوتگ انت۔

بلوچی کسمانک

بلوچی کوہن ترین زبانوں کیلئے۔ 3500 سال ساری بازیں ٹکٹ ء قبیلہ نیامی ایشیاء یلہ دنت ء زرباری ء زربار شگر بی نیمگ ء رها دگ بیت۔ اے آریں بوتگ انت ء ایشانی یک گروہے ء ”انڈو ایرانک“ گو شگ بیت۔ کرنانی چر ء گرد ء رندا ایشانی یک مز نیں ٹولی یے ایران ء شگر بی دگ ء جہہ منند بوت انت، ادا ایشانی ٹک ء نام بالاشچک ء پدا بلوچ پر کپتنگ۔ ہے بلوچ چہ بلاشگان ء دراتنگ دیم پے زربار ء زرباری رودراتک ء دگ ء شگ انت کہ آئی ء نام مروچی بلوچستان انت کہ اے ڈیہہ نوں بلوچانی سرزمین انت۔ (بلوچ۔ 2016۔ تاکدیم 19)

بازیں زانت کار بلوچانی بنیاد ء چہ مہر گڑھ ء ہفت ہزار کوہنیں راجمان (Society) ء لیکیت۔ مہر گڑھ ء جاہ منندیں مردمانی دود ء ربیدگ، آہانی نند ء نیاد یک دیروی نیں چا گرد ء راجمانے ء شون ء دنت۔ بلتے بلوچانی گوں مہر گڑھ ء مردمان یا گوں آہانی دود ء ربیدگاں نزکی ء شوتے دست نہ کپتنگ۔

بلوچانی زبان ء باروا گو شگ بیت کہ اے ہزاراں سال کوہنیں زبانے۔ ایشی ء درور چہ ماد ء ہخامنشی دور ء سنگ ء کتبہاں زورگ بنت۔ بلوچی

ء ديمروى چه هما زمانگ ء بنگيج بيت۔ بلوچى هخامنشى بادشاهانى دور ء بارىگ ء هم
بلوچانى زبان بوتگ۔

ڈاکٹر رمضان بامرى وتى پٽ ء پولى نيشٽانک ”بلوچى لبرانک ء ردوم“
ء محمد خان ء حواله دنت ء نيشٽه کنت که؛ ”بلوچى لبرانک یک چول جنوکى
درىائے، آئی ء هزارانى هزار بلکى بے کچ ء کساس ء شعر هست انت“۔ (بامرى۔
هنکين 9_2017۔ تاکد يم 123)

اگاں اے هزاراں شعرانى دور ء بارىگاں حساب به کنے ته اے گپ
پدر بيت که بلوچى لبرانک سک کوهن انت بلے نيشٽه رنگ ء ديما نيا هگ ء
سبب ء ايشى ء ديمروى نه بوتگ۔

بلوچى لبرانک ء نيشٽه دروشم چه 1940 ء دهک ء بندات بيت۔
بلوچانى شاعرى که پهلووانانى سينگ ء آيان ء نيشٽه دروشم ء ديما اتلگ ايشى ء عمر
کساس شش صد سال انت۔ هے وړا بلوچى کسهانى یک ذرا جىں دپترے که
سينه درسينه سفر کنان بيست ء يکمی کرن ء نيشٽه رنگ ء يکجا کنگ بوتگ۔

پولکار، زبان زانت ء لبرانٽ پرے جبر ء تپاک انت که بلوچى لبرانک
ايش نه انت که مارا دست کپتگ۔ عهدى بارىگاں به گرداں چا کر ء گوهرام ء دور ء
بلوچى ء هزارانى سال ء پند جتگ۔ اے عهدى شاعرى که منے دست ء کپتگ انجو
محکم ء په رهند انت که هزاراں سالانى کوهنى ء گوهاى ء دنت۔ بلوچانى گورا کسه ء
داستان گشى ء روايت چه قدیم ء گون انت۔ اے کسه که کسه گشاني دپ ء اش
کنگ ء انوکىں دور ء نيشٽه دروشم ء ديما اتلگ انت ايشانى عمر هزاراں سال

انت۔ چرے کسہاں بازیں شعری دروشم ۽ ہم بیان کنگ بوتگ انت۔ ہمیشہ بلوچی لبزانک ۽ عمر ہزاراں سال انت۔

بلوچی کسمانک ۽ آئی ۽ پیشدارگ ۽ تکنیک ہم کو ہنیں دور ۽ باریگاں وڑے نہ وڑے ۽ ہست بوتگ بلے آوہد ۽ لبزانک ۽ ہچ تہرے نبشتہی دروشم ۽ نہ بوتگ ہمیشہ کسمانک ہم نبشتہ کنگ ۽ پہازگ نہ بوتگ انت ۽ آہانی ابتداء باروا ہچ گوشگ نہ بیت۔

بلوچی کسمانک ۽ بُن زہ ، ردوم ۽ آئی ۽ دیروی کنوکیں دروشم ۽ بیان کنگ ۽ پیسریک گپے گشینگ لوٹاں کہ انوگیں پاکستانی بلوچستان ۽ کسمانک ۽ روایت دو تہر ۽ بہر انت۔ یکے راجی کسمانک کہ ایشی ۽ بلوچی ، براہوئی ۽ پشتو کسمانک ہوار انت۔ دومی دری حاکمانی یا دری مردمانی کسمانک انت کہ ایشانی بندات چہ ہندو ۽ انگریزاں او پدا ہما پنجابی ۽ کشمیری سرکاری افسراں بیت کہ آبلوچستان ۽ پہ کار ۽ روزگار ۽ اتلگ انت ۽ ادا جاہ منند بوتگ انت ۽ کسمانک اش نوشتہ کتگ یا آہانی کسمانک اسٹیج ۽ پیش دارگ بوتگ انت۔

اے دوئیں تہرانی کسمانک ۽ کسمانکاراں مزینیں تپاوتے بوتگ۔ یکے و ایش کہ دری کسمانکاراں گوں بلوچان یا بلوچستان ۽ جاہ منندیں راجاں ہچ وڑیں سیادی یے نہ بوتگ ۽ نیکہ آہاں اے مردمانی تب ۽ ہیل زاننگ ناتاریخ ۽ نادود ۽ ربیدگ۔ چو کہ اے مردم حاکمانی ٹولی ۽ ہوار بوتگ انت ایشانی یک جتائیں سائیکی یے بوتگ ۽ ایشاں کسمانک پہ شغل کارمرز کتگ۔ اے دور ۽ کسمانک گیشتر مذہبی ، ربیدگی یا تزن ۽ چکندی یا انگریزی ۽ ہندوستانی کسمانکانی رجانک

بوٹگ انت۔ ودے اے کسمانک اسٹیج ء پیش دارگ بوت انت گڈا ایشانی چاروک ہم ادے حاکم یا چہ درء آیوکیں مردم ء خاندان بوٹگ انت پمیشا اے کسمانک بلوچی لبزانک ء شتریں بہرے لیگک نہ بنت۔

1- بلوچی کسمانک ء رُردوم:

بلوچی کسمانک کدی بنات بوٹگ؟ ایشی ء چوں رُردوم زرتگ؟ ایشی ء رپک ء رہند چے وڑ ء بوٹگ انت؟ اولی ازم کار کئے بوٹگ انت یا کجام ازم کاراں ایشی ء رادیمروی دنیگ ء جہد کتگ؟ اے باروا حاصیں پٹ ء پول نہ بوٹگ۔ کسمانک ء ازم ء تاریخ ء باروا اولی نبشتا نک دوست محمد ء نبشتہ کتگ کہ اولس کوٹہ ء دسمبر 1962 ء تاک ء شنگ بوٹگ۔ اے نبشتا نک ء کسمانک، آئی ء تکنیک ء راجد پتر ء باروا تران کنگ بوٹگ بلئے بلوچی کسمانک ء تاریخ ء بابت ء ہچی گوشگ نہ بوٹگ۔

مٹھا خان مری ء بلوچی کسمانک ء بئزہ ء رُردوم ء باروا نبشتا نکے ”کوہنیں شاعری ء ڈرامہ“ ء نام ء اولس کوٹہ ء مارچ / اپریل 1965 ء تاک ء چھاپ کنائینگ۔ اے نبشتا نک ء مٹھا خان بلوچی کسمانک ء باروا نبشتہ کنت کہ:

”گہنیں ادب دراہی ء چھڑوئیں شعرانی اندرائیں۔ ہے شعرانی مطالعہ چہ معلوم بی کہ بلوچی شعر یا نظم آں ڈرامہ ء گلیں سپت موجود انت۔ پہ ڈرامہ یک قصوے ضروری انت ء بلوچی زبان ء ہر شعر گشتے کہ یک قصوے۔ دومی ضروری ایں بہر قصوے کردارانی یک دومی ء گوں مقابل بوٹگ ء مجالس کنگ یعنی مکالمہ۔ بلوچی ادب ء ہر شعر ء ما

گندوں کہ جتا جتا نہیں کردار یک دومی ء گوں ”مہاڈا“ دینت۔ پھوٹا
 نا بحث ء اڈ کنت ء مکالمہ ء ضرورتاں پیلو کنت۔ سیمی ما گندوں کہ
 شاعر ء ہر عہد ء پچار کتگ۔ شعر ء ماں ہما و ہد ء زند ء معاشرتی حالتانی
 باروا سر پدی داتگ۔ ہے جوانہ ء خوبیانی وجہ ء شعر منظومیں ڈرامہ
 انت۔“ (اولس، مارچ / اپریل 1965)

عطا شاد بلوچی کسمانک ء سرچنگ ء باروا نبشتہ کنت کہ؛

”اگاں ما بلوچی کسمانکانی نیمگ ء دلگوش گور بہ کنیں گڈا مارا
 ایوک ء وتی پٹ ء پول ء شوہاز ء سر ء چم دارگ کپ انت۔
 ء دومی وتی جند ء ہم گشتنانی راہ ء پدگیری کنگ کپ ایت۔
 چو کہ منے حیاں انت، بلوچی کسمانک چو یونانی کسمانکاں
 نیکراہی چہر ء شُبین ء گوناپ زیروک نہ انت ء آئی ء بندات
 سنسکرت کسمانکانی وڑ ء ”دیومالائی“ حیا لانی منت وار
 انت۔ جی ء کہ وتی حاصیں جاورانی ہستی ء آچہ دروشمانی ایمنی
 ء زبہر بوتگ ء آئی ء سر ء نیکراہ ء ساہگ ایٹنکس نہ کپتگ۔
 شہرانی ایمنیں چاگرد پے آئی ء مدام گستا بوتگ انت۔ آچہ
 اے دگہ حیا لیں پے ہاتر ء یک گور بوتگ کہ اے آئی ء زند ء
 بہرے نہ بوتگ انت۔ آئی ء را ایمنی ء گونڈیں ساعتے ہما
 و ہداں رس اتگ و ہدے کہ آئی ء وتی بدواہ بے سوب کرت ء
 پروش دات انت۔ یا بدانی بے سوب کنگ ء وشی ء چکاریں

دور ء نوبت ء تہ ء آوتی چا گردی زند ء یک مرا گاہے ء تہ ء
 بوتگ۔ عہدی بلوچی گیدی سوت کہ آئی ء ودی بوتن راستی ء
 یک انچیں جاوڑے ء بوتگ کہ جاہے جاہے بلوچی کسمانک
 ء اولی سری ء شون ء گندگ ء دز کمک انت۔“ (شاد۔
 تاکبند سنج۔ تاکدیم 194)

ہے نبشتانک ء دیمتر اعطاشاد گشیت ؛

”من ادء اے جبرء الم ء گشاں کہ بازیں بلوچی لیبانی تہا ہم
 شعری گپ ء تزان مارا کسمانک ء اول سری دروشم ء
 پہمین ایت۔“ (ہمیش۔ تاکدیم 195)

عبدالرحمن غور بلوچی شاعری ء ماں کسمانک ء رہبند ء چوش بیان کنت ؛
 ”مئے کوہنیں بلوچ شاعراں وتی شاعری ء اے کلئیں خاصیت
 وتی ہنرمندی ء گوں اوار کتہ۔ ماگندوں کہ آنہانی چئی نئے
 شعر ء گالاں ماڈرامہ ء کل خاصیت ظاہر بی انت۔ ہرچی کہ
 مئے کوہنیں بلوچ شاعر ء ڈرامہ ء وڑ ء ڈول ء ژہ پوہ اتنت۔
 میر چا کر ء گوہر ء داستان، سَمی ء دودا ء داستان، بیورغ ء
 گرانا ز ء داستان ء سی سالہ جنگ ء داستان، اے ہنچوئیں
 داستان انت کہ ایشانی اندر ء ڈرامہ ء کل وڑ ء خاصیت موجود
 انت۔ (شاہوانی۔ 2012۔ تاکدیم 237)

بلوچی کسمانک ء ردوم ء باروا اعطاشاد ہے لیکہ ء منوگر انت کہ یونان ء

ہندوستان ۽ ڈرامہ گوں مذہبی دوداں بلوچی ۽ زیات نزیک ترانت بلتے بلوچی ۽ ڈرامہ ۽ وتی شکل ، گوناپ ۽ ربیدگی رواج انت۔ عطا ایشی ۽ درور ۽ عہدی شاعری ۽ لیکیت ۽ گشیت کہ آئی ۽ ہر یک داستا نے ڈرامہ ۽ دروشم ۽ انت۔ حانی شے مرید ۽ داستاں ۽ ”ڈراما ہیئت“ چہ اے جلگہہ ۽ اندگہ ڈرامہ ۽ ہیچ بر پشت ۽ نہ انت۔ ہے ڈول ۽ دگہ داستاں چو کہ عزت ۽ مہرک ، شہداد ۽ مہناز ۽ داستاں یا کہ ایند گرانٹ۔

ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ ”بلوچی ڈرامہ ۽ بندات ۽ سرچنگ“ ۽ نبشتہ کنت کہ؛

”بلوچانی چا گردی زند ۽ تہا ڈرامہ ۽ رنگ ۽ دروشم گوں مُشکل ، مکام ۽ گیگان ۽ رنگ ۽ چہ قدیم ۽ است انت۔ ہمک چا گردے کہ وتی وڑ ۽ رنگ ۽ کردار ٹاہینیت ، ہے پیم بلوچ چا گردے ہم کردار تخلیق کنگ۔ کردار ۽ تخلیق کنگ ۽ ساچک اصل ۽ تخلیقی ۽ ساچستی چا گردے ۽ ساچستی سُر ۽ پُرانی تہا ہوار کنگ ۽ بے کنگ بیت۔ دومی ایش کہ ہر چیزے چہ بنی آدم ۽ واک ۽ اختیار ۽ دزرس ۽ ڈن بہ بیت بزاں ہما کردار کہ چہ آئی وس ۽ اختیار ۽ درانت ، بنی آدم گیشتر ہمانی ۽ نیمگ ۽ دلگوش دنت ۽ ہمانی نقل ۽ گیگان ۽ مکان ۽ کنت۔ بلوچ ۽ راجد پتر ۽ تہا اے پیمیں کردار ہم گنگ بنت۔“ (بلوچ۔

ہنکین چارمی۔ 2012۔ تا کہیم 45)

2- بلوچی کسمانک ۽ بئزہ:

گُشنت که لبزانک زند ۽ آدینک انت۔ اے ہم مجازی مانا ۽ کارمرز بیت۔ پرچا که لبزانک بنی آدم ۽ واہگانی درشان انت، آ شاعری بہ بیت یا ردانک ۽ کجام تهرے ۽ اے درشانی ۽ مقصد انسان ۽ حیالانی کتھارسس انت کہ گوں بنی آدم ۽ ہمگر پنج انت۔

مئے زانتکاراں ہر وہد ۽ کہ کسمانک ۽ باروانبشتہ کتگ آہاں ہے لیکہ دیما آورتگ کہ بلوچی کسمانک گوں کوہنیں شاعری ۽ ہم دپ انت ۽ آہاں کسمانک ۽ بئزہ بلوچی شاعری لیکیتگ۔

اے گپ ۽ شک نیست کہ بلوچی شاعری ۽ ڈرامائی، دروشم (Dramatics) سک بازگندگ بیت۔ چا کر ۽ گوہرام ۽ جنگ بہ بیت یا شہداد ۽ مہناز ۽ مہر ۽ محبت ۽ داستان، اے ماں شاعری ۽ ڈرامائی دروشم انت ۽ مئے شاعر اے داستانان ۽ شعری رنگ ۽ درشان کتگ۔ بلئے اصل بُن زہ ہما داستان یا واقعہ انت کہ ماں شعری رنگ ۽ گوں ڈرامائی دروشم ۽ بیان کتگ بوتگ انت۔ اگاں کسے ایشان ۽ کسمانک یا ڈرامہ بہ گوشتیت رد انت۔

لبز کسمانک کہ انگریزی ۽ ڈرامہ یے گوشتنت یک از مے کہ کتگ ۽ پیشدارگ بیت۔ اے تہر ۽ ازم کاریک کردارے زوریت ۽ ہے کردار ۽ کرد ۽ دیم ۽ بارت کہ راستی ۽ شبینگ ۽ دنت بلئے آئی ۽ کردار ۽ کرد سرجم ۽ راست نہ بنت۔ ڈرامہ یک لبزانکی تکنیک یے کہ مردم وتی جذبات ۽ مارشانی درشانی ۽ کن انت۔ انچوش کہ شاعری ۽ تہراں دستونک ۽ لچہ انت، نثر ۽ تہر ۽ کسہ ۽ آزمانک انت۔

دومی نیمگ ء ”ڈرامائیت“ یک چیزے ء یا واقعہ ء ہبکہ کنوکیں
 عنصرے مان بہ بیت۔ ڈرامائیت یک انچائیں حیاں یا لیکہ ء را غیر معمولی
 ڈؤل ء پیش کنگ ء یک راہ بندے۔ بلوچی شاعری ء ڈرامائیت ء عنصر مان
 بلتے پہ کسمانک ء اے چیز گوشگ بوت نہ کنت۔

اگاں کسمانک ء مجازی مانا ء بہ زورے ء بلوچی کونہیں شاعری ء دیم پہ
 دیم بہ کنے گڈا کونہیں شاعری بلوچ چا گرد ء حقیقتیں کسہ ء کردارانی بیان انت۔
 کسے بہ گشیت کہ کونہیں شاعری ء مکالمہ است یا کردارانی نام دیک بونگ انت
 یا ندرہ کشی کنگ بونگ ہمیشا کسمانک ء بون زہ گوشگ بہ بیت گڈا اے سپت
 ماں آزمانک ء است انت، گدار ء کسہ ء ہم مکالمہ است، کردار است انت گڈا
 قصہ یا آزمانک ء بون زہ شاعری گوشگ بوت کنت؟؟

بلوچی عہدی شاعری ء کردار حقیقتیں کردار انت، ایشان ء کسے ء وت جوڑ
 نہ کنگ ء نبشتہ نہ کنگ۔ بلتے کسمانک ء کردار سا چیتگین انت۔ پہ درورخان میر
 مہراب خان، بلوچ ء یک حقیقتیں کردارے ء نامی این بلوچ سروکے کہ گوں
 انگریزاں جنگ کنت ء کنگ بیت۔ اگاں عطا شاد بیستمی کرن ء اے کسہ ء را
 ڈرامہ ء دروشم ء نبشتہ کنت گڈا ایشی ء کسمانکی ازم ء بون زہ گوشگ ردانت پرچا
 کہ ہے واقعہ یا کردار زورگ ء آزمانکی دروشم ء نبشتہ کنگ بوت کنت یا اے
 واقعہ ء پشدر ء سرجمیں گدارے نبشتہ بوت کنت۔ میر محراب خان ء داستان
 شاعران ماں وتی شعراں ہم بیان کنگ۔

بلوچی عہدی شاعری ء ڈرامہ ء رنگے گوشگ بوت کنت۔ چونابا بلوچی

عہدی شاعری ءِ چوشیں بازیں درور است بلتے اے بابت ءِ انوگیں دور ءِ شعری
 درورے دیما آرگ لوٹاں۔ اے شعر یک لچے لچے کہ حسرت بلوچ ءِ نام ءِ چھاپ
 بوتگ۔ لچے لچے وڑا انت:

شاعر ءِ ہانل

شاعر : ہانل منی ہانل منی، امروز ءِ تو جنت منی

زند ءِ متاہ زیبائی ءِ گلہاگیں تو حسرت منی

ہانل : کئی ہانل آں، کئی ہانل آں، شاعر تئی بس ہانل آں؟

ماں پیالہ یے آپ ءِ بہ مر، نازینگ ءِ ایمن نباں

شاعر : درس بہ گش چی انت منی، ریاں دل ءِ لبراں وتی

جرم نئے دو گال ءِ سورگیں سستگ کیا شپ ریدگیں

ہانل : بڑن انت حبر باغ ءِ منی پلاں گشتے وشبو شنگ

بے بو منا وشبو دینت؟ گنٹگ دل ءِ بنداں ورا انت؟

پہ ٹالے ءِ ارمان بہا، پہ پلے ءِ ایمان بہا

دہل ءِ نہاد ءِ گروک، جند ءِ وتی ساہ ءِ پلوک

تو اوں چرے شعراں ابید سگے چنگ، لٹے جنگ؟؟

تو شاعری داں کچلیں بس قدح ء کیفاں کتگ

شاعر : تیر انت تئی گژن ء شگان! شعر ء پڑ ء زور آوریں

پہ شاعر ء جنزگ کج انت، زہیں ستر تژناں بہ جن

ہانل : ندر اں گڈا شعر ء گشوک! جورانی تو پلاں مہ چوپ

شاعر ہما کہ ہانل ء ہر گوانکے ء زندے بہ بنت

اوست ء تئی ماں کلہ ء سر گوپنگ ء شتر نشتگاں

زیرے منا پہ وت برے؟ بد قولے گر قولاں وتی!

دروگ ء چشیں پیچ دپتر ء، بوجے نبا کن پتر ء

ہورکیں مکن نازینگ ء، نازینگ ء ایمن نباں

تو اوں برو بہرے بہ گر! ماں پیالہ یے آپ ء بہ مر!

تو شاعری داں کچلیں بس قدح ء کیف کتگ

(ماہتاک بلوچی۔ سال ندارد)

اے لچے دو کردار انت شاعر ء ہانل۔ اے شعر ء آوانی گپ ء رپے بلے

ایشی ء را کسمانک گشگ بوت نہ کنت۔ اگاں کسے بہ گشیت کہ اے لچے کسمانکی

(ڈرامہ) دروشم ء نبشتہ کتگ گڈا اے ڈرامہ ء مجازی مانا ء کار مزبیت۔

ہے وڑا بلوچی کلاسیک شاعری کہ مارا سر بوتگ چہ چاکر ء گوہرام ء عہد

ء بنذات بیت۔ میرچا کرندء میرگوہرام لاشاری ء جنگ بلوچانی راجدپتر ء یک
حقیقتیں بہرے ء شاعراں گوں وتی شعرآزمی کمال دروشم ء جنگ ء راوتی شاعری ء
بیان کتگ ء ایشی ء یک ڈرامہی دروشمے داتگ۔ ہے تکنیک نوکیں دور ء عطا شاد
ء ایندگہ شاعراں ہم کارمرز کتگ۔

کسمانک ء یک تہرے ماں لچھی دروشم ء ہم است انت کہ ایشی ء
انگریزی ء Opera گوشنت۔ کسمانک ء اے تہرماں اسٹیج ء انجیں لچھے ء دروشم ء
پیشدارگ بیت کہ شاکامی یا گم جتی ہر دو بن گپ ء سرا بوت کنت۔ اے تہر ء زیر
ء ساز ہم ہوار کنگ بیت۔ ہے وڑادگہ یک کسمانکی تہرے کہ آئی ء سوتی کسمانک
(میلو ڈرامہ) گوشنت۔ اے کسمانک ہم گوں ساز ء زمیل یا گوں سوتاں اسٹیج ء
پیشدارگ بیت۔ بلئے اے گوشگ کہ اے شاعری دروشم ء انت پمیشا کسمانک
ء ہنزہ ہم شاعری انت ردیں لیکھے۔ لچھی کسمانک ء دروشم مارا عطا شاد ء شعراں ء
صدیق آرات ء لچھی کسمانک ”شاعر ء ارواح“ ء گندگ ء کئیت۔

گوشگ ء مُراد ایش انت کہ ڈرامہ ء دروشم بلکیں چہ انسان ء ودی بوتگ
ء پدگندگ بیت بلئے تکنیک ء رہند ء ردا ڈرامہ ہما و ہد ء بنذات بوتگ کہ اسٹیج ء
پیشدارگ بوتگ ء پدادیمروی کنان ء ریڈیو، ٹی وی یا نیشتمہی دروشم ء دیما اتلگ
پمیشا بلوچی کسمانک ء بُن زہ شاعری نہ انت بلکن گہنیں کسہ ء داستان انت۔

مئے لہتیں لبزانت ء پولکاراں بلوچی ء عہدی شاعری ء رابلوچی کسمانک
ء بُن زہ لیک اتگ۔ تاں حدے ء اے گپ راستے کہ دنیا ء ہرچ راج ء زبانی
لبرانک چہ شاعری ء بنذات بوتگ بلئے اے راجانی انفرادی ء اجتماعی راجمان،

چاگرد، راجد پتر، سیاسی ء معاشی احوال ء کارگزاری آنت کہ بنی آدم ء ایشانی درشانی ء وسیلہ لہزانت جوڑ کتگ۔ اے ایوک ء شاعری ء دروشم ء نہ بوتگ انت بلکن ء داستان ء کسہانی ہم مزنیں کردے است انت۔ کسہ ء باروا و ہمے گوشگ بیت کہ اے دود انچو کوہن انت کہ بنی آدم ء جندے تاریخ یا تاریخی وجود۔ اے رد ء اگاں کسے کسمانک، کسہ ء شاعری ء دیم پہ دیم بہ کنت ء پدا بلوچانی چاگرد ء دود ء ربیدگ ء بہ تپاسیت گڈ اکسمانک گوں بلوچانی کسہاں گیشتر ہم دپ بیت۔

داستان یا کسہ ء ہزانت سرگزشت، تاریخی یا چاگردی، دود ء ربیدگی حالتانی رد ء بند آتگیں بیانے۔ اے بیان عشقی یا جنگی داستانے بوت کنت۔ لہزانکی رد اکسہ گوشتگیں و ہد ء ویل ء واقعاہانی بیان انت۔

شرف شادوتی کتاب ”لہزانک ء در کسہی ہزانک“ ء کسہ ء باروا نبشتہ کنت کہ: ”کسہ ازم ء یک بہرے، انچو کہ ما ازم ء اے دگہ تہرانی میٹیں معناء Definition یے گشت نہ کنیں ہمے وڑا کسہ ء بابت ء ہم گوشگ نہ بیت۔ بس چو گوشگ بیت کہ کسہ ویل ء واقعاہانی یک بیانے کہ آئی ء یک بنداتے بیت، نیام ء کیت ء آسر ء رسیت“۔ (شاد۔ 2017۔ تاکدیم 21)

کسہ ساچگ ء گوشگ ء روایت سک کوہن انت بلے کس نہ زانت کہ چہ کجا ء کنیا ایشی ء بندات کتگ۔ کسہ ء دود دنیا ء ہر راج ء دودمان ء ہست انت، ہمیشا گشت کہ ایش یک ء دومردمانی یا راجانی سازیتگیں نہ انت بلکن ایشی ء سال ء کرنانی سفر جتگ، جتا جتا میں مردماں ایشان ء رنگ ء گوناپ داتگ ء ایش چہ یک نسلے ء تاں دومی نسل ء سر بوتگ۔

شے رگام ۽ کتاب ”بادشاہ حد اوندوت ات“ کسہ ۽ بندات ۽ باروا
 نبشتہ انت کہ : ”کسہ ۽ ابتدا ہنچو کوہن انت چو کہ انسان وت انت بلتے
 کس نہ زانت کہ ایشی ۽ ابتدا تاریخ ۽ کجام دور ۽ بوتگ بلے گمان کن انت
 کہ کسہ ۽ شروعات ہما دوران ۽ بوتگ کہ انسان چہ منند نہ بوتگ، ماں
 گیابان ۽ جنگلاں سرگرداں بوتگ“۔ (رگام۔ 2015۔ تاکدیم IX)

شے رگام ۽ گوٹگ ۽ ردا ”کوہن ترین کسہانی تہا میسیو پوٹیمیا ۽
 سومیری شاہانی کسہ ۽ آیات، ”گل گمیش“ ۽ کسہ ۽ مصری فرعونانی زمانگے کسہ
 کوہن ترین کسہ زانگ بنت“۔

بلوچانی یک کوہنیں راجد پتری دود ۽ ربیدگے ۽ کسہ گوٹشی ۽ روایت
 چہ قدیم ۽ موجود انت۔ ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ وتی کتاب ”کسہ لبزانک“ ۽
 نبشتہ کنت کہ : ”کسہانی دروشم، تب ۽ مینیل ۽ گندگ ۽ گوں چو گوٹگ ردنہ
 بیت کہ بلوچانی کسہ چو یونان، مصر ۽ عراق ۽ کسہاں یا گڈا ہندوستان ۽ ایران
 ۽ کسہانی قدامت ۽ گوں ہمدپی کن انت۔ (بلوچ۔ 2016۔ تاکدیم 31)

کسمانک ۽ بندات ہم چہ یونان ۽ مصر ۽ دودمان ۽ بوتگ ۽ ایشانی بُن
 زہ اساطیری داستان ۽ کسہ لیکگ بیت۔ کسہ چو کہ واقعہ ۽ بیان انت گڈا ایشی ۽
 بیان کنو کہ ہم آست کہ آ کسہ ۽ رِد ۽ بند دنت، تامدارے کنت ۽ انچوش بیانے
 کنت کہ گوشداروک وتارا اے کسہ بہرے لیکیت۔ شے رگام کسہ گش ۽ باروا
 گشیت کہ :

”کسہ خواں چہ ہلک ۽ ایدگہ مردماں زیادہ باعزت ۽ زانندگ

لیکگ بوتگ انت چیا کہ آہاں کوہنیں باریگانی تزان کتگ،
 آہاں انچیں یات داشت ءے بوتگ کہ آہاں ہر واقعہ ء تمامیں
 تک ء پہنات انچو بیان کتگ انت کہ گوش داروکاں پہ حب ء
 واہگ گوش داشتگ انت۔ پدا اے کسہ گو باز براں پہ باپار ء
 ہمساہگیں ٹلک ء ولایتاں گشتگ انت ء ایشاں وتی کسہ ہما
 دمگاں بُرتگ انت ء ہما دمگانی کسہ گوں وت ء وتی ڈیہہ ء
 آورتگ انت۔ کسہ خوانی آسانیں کارے نہ بوتگ بلے لہتیں
 مردم پرے کار ء سک زبر بوتگ انت ء آہاں کسہ انچو کتگ انت،
 گشنے آوت ہے کسہ ء ہما بامرد یا بازن کردار انت یا ہماندارگ ء
 کہ پیش کنگ ء انت، آہانی چم دیست انت۔“ (رگام۔ 2015۔

تا کہ یم xii)

اگاں کسہ ء ازم ء کسہ گوشانی اے کرد یا ازمی مزن مردی ء گوں
 کسمانک ء ہم دپ کنگ بہ بیت گڈا انچو سماہ بیت کہ اے دراہیں گپ پہ
 کسمانک ء تہر ء گشگ بونگ ء انت۔ کسمانک ہم داستان ء بیان کنگ انت
 بلے عملی رنگ ء کہ اودا کسمانک ء ازم کار گوں وتی از مکاری ء ہما داستان ء انچو
 بیان کن انت کہ چاروک ایشی ء وتی چماں گند انت۔

پیشی زمانگاں و ہدے میر ء امیرانی دیوان جم دارگ بوتگ انت
 گڈا اے دیوان ء مجلساں مہلوک نشنگ انت۔ کسہ گش یا مسکرا بازاں
 وتی ازم پیش داشتگ ء مہلوک ء راوشنود کتگ۔ بلوچی دیواناں جنین
 آدیں کسہ گش ہم بوتگ کہ آہاں جنین ء مردینانی دیواناں کسہ آورتگ۔

اے بابت ء شے رگام ء نویستگ کہ؛ ”جنین کسہ خواناں ہم جنین ء مردینانی دیواناں کسہ آورتگ۔ پیریں بلکاں وتی نماسگانی دیم ء پہ پنت ء نصیحت ء دانش مندی ء بودلانی، شر ء گندگی، مہر ء بد مہری، دژمنی ء براہمدگی ء سرحالاں مدام کساں کسانیں کسہ جتگ“۔ (رگام۔ 2015۔ تاکدیم xv)

کسہ جنوک ء ہے کردار ء اگاں کسمانک ء دژوشم ء بہ چارے گڈا اے گوشتگ رد نہ بیت کہ ہے کسہ جنوک یا مسکرا باز اولی ازم کار بوتگ انت کہ ایشاں وتی ازم پیشداشتگ۔ بلوچی کسمانک ء اولی ازم کار ہما کسہ کار انت کہ آہاں میر ء امیر یا مہلوکانی دیوان ء کسہ آورتگ ء مسکرہ بازی کتگ۔ مہلوک وشنود کتگ۔ انچوش کہ ہندوستان ء یونان ء کسہ کار بوتگ انت۔ ہے دود انگریزی کسمانکار ء جاپان ء ہنداتی کسمانکاں گندگ بیت و ہدے ازم کارے ہے رہنداں مہلوک ء دیما وتی ازم ء پیش داریت۔

ہنداتی دؤر ء کسمانک ء ازمی تکنیک ء رہندنزور بوتگ انت پمیشا ایشی ء اسٹیج ء پیش دارگ ء وسیلہ ہم پہ رہند نہ بوتگ انت۔ بلے بازیں راجاں دیروی کنان ء انچیں گل ء ادارگ یا ماڑی جوڑ کتگ کہ اودا ایوکا کسمانک پیش دارگ بوتگ۔ اے ماڑی یا ادارگ تھیٹر گوشتگ بوتگ انت بلے بلوچانی گورا چوشیں مثال نیست۔ ایشی ء سبب ایش انت کہ بلوچ یک ہلکے یا شہرے ء جہہ منند نہ بوتگ۔ آئی ء زند کوچگ ء ہلکاں گوشتگ ء جنگ ء جیڑ پانی سبب ء پہ مال ء دولتانی ورگ ء چرگ ء وتی بیتگ بدل کتگ انت۔ پمیشا بلوچانی گورا چوشیں ادارگ یا گل جوڑ نہ بوتگ۔ بیستمی کرن ء و ہدے بلوچاں شہری زند ء گوازینگ ء ہندات کتگ گڈا اے وڑیں گل ہم جوڑ کنگ بوتگ۔

آ و ہداں کسمانک ء پیشدارگ یا کردارانی درشانی ء بابت ء ڈاکٹر
عبدالصبور بلوچ نبشتہ کنت کہ :

” کرداران ء درشانی ء ہاترا ہند ء جاگہہ بلوچ چاگرد ء چاگردی ء
پجاریتنگ کہ ایشرا ماچار ہند ء جاہاں بہرکت کنیں۔ اولی، عا میں مردم ء
عا میں جاگہہ ء دیوان: اے پی میں دیوان ہر کجا ء ہمک جاگہہ ٹہہ ات
کنت کہ ایشی ہاترا نہ ہا میں و ہد ء پاسے درکار بیت ء نئیکہ بُن گپانی تہا
پابندی ء بندشے بیت۔ اے پی میں دیوان گیشتر ہم خیال ء ہم تبیں
مردمانی بنت۔ دومی، وتاک: عا میں مردم ء ابید گیشتر میر، معتبر ء ٹکری ء
دیوان ء مجلس ء ہند ء جاہ زانگ بنت۔ سبی، کچاری: ایشی ء بستار چہ
وتاک ء کئے گیش انت۔ سردار ء لوگ ء ماڑی ء دیوان جاہ انت۔
چاڑی، دربار: دربار ء ارزشت چہ کلاں گیش انت۔ پہ دیوان ء مجلس ء
اے ہما ہند ء جاہ انت کہ ایشی ء شرف ء احترام چہ درستیں دیوان جاہاں
گیشتر بیت۔ اے خان ء دیوان جاہ انت۔“ (بلوچ۔ ہنکین 4۔

2012۔ تاکدیم 46)

بلوچانی چاگردی سٹ آپ ء بچارے ء دومی نیمگ ء کسمانک ء یک
ازمی بہر ”چاروک یا تماشائی“ بزاں Audience ء لوٹ ء گذر ء دیم پہ دیم بہ
کننے گڈاتاں حدے ء کسمانکی دودگندگ ء ہبے مارگ بیت کہ کسمانک ء ازم،
دود ء دروشم بلوچ چاگرد ء آئی ء لبزانک ء ہم گز نیچی ء ہواری ء پیداک انت۔

کسہ گو شگ ء یک مستریں رہندے ایش بُو تگ کہ کسہ گش ء کسہ ء

بندات کنگ ء ساری پر بندے گوشتنگ کہ مہلوک دگوش ء گوں کسہ ء بہ کنت۔
ہے وڑا وہدے کہ کسہ ہلاس کنگی بوتگ گڈا گوں لہتیں دانکاں کسہ سرجم کنگ۔

کسہ ء بندات ء آسر کنگ ء لہتیں سر جبر شے رگام ء کتاب ” بادشاہ
حداوندوت ات“ ء چوش شون داتگ انت:

(۱) دیوان! وقت ء زمانگی کسہ،

چے راست ء چے دروگ،

گش انت روچے پہ روزگارے،

است ات بادشاہ،

بادشاہ حداوندوت ات،

اے سرزمینی (بجازی) بادشاہے ات،

چار لوگ ء کلکیں زمین ء واجہ ات۔

(۲) دیوان!

است ات جن ء مردے،

سراش کپت ماں جگر دے،

وارت اش آپ ء سورے،

چک اش بوت، مورے،

زامات ایش کت سُورے۔

کسہ ۽ گڈ سراں چوش گشگ بوتگ۔

(۱) دیوان!

من ۽ دات ایش زڑے،

زڑ من کت ہرے،

ہر کرود ۽ کپت ۽ مُرت۔

(۲) دیوان!

من گوں گز یتگیں چمے،

آہان ۽ حدائے میار کتوں ۽ برگشتوں۔

(۳) دیوان!

من پہ سر حالی ۽ گل آہان ۽ آہانی گس ۽ سر کتوں ۽ برگشتوں۔

(رگام، 2015، تاکدیم XVII)

کسہ ۽ بندات ۽ آسر کنگ ۽ ہے دود کسمانک ۽ ہم است انت۔
انگریزی، جاپانی ۽ ہندی کسمانکاں کسمانک ۽ بندات ۽ ساری کسمانک ۽ کردار
نامینگ بوتگ انت ۽ اٹیج ۽ ایک مردم ۽ پجاری ترانے کنگ۔ ہے وڑا
کسمانک ۽ آسر بوتگ ۽ پدانچیں رنگے ۽ ترانے کنگ بوتگ کہ مردماں زانتگ

کہ ایش کسمانک ء آسمرانت۔

بُزءء داتگیں گڈسری تزان ء بہ چارے گڈاے پڈر بیت کہ کسہ ء ہلاسی یا
 ووشی ء بوتگ یا گوں غم ء اندوہ ء۔ اے خاصیت کسمانک ء بنیات انت۔ بلکن ء
 انگریزی کسمانک ء پچاڑیجڈی (غم ء اندوہی) بوتگ یا کہ کامیڈی (شاکامی)۔
 ایندگہ تہرند ء گیشینگ بوتگ انت۔

کسمانک کہ اسٹیج ء پیشدارگ بوتگ، آکوہنیں کسہی ڈروشم ء پیشدارگ
 بوتگ۔ اے بابت ء اثیر عبدالقادر شاہوانی نبشتہ کنت کہ : ”1838 ء منگچر ء
 لانگہاں ”چار مرد کہ زال ء بُت اش ٹاہینت“ نامی نیں کسہ ء را انگریز حاکمانی دیم ء
 ڈرامہ ء ڈول ء پیش کرتنت، توفلٹنٹ لچ ء اے کسہ ء راہے ڈول ڈرامہ ء دروشم
 ء نوشتہ کت“۔ (شاہوانی۔ 2012۔ تاکدیم 224)

ماں اسٹیج ء آرتگیں اولی کسمانک ہمیش انت کہ مارا دست کپتگ بلے
 اگاں کسے بہ گوشتیت کہ چد ء ساری بلوچ چاگرد یا لبرانک ء کسمانک ء دود نہ
 بوتگ گڈارد انت۔ اے اسٹیجی کسمانک اولی نہ انت بلکن ء چد ء ساری ہم اسٹیجی
 کسمانک ء دود ہست بوتگ بلے نبشتہی ڈروشم ء دگہ ہچی دست نہ کپتگ ہمیشا
 اے بنداتی کسمانکاں شمار بیت ء پدا ایش چہ یک کوہنیں کسہے ء حیاں ء واقعہ ء
 پُشدر ء کسمانک ء رنگ ء بدل کنگ بوتگ۔

بلوچی عہدی داستان ء کردار کہ ماں شعری دروشم ء مارا رسیدگ انت،
 اے کسمانک ء رنگ ء ماں اسٹیج، ریڈیو ء ٹی وی ء پیشدارگ بوتگ انت۔

بلوچی کسمانک ء بُن زہ ء رُردوم باروامن ہجے گوشاں کہ

1- بلوچی زبان ء لبرانک ہزاراں سال کوہن انت ء کسہ ء شعر سینگ در سینگ کسہ گوشاں ء شاعرانی وسیلہ ء مارا سر بوتگ انت۔

2- بلوچی کسمانک ء دود ء رہبند ہمنچو کوہن انت چوکہ بلوچی کسہ یا شاعری، بلئے ہردوکانی پیم ء کسمانک ء نیشتمی دروشم چہ پیستمی کرن ء بندات بیت۔

3- بلوچ زانکارانی گیشتریں ٹولی ء کسمانک ء بُن زہ بلوچی عہدی شاعری ء را لیکینگ بلئے ایشی ء تکنیک ء رہبند بلوچی ء کوہنیں کسہ ء داستاناں نژ یکی کنت۔

4- ایندگہ راجانی چوکہ یونانی، مصری ء ہندوستانی کسمانک ء بُن زہ یا بندات چہ مذہبی دود ء رسماں یا مذہبی کسہ ء آیاتاں بوتگ بلئے بلوچی کسمانک گوں چاگرد ء دود ء ربیدگی ہمگر نچیں تہر چوکہ پنت ء نصیحتی، بہادری یا لگوری ء جنگی بیان، شری ء گندگی ء مہر ء بد مہری ء داستان ء کسہاں بندات بوتگ۔

5- بلوچی کسمانک ء بندات چہ میر ء امیرانی مجلس ء دیواناں بوتگ کہ مسکرا باز ء ازم کار ء را مہلوک وتی ازم ء پیش داشتگ ء آہاں وشنود کتگ۔ اے ازم کار ء مسکرا باز بلوچی کسمانکے اولی کردار انت ء دیوان ء نندوکیں مہلوک چاروک (Audience) انت۔

6۔ بلوچ کسمانکاراں پیشی کسہ ء داستاناں ابیدہے داستان کہ شعری دروشم ء پ
ماسر بوتگ انت، کسمانک ء دروشم داتگ انت کہ چریشاں بازیں ماں اسٹیجاں
پیش دارگ بوتگ انت۔

بلوچی نوکیں کسمانک

تاریخ زانانی خیال انت کہ بلوچ ء تاریخ چار ہزار سال کوہن انت۔
 بلوچانی زبانے بوتگ ء ایش یک راجمانے (تہذیب) ء واہند بوتگ انت۔
 بلنے بلوچانی دپتر یا لبرانک پہازگ نہ بوتگ۔ بلوچ ء سرجمیں لبرانک (شعری ء
 نثری) آسش صد سال کوہن انت۔ اے مڈی ء گیشتریں بہر شاعری انت
 بلنے کسہ ء داستانانی شکل ء ہم بازیں چیز پہازگ ء کتابی دروشم ء شنگ کنگ
 بوتگ انت۔

بلوچانی نوکیں سیاسی ء لبرانکی تاریخ (Modern Era) ء چست ء
 ایر چہ بیستھی کرن ء بنگیج بنت ہے دور ء عبدالعزیز کرد، یوسف عزیز مگسی ء دگہ
 بازیں بلوچ سروک ء زانتکار سیاسی جہداں بندات کن انت ء بلوچ ء وت واکي ء
 واجہی ء لیکہ ء دیم ء کار انت۔ آماں بلوچستان ء انگریزانی نامینتگیں حاکم مزین
 وزیر سر شاہ شمس ء حلاپ ء ججنز ء بندات کن انت۔

آوہد ء بلوچی نیسیگ کم ات۔ بلوچستان ء حاکمانی زبان انگریزی ء
 فارسی ات، وہدے بلوچ سیاسی جہدکاراں حالتا ک شنگ کت، آاردو زبان ء
 اتنت۔ مُراد آوارانی آوہد ء یات گیری ء چوش گشیت کہ؛

”بلوچانی ہر وہدے ہے واہگ ات کہ آیانی گردن چہ فرنگی ء غلامی ء

جگ ۽ آجو بہ بیت ۽ آوانی ملک آجوتیں ملکے بہ بیت۔ اپریل 1930ء وھدیکہ خان میر احمد یار خان ۽ بلوچستان ۽ حکومت ۽ واگ وتی دست ۽ گپت، بلوچانی تہا آجوتی ۽ تحریک زور تر بوت۔ ہما وھد ۽ منے سیاست، علم ۽ وانگ، دود ۽ ربیدگ بزاں زندگی ۽ ہر رنگے ۽ تہا نوکیں دوریے بنگیج بوت۔ چہ ہے نوکیں اثرا تاں یک مز نیں اثرے زبان ۽ سر ۽ کپت، مدرسہ ۽ مکتبانی تہ ۽ اردو زبان وانگ بوت۔ اے تحریک ۽ بلوچی لبز انک ۽ را پھکا پاد مال کُرت۔ نوکیں پگر ۽ زانگ ۽ مٹ ۽ بدل کنگا بایدا ت نوکیں لبز تراشگ ۽ تمہ دار کنگ بہ بوتیں، نوکیں حیاں ۽ دنیاے پٹ ۽ پول بہ بوتیں ۽ نوکیں رہندے شوہاز کنگ بہ بوتیں بلئے اے نیمگا دگوشی بونگ ۽ کس ۽ زحمت نہ زُرت۔ پمیشا نوکیں مقصدانی ۽ آجوتی تحریک ۽ گر ۽ کشانی بند ۽ بوج ۽ زبان اُردو اختیار کنگ بوت۔“ (زہیر۔ 2018۔ تا کہیم ندارد)

1929ء بلوچ لیگ جوڑ بوت پدا ’البلوچ‘ ۽ نام ۽ حالتا کے شنگ بوت۔ 1934ء قاسم ہوت ۽ دگہ حالتا کے شنگ کُرت، نسیم تلوی ۽ 1935ء ’بلوچستان جدید‘ ۽ نام ۽ حالتا کے شنگ کُرت پدا اے سلسلہ دیما روان بوت ۽ 1950ء بلوچی زبان ۽ اولی ماہتا ک ’’اومان‘‘ ۽ نام ۽ دَر اَتک۔ اومان اولی ماہتا ک ات کہ بلوچی زبان ۽ نبشتہ کنگ ۽ روایتے ایر کُت۔

مروچی دراہیں دپتر کہ آسیاسی بہ بیت یا لبز انکی، ایثانی بندا ت چہ ہما وھد ۽ بوتگ کہ بلوچ ہست بوتگ ۽ ایش ہزاراں سالانی کسہ انت بلئے اے دراہیں

راجد پتر نیسیگ نہ بوتگ پمیشا گار ۽ بیگو اہ انت۔

کسمانک ۽ دود بلوچ ۽ ہمک روچی زند ۽ دود ۽ ربیدگاں ہوار انت،
اے رسم ہمنچو کونہن انت چو کہ آئی ۽ شاعری انت یا کسہ انت۔ بلوچ کسمانکانی
اولی ازم کار ہما کسہ گش یا پہلوان انت کہ آہاں ماں مجلس ۽ دیواناں کسہ آورتگ
یا شعری کسہ جتگ ۽ مہلوک ۽ راوشنود کتگ۔

ایشی ۽ اولی درور ماں منگہہ چاہ ۽ (منگو چر ۽ نونیں خالق آباد) 1838ء
سال ۽ گندگ ۽ کنیت و ہدے انگریزی کماندار لفٹنٹ لیچ بلوچانی دیوانے ۽
ندوک بیت ۽ اودا یک کسہ ۽ را کسمانک ۽ دروشم ۽ پیشدارگ بیت۔ لیچ اے
واقعہ ۽ راوتی کتاب ۽ نبشتہ کنت۔

چرے واقعہ ۽ اے زانگ بیت کہ بلوچانی چاگرد ۽ چوشیں دیوان ۽
مراگاہ مدام برجم دارگ بوتگ ۽ دومی ایش کہ کسہ گوشتی ۽ روایت ہم سک کونہن
انت۔ اے گوشگ کہ بلوچی ۽ اولی کسمانک ہمیش انت کہ منگہ چاہ ۽ پیشدارگ
بوتگ، رد انت۔ اے کونہن روایتانی تسلسل انت بلے چو کہ چد ۽ ساری نبشتہ
حوالہ ۽ مارا ہچی دست نہ کپتگ پمیشا ایش اولی حوالہ انت۔

ماں یونان ۽ ہندوستان ۽ کسمانک ۽ بنداتی دروشم ”اوپن ایئر تھیٹر“
بوتگ۔ بزاں پہ کسمانک ۽ پیشدارگ ۽ خاصیں جاگہہ یا ماٹری نہ بوتگ، بلکن ۽
پچیں مراگش ۽ دیواناں کسمانک پیشدارگ بوتگ، بلوچانی گورا ہم ہے دود
بوتگ۔ ابید چریش ۽ کسہ ۽ داستانانی کسمانک ۽ رنگ ۽ پیش دارگ انت۔
یونان ۽ ہندوستان ۽ مذہبی یا تاریخی داستانان ۽ مان کسمانکی دروشم ۽ مہلوک ۽ دیم ۽

پیش کتگ، بلوچانی گورا کسہان ء کسمانکی رنگ ء پیش دارگ ء دود ہم بوتگ انچوش کہ منگہہ چاہ ء مثال انت۔ فرق ایش انت کہ ایشانی بُن گپ مذہبی نہ انت۔ ایشی ء باروا عطا شاد ء لیکہ گوشتگیں تاکاں داگ ات۔ آگو شیت کہ بلوچی کسمانک چو یونانی کسمانکاں نیکراہی چہر ء شین ء گوناپ زیروک نہ انت ء آئی ء بندات سنسکرت ء کسمانکانی وڑا ”دیومالائی“ حیالانی ہم منت وار نہ انت، چیا کہ بلوچ ایمنی ء زہر بوتگ ء آئی ء سرا مذہبی ساہگ نہ کپتگ۔

اسٹیجی کسمانک : (Stage Drama)

نوکیں پٹ ء پول ء ردا بلوچی ء اولی اسٹیجی کسمانک ”چار مرد کہ زال ء بت اش ٹاہینت“ انت کہ 1838 ء ماں میر منگہہ چاہ ء یک دیوانے ء پیشدارگ بوت، اے دیوان ء لفٹنٹ لچ نامی انگریزے ہم نندوک ات ء آئی ء ایشی ء راوتی کتاب ء مان کت۔ پدا سلیم خان گی ء انور رومان ء اردو زبان ء رجانک کت چھاپ کنائنیت۔ (شاہوانی۔ 2012۔ تاکدیم 224)

1920 ء پد بلوچانی سیاسی ء لبزانی چست ء ایراں ء 1949 ء ریڈیو کراچی ء بلوچی پروگرامانی بندات بوتگ ء گول لبزانی ء ایندگہ تہرانی دیما آہگ ء کسمانک ء تہرہم رواج گپت۔ چد ء ساری کراچی ء دگ لیاری ء بلوچستان ء پسنی، سی، لورالائی ء دگ بازیں دمگاں اسٹیجی کسمانک گندگ ء کابنت بلئے ایشانی زبان گیشتر اردو بوتگ۔

فتح محمد نسکندی یک حالترانے ء وتی واقعہ یے بیان کنت کہ؛

”1953ء سالء ماچہ وتی سکولء نیمگالاہورء شتیں، منے ٹیمء عزیز بلوچ، غلام گولوء ابید کپٹن جان محمد، محمد عمر کلری والا دگہ چیزے ازم کارگون اتنت۔ اے وہاں لاہورء آل پاکستان سکاؤٹ کمپائزنگ بوتگء ات، ماہے کمپائزنگء جاہء داشنگ ات، وہدے کمپائزنگ شروع بوت گڈا مارا گشت اش کہ شما ہم بہرہ زور ات۔ منء یات اتک کہ منی پت نذر محمدء وتی کلبء یک کسانیں ڈرامہ یے جوڑ کتگ ات کہ آئیء تہا یک بلوچی سوتے ہم است ات۔“

(تاکبند بلوچی لبرائنک۔ تاکدیم 47)

چریشیء زانگ بیت کہ 1950ء ساری بلوچانی چوشیں کلب یا ادارگ بوتگ کہ اودا کسمانک اسٹیجء پیش دارگ بوتگ انت۔ فتح محمد نسکندی گوشتیت کہ آئیء اولی کسمانک اردوزبانء ”اسیر“ء نامء بوتگ۔ یک دگہ جُستےء پسوء فتح محمد نسکندی گوشتیت کہ؛ ”منی پت (نذر محمد)ء باز ڈرامہ سٹیج کتگ، آ وہدگیں اداکارانی من بازینےء نام شموشتگ، ہما کہ منء یادانت آیانی توکا ہاشم رنگون والا بوتگ، عمر، جان محمد بوتگ انت، منی وتی جندء ڈرامہ یےء توکا شہزادگےء کسانیںء رول کتگ ات۔“ (تاکبند بلوچی لبرائنک۔ تاکدیم 47)

1948 پد دگہ لہتیں بلوچی ڈرامہ آنی حوالہہ دست کپیت بلئے ایش کجا پیش دارگ بوتگ انت، ایشانی باروا زانگ نہ بیت۔ محمد حسن تاجء کسمانک ”ایاز“ء ”ہوٹلء گوات“، دو دوست، ماہتاک اومانء فروری 1956ء چھاپ بوتگیں کسمانک ”زانگ“ ہوار انت۔

مراد آوارانی ءِ نبشتہ کتلیں کسمانک ”شہناز“ جنوری ءِ ماہ ءِ کراچی عثمانیہ کلب ءِ گل محمد لین ءِ اسٹیج ءِ پیشدارگ بوتگ۔ پداہے ماہ ءِ ماہتاک بلوچی ءِ تاک ءِ چھاپ کنگ بوت گڈا ایشی ءِ نام ءِ توار بلوچستان ءِ ہم سر بوت۔ بلوچی اکیڈمی ءِ ماں مستونگ ءِ برجم داشتگیں دیوان ءِ مراد آوارانی ءِ ہے کسمانک ماں اسٹیج ءِ ازم کاراں پیشداشت کہ مہلوک ءِ رادوست بوت۔

”شہناز“ کسمانک ءِ بستار چوانگریزی ءِ ”آدم“ ءِ اردو ءِ ”انارکلی“ ءِ انت۔ چونابا اے اولی کسمانک نہ انت بلتے تکنیک ءِ نام آوری ءِ سبب ءِ ایشاناں وتی زبانی کسمانک ءِ بنداتی پچارلیگ بیت۔ مثال ءِ جبر ءِ ”شہناز“ ءِ ساری بازیں کسمانک بلوچی ءِ نبشتہ بوتگ بلتے آہنچو نامدار نہ بوت انت کہ آدور ءِ ”شہناز“ ات، پمیشا بازیں پولکاراں ایشی ءِ را اولی کسمانک نامینتگ۔ حالانکہ مراد آوارانی ءِ جندے یک ءِ دو کسمانک است انت بلے آہاں نام ءِ توار نیست۔ یک حالترانے ءِ آوت گشیت کہ آئی ءِ ”جنوزام“ ءِ ”نشار“ نامی کسمانک نبشتہ کتگ انت۔ جنوزام کسمانک ریڈیو ءِ 1956 ءِ سال ءِ گوشدارینگ بوتگ کہ ماہتاک اومان ءِ جولائی 1956 ءِ تاک ءِ ریڈیومراگشانی لڑ ءِ ہوار انت۔

1949 ءِ گوں ریڈیو یو ٹی وی ءِ آہگ ءِ اسٹیجی کسمانک ءِ دودنرورتو ات، کوٹہ، پسنی، قلات، سی ءِ عربانی لہتیں ملاں بلوچاں خاصیں مراکش ءِ دیواناں اسٹیجی کسمانک پیش داشت بلتے ایشاناں نبشتہ ہی رنگ ءِ پہازگ نہ بوتگ۔ ریڈیو کسمانک و انگت ءِ کتابی دروشم ءِ چھاپ بوتگ انت بلتے اسٹیج ءِ پیش داشتگیں کسمانکافی پچ کتاب چھاپ نہ بوتگ۔

1960ء تربت ء اسٹیج کسمانک پیشدارگ بوتگ۔ نثار احمد دشتی ء بابو
 امجد ء گوں ازم کاراں بلوچی کسمانک نبشتہ کتگ ء پیشداشتگ۔ ہے وڑا
 دالبندن، پسنی ء سبی ء دمگاں ہم کسمانک پیشدارگ ء دود کوئہن انت۔

لہتیں سال بیت کہ گوادر، پسنی، کوسٹ، تربت، سبی ء دگہ بازیں جاہاں
 اسٹیج ء کسمانک پیشدارگ بوتگ ء انت۔ اسٹیجی کسمانک ء ازم کاراں مراد
 آوارانی، اسحاق شیدی، رفیق اثر، انور عیسیٰ، اکرم صاحب خان، اے ڈی بلوچ، عمر
 فاروق، وحید زہیر، افضل مراد، سرفراز بلوچ، عومر کیا، حلیم مینگل، طارق مراد، شاکر
 شاد، حفیظ لال، شاہ ابن شین، عابد علیم ء دگہ بازیں ہوار انت کہ آہاں اسٹیجاں وتی
 ازم پیشداشتگ۔

ریڈیو کسمانک

(Radio Drama)

1949ء ریڈیو پاکستان کراچی ۽ شنگکاری مراگش بندات بوت انت
گڈا بلوچی زبان ۽ ہم مراگش بنگیج کنگ بوت۔ بلوچی لبزانک ۽ دیروی ۽
بودشت ۽ رُدم ۽ ریڈیو ۽ مزنیں کردے۔ ریڈیو ۽ مراگشانی بنداتی دؤر ۽ باروامحمد
حسن تاج گوشتیت کنت کہ؛

”نوک نوک ۽ ریڈیو پاکستان کراچی جوڑ بوت۔ کونز روڑ ۽
تنبواش جتگ ات۔ آوہد ۽ ریڈو سٹیشن ۽ ماڑی جوڑ نہ بوتگ
ات۔ تنبوانی چیر ۽ مراگش اش کتگ ات۔ گڈا حاجی ولی محمد
پریس والا ۽ مارا حال دات کہ سندھی پروگرام ۽ ڈائریکٹر دلما نگ
انت کہ بلوچی پروگرام ہم بہ کنت بلتے کار کنوک نیست۔ گڈا
آئی ۽ من ۽ بُرت، منی توار اش چکاس ات ۽ من کامیاب
بوتوں۔ گڈا آیانی لوٹ ۽ پدا من وتی لچہ یے ونت۔ اے منی
اولی گامگیج ات، گڈا ڈائریکٹر ۽ گوشتگ ۽ پد ۽ (من) فیچر،
ڈرامہ ۽ مکالمہ نیس ات۔“ (بامسار۔ 1988۔ تاکدیم 7)

ریڈیو ۽ پروگرامانی بندات کنوکاں خیر محمد ندوی، محمد حسین عاجز، عبدالحکیم

حقگو، مراد آوارانی، اسحاق شمیم، صدیق بلوچ، حسن تاج ء دگہ ہوار انتت۔ مراد آوارانی ریڈیو بلوچی ء بارواکشیت کہ؛

” ریڈیو پاکستان ء بلوچی مراکشانی (25 دسمبر 1949) ء شنگکاری ء انجوش کہ ایدگہ لبرانگی تهرآن ء رُدم رس اتگ انجوش بلوچی کسمانک ء راہم ردم رسیتگ ات۔ (زہیر۔ 2018۔ تاکدیم ندارد)

ریڈیو ء بنداتی کسمانکارانی رم ء محمد علی بلوچ، اسحاق شمیم، حسن تاج، مراد آوارانی، صدیق بلوچ (صدیق شیدی)، بشیر احمد بلوچ ہوار ات انت۔ ایشاں پد امان اللہ گجگی، کریم دشتی، عطاشاد ء ایندگہ نام داریں ادیب، شاعر ء زانکاراں بہر زرت۔

ریڈیو ء بنداتی زمانگ ء پہ کسمانک ء فیچر ء ڈرامہ دوئیں لبر کارمرز بوتگ انت۔ بازیں کسمانک فیچر ء حساب ء چھاپ بوتگ انت۔ ماسٹر محمد حسن تاج ء ایاز، ’ہوٹل ء گوات‘، ’دو دوست‘، ’ملا مراد علی ء ’زانگ‘ ء مراد آوارانی ء ’جنوزام‘ ء ’شہناز‘ ریڈیو ء بنداتی کسمانک انت۔

1956 ء وہدے ریڈیو کوئٹہ ء سر بوت ء بلوچی ء پروگرام شنگ بوت انت، اے زمانگ ء بازیں نبشتہ کاراں کسمانک نبشتہ کت ء ریڈیو ء شنگ کت انت۔ عطاشاد، امان اللہ گجگی، عبدالحکیم بلوچ، غوث بخش صابر ء دگہ بازیںاں انچیں کسمانک نبشتہ کت کہ مہلوک ء دوست بوت انت۔

اے دؤر ء بازیں کسمانک چہ عہدی داستاناں زورگ بوتگ انت۔ چہ

نام کشیتنگیں کسمانکاں بشیر احمد بلوچ ء ”بیبگر ء گراناز“، عطاشاد ء ”محراب خان شہید“، امان اللہ گجلی ء ”مہرک“، غوث بخش صابر ء ”کیا ء صدو“، لہتیں انجیں درور انت۔ اے دؤر ء بازیں چاگردی بُن حیلانی سر ء کسمانک ء دروشم ہم مہلوک ء را دوست بوت انت۔ عطاشاد ء ”سانگ ء ہڑب“، امان اللہ گجلی ء ”دردانہ“، غوث بخش صابر ء ”تا کر تیج“ نامی ایں کسمانک اتنت۔

ریڈیو پاکستان کراچی ء کوئٹہ ء بلوچی لہزانگی ردوم ء مزنیں کردے پیلو کتگ ء خاص پہ کسمانک ء رواج دیگ ء شریں وسیلہ یے جوڑ بوت۔ اے دؤر ء نامی ایں نبشتہ کاراں بازیں کسمانک نبشتہ کت ء ریڈیو ء گوشدارینت انت کہ منے لہزانک ء بڑاہ انت۔

ٹی وی کسمانک

(TV Drama)

1960ء بلوچی کسمانک یک جنجنزے ۽ جہت ۽ شتریں وڑے ۽ گام جنان ات کہ 1974ء کوئٹہ ٹیلی ویژن سنٹر ۽ بندات بوت۔ ادا ماں بلوچی زبان ۽ مراکش بوت انت گڈا کسمانک نویساں ادا ہم وتی ازم پیشداشت ۽ پہ ٹی وی ۽ چارو کاں کسمانک نبشتہ کت۔ اے کسمانک کہ ٹیلی ویژن ۽ شنگ بوت انت، بلوچستان ۽ مردماں ابید در ملکاں نشنگلیں بلوچاں ہم چارت انت ۽ دوست کت انت۔

کوئٹہ ٹیلی ویژن ۽ بنداتی کسمانک نبشتہ کنوکاں عطاشاد، غوث بخش صابر، محمد بیگ بیگل، منیر احمد، عبدالحق بلوچ، ایوب بلوچ، عبدالکریم بلوچ، ڈاکٹر علی دوست، اے ڈی بلوچ، حلیم مینگل ۽ دگہ بازیں ہوار انت۔

عطاشاد ۽ نبشتہ کتگیں کسمانک ’سنٹ‘، ’چاکر اعظم‘، ’دشت‘، بیگ محمد بیگ بیگل ۽ ’مہمان‘، ایوب بلوچ ۽ ’شادہ‘، عبدالحق بلوچ ۽ ’انجیر ۽ پل‘، ڈاکٹر علی دوست ۽ ’برتاپ‘ نامداریں کسمانک انت کہ آ وہد ۽ ٹی وی ۽ پیشدارگ بوتگ انت۔

چیزے وہد ۽ رند ٹی وی ۽ شتریں بلوچی کسمانک ۽ دودن زورتزان انت ۽

نوں ٹی وی دست ء ناکساں انت۔ اے نزوری ء سبب ایش انت کہ ٹی وی ء واک دار ء پروڈیوسر چہ بلوچ تاریخ، بلوچی لہزانک ء دود ء ربیدگاں نابلد انت۔ بلوچی ء مراکشانی نامینتگیں و ہد کم انت ء دگہ یک مستریں سببے ایش انت کہ بلوچی کسمانکانی کرداراں دری زبانانی مردم اتاں پمیشا آہانی زبان ء گالوارچہ بلوچی ء درانت۔ پمیشا بلوچ چوشیں کرداراں دوست نہ کن انت۔

پروفیسر زینت ثنا ”بلوچی ادب میں تنقید نگاری“ ء ٹی وی ء کسمانکانی باروا نبشتہ کنت کہ : ”1974 میں جب پاکستان ٹیلی ویژن کو سٹے سنٹر کا قیام عمل میں آیا تو علاقائی زبانوں کے لیے ہفتے میں دو مرتبہ مختصر اوقات مختص کیے گئے۔ پچیس منٹ کسی ڈرامے کو وضع کرنے کے لیے انتہائی کم دورانیہ تھا۔ اس کے علاوہ علاقائی زبانوں میں جن لوگوں کو پروڈیوسر کی آسامیوں پر بھرتی کیا گیا تھا اس میں سے اکثر افراد ادب کے شعبے سے متعلق نہیں تھے۔ اس بنا پر ٹیلی ویژن ڈرامے کو خاطر خواہ مقبولیت حاصل نہیں ہو سکی۔“ (شنا۔ 2007۔ تا کہ ایم 297)

اے نزوریانی سبب ء شرّیں کسمانکاراں وتارا چہ ٹی وی ء دُورداشت۔ کسمانکانی معیار جہل کپت ء شرّیں کسمانک دیمانیا تک۔

لبزانکی کسمانک

(Literary Drama)

لبزانکی کسمانک ہما انت کہ آنبشتہی رنگ ء ماں تاک ء ماہتا کاں
چھاپ بہ بنت۔ بلوچی ء گیشتریں کسمانک پہ ریڈیو ء ٹی وی ء نبشتہ کنگ بوتگ
انت بلنئے پدا ماہتا کاں چھاپ کتگ انت۔ بازیں انچین انت کہ آیوکا ماہتا کاں
چھاپ بوتگ انت، ریڈیو ء ٹی وی ء شنگ نہ بوتگ انت۔

بنداتی دو سئے سالان کسمانک ریڈیو ء گوشدارینگ بوتگ چیا کہ
شنگکاری ء دگہ وسیلہ نہ بوتگ۔ وہدے 1951 ء ماہتا ک اومان ء چھاپ ء شنگ
بندات بوت گڈا بلوچی ء کسمانک نبشتہی دروشم ء دیما اتک انت۔ اے ردا اولی
کسمانک ”زائنگ“ ء نام ء فروری 1956 ء چھاپ بوت۔ ایشی ء راملا مراد علی ء
نبشتہ کتگ ات۔ دومی کسمانک فقیر محمد عنبر ء نشنگیں ”عزم ء نہاں“ انت۔ سیمی اکبر
بارکزئی ء نبشتہ کتگیں ”شلی“ انت کہ اومان ء نومبر 1956 ء تاک ء چھاپ بوتگ۔
شلی اولی سرجمیں کسمانک انت کہ کسمانکی تکنیک ء نبشتہ انت۔ ندارگانی ء مکالمہ
آنی ردا ہم شتر انت۔ چارمی ”شہناز“ انت کہ مراد آوارانی ء نبشتہ کتگ۔ اے
کسمانک ماہتا ک ”بلوچی“ ء جنوری 1957 ء تاک ء چھاپ بوتگ۔ اے چوکہ
کراچی، مستونگ ء کوئٹہ ء ہم پیشدارگ بوت پمیشانا نام تے در آورت۔

1957ء سالء بازیر کسمانک ماہتاک ”اومان“ ء ماہتاک ”بلوچی“ ء چھاپ بوت انت۔ چریشاں ”سرورء آس زرتہ“ (مولا بخش گرانی)، ”رستم ء سہراب“ (رجانک ادیب یوسف زئی)، ”خراسان ء ڈنگ“ (رجانک۔ ادیب یوسف زئی)، ”بلوچ مات“ (کریم دشتی)، ”اے منے واجہانی کارانت“ (اکبر بارکزئی)، ”رموشنگیں سنگت“ (عنایت اللہ قومی) ء کسمانک شنگ بوت انت۔

بازیر نبشتا نک کسمانک ء دڑچ ء لیگ بوتگ انت بلتے اصل ء ایش کسمانک نہ انت۔ صبا دشتیاری ء وتی کتاب ’بلوچی زبان ء لبرانک‘ ء ایشاناں کسمانک ء لڑ ء ہوار کتگ چوکہ عنایت اللہ قومی ء ”موسم بہار“، تکلنکی حساب ء آزمائے بلتے بزرا ایوکا کردارانی نام نویسگ بوتگ انت پمیشا ایشی ء راکسمانک لیگ بوتگ۔ ہے وڑا ”زبان کواس“ یک نبشتا نکے بلتے ایشی ء راکسمانک گشگ بوتگ۔ م۔ م۔ طاہر ء نبشتہ کتگیں آزمانک ”شاملو شابو“ ہم کسمانک لیگ بوتگ بلتے اے آزمائے۔ ماہتاک ”اومان“ ء فروری 1957ء تاک ء محمد یوسف شوہاز ء نبشتا نکے فیچر ء نام ء چھاپ بوتگ ء صبا دشتیاری ء ’بلوچی زبان ء لبرانک‘ ء ایشی ء راکسمانکانی لڑ ء ہوار کتگ۔ بلتے ایش کسمانک نہ انت۔

ہے چیز گوں لبرانک ء ایندگہ تہراں ہم کنگ بوتگ کہ بازیر کسمانک دگہ تہرانی نام ء چاپ کنگ بوتگ انت بلتے ایش کسمانک انت۔ چوکہ عنبر پنجگوری (فقیر محمد عنبر) ء کسمانک ”عزم ء نہاں“ ماہتاک ”اومان“ ء فروری 1956ء تاک ء افسانہ (آزمانک) ء نام ء چھاپ بوتگ۔

بنداتی دَوْرَ آغا حشر کاشمیری ءِ ”بغداد ءِ دُز“ رجانک کنگ ءِ ”اومان“ ءِ
 جنوری 1957 ءِ تاک ءِ شنگ بوت۔ پداماہتاک ”بلوچی“، ”اولس“، ”نوکیں
 دور“، ماہتاک ”زمانہ“، ”سوغات“ ءِ دگہ بازیں تاک ءِ ماہتاکاں کسمانک
 نبشتہ کنگ بوت۔ چریشاں بازیں ماں ٹی وی ءِ پیشدارگ بوت انت ءِ بازیں
 کتابانی دروشم ءِ رد ءِ بند دنیگ ءِ چھاپ کنگ بوت۔ اے درگت ءِ 1956 ءِ بہ
 گرتاں 2018 ءِ ہرچ کسمانکے کہ تاک ءِ ماہتاکاں چھاپ بوتگ آہانی لڑاے
 کتاب ءِ پہ رہشونی ہوار کنگ بوتگ۔

فلم

(Film)

مروچکیں دنیا ”گلوبل ویلج“ گوٹگ بیت ایشی ء مستریں سبب ٹیلی ویژن ء انٹرنیٹ ء وڑیں ٹیکنالوجی انت۔ اے دوئیں وسیلہاں دنیا ء کُنڈ کُنڈ ء مردماناں گوں یکے دومی ء ہمنچو ہمگر نچ کتگ کہ ہر دمگ، ہر کُنڈ یا ملک ء حال ہما ساعت ء شنگ بیت ء کروڑاں مردماں سر بیت۔ ہر ملک ء ولایت ٹیکنالوجی ء دیروی ء سبب ء ایشی ء ارزشت ء توان گیشتر بوہان انت۔

بازیں عکس ء آوازانی یک انبارے کہ مشینے ء سرائیشانی یکجا کنگ، رد ء بند دنیگ ء سکرین ء پیش دارگ ء Film گشت۔ کولنز انگلش ڈکشنری ء فلم ء بارواچوش نبشتہ انت کہ

"A film consists of moving pictures that have been recorded so that they can be shown at the cinema or on television. A film tells a story, or shows a real situation."

فلم اصل ء ایسی کسمانک (تھیٹر) ء نوکیں دروشم انت کہ اودا بنی آدم ء ساچست ء ازم ء درشانی ایسی ء بدل ء کیمرہ ء سکرین ء وسیلہ ء بیت۔

فلم سازیءِ ہنداتی تاریخ:-

فلم سازیءِ ہنگلیچ چہ امریکہ ءِ برطانیہ ءِ میکس دؤرءِ ہندات بوتگ۔ ماں امریکہ ءِ 1889ء اولی برءِ سائنس زانت ایڈیسن ءِ برطانیہ ءِ ویلیئم فریسے ءِ فلم جوڑکت ءِ پیش داشت۔ (سجاد۔ 2016۔ ت 25) ایڈون ایس پورٹر Edwin Porter کہ ایڈیسن ءِ کیمرہ مین، ات آئی ءِ 1903ء دی لائف آف این امریکن فائر مین (The Life of an American Fireman) ءِ نام ءِ کسانیں فلمے جوڑکت۔ پدا 1904ء آئی ءِ دی گریٹ ٹرین (The Great Train) ءِ نام ءِ سرجمیں کسہے ءِ پشدرءِ فلمے جوڑکت ءِ ایشی ءِ رااولی فیچر فلم، منگ بیت کہ امریکہ ءِ جوڑ بوت۔ 1905ء سال ءِ برطانیہ ءِ یک بے تواریں فیچر فلم A daring daylight Robbery ءِ نام ءِ جوڑ بوت۔ چدءِ پد فلم سازیءِ ازم سرجمیں دنیا ءِ رواج گپت۔

نوردہمی کرن ءِ ماں ہندوستان ءِ برطانیہ ءِ انگریزانی حاکمی ات، 1896ء سال ءِ برطانیہ ءِ لومئیر برادرز ءِ بمبئی ءِ سینما ٹوگراف پروجیکٹر ءِ سرفلم پیش داشت۔ بزاں کہ امریکہ، برطانیہ ءِ ہندوستان فلم سازیءِ ہنگلیچ کار اتنت کہ 1889ء بہ گرتاں 1896ء دؤرءِ ایشاں اے کار ہندات گت۔ 1928ء The light of New york اولی فلم ات کہ آوازے مان آنت۔ اے فلم ءِ رااولی تواریں فلم منگ بیت، ایش ہم امریکہ ءِ جوڑ بوت۔

فلم سازی ء تکنیک ء رہبنداں مدان مدان ء گہتری آیان بوت ء
 مہلوک ء ایشی ء ہمچو دوست داشت۔ مرچی دنیا ء ہر ملک ء سینما جوڑ بوتگ ء فلم
 پیش دارگ بوتگ ء انت۔

ہندوستان ء فلم سازی ء تاریخ:-

ہندوستان ء ایشی ء بنگلہ کار ”لومئیر برادران“ انت بلتے اولی ہندوستانی فلم
 1913 ء سال ’دادا بھائی پھالکے‘ ء ”راجہ ہریش چندر“ ء نام ء جوڑ کت۔ دادا
 بھائی پھالکے ء پیغمبر عیسیٰ ء بھگوان کرشن ء زند ء باروا ہم فلم جوڑ کتگ۔ (سجاد۔
 2016۔ تا کدیم 29)

سال 1918 ء برطانیہ ء سرکار ء ہندوستانی فلمانی شنگکاری ء گر ء دار ء
 ”سنسر شپ ایکٹ“ ء قانون جت۔ اے قانون ء ردافلے ء پیشدارگ ء ساری
 لائسنس گرگ لازمی بوت۔ 1921 ء ماں کلکتہ ء انڈو برٹش فلم ’نامی کمپنی یے ء
 ’انگلستان ء وتری‘ (England Returns) ء نام ء مزین فلمے جوڑ
 کت۔ ایش اولی چاگردی فلم (Social Film) ات، ہے دوران ء
 نامداریں اسٹیجی کسمانکانی فلم کنگ ء مزین سکرین ء پیشدارگ بوت۔ 1931 ء
 ’امپیریل فلم کمپنی‘ ء اولی تواریں فلم ’عالم آرا‘ پیشداشت، ایشی ء رارد شیر ایرانی ء
 جوڑ کتگ ات۔ 1932 ء ہندوستان ء اولی رنگین فلم ’بلوامنگل‘ جوڑ کتگ بوت۔

پاکستان ۽ فلم سازی:

1947ء وھدے ھندوستان دوکٺر ۽ بُوت ۽ پاکستان ۽ نام ۽ نوکیں مُلکے جوڑ کنگ بوت گڏا 1948ء اولی فلم ”تیری یاد“ شنگ بوت۔ اے فلم اُردو زبان ۽ آت۔ چڊ ۽ ساری 1941ء اولی پشتو فلم ”لیلی مجنوں“ ۽ سنڌی زبان ۽ فلم ”ایکتا“ 1940ء شنگ بوتگ انتنت۔ پاکستان ۽ سنڌی زبان ۽ اولی فلم ”عمر ماروی“ انتنت کہ 1956ء شنگ بُوت۔ ”لیلی مجنوں“ ۽ پڊ نئی کرن، پشتو ۽ اولی فلم آت کہ پاکستان ۽ 1960ء جوڑ کنگ ۽ پیشدارگ بُوت۔

اے وھداں پاکستان ۽ اُردو ۽ پڊ پشتو ۽ فلم دراہیں زبانان دیماتر انتنت۔ بنداتی دور ۽ سنڌی ۽ لہتیں شریں فلمانی شنگ بوتگ ۽ ات بلے پڊا اے سلسلہ نرورتو ات۔ انوں سنڌ ۽ چار پنچ ٲی وی چینل حال رسانی، ٲی وی کسمانک ۽ سنڌی سوت شنگ کنگ ۽ آنت بلے نوکیں فلم گنگ نہ بیت۔

بلوچی فلم

(Development of Balochi Film)

بلوچی ءِ اولی فلم ”حمل ءِ مہہ گنج“ ات کہ 1975 ءِ جوڑ کنگ بوت۔ اے فلم ءِ کسہ چہ بلوچی ءِ کوہنیں داستان حمل ءِ مہہ گنج ءِ زورگ بوتگ۔ ایشی ءِ را سیدظہور شاہ ءِ فلمی دروشم داتگ۔ بلوچی ءِ اے اولی ٹیں فلم ماں سینما (فلم جاہ) ءِ پیشدارگ نہ بوت چیا کہ ایشی ءِ باروا گوٹنگ بوت کہ اے بلوچ دود ءِ ربیدگانی ردء نہ انت۔ ورناباں گشت کہ وہدے فلم ءِ جنک ناچ کنت ءِ گوں بچک ءِ دست ماں دست ءِ گلانیٹش بیت اے پہ بلوچاں عیبے بیت۔ فلم ءِ شنگ کنگ ءِ ساری مزین کش ءِ چیل ءِ بوت، ہڑتال کنگ بوت، سینما سوچک بوت انت۔

بلوچ ورنابانی اے عمل ءِ بلوچی فلم سازی ءِ دور ءِ را اوشٹ ءِ آماچ کت ءِ پدا دہ (۱۰) سال ءِ پد فلم جوڑ کنگ بوت بلتے بلوچ جنین آدمماں فلماں بہر نہ زرت، بازیں فلماں مردیناں میک اپ ءِ سمبہینگ ءِ پد جنینانی کردار ادا کت۔

1985 ءِ ماں گوادر ءِ اولی بلوچی فلم ”گل ءِ کندگ“ ءِ نام ءِ شنگ بوت۔ آوہد ءِ شنگکاری ءِ رہبندانی نیستی ءِ سبب ءِ کیسٹ ءِ وسیلہ ءِ مہلوک ءِ لوگ لوگ ءِ چارت۔ ”گل ءِ کندگ“ ءِ مہلوک ءِ راستی ءِ مارگ، چا گرد ءِ حال ءِ بے

سماہیں حاکمانی کردہ پہ گوم ۽ گیگ پڈرکنگ بوت انت۔ اے فلم ۽ ساز ۽ زیمیل نہ بوتگ ۽ حساب ۽ ات ۽ حبر ۽ حال (ڈائیلگ) ہم چہ بلوچی زبان ۽ تب ۽ در انتت بلئے اے فلم بلوچی فلم سازی ۽ ماڑی ۽ اولی ہشت ات۔

1986ء دومی فلم ”طنزگر“، دراتک، ایشی ۽ نام درآورت۔ اے فلم کراچی ۽ بازیں لوگاں چارگ بوت، رودراتگی بلوچستان بہ بیت یا ایر نشتی، امارات بہ بیت کہ قطر، کویت ۽ بحرین، ہر ہند ۽ بلوچاں ایشی ۽ راجارت۔ فلم ۽ ازم کارنیم نثار ۽ ڈر محمد افریقی انتت۔ ماں طنزگر ۽ ہم چوگل ۽ کندگ ۽ منے چاگرد ۽ ہمک روچی اڑ ۽ جخال پڈرکنگ بوت انت۔ معیار ۽ رہندانی ردا اے فلم چہ بازیں فلماں شرتر انت۔ اے دوران ۽ ایران ۽ ”دادشاہ“ ۽ نام ۽ فلمے جوڑ بوت، ایشی ۽ ماں بلوچی ۽ ڈبنگ ۽ ہم نام درآورت۔

اے فلماں پد بلوچ ازم کاراں بازیں فلمے جوڑکت۔ چریشاں بازیں دری فلماںی (ہندی ۽ انگریزی) بلوچی ۽ ڈبنگ بوت انت کہ گیشتر بچکندی فلم ات انت۔ چہ اے ڈب بوتگیں فلماں شعلے، دہلی سپاری، پیشوک، شیرک، رامو رلایا، ینگ لیاری، پی کے ۽ دگہ بازیں ہوار انت۔ ینگ لیاری جاپانی فلم ’شاؤلین سوکر‘ (Shaolin Soccer) ۽ بلوچی ڈبنگ انت۔ شعلے ۽ پی کے ہندوستان ۽ نامداریں فلم انت۔ ایشانی تژن ۽ بچکندی ٹوک ۽ حبراں چاروکاں دوست کتگ۔

بلوچی ۽ فلماںی رم ۽ ”شیخ چلی“، ”دبی کسے نہ بی“، ”کراچی مارا نہ ساچی“، ”ناکو کمانڈو“ سک نامدار بوتگ انت۔ اے تامرانی ازم کارنیم نثار، در محمد

افریقی، ولی رئیس، یوسف جان، وقار بلوچ ء ہوار اتنت۔ چریشاں نعیم نثار، وقار بلوچ ء دانش بلوچ ء ازم کاری مہلوک ء دوست داشتگ۔

1993 ء یوسف جان ء فلم ’تماشا‘ جوڑکت۔ ازم کاراں یوسف جان ء ابیدانش بلوچ، وقار بلوچ، ساغر صدیق، قادر حسنی ء زبیر ٹھا کر ہوار اتنت۔ اے اولی فلم ات کہ جنین ازم کار ہم گون اتنت بلے ایشاناں سندھی ء اردو ڈائلاگ گوشتگ پرمانگ بوت کہ کسے ایراد مہ گپیت۔

بیست ء یکمی کرن ء بلوچی فلم سازی ء رواج تزند تر بوت۔ 2000 ء دانش بلوچ ء ’’آستے آستے شربے‘‘ اتک۔ پدا گوادر ء زمینانی بہا ء زور ء پلگ ء پشدر ء دو فلم ’’گنجیں گوادر‘‘ ء ’’مئے گوادر‘‘ ء نام ء شنگ بوتنت۔ ایش مہلوک ء باز دوست بوت انت ء کُنڈ کُنڈ ء چارگ بوتنت۔ ہے دور ء ’’زندان‘‘، ’’یاگی‘‘، ’’بیگواہ‘‘، ’’راہ دربر‘‘ ریلیز بوت انت۔ چریشاں بلوچستان ء چاگردی جاور حال دیما آرگ بوت انت۔

بحرین ء انور غلام، وہاب ساحر، عبداللہ مومن، اسماعیل آزاد، فضل حیات ء ایندگہ ورنہاں بلوچ کلب بحرین ء نام ء گلے اڑکت۔ ایشاں بازیں فلم جوڑکت، چریشاں ’’دشتار‘‘، ’’آدینک‘‘، ’’گگانی دنیا‘‘، ’’راہ دربر‘‘، ’’ارمان‘‘، ’’آس‘‘ ء دگہ بازیں ہوار اتنت۔

تربت ء عومر کیا، حنیف شریف ء ایدگراں لہتیں فلم جوڑکت، چریشاں یکے بلوچستان ہوٹل، ات، اے فلم سک نامدار بوت ء مہلوک ء دوست کت۔ چہ حنیف شریف ء ٹولی ء جوڑکتگیں فلماں ’’بالاچ‘‘، ’’منزل‘‘، ’’منی پت ء بزات

نہیں، ” وڑیں فلم ہم جوڑکت کہ ملک ء درملاں چارگ بوتنت۔ پسنی ء انور صاحب خان ء گوں ورنابیں ازم کاراں بازیں فلم جوڑکت ء اسپٹیجی کسمانک ہم پیشداشت۔

2010ء پد بلوچی ء کسانیں فلم (Short Flim) ء جوڑکنگ ء بنادت بُوت۔ چاگرد ء راج ء سراگوستگیں واقعات ء جخال، وانگ ء زانگ ء ایندگہ پڑاں سر ء سوچی جُهدے ورناباں بناکت ء ایشی ء بنادت چہ کراچی ء لیاری ء بُوت۔

”وشدل“، ”شوم“، ”آزمان“، ”گڑگر“ ء ”ہشت روچ“ انجیں کسانیں فلم اتنت کہ لیاری ء جاور حال، کشت ء خون مہلوک ء نفسیاتی جیڑہ ء اڑ ء جخال دیم ء آرگ بوتنت۔ فلم ’ہشت روچ‘ لیاری ء آپریشن ء پشدر ء ات کہ وہدے دوازده (۱۲) روچ ء لیاری بنادت ء پولیس ء دز ء ڈنگانی نیام ء جنگ جاری ات۔ ہشت روچ فلم ء 2014ء شرتترین فلم نائینگ ء آغا خان ایوارڈ دنیگ بُوت۔

2016ء لیاری ء ورناسان شاہ ء گوں وتی سنگتاں ”جاور“ جوڑکت کہ لیاری ء جاورانی جیڑہ دیم آرگ بوتگ اتنت۔ اے فلم ء بحرین انٹرنیشنل یوتھ کریٹیویٹی ایوارڈ (Youth Creativity Award) گپت۔ ہے مراکش ء 130ء گیش ملکانی فلم پیشدارگ بوت انت ء اولی داد ”جاور“ ء رادنیگ بُوت۔ دگہ یک فلمے ”زراب“ ات کہ ایشی ء 2018ء شرتترین فلمی داد دنیگ بوت۔

عدیل رئیس ء فلم ’To win Zato‘ ء لیاری فلم فیسٹول ء شرتترین فلم ء داد

گپتگ۔ ہے وڑا آئی ۽ دگہ یک فلم ”پوسٹر“ ۽ اٹلی ۽ میانی استمانی فلم مراکش ۽ ”بسٹ آڈینس ایوارڈ“ داد گپتگ۔ عدیل رئیس ۽ فلمانی بنگپ ہم لیاری ۽ مردمانی راجمانی ۽ چاگردی جیڑہ ۽ کسانیں زہگانی باروا انت۔ اے فلم بے ساز ۽ بے آوازات بزاں ازم کاروتی اشارہ ۽ چیدگی دروشم ۽ حیالانی درشانی کنت۔ عدیل رئیس بلوچی ۽ بے تواریں فلمانی بنگپ کاراں شمار بیت۔

لیاری ۽ ورنابانی ”ورکنگ ویمن آف لیاری“، ”ہڈن ڈائمنڈ آف لیاری“، ”آزمان“، ”پریزن وداؤٹ وال“، ”پوسٹر“، ”اشتر ۽ شتی“، ہوار انت۔ اے فلم لیاری ۽ کراچی ۽ نندوکیں مہلوکانی اڑ ۽ جنجال، آہانی بے وسی ۽ جنگ ۽ جدل ۽ سبب ۽ زند ۽ مصیبتانی پد رانی کنت۔

بلوچی فلم سازی ۽ دوداں برجم دارگ ۽ بازیں ازم کارانی شریں کردے بوتگ۔ بنداتی دور ۽ نعیم نثار، دُر محمد افریقی، ولی رئیس، یوسف جان، ساغر صدیق، وقار بلوچ، دانش بلوچ ۽ پدانوکیں دور ۽ جان السلوشی، عومر کیا، سرفراز بلوچ، انور صاحب خان، فضل حیات، انور غلام، احسان دانش، حفیظ لال، شا کرشاد، کمالان بیگر ۽ مختار غلام ۽ ازم کاری نامدار بوت۔

بلوچانی گورا فلمانی شنگ کنگ ۽ خاصیں رہند ۽ گل جوڑ نہ بوتگ بلے مروچاں ماں سوشل میڈیا ۽ دگہ بازیں آسراتی ۽ سبب ۽ فلم دنیا ۽ کُنڈ کُنڈ ۽ پیش دارگ بوتگ ۽ انت۔ اے فلم تیوگیں بلوچستان ۽ ابید ایران ۽ بلوچ دگ، مسقط ۽ عربستان ۽ چارگ بنت۔ پاکستانی بلوچستان ماں کوٹہ، مکران، سی ۽ کلات ۽ بازیں تھیٹر ۽ سینما بوتگ کہ اودا ہندوستانی، پاکستانی ۽ بلوچی فلم پیشدارگ بوتگ

بلئے لہتیں سال بیت کہ سینما ۽ دودن زور تزا تگ ۽ کوئٹہ ۽ ابید ایندگہ دراہیں ہند ۽ دمگانی سینما بندانت۔ پدا سوشل میڈیا ۽ انٹرنیٹ ۽ کمک ۽ مہلوک لوگ ۽ نندانت ۽ فلم چار آنت پمیشا سینما ۽ انڈسٹری ماں بلوچستان ۽ نیست انت۔

1985ء بہ گرتاں اے وہد ۽ بلوچ ازم کاراں بازیں فلم جوڑ کنگ۔
 ایشاں چہ تاریخی، دود ۽ ربیدگی سرحالاں ابید بچکندی فلم ہم جوڑ کنگ بوتگ۔
 بلوچستان ۽ جہہ منندیں مہلوکانی ہمک روچی آڑ ۽ جنجال، چاگرد ۽ شری ۽ بدیانی پد ر
 کنگ، زبان، دود ۽ ربیدگانی پہازگ، ملک ۽ ڈیہہ ۽ ٹٹ ۽ پیل ۽ ابید لیاری ۽
 بلوچانی زند ۽ جنجالانی بازیں تک ہمے فلمانی وسیلہ ۽ دیما آرگ ۽ مہلوک ۽ را
 سرپدی دیگ بوتگ۔ ایشاں ابید مزنیں کچے ۽ تزن ۽ بچکندی فلم ہم جوڑ کنگ
 بوتگ کہ ایشانی مقصد چاروکانی دل وشی ۽ وشی نودی انت۔

بلوچی ۽ بنداتی کسمانک

کسمانک ۽ دود 1949ء ۽ ڇپيو ڪراچي ۽ ماھتاڪ اومان ۽ تاڪاں بندات بوت۔ ريڊيو ۽ بازيں کسمانڪ گوشدارينگ بوتگ كه آوهد ۽ محمد اسحاق شميم، محمد علي بلوچ، مراد آواراني، محمد حسن تاج، امان اللہ گچي، اڪبر بارڪزئي، ڪريم دشتي، بشير احمد بلوچ هوارات انت۔ ”جنوزام“، ”ڪراچي ۽ سيل“، ”دل“، ”هول ۽ گوات“، ”اياز“ ريڊيو ۽ پيش ڪنگيں ڏرامه انت كه ايشاني حواله مارادست ڪپيت بلئو ريڊيو ڏرامهاني گيشترين تفصيل نيست انت پرچا كه آچھاپ نه بوتگ انت۔ بنداتي وهد ۽ ريڊيو ۽ فيچر، ڏرامه ۽ مڪالمه پيش ڪنگ بوتگ كه يڪه دومي ۽ انچوگله ۽ منڊ انت كه زانگ نه بيت كه ڪجام ڏرامه ۽ رده ۽ پيش ڪنگ بوتگ ۽ ڪجام فيچر ۽ جهت ۽ گوشدارينگ بوتگ انت۔ ههه نيام ۽ بازيں کسمانڪ فيچر ۽ نام ۽ هم چھاپ بوتگ۔

من اے ڪتاب ۽ 1960ء ۽ ساري ۽ هما کسمانڪ هوار ڪنگ انت كه آ کسمانڪي دروشم ۽ ماھتاڪاں چھاپ بوتگ انت ۽ مني دزرس ۽ بوتگ انت۔ ريڊيو ڪراچي ۽ شنگ بوتگيں کسمانڪ من ۽ دست نه ڪپنگ انت۔ عنایت اللہ قومي ۽ ”موسم بهار“ (مئي 1956)، محمد يوسف شوباز ۽ ”ناڪوءِ ڏڪ“ (جنوري 1957)، اڪبر بارڪزئي ۽ ”زبان ڪواس“ (فروري 1957) كه صبادشتياري ۽ ڪتاب ”بلوچي زبان ۽ ليزانڪ“

ء کسمانک ء لڑء ہوار کتگ انت، بلتے اے کسمانک نہ انت پمیشامن ادا ہوار نہ کتگ انت۔ فقیر محمد عنبر ء عزم ء نہاں (فروری 1956) ء محمد عبداللہ بلوچ ء ”بلوچ لک“ (فروری 1958) چھاپ بوتگیں انجیں کسمانک انت کہ ایشانی حوالہ دگہ ہچ جاگہہ دیگ نہ بوتگ انت۔ چوکہ اے تکنیکی دروشم ء کسمانک انت پمیشامن ایشان ء ادا ہوار کتگ۔

(۱)

زانگ
ملا مراد علی

بہر زور وک

رحمت ----- یک مزدورے

مہناز ----- رحمت ۽ لوگی

احمد ----- یک واپاری یے

جلال ----- احمد ۽ نوکر

(۱) اے کسمانک ماہتاک اومان کرچی ۽ فروری 1956ء تاک ۽ چھاپ بوتگ۔
کسمانک ۽ بدل ۽ ایشی ۽ اصلاحی فیچر ۽ نام دیگ بوتگ۔

(شپے یازدہ بج ۽ نیم ات۔ رحمت انگت ۽ کار ۽ چے نیا تلگ۔ آئی ۽ لوگی انتظار ۽ ات۔ رحمت ۽ دیر کت۔۔۔۔۔ کوشانی آواز ۽ بی بی مہناز پاد کثیت، چاریت۔ رحمت شا کاران ۽ دروازگ ۽ جنت)

رحمت :- مہناز۔۔۔۔۔ مہناز۔

مہناز : واب نیاں۔

رحمت : لوگ ۽ بوج۔

مہناز : لوگ پچیں، تراخیریں، مرچی دیر کتگ۔

رحمت : خیریں۔۔۔۔۔ اللہ پاک ۽ مہربانیاں ۽ من تئی دیمانی یک ساعتے دیر نہ باں، خدائے مئے سراوتی فضل و کرم ۽ چہ رحم کتگ۔

مہناز : اللہ غفور ۽ رحیمے۔ آئی ۽ در پڑ انت۔ اللہ ترا زیاد بہ دنت، دیگ ہمائی ۽ وش انت، بندہ بندہ ۽ چے دنت؟

رحمت : بے شک۔۔۔۔۔ بے شک۔ مہناز مئے غریبی ۽ دور ختم بوت، من باندا سبارگ ۽ چے پیشتر تئی واسطہ نوکیں گد، دُر، باڈیگ، والی، جون، قید، ٹک۔۔۔۔۔ دیگے چے ہما دستان ۽ بنداں ۽ پاد بند پاد یگ۔۔۔۔۔ دُرست کاراں۔۔۔۔۔ سنگہ ہم کاراں۔

مہناز : شتریں۔۔۔۔۔ شتریں۔۔۔۔۔ (کندیت)

رحمت : تو پر چے کندے۔

مہناز : تئی جبرانی سرا۔۔۔ سبارگ ء چے پیش چے کارے؟

رحمت : اے کندگی جبرے؟؟؟ منی گیانی سرا کندے۔۔۔ تئی خیال ء من و
بے ہوشاں۔

مہناز : شتر تو نلگن ء بور۔۔ ڈال وت سردانت۔

رحمت : بس۔۔۔۔ بس۔۔۔۔ من نہ وراں۔

مہناز : تو زہر مہ گر۔ تو مرچی کئی ہمراہ بیتگے۔

رحمت : ہر کسی ہمراہ بیتگ آں، تئی چے مطلب؟ تئی خیال ء من بھنگ
وارتگ۔۔۔ بے ہوشاں۔

مہناز : من ترانہ گشاں کہ تو بھنگ وارتگ۔۔۔ من کندگ ء اوں ء تو زہر
کپتگے۔

رحمت : من زہر نہ گراں، پر تئی واسطہ شپ روچ کارکناں۔ مرچی منا چیزے
دست کپتگ، من تئی گوں ماجبر ء آں تو منی سرا کندے۔

مہناز : تونی ہنچو بڑانز مہ گر، ترا زانا کجام خزانہ دست کپتگ کہ تو شپ ء نیم ء
ملک سرا زرتگ۔۔۔ انگت ء آپ دیریں تو پچ پیسرا کش اتگ انت۔

رحمت : بس بس۔۔۔۔ بے عقل تو چے زانے منا مرچی انچیں چیزے دست
کپتگ کہ مئے ہفت پشت ء بس انت۔

مہناز : ہو شتریں۔۔۔۔ ہنچو خزانہ خزانہ مکن، شپ ء گوش پر انت، مئے دژ من

جان ۽ پچاں۔ نہ رسیت نان ۽ چُنڈے ورگ ۽، منا خزانہ ہے دست کپتگ۔

رحمت : تئی خیال ۽ من دروگ بنداں۔

مہناز : شتریں پیشداروتی دولت ۽۔

رحمت : چمّاں پچ کن۔۔ ہاں ایش ایں۔

مہناز : اے جی اے؟

رحمت : کم بخت تو نہ زانے۔۔۔ اے لعل ۽ گوہراں۔

مہناز : گوہر؟

رحمت : ہو۔

مہناز : قولیگاں تراچہ کجا دست کپتہ؟

رحمت : بس خدایا دات۔۔۔ من کار ۽ چے پیداگ اتاں راہ ۽ چتوں۔ تو

زانے ایشی ۽ قیمت چُنت ہزاریں؟

مہناز : من نہ زاناں۔

رحمت : باندا من احمد بیوپاری ۽ کر ۽ برانیں، مارا بڈے کلدار رسیت۔

مہناز : بروبر۔۔۔۔ استی ۽ و گوہراں۔۔ احمد ترا جُست کنت تو چے گشے تراچہ کجا

رسیتگ؟

رحمت : تو نہ زانے احمد یک خدا پرست ۽ شتریں نیکیں مرد ۽، آئی ۽ گوں من راستی

کناں۔۔۔من چتا۔

مہناز : شتریں ائی بہ وپس۔ صحسی خدا روچ کنت۔۔۔ اینگو کجا روئے؟

رحمت : لوگ ء شتر مہر کناں۔

(رحمت شپ ء وپسیت، آئی ء واب نئیت، رحمت ء خیال ء روچ انت، ملا یا

بانگ داتگ، پادکنیت تچک ء احمد ء لوگے نیمگا روٹ۔ احمد یک خدائے نیکیں

بندہ ء ء آئی ء کاروبار لعل ء گوہر ء بیو پارآت۔ رحمت چارایت دروازہ بندانت،

دروازگ ء ٹک ایت، احمد ء نوکر جلال واب ء پادکنیت۔)

جلال : کئے انت؟

رحمت : مردے۔

جلال : من زاناں تو مردے ء، بلئے نام چے انت؟

رحمت : من ء رحمت۔

جلال : رحمت۔۔۔کجام رحمت ایں؟

رحمت : تو دروازگے دپابوج، مناگوں واجہ ء کار ایں۔

جلال : تئی واب خدایا بُرتگ۔ شپ ء نیم ء اتلگئے منا واجہ ء گوں کار ایں۔۔۔ راہ

ء گر راہ ء۔

رحمت : تئی شپ نیم ایں، بانگ بیتگ ساعتے بیت۔ تو گشے شپ ء نیم ایں۔

پادا خدایا یادکن۔

جلال : مرد تو سرء وتے۔ زاناں عشاءء بانگ اش کُتگ، واب ء چے جہہ سرء اتگے۔

رحمت : تی سرء ہوش شتگ، انگت ء وابے۔۔۔۔۔ پادا۔۔۔۔۔ پادا نمازت قضا بیت۔

جلال : مرد ہوش ء جبر کن۔ ائی پاد کایاں انچیں ردے گرانے کہ راہے بار نہ بیت۔

رحمت : او۔۔۔۔۔ او مردم ہم ڈڈیں۔

جلال : بوشت من کایاں۔

رحمت : بیاباریں۔

احمد : جلال۔۔۔۔۔ او جلال۔

جلال : جی واجہ۔

احمد : جلال تو گوں کیا مڑا تگ ے؟

جلال : واجہ مردے ڈن ء اوشتا تہ، گُشی واجہ ء گوں منا کاریں۔ من گشاں صحبے سرا بیا، گُشی روچیں، بانگ پیتاں، گوں من بُرز روا نیں۔

احمد : جلال کئے انت؟

جلال : واجہ گُشی منی رحمت آں۔

احمد : دروازگ ء پچ کن۔ بیارے تہا۔

جلال : جی ہو۔

(جلال دروازگ ء پیچ کنت، دروازگ ء توار)

جلال : بیاتہا۔

رحمت : تو بیا درامن ترا چاراں۔

جلال : تو ولانک پہ جنگ ء بستگ۔

رحمت : زحم و تو کا انت۔

احمد : شمارند ء جنگ بہ کنے، یک برے بیائے۔

رحمت : سلام علیک۔

احمد : والیک السلام جی۔۔ بیا ترا خیریں رحمت؟

رحمت : جی ہو واجہ من ء خیریں۔ من یک چیزے چنگ۔ تئی کرا پہ بہا
آورتگ۔

احمد : تو گڈاروچ ء بیا ورتیں، اے شپ ء پرچا تکلیف کتگے۔

رحمت : واجہ روچیں۔

احمد : اے مردانت صالح، انگت شپے سے بہر شنگ، یک بہرے است انت۔

رحمت : واجہ منامعاف بہ کن، منی خیال ء روچ انت۔

احمد : خیر تئی خیال ء روچیں، منی ہم خیال ء روچ انت۔ تو گپ کن۔

رحمت : واجہ من کار ء چے واپس وتی لوگ ء پیداک اتاں، راہ ء من یک لعلے چنگ۔

احمد : اللہ ترا مراد بہ کن۔

رحمت : واجہ من خیال کت کہ من یک غریبیں مردے آل، لعل منی کارء نیت۔

اگاں چیز کے کلدار بہ بیت، چیزے روچاں منی مشکلی آسان بہ بیت۔

احمد : راست گئے۔ اگاں تئی لعل قیمتی چیزے، وتی واجہ ہما قیمت دیاں، گڈا

من وت بہائے کناں۔

رحمت : واجہ من تئی غلام بیاں۔

احمد : نارحمت۔۔۔۔۔ اے جبرء مہ کن، تو منی بڑا سے، اگرچہ اللہ پاک ء وتی فضل ء

کرم ء چہ مرچی من ء مالدار ء دنیا دار کتگ، تو یک غریبے ء بلئے منی براتے۔ ہما

غلہ ء تو ورے تئی لاپ سیر بیت، ہما غلہ ء چہ منی ہم شکم پُر بیت۔ منی وراک سہرنگرہ نہ

ایں۔ بعد چے زندگ ء نہ آں۔ ہما اسپتیں دو دست گڈ تئی کفن بیت ہما منی ہم۔ گڈا

چتو من ترا چہ گہتر آں۔ اے مال ء دولت، جاہ ء حشمت دوروچے ساہگ انت۔

رحمت : واجہ بلئے اے زانگ ہر کس ء نیست۔

احمد : اگاں اے زانگ منے ء شمشہ تہا پیدا بہ بیت، اللہ فضل و کرمانی رحمت منے

سراگواراں، ما آباد ء سرسبز بنیں۔ تو ہما لعل ء من ء پیشدار۔

رحمت : جی ہو واجہ ایش انت۔

احمد : واقعی اے لعل قیمتی گوہرے منی بڑا ات۔ ایشی ء قیمت منی کر ء درنے، تو چو

کن اے لعل ء گوں وت بہ دار، چیزے روچ ء منی دوکان ء کار کن، اگاں لعل

لوٹو کے پیدا ک بیت، دینیں ایں۔ تئی ہم کار شربیت، من ہم وش نام بیاں۔

رحمت : ہرچی کہ واجہ تئی خیالیں۔

احمد : شرّیں تو انئی بُرو، اے لعل ء ڈبئی ء کن۔ باندا مہلہ بیامنی دگان ء، وشیں بُرو۔

(رحمت ء روگ ء چہ پدا احمد وتی نو کر ء تو ارکنت)

احمد : جلال۔۔۔۔۔ جلال۔۔۔۔۔ وا بے؟

جلال : جی۔۔۔۔۔ نہ۔

احمد : کمو آپ بیار، وریں۔

جلال : جی ہو واجہ۔۔۔۔۔ اے آپاں واجہ۔

احمد : جلال اے مردک کہ انوں اتلگ ات تو زانے ایشی ء چے چیزے گون ات؟

جلال : نہ واجہ۔۔۔۔۔

احمد : بڑکار ء یک شیشگ ء کلرے گون ات۔۔۔۔۔ آئی ء خیال ء گوہرے۔

جلال : ہو واجہ ہمیشکا مرد گرم جوش ات۔ چونزاں کہ منی لعل ء قیمت دو پیسہ انت۔

احمد : جلال ! تو ہم نزانے کہ لعل ء گوہر ء من پچا کاراں آئی اے زانگ نیست۔ آئی ء خیال ء آ قیمتی چیزے۔ بلے یک روچے انچیں ہم کنیت کہ آ اے فرق ء وت زانت کہ لعل ء شیشگے تھاچے قدر است انت۔

جلال : واجہ و برابریں جبرے۔۔۔۔۔ گوہر گوہرے۔۔۔۔۔ شیشگ شیشگے۔۔۔۔۔ بلے

واجہ تو پرچے مردء نہ گشت کہ اے شیشگے۔

احمد : آمردگوں چے مراد منی کرا ا اتلگ ات ، من آئی ء دل ء بہ پز و شاں ؟؟ نہ بلکن
من آئی ء ہما سبق ء بہ دیاں کہ تا زندگی آئی ء کار آمد ء خوشحال بہ بی۔ اگاں منی آئی ء
بہ گشتیں کہ اے شیشگی گلرے ، آئی ء منی سرا اعتبار نہ بیتگ ات۔ آدگہ یکے ء کرا
شنگ ات۔ بہتر ہمیش کہ آمنی کرا چیزے روچ کار کنت ، آئی ء وتی غلطی وت معلوم
بیت ، آئی ء اے زانگ پیداک بیت کہ لعل چے چیزے ء شیشہ چے چیز۔

جلال : واجہ آ چیز ء تو زانے من نہ زاناں۔

(رحمت احمد ء کرا چہ در کیت تچک ء وتی لوگ ء روت ، آئی ء دل ء ہزاراں خیال
کیت بلئے غریب ء معلوم نہ انت کہ من ایشی ء لعل ء گوہرے زانا آ یک شیشگے
گلرے۔ آ روت لوگ ء ، چار بیت کہ مہناز چاہ گرا دگ ء انت)

رحمت : مہناز۔۔۔۔۔ او مہناز۔

مہناز : جی۔۔۔ جی واجہ۔

رحمت : تو کجائے؟

مہناز : واجہ تئی واسطہ چاہ ء تیار کنگایاں۔

رحمت : چاہ ء؟ چاہاں یلہ دئے بیا اینگو۔

مہناز : رسیٹنگ اوں۔ تو مرچی پگا کجا نگو شنگ ءے؟

رحمت : ہو۔۔۔ من احمد بیو پارمی ء کراشتاں۔

مہناز : اے قدر پگا۔

رحمت : ہو، من چارات بے وقت ء بازیں مردے کنیت، شہری ء سراگپ نہ
بیت۔ بلے آئی ء نوکر کہ نامے جلال انت۔۔۔۔۔

مہناز : کجام جلال؟

رحمت : ہما جلال نہیں؟ شہداد ء نا کو گمشاد ء وسرک۔

مہناز : ہو ہو۔۔۔۔۔ زانان ایں، در ناز ء لوگ واجہ۔

رحمت : گوں من جنگ ء تیار بوت، ہمنچو کہ احمدوت اتک من ء دیست ء
گشتے، بیا۔۔۔۔۔ بیا واجہ رحمت ترا خیریں۔۔۔۔۔ جلال ء رادو ہکل ءے دات ء گشت
ے تو مردم پچا نیارے۔

مہناز : شہرکت تو جنگ نہ کت۔

رحمت : تو منی زہرے حال ء معلوم ء، منی دیما کئے داریت۔

مہناز : من ادا چوشیں ماتی بچ نہ گنداں۔۔۔۔۔ خیر تو جلال ء یلہ دے، احمد ء پے
گشت؟

رحمت : بہ چار جنین، اے جبراں وتی دل ء بہ دار، توں گوں کس ء جبرمہ
کن۔۔۔۔۔ اشکو؟

مہناز : تو من ء پے زانے من کئی جنگ آں؟ منی دیم ء تو مردے کش ء کل کن،
من کس ء حال نہ دیاں۔

رحمت : بس۔۔۔۔۔ بس۔ من ء تئی سرا اعتباریں۔ تئی ہم مات ء پت بے عقل

نہ بوتگ انت۔ آہاں چاریتگ ء من ء زامات کتگ۔

مہناز : منی ہم مات ء پتاں مپت ء ترا زامات نہ کتگ۔۔۔ (دو مینانی کندگ ء توار)

رحمت : خیر۔۔۔ احمد ء گشت ”رحمت تئی سرا خدا یا رحم کتگ، تو یک بے بہائیں لعلے چتگ، ایشی ء قیمت منی گورا چے درنئے۔“

مہناز : ہاں احمد ء کرا ہم اینچو کلدار نیست گڈا تونی ایشی ء کجا بہا کنتے۔

رحمت : تو حبر ء پورا بیا ہگ ء بل۔

مہناز : گپ کن گڈا۔

رحمت : مرچی تو من ء سک جی ء جان کنتے۔۔۔ من زانا ناچیں دوستیں چیزے، دوشی تو منی جبرانی سرا کندات۔

مہناز : تو زانے نامن چیا کنداں ء گل ء پرچے۔

رحمت : تو بہ چہ شمنے مکران چے۔۔۔ خیر۔۔۔ احمد گشت کہ تو چو کن، چیزے روچ ء منی دوکان ء کارکن۔ لعل ء گوں وت ایرکن۔ شریں بیوپاری یے درکیت، لعل ء قیمت ء دنت بہا یے کنیں۔ تئی کار شربی، من اوں وش نام ہاں۔

مہناز : شریں۔ دئے گوہر ء من ایرکناں تو چاہ ء بہ ور۔

رحمت : نانا۔۔۔ من چاہ نہ وراں۔ من رواں من ء دیر بیت۔ بہ زیر گوہر ء درجا کن ایرکن۔

(احمد ء دوکان ء رحمت دو ماہ ء کار کنت۔ لعل ء گوہرے رازاں چے خوب واقف)

بیت۔ آئی ء معلوم بیت کہ لعل چے چیزے ء شیشگ چے چیزے۔ یک روچے احمد
 ء گشت کہ وتی لعل ء بیار۔ یک سوداگرے اتگ، لعل ء بہا کنیں۔ رحمت وش بوت
 کہ منی دل ء مراد حاصل بیتاں۔ دومی روچ ء لعل ء کاریت، احمد ء جُست کُت)
 احمد : رحمت تو ہما لعل ء آؤرتگ گوں۔

رحمت : جی ہو واجہ۔

احمد : درجا پچ کن، کٹے چارانیں۔

رحمت : واجہ۔۔۔۔۔ واجہ اے لعل ؟؟؟؟

احمد : چیا رحمت؟ ترا چون بوت؟

رحمت : واجہ اے لعل ء ننیں۔

احمد : چوں؟

رحمت : واجہ شیشگی ٹگرے۔

احمد : پیسیر لعل ءے ء، مرچی شیشگی ٹگرے، پرچے؟

رحمت : واجہ من ء پیسیر اے زانگ نیست ات۔ نوں واجہ منی چم پچ کُتاں۔

احمد : رحمت! مزنیں لعل ء گوہر انسان ء زانگیں، اگاں کسے ء زانگ نیست، آ
 مثل اے شیشگ ایں۔ انچو کہ تئی خیال ء لعل ء گوہرے۔

رحمت : تو مرچی من ء بے بہا نیں لعلے داتگ۔

احمد : اگاں تئی تھا اے زانگ پیدا ک پیتگ، اے یک انچیں گوہرے کہ گار نہ

بیت، کسے دُڑی کت نہ کنت۔ بلکن ءتئی پُشت در پُشت ء بس انت۔ ہممنچو کہ ایشی ء قدر ء بہ زانے وتی دگہ بے زانگیں براتے ء زانوگر بہ کننے۔

رحمت : واجہ تومنی سرا ہما احسان کُتگ کہ من تئی احسان ء تا قیامت فراموش کت نہ کنناں۔

احمد : نامنی برات، من تئی سرا احسان نہ کتہ۔ بلکن ء وتی انسانی فرض ادا کتہ۔ اللہ پاک ء مہربانی ء چہ کہ ہرچی کہ مناعطا کُتگ، من وتی دگہ براتے دیم ء چیا چیز بہ دیاں۔ وتی براتاں چیا دوست ء مداراں۔

رحمت : اللہ تئی نیکیں ارادہانی جزاء ترا بہ دنت۔ اگہ مرچی مئے علم ء سبب ء دگہ براتانی تہا زانگ پیدا ک بیت، وتی خداداتیں خزانہ ء چہ چیزے وتی بے علمیں براتانی سرا خرچ بہ کن انت، بے علم بی علم دارباں۔

احمد : سبحان اللہ، اگاں اے زانگ مئے تہا پیدا بیت کہ ہرچ شمری یے کہ اللہ پاک ء مارا عطا کتہ، ماچے وتی بے زانگیں براتاں ہم زانوگر بہ کنیں۔ تو زانے اللہ تعالیٰ ء فضل و کرم ء چے مئے ملک آباد ء سرشار بیت۔ حشکیں ڈگار پدا سر سبز ء شاداب باں۔ جہالت ء دور ختم بیت، غریبی چہ مارا تچیت۔ ترقی مئے قدماں چُکیت۔ رنج ء غم مارا چے دیر باں، خوشی ء شادمانیانی دائم توار کنناں۔

رحمت : واجہ من ہم وعدہ کنناں کہ مرچی ء پد ہرچی کہ من زاناں وتی بے زانگیں بزاتاں ہم زانوگر کنناں۔

احمد : مرحبا۔۔۔ مرحبا رحمت۔ تئی ڈولیں چیزے برات ہے وڑالانک ء بہ

بندیت، شیشگ ہم گوہر باں۔

رحمت : اگاں اللہ پاک تئی ڈولیں رہبر مارا بہ داں، مئے مشکل آسان باں۔

احمد : بہ زیر دوہزار کلداراں تو وتی واسطہ روزگارے بہ کن۔

رحمت : تئی منت واراں۔۔۔

(بلاس)

(۲)

عزم ۽ نہاں

عنبر پنجگوری

مُراد : مرد کہ گوں سکینہ نامی زال ۽ مہر کنت

سکینہ : مُراد ۽ محبوب

اختر : گوں سکینہ ۽ مہر کنت

رشید : کسہ آروک

محمود ۽ رابعہ : کسہ گوشداروک

رشید : تلاش ۽ دوست ۽ دلبر۔۔۔۔۔ ہمے شہرے تھا یک بچکے مراد نامیں آئی سرا
شیدا۔۔۔۔۔ چو پروانہ۔۔۔۔۔ لوٹت ۽ کہ زوریں ۽ جہمیں۔ مگر پادار۔۔۔۔۔ یک روپے
ہر دوکانی دراہی شہر ۽ چہ ڈن یک گرد ۽ چیرا ات۔

محمود : دراہی۔۔۔۔۔ پے مطلب؟

رشید : دل پادلی

رابعہ : شومی گونڈلی

رشید : مراد صبح ۽ سراسُت ۽ وتی کیکد ۽ انتظار ۽ نشت۔ روچ آہت ۽ شپ مگر
سکینہ۔۔۔۔۔ بے گواہ۔۔۔۔۔ تہاری ہنچو کہ چم ۽ چم ۽ نہ دیست، لیکن عاشق صابر ۽
معشوقہ سنگدل۔۔۔۔۔ جمر ۽ بست ات، تو ارایت گروک جنگ ۽ ات۔ مگر سکینہ بے
مثل نگینہ لوگ ۽ بے فکر ۽ فریب ۽ عازم۔ مراد لاچار بُوت ۽ لوگ ۽ راہ گپت۔۔۔۔۔
آہ۔۔۔۔۔ آہ۔۔۔۔۔ خدایا چہ سنگدل معشوقہ۔۔۔۔۔ زندگی تباہ۔۔۔۔۔ دل بیقرار
۔۔۔۔۔ واب حرام۔۔۔۔۔ دنیائے طنز۔۔۔۔۔ مایوس سنگاں ڈک لگاں وتی لوگ ۽
شُت ۽ رفت۔۔۔۔۔ مگر واب۔۔۔۔۔ کجا کینیت۔۔۔۔۔ محض مجبوری، خیال صبح ۽
۔۔۔۔۔ پدا خیال صبح ۽۔۔۔۔۔ انچیں کہ مرچیکا گونے وارت۔۔۔۔۔ مگر سر ۽ لگت۔۔۔۔۔
عاشق ۽ آہاں جہاں سوختہ۔۔۔۔۔ دوستی۔۔۔۔۔ پے حقیقت۔۔۔۔۔ ترک جہان۔۔۔۔۔
نئے عزم نہاں۔

سکینہ آرام۔۔۔۔۔ مُراد بے آرام

کجا اے دل مراد انجام

سکینہ دگہ یک طوق ۽ لعنت ۽ داشتہ

(اختر)

اختر : من پر تو فدائے۔

سکینہ : بہر حال تئیء براہین

(مراد اوشناتہ گوشداری)

سکینہ : (روچ دگہ) ہمدل گوں مراد۔۔۔ من پر تو شیدا

مُراد : اختر اہ بون پیدا

سکینہ : اے چہ ظلم

مُراد : دوست ء بے علم

سکینہ : گپ، گپ، او گپ (اختر ء توار کنگے آواز)

مُراد : جنگ ء چوپ۔

سکینہ : من تڑاتوں۔۔۔۔

اختر : ترا چے بوت؟

مُراد : داغ دلا ایر بوت۔

سکینہ : ٹست۔

اختر : اُشتر ء قربان۔

مُراد : باز مہربان

(اختر زخمی۔۔ مراد سلامت)

اُف۔۔۔۔ آف۔۔۔۔ آف (اختر)

سکینہ : مراد بے مراد

سکینہ ہم مُرت۔۔۔۔ عزم ۽ نہاں پاش

داغ مراد تازہ۔

(کٹت)

(۳)

شلی

اکبر بارکزئی

بہر زور وک

شلی : بچار، زال۔ بلے بچار، دگہ عارو سے کتہ، آئی، چہ لوگ، در گیتہ۔

بچار : شلی، صدنج، مرد۔

ڈاکٹر : میونسپلٹی دارو جاع، مستریں ڈاکٹر۔

آمو، آچو : ہر دوئیں دارو جاع، تہا مک، کارانت۔

(بشانگ چست بیت)

یک شتریں ٹوہیں کوٹی (کمرہ) یے۔ آئی تہا کمیں کمیں درمان ء دنگ (بوٹل)
 الماریانی تہا ایرانت۔ دیوالانی سرء ذراہیں دنیا ء کمپنیانی ء شترکتانی رنگ رنگ ء
 کلینڈر لونجان انت۔ دروازگ ء سرء چہ تہہ ء نیمگ ء یک مزنیں گھڑیا لے لگتہ۔ دو
 یاسے زبان ء تہا گوں زنڈ زنڈیں حرفاں نبشنگ انت کہ ”ٹک ٹک نہ کنت“
 --- ”توار نہ کنت“ --- یک کشتے ء مزنیں زیبائیں میزے (ٹیبیل) ایر
 انت۔ میزے چپ ء چاگرد ء کرسی قطار انت۔ یک کرسی یے کہ چہ مچ کرسیان زیبا
 انت ء ہر نیمگ ء چہ وارت۔ یک سیاہیں مزن لنٹیں مرد کے نشتہ کہ ڈاکٹر
 گوشتگ بیت۔ ہر یک ناجوڑے کیت ء آئی ء سلام کنت مگہ آئی جواب فقط سر
 ء سیرینگ انت ء بس۔

کمرہ ء دروازگ ء گور ء شلی ملور ملور اوشتاتہ۔ چم آئی اسی انت۔ دوروچ ساری ء
 ہم پہ علاج ء آحتگت۔ بلے ڈاکٹر ء آئی حال ہم جسست نہ کت چیا کہ آبرگ ء زر
 گوں نہ ات۔ مرچی سیمی روچ ء پد دوار ء آہت کہ بلکہ ڈاکٹر آئی سرء مہربان بیت
 ء علاج نئے بہ کنت۔

شلی :- ڈاکٹر صاحب! مروچی سیمی روچ انت کہ من پدمہ پد پیدا کاں، خدا ء بچار
 ء منی بے کسی ء بے وی ء رحم کن۔ نہ منامات است نہ پت، نہ سیاد ء وارث
 --- مہ --- مر --- واجہ ڈاکٹر صاحب! شما وسہی ات کہ مرچی ہشت ماہ
 انت کہ من ء بچار ء یک گونڈیں گپے ء نیمون کت ء چہ لوگ ء بے لوگ کت
 --- بے لاپ ء پچ --- من تئی ء آئی گور ء پنڈان ء رواں۔ شوہیں لاپ ء

بے ہوش بیت کپیت) آمو۔۔۔ آچو!!!! کجا غرق ات۔۔۔؟؟

آمو آچو:- (دوئیں پہ یک گٹ ۽ ہم دپ) جی واجہ! جی۔۔۔۔۔!!

ڈاکٹر:- ایشی ۽ چہ گوٹڈیں دروازگ ۽ در دور بہ دئیت کہ ہوش ۽ آہت۔۔۔

آہت نہ آہت۔ بِلت کہ بہ مریت۔۔۔!

(آمو ۽ آچو آئی ۽ چست کنت)

(دروازگ پان کیت)

دروازگ پان:- واجہ مزنیں دروازگ ۽ چہ ڈن یک واجکارے موٹر ۽ تہا نشتہ

شمار الوطیت۔

ڈاکٹر:- شرانت، شرانت۔ برومن پیداکن۔

(ڈاکٹر ڈن ۽ کئیت موٹر ۽ واہند ۽ گندیت، یک برے ہبکہ بیت۔ بلے پداوتارا

ڈڈ داریت)

ڈاکٹر:- السلام علیکم واجہ بخجار! بیات شمار خدا بیاریت بارینکہ بختاور شما چیا در ۽

اوشتاگ ات؟

(دوئیں تہاروانت)

ڈاکٹر:- واجہ! مرچی شما چون مئے غریبانی خیال ۽ کپت ات ۽ آہت ات؟

بخجار:- (بخجار بہ چوکی ۽ نندیت) ڈاکٹر صاحب! تہ وت سہی استنئے کہ من گوں

صد گنج ء کدی سیر کتہ۔ شلی ء چیزے ماہ بیت کہ من چہ لوگ ء کشت ء در کت۔
 بلے منا صد گنج ء گوں ہشت سال بیت۔ پے دوا در مان ء وں کت ہیچ چیزے جوڑ
 نہ بوت۔ انگت انوں ہم اُمیت نیست کہ آنچے بیار بیت ء دل ء ارمان پورا
 بنت۔ انگت چہ شلی ء یک چلے بوتگ ات۔ بلے چہ ناز اتی ء آہم چہ دست ء
 شت۔ وقتیکہ من آئی مات ناحق ء چہ لوگ کشت آہم گوں مات ء شت۔ نہ
 زاناں کجا انت۔ مرتگ انت یا زندگ (افسوس کنت ء چتے چہ ارسان پُر بنت)
 تو چش بکن کہ اگہ تئی گور ء چورا مورا (یتیم) ئے بہ بیت، یکے مارا بدئے کہ
 بے اولادی بدیں چیزے۔ چہ منی نیمگ ء ہم تو بے ہیچ نہ بئے۔۔۔!

ڈاکٹر:- منی حیال ء صحمی بیکس ء نادرے آحتہ گت۔ بلے جندے مشکل انت کہ
 بہ بچیت۔ چکے ہم بچکے ء امیت است بلے دینوگان چون کت (کمیں خاموش
 بوت) شر انت واجہ من روان آیان ء لہتیں گہیں پنت دیاں۔

بچار:- شر انت واجہ زوت کنت۔ خداوت مارا سولے بدنت۔

(ڈاکٹر دومی کوٹی ء روت، اودا آمو اشتاتہ)

ڈاکٹر:- (گوں آمو ء پُس پُس ء لگیت) بچار آمو! ہے جنین کہ شما انوں چہ
 گونڈیں در ء ڈن دور دات، تو ء آچو آئی پے حیال چست بہ کن ات ء بیار ات۔
 بلے بچار! دینوگان ء بگش کہ انوں ورگ ء موکل ء وقت انت مگہ ساری ء اے
 کار ء بہ کن انت گڈا پے ورگ ء بروات۔ پوہ بوتئے؟۔۔۔۔!

آمو:- باز شر انت واجہ۔

(ڈاکٹر پدا بجاہ گوراء روت)

ڈاکٹر:- واجہ منا پہل کن ات۔ شمارا من ایوک ء یلہ دات۔ (کمیں دیر خاموش بیت) دینبوگان ء مرچی باز کار بوتہ پہ ہے خاطر ء اے کار انوں پہ نوکی دست ء گپت انت۔

بجاہ:- پروا ہے نیست ڈاکٹر صاحب۔

ڈاکٹر:- منی خیال ء واجہ بجاہ، انوں ورگ ء وقت انت ما ء شما سوارگ (سبارگ) بہ وراں گڈاشما چک ء بہ برات۔
بجاہ: نا ڈاکٹر صاحب! منٹ۔

ڈاکٹر:- نا واجہ چُش نہ بیت۔ باز روچ ء رند مرچی شما اتنگ ات پدا ہم مئے غریبانی جبر ء رد کن ات؟۔

بجاہ:- شرانت واجہ ہر چون کہ شمتے خیال انت۔

(نگن اش وارت ء سگریٹ ء دوڑ شروع بوت۔۔۔۔۔ آموکیت دینبوگ ء حالاں دنت)

آمو:- واجہ چک پیدا بوت بلئے جنین ء حال سک حراب انت بلکیں یک گونڈیں ساعتے ء مہمان بیت۔ (ڈاکٹر ء اولی وار جبر نہ کنگ ء اشارہ دات، بلے آمو سر پد نہ بوت ء نہ دیست، اے جبرانے درشان کت)

بجاہ: ڈاکٹر صاحب! برواں بچاراں باریں چونیں غریبے (ڈاکٹر ء بجاہ خیال

ٹالینگ ءِ کوشش کت مگہ پدا حیال کت کہ آئی ءِ دل ءِ دگہ شکے پیدا مہ بیت)

ڈاکٹر:- واجہ ہر پیم ءِ کہ شمنے خیال انت۔

(دوئیں دومی کوٹی ءِ روانت، آمو آسانی پدا روان انت۔۔۔ وقتے کہ بجار ءِ چم

بہ جنین ءِ کپنت کہ تحت ءِ سمر ءِ وپت ءِ یکدم ہبکہ ءِ حیران بیت)

بجار:- (کوکارے جنت) شلی!!!!

شلی:- (بہ حیرانی) بجار! بجار!! تو اداں چوں؟

ڈاکٹر:- (نیمون کنگ ءِ لگیت) اُف! اُف!! اے شلی انت ہیچ پچہ آرگ نہ

بو تہ۔۔۔۔ افسوز!!!

شلی:- (ٹوک ءِ گون ءِ) اہو واجہ ڈاکٹر صاحب! اے شلی انت۔ انوں تہ

وت تئی نیمون ءِ وقت انت۔

بجار: شلی! منا پہل کن ات۔۔۔۔ من شمارا باز سزادات۔ شلی شمارا سوگند دیاں

کہ مارا پہل کن ات۔ من گوں شما باز ظلم کتہ۔ (زار زار بہ گریوگ ءِ لگت) زانا

ڈاکٹر ءِ چے کتہ۔

شلی:- بجار! انوں تئی دل موم بُوت۔۔۔۔ مہ گڑے۔۔۔۔ مہ گڑے۔۔۔۔ انوں

گریوگ کٹے نہ داریت۔۔۔۔ ڈاکٹر ءِ حیران ءِ ہم یلہ دئے۔

بجار:- ڈاکٹر ءِ حیران ءِ یلہ کناں؟۔۔۔۔ حیران ءِ یلہ کناں؟۔۔۔۔ چوں؟ آخر

پرچے؟ نہ نہ۔۔۔۔ شتر انت، لالو گُج انت؟

شلی :- شرانت واجہ بچارخان گوشدار۔۔۔۔۔ وقتے کہ تو مارا چہ وتی لوگ ء کش
 ات، نہ مارا نان ء توان، نہ پیچ ء پوشاک ء وس۔۔۔۔۔ مانہ لوٹ ات کہ کسے ء
 دیم ء وتی دست ء دراج کنان ء تئی نام ء بدکنان بلے آہرلاپ ء مجبور کت کہ کہ
 ماہہ پنڈاں۔ چیا کہ منے بخت انچش بلکن نیشگ ات۔ در در ء پنڈاں ء
 وارت۔۔۔۔۔ چار ماہ ء رند لالو بیمار بوت۔ من تئی براہندگ ڈاکٹر صاحب ء گور ء پہ
 آئی درمان ء خاطر ء آحتاں۔ بلے۔۔۔۔۔ مناے واجہ ء انچش چہ وتی در ء گلینت
 چش کہ کچکے ء بہ تاجینیت۔ لالو ء خدا ء وتی کرت۔۔۔۔۔۔۔ من گوں رنج ء غماں
 دوچار کپان ء روچاں وتی تیلانک دات۔۔۔۔۔ مروچی سے روچ انت کہ من پدماں
 پد تئی جولواریں ڈاکٹر ء گور ء پیدا کاں۔۔۔۔۔ وت جہندم ء بروت منا یک انجیں
 شہماتے جت کہ من بے سماہ بوتان، پدا من وتارا۔۔۔۔۔ اداں گندگا
 یاں۔۔۔۔۔ شرانت بچار، انوں دگہ جبرکنگ ء وس نہ داراں بلے گوشاں پیچ کن ء
 گوشدار۔۔۔۔۔ اے چک شمنے جند ء چک انت۔۔۔۔۔ وتی امانت ء بہ برمگہ
 بہ خدا بہ چار کہ در بدر نہ کنے، بلکیں اے منی شمنے کر ء امانت انت۔

(اے گوشگ ء چہ رند شلی ء چم بند بوتنت ء ہما دنیا ء شت کہ چہ اوداں مردم پدا
 واپس آحت نہ کن انت)

(بشاگ کپیت)

(۴)

شہناز

ماسٹر مراد آوارانی

سردار-----لاشاری

شہناز-----سردار ۽ لوگی

میر گڑھرام-----شاغاسی (وزیر)

مُروارد-----بی بی ۽ دو گوہار

ہیبت-----دُنک

سردار شاہ مراد خان-----رندانی سردار

(۴) شہناز کسمانک ماہتاک اومان ۽ جنوری 1957ء تاک ۽ چھاپ بوتگ ۽ ہے ماہ ۽

ماں کراچی ۽ کوئٹہ ۽ اسٹیج ۽ سراپیشدارگ بوتگ۔

برزء دیر سریں کوہ ء جہل دیم ء گرد ء ڈولداریں گتانی ایر گوات ء پنجاہ ء شست
لوگانی مینگے - ہے بیتگ ء یک شر ء ڈولداریں لوگے کہ آئی چپ ء چا گرد ء مچ ء
لٹانی پلے بستگ - لوگ ء بُن ء بشانگے جنگ ، بشانگ ء تہ ء تحتے ایر انت ء آئی ء
سر ء یک مردے وپتگ ء نارگ ء انت - تحت ء کش ء گور ء لہتیں مردم نشنگ
انت - لوگ ء رودراتکی نیمگ ء مہرنگیں بانکے غمگیں ء ملور نشنگ ات - اے لوگ
لاشاریانی سردار ء لوگ انت - سردار چہ چیزے روچاں سک نادراہ انت -

اولی ندرگ

(میر گُوہرام لوگ ء تہ ء کئیت)

میر گُوہرام : بی بی شہناز سردار چون انت ؟

شہناز : شکر انت پروردگار ء گوہرام - آئی ء رحمتان چہ کس نا اُمیت نہ

انت بلے سردار اے رندی سک کپتگ !! خدا رحم بہ کنت !!!

سردار : کئے انت شہناز ؟

شہناز : واجہ گُوہرام انت -

سردار : میر گُوہرام ء منی نیمگ ء راہ دئے -

گُوہرام : سردار تو چون ئے (پہ دل گُش ایت) یا اللہ سردار ء اے

زندہ پتہ دگہ زندے ء بہ کن“

سردار: (سارتیں ساہ ء نارگ ء توار) اُف۔۔۔ اللہ۔۔۔ گوہرام من ء دست مدت بوت کہ من پادکایاں، اُف من چہ کد نزور ء بے واک آل، زانا پروردگار ء ہے رضانت۔

(کمیں دیر ء زند)

سردار: شہناز۔۔۔ تو انگو بیا؟ (شہناز کئیت)

سردار: شہناز بے ریائیں مرگ ء وہ ہ۔۔۔ وہد ء دمان نیست، مرگ دعایے نہ انت، بلتے من نہ زاناں کہ تراپہ کئی اُمیت ء یل بہ دیاں ء چماں نز بہ کن آل! مرگ ء زند منی پادقبر ء تہ ء تچک بہ بنت۔ من ء چہ تو باز اُمیت انت کہ چہ من ء زند توتی قوم ء نام ء ننگ ء لچ ء ایر کن تے۔۔۔۔۔ میر گوہرام! نیں ہما وہد اتلگ!۔۔۔۔۔ کہ چہ شما جتابیاں، بلے وتی زند ء پشکپتگیں۔۔۔۔۔ اے گوٹڈیں ساعت ء چہ تو یک عہدے گراں کہ تو لاشار راج ء منی زند ء کم آزاریں امبراہ شہناز ء چہ وتی ساہ ء گیش دوست دارات۔۔۔۔۔ آہ۔۔۔۔۔ من ء۔۔۔۔۔ تچک کن ات۔۔۔۔۔

گوہرام۔۔۔۔۔ لا۔۔۔۔۔ لا۔۔۔۔۔ لا!!!

میر گوہرام: سردار۔۔۔۔۔ ہو مرگ مردم ء مہلت نہ دنت۔۔۔۔۔ سردار ء مارا بُنی یلہ دات۔ پروردگار آئی ء جاگہ ء وش کنات۔۔۔۔۔!

دومی ندرگ

مروارد : شہناز! منی دڑیں گوہار من تئی اے حال چار ات نہ کن آل۔
من زاناں کہ سردار ۽ مرگ ۽ ترا سکت تورا تگ!

بلتے مرگ برحق انت ۽ ہریک ساہدارے کہ پیداک بیتگ آلم ۽
یک روچے مرگ ۽ مزگ ۽ چشم ایت، بلتے اے اللہ ۽ رضا انت تو نہ زانے
کہ تئی چشیں بر من ۽ دلوارگ ۽ لاشاری ۽ راج چہ قدر پدرد ۽ دلگیر کتگ۔

شہناز ۽ گوہار: گوہار مروارد! تئی اے گوشتگ راست انت کہ مرگ راہ
حق انت۔ بلتے اے آس کہ منی دل ۽ سردار ۽ مرگ ۽ روک کتگ من ایشی ۽
توسگ ۽ نہ گند آں۔ منی دل بندیک، زبان خاموش ۽ جان بے زند انت۔ من
مردگ، منی دل مردگ، منی چاڑ مردگ، کدی کدی مردگ، مردگ ۽ رازندگ
کت کنت آئی ۽ مجلس گوں مردگاں زیب دنت، من ۽ رابل کہ من وتی عمر ۽
پشکپتگیں روچاں وتی سر ۽ مڑاداریں واہند ۽ قبر ۽ گوں بہ گوازین آں۔ آئی قبر ۽
امبا زکن آں کہ آئی ۽ تہ منی سر ۽ واہند ۽ منی ۽ واجہ وش واب انت۔

(گوہرام ۽ آیک)

گوہرام: بی بی شہناز! وتی دل ۽ ڈڈکن، تئی اے گزیوگ ۽ زاری
سردار ۽ عاقبت ۽ گزاں کنت۔ تئی اے بے تاہیری واجہ ۽ روچاں نہ وش،
خدا مرزی نیں سردار ایوک ۽ لاشاریانی سردار نہ انت، آتما میں بلوچانی زحم جنیں

ملے ات۔ لاشاری قوم داں مرچی ء پہ آئی زخم جینی ء بہادری ء زرا بیت۔ آئی ء زندہ
 آخری ساہ ء ہم مردی مان ات، رپتگیں سردار ء پہ شمنے عہد ء اُمیت ء اے راج
 ، یلہ داتگ۔ بانک ! لاشاری قوم ء چم پہ توسک انت۔ من شمنے منتواراں کہ شما
 اے پرس ء سیاہیں گداں بہ کش ات ء وتی دل ء نژ بیارات کہ پہ اے جبر ء خدا
 مرزی نیں سردار ء عاقبت سبک ء آسان بیت۔

مروارد : واجہ گوہرام ! من بانک شہناز ء رایک پیم ء منت کنگ ء یاں
 کہ پرس ء پتر ء پیچ ء سوگ ء یلہ دے بلے منی جبر ء نہ گرا بیت۔

شہناز : مروارد تئی منت من ء سر ء چمان انت۔ میر گوہرام تئی سر ء سو جاں منی دل ء
 آس ایرموش کت۔ من تئی ارادہ بدل کت انت۔ مروچی ء گڈ من پرس ء دارگ ء
 یلہ کن آں۔ من ء تئی ء راج ء جبر سر ء چمان انت۔ پسند لوڑیگ ء را حکم بدے کہ
 شپی منی لوگ ء پیشگاہ ء تما میں راج مچ بہ بیت توئے گوہرام ہم حاضر بہ بیت۔

سہی ندارگ

(ماہیکانیں شپ انت سردار ء لوگ ء پیشگاہ ء تما میں راج دیوان انت ہر کس
 گوں یک ء دگرے ء گپ ء انت۔ ہمنچک ء بانک شہناز کنیت)

شہناز : منی دیوان ء پڑمڑاہ ء تنگو نیں بڑاتاں من مروچی شمارا پہ اے جبر ء
 زحمت داتگ کہ من گوں شما چیزے جبر ء حال بہ کن آں۔ منی ذربندی ایش انت کہ
 سردار ء بے ریائیں مرگ ء اچ ماجتا کت۔ مرگ برحق انت ء کاراں پد پیش

من ء شہناز لاشاری ء راج خدا مرزی نیں سردار ء پُشپد انت ، من زاناں کہ تمہا میں
 راج ء دل سردار ء بے و ہدیں مرگ ء انگت پرسی انت ۔ من ء پہل کن اگاں من بہ
 گشاں کہ مئے اے پیہیں پرس دارگ سردار ء پدا زندگ کُت نہ کنت ۔ مارا باند
 انت کہ ما خدا مرزی نیں سردار ء پُشپد ء چہ وتی دیدگاں زیات دوست بہ دارا میں
 ۔ من ء اُمیت انت کہ شما وتی بڑا تاں یکشل ء ہم دل ء ہم کو پگ بیست ۔ چو مہ
 بیت کہ باند ابو چانی دپتراں شمنے ء شمنے راج ء نام پہ بدی ء حرابی نوشتہ کنگ بہ بیت
 ۔ من وتی دل ء جزم آں کہ شما پر منی ہگل ء وتی لانک ء پہ مردی بہ بند ات گوں من
 ہم کو پگ بہ بیت ۔ وتی مزن تو کلیں پیرینانی گام گیجاں گاماں ایر کنان ء پہ وتی زند ء
 دیر سریں راہ ء پہ مڑا ہے روان بیست ۔ خدا لاشاری ء راج سبز کنات ۔

گوہرام : بانک ! مارا شمنے ہر حکم سر ء چمان انت ، لاشاری راج پروتی
 نام ء ننگ ء پروتی پت ء پیر کانی ج ء غیرت ء میار جلی ء وتی سر ء دیک ء ہم دیر
 نہ کنت ۔ من گوہرام ء لاشاری راج پہ شمنے ہگل ء زحمانی دپ ء ہم چک ء پد نہ
 بیت ۔ خدا شمارا عمر بہ دیات ء شمنے ساہگ پر ماسارت بات !!

چارمی ندارگ

مروارد : بانک شہناز سردار ء پرس ء دارگ ء رند ہم شمنے بے چاڑی کم تر نہ بیت !
 شہناز : مروارد منی دز گوہار ! جن ء جنوزام دو جتا نیں چیز انت ء دو بینانی تہ
 ء فرق آست ، تو جنے ء من جنوزامے ، تو وشدل ئے ء من دلگیر ۔

مُروارد نہو! اکر دلگیری! اے جنورامی گپے نہ انت خدائے وشیں روچاں بہ
چار بیاریت، گورتگ، جمری ءے ساہیل انت۔ کوہ ء کوچک سرسبز انت
کوچک ء دزچک رنگ رنگیں پلاں لڈ اتگ انت شانتل ء کپوتانی وشلیں
نالگ مرتگیں دل ء زندگ کن انت۔ چُشیں روچاں اگاں کسے خدائے قدرتانی سبیل ء
کنت تہ آقادر ء داتگیں دادانی ناشکری ء نہ کنت۔

شہناز: ہو! بلے تو کدی مُلا ء عالے بوتگ ات مردان ء واز ء نصیحت
کنگ تو کدی پہ زرتگ۔

مُروارد: منی شتریں شہناز! من ء وتی مُلا ء عالمی انت۔ تراوتی فکر ء ملوری
مبارک بات۔

شہناز: ہمنچک ء زہر گپت ءے شتر انت زہر مہ گر۔ مروچی من ء
تو قدرت ء سبیل ء درکائیں۔ سبیل بیت ء ہم دل ء گواتے جنت قول ء تنیک ء۔

مُروارد: بابا! بانک آ کوہ دیم ء گتاناں بہ چار گشتے زاناں سبزیں بخملے مان
پوش اتگ اش ایشانی ندارگ کنگ ء مرتگیں دل ء بود کئیت!
رواں اے کوہ دیم ء یک پاری سبیل کن آں۔

شہناز: گوہار مُروارد! اے کوہ دیم ء شیبپاں تہر تہریں دزچک رُستگ
انت۔ اے ماتکینگ، اے ہالکو، اے کرُنچن، اے بونڑ، اے ریدگیں پیشانی
گیر مہر بانیں خدائے چوئیں رنگ ء ساز اتگ کہ سنگانی دل ء تزا کین ایت ء آ جگیں
کاہ ء دز چکاں رودین ایت۔

ہیبت ڈنگ: (گوں وت ۽ جبر کنت) او خدائی قربان آں! مروچی کوہ
 ۽ جُرانی تہ ۽ منی چم اے چے گندگ ۽ انت، چہ منی ترس ۽ ادہ ۽ مرگے ہم بانزل نہ
 جنت، بلے اے دو آسکی گورگ ۽ کبگ رواج چہ کجا؟ اے اگاں بہ رواں!
 برہنگیں مہپر گوں وتی بے بہائیں لبیس دستاں منی حیاں ۽ سیریں لوگانی جنیں آدم
 انت۔ چشیں سوہ من ہچبر نہ دیستگ چہ باز روچاں رند تو من ۽ سک چرپیں
 دپارے داتگ۔ بے شک تو بے پردہ ۽۔

مروارد: بانک آ گوہ واریں مرد شیپ ۽ دل ۽ گاڈوکانی تہ ۽ زُنڈ
 اتگ۔ تو آئی گوہ پشکپت کنت؟ گوہار اے بے مات ۽ گوہارے سیل ۽ سوادہ
 سوچ، بے راہ کن لوگاں بہ رواں۔

ہیبت ڈنگ: سیل ۽ سوات ۽ سوچ؟ (زور ۽ کندگ) منی کوہ کبگاں
 لوگ ۽ روگ ۽ حیاں ۽ کوتاہ بہ کن ات، نوں شما ہیبت ڈنگ ۽ نہاری ات۔

شہناز: وتی بے ادیں دپ ۽ واگاں بہ دار، سر ۽ ہوش ۽ وتی برجاہ بہ کن
 تی اے بے رنگیں لک چہ کونیک ۽ پشت ۽ کشگ بیت۔

ہیبت ڈنگ: ہو! بیچارگیں اوبالاں (پہ کندگ) چے کٹگ ۽ چے
 کنگ ۽ زور، منی اے پنجگاں بازیں ورنہ سر چوکڑب ۽ ڈل اتگ ۽ دور داتگ۔

مروارد: بس کن گر ۽ گا پ ۽ تو ہما حد ۽ رستگ ۽ کہ بانک شہناز ۽
 حیاں ۽ دل ۽ بیار ۽ گوں آئی ۽ ہم جواب بہ بے۔!!

ہیبت ڈنگ: (پہ کندگ) ابو کابی بی! منے بی بی نہ شما ہر دوئیں نیں منی

ات۔ مروچی منء چہ زیات وش نصیب کئے انت؟ کہ دوپری زادگ گوں سرء
سہتاں منی دستء کپتگ انت۔

شہناز: گہہ مہ ور! گہہ وار! جنیں آدماں گوں سرپہ سریء ترانج نہ
کنت۔

ہیبت ڈنگ: (پہ زہر) لج؟؟؟ من چارآں تو چونیں غیرت دارے۔

(ہیبت ڈنگ بہ دوینانی نیمگء وتی گاماں چست کناں کیت)

شہناز: خبردار! او نامحرم، ملعون اگاں مئے نیمگء وتی دست ات ذراج
کت، تی دست حشک بنت بے ماتء گوہار۔

(پہ زورء گپ جنت نہ گزر ایت)

(سردار شاہ مراد شکارء دلگوش انت کہ شہنازء ڈنگء توار ماں آئی

گوشاں کیت۔)

سردار شاہ مراد: (دلء گشیت) اے چونیں کوکارء تورے باریں؟ پہک جنیں
آدمے بارگیں گٹء توار انت۔ شکارء بلء بہ رواں کہ اے بڑگء بے وسء
راچے سکیء کپتگ۔

(اسپء سرء مبانی توار کیتء رس ایت)

شاہ مراد: خبردار! او نامراد، اگاں وتی قدمے ہم پہ جنیں آدماں نیمگء

چست کنے!

ہیبت ڈنگ: منی پاداں تئی پیہیں مردء توار ء ترس لرزینت کت نہ
کنت۔ تو بیا دیم۔

(ہر دوئیں وتی زہماں چہ میان ء کش آنت۔۔۔۔۔ زجمانی توار)

ہیبت ڈنگ: آہ۔۔۔ آہ۔۔۔ اللہ (کپت ء نفس دنت)

شاہ مراد: آہ ء مرگ، بہ مر! مروچی ء گڈ ٹلک ء تراچہ آسودگ بیت۔

مُروارد: اور ہگوز! شمنے نیکی ء لاشاری ء راج کدی بے حال نہ کنت کہ شما
منے بانک ء راچہ اے بدیں شرء رستگار کت، ماشمنے بازمنت واراں۔

سردار شاہ مراد: بانکاں! گوں من چُشیں گپ ء مہ جن ات، عزت
دار ء پر میاریں مردانی فرض انت کہ عاجز ء بے وسیں نامحرمانی پردگ ء بہ کن
آنت، نزورانی پُشت بنت ء سرزور ء ظالمانی دژمن۔ سردار شاہ مراد ء مکہہیں
مات ء چونہ نازینتگ کہ آئی دیم ء نامحرمے کسے ء رادست بہ جنت یا آیانی
نیمگ ء بہ چارایت۔ تہ آئی زحم چہ میان ء درمنیت، بلتے گوہاراں شما من ء گشت
کن ات کہ شما کئے ات؟

مُروارد: مالاشاریاں ء اے لاشاریانی بانک شہناز انت۔

شاہ مراد: بانکاں شما ہمراہی لوٹ ات یا ایوک ء رواں؟

مُروارد: اللہ شمارا سلامت بہ کنت ماوت لوگ ء رواں۔

پنجی ندرگ

میرگوہرام: بانک شماسہی ات کہ دوشی منی لوگ ء دپ ء دیوان پیتگ؟

شہناز: انا! چیا زانہ خیر انت؟

میرگوہرام: خیر انت! سردار شاہ مُراد رند ء پرتی سا نگ بندی ء حبر
آورتگ، دوشی نیں دیوان ہے حبر ء پیتگ۔ من شمنے صلاح ء جست ء اتلگ
آں۔ شمنے چہ خیال انت؟

شہناز:۔۔۔۔۔ (بے توار بیت ء سر جہل کنت)

میرگوہرام: بانک! بلکیں شما چہ منی حبر ء دلرنج بوت ءے سا نگ راہ ء
حق انت، اگاں شمنے واہگ نہ انت۔۔۔۔۔

شہناز: ناگوہرام بلتے سردار ء مرگ ء چہ رند بہ من دگہ سا نگ نہ بڑا ہ
ایت، پے من چہ دگر ء لوگ ء قبروش تر انت۔

میرگوہرام: بانک شمنے اے خیال شر نہ انت، ہر کس مات ء گوہار
دار ایت۔ جنین تمایں عمر ء پے جنوزامی پیم نہ بیت، چہ ایشی ابید اے سا نگ بندی ء
درا جان ء یک کنت، راج ء قومان ء یکدل ء یکراہ کن انت، کوہنیں دژ منی ء
ویرانی ء آس ء کش ایت۔ من ء امیت انت کہ شمنے اے سا نگ بلوچی ء وت ماں
وتی ء جنگ ء شد تانی دیم ء دیمپانے بیت۔ آدوئیں راجانی دل چہ کست ء کینگ ء
پاک بنت۔ شما خد ء منتنوار بیت کہ چے سَوَب ء ہزار ء لکھانی یک وشدل ء

شادمانیں زندے ءِ واجہ بنت۔ اے یک نیکیں کارے کہ تو گوں مخلوق ءِ کن ات ءِ
 پہ وتی راج ءِ یک زنتیں خدمتے کہ آپہ بلوچانی دپتراں یادگارے مان ایت۔

شہناز: ہر چوں کہ شمتے صلاح۔۔۔۔۔ من وتی کماش ءِ پت ءِ بدل ءِ
 چے گشت کناں!

(سورءِ ڈہل ءِ سرنا لگ ءِ توارکن انت)

میرگوہرام: یا اللہ! شہناز ءِ مراد ءِ اے سانگ! بلوچانی دل ءِ یکے بہ
 کنت ءِ دوئیں راج وش ءِ آسودگیں روچانی واجہ بنت۔ آئین۔

(بلاس)

(۵)

سرورء آس زرتہ

مولامت گرائی

شنزک : واجہ کلیری مروچی بازو شیں ء گوں مزنیں شانے ء پیدا کے۔ انجوش معلوم بیت کہ ترا مروچی وزیری رستہ۔

کلیری : چشیں دعاء مہ کن۔ وزیری منی دشمنناں بہ رسی۔ اے وزیری چہ کار ء کیت کہ مروچی وزیرے ء باندا فقیرے۔ مروچی وشوں کہ خدایا منی بزگیں سرور ء تواریشکتہ۔

شنزک : چوں؟ حوال ء وتی بدے۔

کلیری : سہی نئے کہ مئے شہر ء دی کراچی ء پیم ء ریڈیواسٹیشنے پیچ کنگ بوتہ۔ باندا چہ ریڈیو ء کاروائی دی شروع بیت۔ منا یک بزاتے ء حال دات۔ من شتوں ء ریڈیو ء مستریں افسر ء دیستوں۔ آئی ء منا گوشت کہ ترا پہ سرور ء جنگ ء لوٹان ء ریڈیو ء نوکر کنناں۔ شربوت مئے لنگڑیں زہگانی کوکار ء خدا اشکت۔

(۵) مولامت گرائی (مولابخش گرائی) ء کسمانک سرور ء آس زرتگ ماہتاک بلوچی ء جنوری 1957 ء تاک ء چھاپ بوتگ۔

شنزک : سرور ء تو ارماچہ کراچی ء بازاشکتہ - حشکلیں سرور ء جنگ ء مئے زبان و قوم ء چہ فاندگ رسیت -

کلیری : انا واجہ اے ریڈیو چو کراچی ء ریڈیو ء نہ بیت - صاحب ء گوشتہ اے ریڈیو اسٹیشن خاص پہ بلوچی ء بلوچان پیچ کنگ بوتہ - تو گنو کے نزانے بلوچی زبان ء بودنا کی وترقی ء پہ اے بازشریں کارے - تہ وتی شعران ء شتریات بہ کن باندا ترا برین تا کہ ترا ہم نو کر بہ کنت -

شنزک : شترانت واجہ بچار کہ چوں بیت - اومیت نیست کہ سرکار پہ بلوچانی زبان ء بودنا کی ء چشیں کارے پہ کنت -

کلیری : تہ نزانے کہ پاکستانی مسلمانانی جمہوری نیں حکومتے ء مئے سرکار پہ وتی درستیں زبانان ترقی لوٹیت -

شنزک : شترانت واجہ چاروں - باندا من کائیں ء دوئیں رون تئی صاحب ء گندوں -

(دومی روچ ء شنزک ء کلیری پدا یکجا بنت ء نوکیں ریڈیو اسٹیشن ء نیمگ ء رونت)

شنزک : بز اس کلیری اے مئے نواب ء بنگلہ انت - تو منا کجا برے؟

کلیری : تئی جبر راست انت - بلے نواب صاحب ء وتی بنگلہ وت پہ ریڈیو اسٹیشن ء داتہ -

شنزک : جوان انت کہ مئے سردار ء نوابان دی مئے زبان ء بودنا کی ء خیال مان

دل ء آست۔

کلیری: ائوں بل وتی بازیں جبراں۔ ادا بہ نندا تا کہ من بروان ء چیراسی ء بہ گشاں
کہ صاحب ء مئے آحتن ء حوال ء بدنت۔

شنزک: بلے براس اے صاحب ء زبان ء من نہ زاناں ء نہ آ منی زبان ء زانت۔
اے جبر چوں بیت؟

کلیری: اے واجہ وت بلوچے۔ نام چارک انت۔ پر چا پکر کنے۔

شنزک: برو ترا چیراسی گوانک ء انت۔

چیراسی: واجہ کلیری صاحب ء گوشته کہ ترا من زری دیستہ ترا نو کری رسیت۔ اے وہد
ء اے نوکیں مرد ء دیم دے کہ صاحب ء بہ گندیت ء شعران ء بہ اشکنیت۔

(شنزک چیراسی ء گوں پچی ء دفتر ء توک ء روت)

شنزک: سلام علیکم واجہ چارک۔ ما باز وٹش اول کہ شمشے پیمیں براسے پہ مئے
زبان ء قوم ء خدمت ء آحتہ۔

چارک (افسر): تم کیا بولتا ہے؟ تم کو ہم ضرور نو کری دیں گے۔ پرواہ مت
کرو۔ بلوچی کے واسطے اب سب ٹھیک ہو جائے گا۔

شنزک: ہؤ واجہ۔ ہم بھی اومیت کرتا ہے کہ بلوچی کا معاملہ اب ٹھیک ہوتا ہے۔

چارک: اچھا تم شاعر ہے۔ ابھی جاؤ ہم تم کو پھر بلائے گا۔ ابھی آزمائشی
پروگرام ہے۔

(شزک پہ ناکا میں دلے ءچہ دفترء دررؤت)

شزک : کلیری اے چوئیں بلوچے کہ پہ بلوچی جبر نہ کنت۔ اے شرمئے زبان ء ترقی دنت۔

کلیری : اے مزین جبرے نہ انت۔ پرچا کہ اے صاحب چہ ہما شہر ء اتکہ کہ اودا کسے وتی جند ء زبان ء تہا جبر نہ کنت۔ بلوچ اردو گوشت ء اردو گوشوک انگریزی۔۔۔۔ بیا کہ بروان۔

(لہتیں روچ ء رند کلیری ء شزک پدا دُچار کپنت)

شزک : کجا بوت تی اے صاحب ء نوکری؟

کلیری: واجہ ریڈیو ء کار شروع بوت۔ لہتیں روچ ء رند مارا ضرور لوٹنت۔

شزک : تہ مان گنوک گوشتے بلے نون معلوم بوت کہ گنوک من نہ اُن توے۔ اڑے تہ اے خیال ء چون کتہ کہ مئے زبان ء دی کسے بودناک کنت ء ترقی دنت۔ نہ لالا اے انچائیں جبر انت۔

کلیری: تہ ہچ کسی جبر ء نہ منے۔ بروں نون ریڈیو ء وخت انت۔ سارنگ ء ہوٹل ء چاہ ورون ء ریڈیو ء گوش دا رن۔

(ہر دو ہوٹلے ء تہا پتر انت۔ پہ چاہ ء آرڈر دینت ء نندنت۔ ریڈیو ہچ انت ء دراہ بلوچ نشنگ انت ء گوش ء ہوش اش ریڈیو ء نیمگ ء انت)

کلیری : واجہ سارنگ ہمے نوکیں اسٹیشن ء بہ گر۔ باریں بلوچی ء چے گوشت۔

سارنگ : (کندیت) کسے گوشتیت کہ اے ریڈیو اسٹیشن پہ بلوچان ء بلوچی زبان ء پتچ بوتہ۔ (ریڈیو ء سوچن ء گردینیت۔۔۔۔۔ ریڈیو ء توار کئیت۔)
 ”اے ریڈیو۔۔۔۔۔ ہے۔ اب آپ کی خدمت میں بلوچی پروگرام پیش کیا جاتا ہے۔۔۔۔۔“

”اے ریڈیو۔۔۔۔۔ انت۔ مئے بلوچی پروگرام شروع بیت۔۔۔۔۔ بلے باز افسوز انت کہ کہ بلوچی حالانی وانوک واجہ بنگل خان انگہ نیاحتہ پمیشا حال اردو ء تہا پیش کنگ بنت۔“

(اُردو ء حالاں چہ رند پدا گوشگ بیت) انوں واجہ شنزک وتی شعران پہ بلوچی زبان ء گوں واجہ کلیری ء سروز ء توار ء پیش کنت۔۔۔۔۔“
 کلیری ء شنزک ء دوینانی دپ چہ حیرانی ء پتچ بیت ء ہبکہ بنت۔

ریڈیو : مارا افسوز انت کہ واجہ کلیری ء شنزک ہر دوکان ء گُگ ء گپتہ پمیشا بلوچی شعر ء سروز ء بدل ء شمے خدمت ء فلم مسکہ پالش ء یک رکاٹے پیش کنگ بیت۔

شنزک : واجہ سارنگ خدائی نام ء اے پوچیں گپان ء بند کن۔ اے قہر کپتگ درایاں دَرادروگ بندیت۔ من ء کلیری نشنگن شمے دیم ء۔ جوڑ ء تیارن ء آئی مارا بیمار کت۔ مارا کس ء حال نداتہ ء نون گوشی کہ آیہار انت پمیشا نیاحتگ انت۔

(شنزک دیم ء بہ کلیری گردینیت ء زہر گیرت)

شنزک : چوں واجہ شَر بوتے۔ تہ گنو کے یا من ؟ تئی زبان ء بودنا کی شر بوڑگا انت۔ بلوچی ء پہ ریڈیو ء ٹیسنے (اسٹیشن) پتچ بوتہ۔ بلوچاں حاک نہ رسیت۔

کلیری چه دل ۽ درد ۽ ہیج نہ گوشتیت۔ چم چه ارس ۽ پُر بنت۔ چست بیت ۽ روت
 وتی سرور ۽ ہوٹل ۽ آس ۽ تہا دور دنت۔ سرور پگ کنت۔ مردم دراه حشک حیران
 بنت۔

کہ

”سرور ۽ آس زرتہ“۔

(بلاس)

(۶)

خراسان ۽ ڏنگ

اديب يوسف زئي

(بهر زور وک)

- ۱۔ مير بختيار خان ----- حاکم
- ۲۔ مير قمبر خان ----- وزير
- ۳۔ مير علي حسن ----- وکیل
- ۴۔ ملا چار شبنه ----- مشير خاص
- ۵۔ سيد خان ----- مير منشي

ایکٹ اول

(اولی ندرہ)

پردہ چست بیت

شہر ۽ خراسان ۽ حاکم میر بختیار خان وتی جاہ گیر ۽ تہا موجودانت۔ سپاہی، فوج، غلام، نوکر چاکر وتی وتی کارانی تہا مشغول انت۔ میر بختیار خان وتی خاصیں محل کہ آئی ۽ نام عیش محل انت، نشنگ۔ آئی ۽ گورا اے وقتاں وزیر، وکیل، مشیر خاص ۽ میر منشی ڈراہ حاضر انت۔ میر بختیار خان ۽ دیم پہ وتی وزیر میر قمبر خان ۽ تزینت ۽ جُست ۽ کت۔

میر بختیار خان : میر قمبر خان۔

میر قمبر خان : واجہ من تئی قربان۔

میر بختیار خان : منارا دو ماہ انت کہ من ادا نہ بوتگوں، ملک ۽ حالاں بدے۔ دگہ بدی بیرانی شورش و بغاوت و نہ بوتگ۔

میر قمبر خان : واجہ لہتیں مردماں کہ آہانی کار شرات انت، ہے عیدو، اسلام خان، یوسف ۽ سیدو ایشاں چیزے نارہ بندیں کت، یعنی مزینیں حاکم ۽ رامنے خلاف ۽ درخوات ۽ دیم دیانینگ کہ اے ظلم کنگا ہنت۔ ادا مخلوق تباہ ۽ برباد انت، جان ۽ مال و عزت ہیچ محفوظ نہ انت، اخبارانی تہا ہم انچوش داگ۔ من کہ ایشانی پُشت ۽ کپتوں، جوابی کاروائی شروع کت گڈا اے حیران بوتنت۔

اشانی خلاف ء دروغیں عرضی دیانیت۔ اشاں وتی برات ء عزیزان ء گوریشاں
اڑینتگ، نون جننت سر جننت، پاد در آتک نہ کننت۔ لہتیں روچاں رند وت
کاہنت تئی کوشاں سراکننت ء معافی لوٹنت۔

میر بختیار خان : شاہاش۔ آفرین، شہریں میر قمبر خان تئی دوست منشی عبدالرحمن
گندگ نہ بیت، گج انت؟ بیمار انت یا جاگہہ ء شتگ؟
میر قمبر خان : واجہ تو وہد یکہ دورہ ء شت ء گد امن سازش کت ء آہیارا چہ نوکری ء
کشائینت۔

میر بختیار خان : پرچہ، آو مئے خیر خواہ ء ات ء تئی مزینں دوست ء ات۔

میر قمبر خان : صاحب بیشک آ شمے خیر خواہ ء منی دوست ات، لیکن من چارت کہ آ
منی خاص خاصیں کارانی تہا دست مان کنگا انت ء چہ منا نچیں چیزانی لوٹگا لگت
کہ من حیران بوتوں کہ چے بکنیں۔ پرچا کہ من آ چیز ء رادات کت نہ کت ء
صاف صاف منشی ء را جواب دات ہم نہ کت۔ یک برے من خیال کت کہ
یک غلامیارا حکم دئیں کہ بلے اشیارا چو پیراں واد ء ڈولا بکشیت۔ من وتی دل ء
تہا بالکل ہے خیال کتگ ات کہ اشیارا گار ء گم بہ کنائینیں۔ بلے پدا من خیال
کت کہ بلکہ واجہ ناوش بیت ہمیشا من دوسہ مردمان ء پر مات یعنی وتی خاصیں
مردمان ء، آہاں منشی ء را دیم دات ء آوتی ملک ء شت۔

میر بختیار خان : اے شہر نہ بوت بلے خیر ہر پیم ء کہ ترا دوست بیت من ہم
راضیوں۔

میر قمبر خان : واجہ تو آئیے پرواہ پر چاکنے۔ ماوتی مطلب چراہیا کشت، چراہیا چوحرء کارگیت، منے ملک ء تہے زندگیں دشمنان آہیاراوتی دست ء تہے آرگے باز کوشش کت، بلے من آہیارا انجیں مُژدہ ء سبز باغ پیش داشتگ ات کہ آہیچ ڈولاشت نہ کت۔ وقتیکہ ما چارت کہ نوں پراہیا مارا چُشیں کار ء نہ نیست، گڈاما آہیارا کشت، آشکرء بہ گیت کہ ما آہیارا پہ سلامت روگا اشت۔

میر بختیار خان : خیر نوں تو ملا چار شنبہ وتی علاقہ ء حالال بدہ۔

ملا چار شنبہ : حاکم اودا ہم چیزے مردماں سرمستی شروع کتگ ات، بلے تو زانے تئی غلام اودا نشنگ، آہان ء کجا سر ء چست کنگا کلّیت، ہے مردماں کہ انجمن جوڑ کت، مخلوق ء تہا تقریر ء سیاست شروع کت، من اے درستان ء زیر ضمانت کنا نینت۔ تئی غلام حاصل، صابو خان، دودا خان اشان ء من پر مات، اشاں ہے مردمانی برخلاف ء دروغیں عرضی دات، چہ مخلوق ء دستخط گرائینت، ء بُرزا دیم دیانینت کہ اے مردم پارٹی بازی ء شرارت کننت و ملک ء تہا بد امنی شنگ کننت۔

میر بختیار خان : گڈا اے مردماں پہ وٹی دستخط دات۔

ملا چار شنبہ : واجہ چیزے مردم منے وتی گنت آ و جُست ء پُرس نہ کننت۔ ہر ڈولا آہان ء گشیں آ کننت۔ باقی نین مردم خوانندہ نہ انت۔ آہان ء حاصل، صابو ء دودا ء انجوش سر پد کتگ کہ شمے و ردن (راشن) پے دستخط ء دیگا چہ زیات ء گیش کنگ بیت۔

میر بختیار خان : شاباش ملا چار شنبہ تو کمال کت۔

ملا چار شنبہ : بچار صاحب۔ من راستیں ءِ تچکیں مردے اوں۔ کسے من دوست
 ہیں یا دشمن لیکن پہ ظاہری، پیسرا من شے دشمن بوتگوں، بلے من دیست کہ شما باز
 منی واز مندے ءِ منارا لوٹوک ات، گڈا من شے گو ما آہگا دیر نہ کت۔ اٹوں من
 ترار وتی پت زاناں، ہر ڈولاتی غلاماں۔

میر بختیار خان : بے شک بے شک ملا من ترار اچہ وتی زہگ ءِ کتر نہ لیکیں۔
 ملا چار شنبہ : صاحب ءِ مہربانی ءِ بندہ پروری انت، دگہ عرض ءِ من کنگ لوٹیں۔
 میر بختیار خان : بگش چے گشے؟

ملا چار شنبہ : من امبری دال مانگوں کہ گوادر ءِ چمہمیل ءِ زیارت ءِ برواں۔

میر بختیار خان : بالکل جوانیں خیال ءِ۔ تو کدی روئے؟

ملا چار شنبہ : صاحب لہتیں مردم دوسہ روچانی تہا روگی انت۔ من ہم گو ما ہاں
 رہیں۔ اٹوں چہ شمار خست لوٹیں، اگہ زندہ پشت کپتوں تئی قدمانی سرا حاضر بیاں۔
 میر بختیار خان : تو منی وکیل میر علی حسن ءِ راتار ءِ بہ دئے کہ دیخی ماہ ءِ یعنی
 شعبان ءِ ماہ ءِ من ہمودا کایاں۔ منی بنگلہ ءِ صاف بہ کنے ءِ آئیارا بگشے کہ من وتی
 سرگر گاچہ یک ہفتگی پیسرا ترار اتار ہم دیاں۔

ملا چار شنبہ : جی صاحب پہ سر ءِ چم۔ من آئیارا باند اتار دئیں، واجہ السلام علیکم

میر بختیار خان : وعلیکم السلام۔

ایکٹ دوم

(دومی ندرہ)

مزنیں حاکم ۽ تخت جاہ (پیر آباد) ۽ تہا شہر خراسان ۽ حاکم ۽ وکیل میر حسن موجود
 انت، آہیارا میر بختیار خان ۽ تار رسینگ - آبنگلہ ۽ تیاری ۽ وتی حاکم ۽ پیشوائی ۽
 واسطہ وتی ہم خیالیں مردمان ۽ سر ۽ سوج کنگا انت کہ پر نشی ہر ڈولا ہر قیمت ۽ حاکم
 ۽ پیشوائی ۽ واسطہ مردمان ۽ بہ روپ ۽ بیارت - ملا چار شنبہ ہم دور وچ پیسر چہ جسمبیل
 ۽ زیارت ۽ پدا اتلگ ات، آہم حاکم ۽ پیشوائی واسطہ تچ ۽ تاگ ۽ تہا ات -
 میر علی حسن : ملا چار شنبہ صاحب -

ملا چار شنبہ : جی صاحب -

میر علی حسن : تو مردمانی فکر امن، من ہزار مردم تہنا کاراں - تو خالی چیزے موٹرائی
 بندوبست ۽ بہ کن -

ملا چار شنبہ : باز جوان انت - بیست موٹر ۽ بندوبست من کتگ دگہ چیزے ۽
 بندوبست ۽ حال بہ دئے کہ اڈہ ۽ سرا بیانت -

ملا چار شنبہ : باز جوان انت -

(دومی روچ ۽ حاکم خراسان میر بختیار خان اتک - میر علی حسن ۽ ملا چار شنبہ ۽
 مزنیں مردم ۽ رپت ۽ بُرت - مخلوق ۽ کوہ پروشیں نعرہ جت، گٹان ۽ زور پردات
 حق ۽ نمک اداکت، اندگہ قوم حیران بوتنت کہ چے جبر ۽ - مہدی علیہ السلام ظاہر
 بوتگ یا حضرت عیسیٰ علیہ السلام چہ آسمان ۽ ایر کپت ۽ اتلگ - خیر میر بختیار خان

پہ چاپ ۽ ڈہل ۽ وتی بنگلہ ۽ سُت ۽ سر بُوت۔ میر علی حسن ۽ جلسہ ۽ کُت ۽ مخلوق ۽
نیمگوش احت، حاکم ۽ را پیش کت، حاکم ۽ جواب دات۔)

میر بختیار خان : براتان ۽ دوستان ۽ عزیزاں! شمارا پہ خوبی معلوم انت کہ منی ملک
شہر ۽ خراسان انت۔ منی وتی پیدائش ہمودے گنت، منارا گوں وتی شہر ۽ گوں
رعیت ۽ مزن محبت است۔ پیسرا منے ملک دگہ حاکم ۽ دست ۽ بوتگ انت، آہیا
پہ زور ۽ ظلم منے ملک ۽ را بُرتگ ات، آدر آمد ۽ ات، آہیا را گومے ملک ۽ منے
مخلوق ۽ دوستی ۽ محبت نیست ات، آہیا فقط منے ملکہ دولت ۽ را رپت ۽ بُرتگ
ات ۽ ولایتاں شنگ ۽ عیش ۽ کتگ۔ منے ملک ۽ قوم ۽ گہتری ۽ فائدہ ۽ واسطہ ہچ ۽
نہ کُت، نون من وتی ملک ۽ تہا باز جوانیں جوانیں کار کتگ انت، من وتی
تعریف ۽ وت نہ کناں۔ منی وکیل میر علی حسن گوں شما گپ جنت۔ حاکم نندیت۔
(مجلس ۽ مردم چاپ جنت)

میر علی حسن : واجہاں ۽ براتان! شمارا معلوم بہ بیت کہ شہر خراسان مروچاں باز آباد
انت۔ علم ۽ روشنائی انت۔ تجارت حکومت ۽ ملک ۽ بندوبست دراہ اہل ۽ ملک ۽ دست
انت، رعیت بازو ش آباد ۽ وش حال انت۔ وہ پانزدہ سالانی تہا شماوت گندرات کہ شہر
خراسان باز ترقی کنت ۽ دیم ۽ روت۔ شما دعا بہ کن ات کہ خدائے حاکم ۽ را گیش ترقی بہ
دنت، ۽ ملک ۽ قوم ۽ خدمت ۽ توفیق ۽ بدنت، اہل ۽ مجلس۔ آمین آمین۔۔۔۔۔

(چاپ ۽ آواز ۽ مجلس برخاست)

ایکٹ سوم

(سیمی ندرہ)

(جلسہء چہرند حاکم ء شہرء خراسان میر بختیار خان وتی بنگلہ ء تہا نشنگ، آئیے وکیل میر علی حسن، مشیر خاص ملا چار شنبہ ء میر منشی سید جان ء چیزے دگہ مردم حاضر انت۔ شربت نوشی جاری انت وتی کامیابی ء سرا بازوش انت۔ کندنت ء گپ جنت)

میر بختیار خان : میر علی حسن باقی این مردمان ء اجازت بہ دئے۔ تووت ء ملا چار شنبہ بدارت کہ گوں شما چیزے خاصیں گپ جنگی انت۔

میر علی حسن : شتریں واجہ! منی براساں شمارا اٹوں رخصت انت، انشا اللہ من پدا جلدی شمارا گوں وتی حاکم ء ملاقات کنائیاں۔

میر بختیار خان : میر علی حسن من چہ تو بازراضیاں۔ تو اے جُلگہہیں شہرء (پیر آباد) ء تہا مزنیں مخلوق ء وتی دست ء تہا داشنگ۔

میر علی حسن : صاحب اے دراہ تئی غلام ء نوکر انت۔ اے وکمیں مردم انت، ترا ادا چشیں ہزاراں مردم است کہ تئی یک اشارہ ء سرا تچان بنت ء کابنت۔

میر بختیار خان : بیشک بیشک۔۔۔ بلے من اشکتگ کہ ادا ہم لہتیں مردم منے دژمن انت۔

میر علی حسن : واجہ تئی قربان باتاں، اے ملک ء تہا علم ء روژنائی انت۔ اخبار ریڈیو است انت۔ مخلوق سیاست ء زانت، اے واسطہ اداے مردمان ء دست ء دارگ باز مشکل انت۔ بلے من انچیں پارٹی ء وتی دست ء تہا کتگ کہ آئیے تہا

تعلیم یافتہ ء مالداریں ء راجداریں مردم ہم است انت۔ من ہر ڈولا گشاں آ
انچوش کننت، اگاں پدا ہم یک ء دو بے عقلیں ء نوک آپ وار تگیں مردم ادا اودا
سر بہ جنت۔۔۔ گڈامن ء ملا چار شنبہ پہ زریا پہ زور یا پہ سازش ہر ڈولا متنگ آہان
ء سر مساد کنیں ء لانٹیک پونز ادیں۔

میر بختیار خان : شاباش میر علی حسن تو بالکل بہادر ہیں مردم ے۔

میر علی حسن : واجہ من تئی پادانی حاک اوں۔

میر بختیار خان : ملا چار شنبہ نوں تو ادا چے کار کنگا ہے۔۔۔؟

ملا چار شنبہ : صاحب من تنیگا بیکار اوں۔ اگہ تئی مہربانی بیت ، منارا شہر ء
خراسان ء وردن ء پوشن ء اختیار ء بدیا نین ء ادے مزنیں حاکم ء گورامنی ضمانت ء
ہم پُربہ کن تاکہ منارا پہ تجارت ء جاگہ بدنت۔

میر بختیار خان : باز جوانیں، دوسہ روچانی تہا ترار اوت معلوم بیت، میر سید خان

سید خان : جی صاحب!

میر بختیار خان : ترا من چے بدیاں، تو پہ من باز خدمت کتنگ، تئی آہگا رند خدا ہا
منی قسمت پیچ کُت، اختیار، حکومت، دولت، عزت۔۔۔ دراہ منی گورا اتلنگ
انت۔ نوں پہ منا ہر روچ عید انت ء ہر شپ شب ء برات انت۔

سید خان : خدا بہ کنت تو ترقی ء آسمان ء سہرا بہ رساتے۔

میر بختیار خان : تو وتی مدعا یا بیان بہ کن۔

سید خان : منی حاکم! من چہ تئی قدماں دُور بیگ نہ لوٹاں۔ منارا شہر ء خراسان ء

کو توال بہ کنائین تاکہ منی روچ پہ شری بہ گوزانت ء تئی دژ منان ء ہم من سر ء
چست کنگا نیلاں۔

میر بختیار خان : بالکل جوان۔ جلدی تئی مدعا پورا بیت۔

ایکٹ چارم

چارمی ندارہ

(میر بختیار خان ء مزنیں حاکم ء گورا پہ وتی مشیر خاص ملا چار شنبہ ء پہ وتی میر منشی
سید خان ء واسطہ زبردست شفارش کنائینت ء منظوری ء حاصل کت۔ نوں ملا
چار شنبہ شہر ء خراسان ء وردن ء پوشن ء مختار انت، کسے ء رالوشنت ء لنگڑ بہ کنت یا
کسے ء راپچ پو شاک ء سیر لاپ بہ کنت، آئی ء اختیار انت۔ ہے ڈولا سید خان ء را
کو توالی رست۔ بنگ ء بوجگ ڈراہ ہمائی ء دست ء انت، ابید اچ میر بختیار
خان ء دگہ کسے آہیار اچست کت نہ کنت۔

میر بختیار خان : میر سید خان۔

میر سید خان : واجہ!

میر بختیار خان : تو باندا بروتی کاروبار ء شروع بہ کن، من ہم دیچی ہفتگ ء
پیدا کوں۔

میر سید خان : باز جوانیں واجہ من باندا روئیں۔

میر بختیار خان: ملا چار شنبہ۔

ملا چار شنبہ: قربان!

میر بختیار خان: نُوں تو وٹّے یا نہ؟

ملا چار شنبہ: من چہ شماوش مبال گڈا پہ من زند حرام انت۔ صاحب تو پہ من چہ پت ۽ دیم ۽ ترے، اگہ انسان ۽ سجدہ کنگ جائز بہ بوتیں گڈا من ضرور ترار اسجدہ کتگ ات۔

میر بختیار خان: شاباش۔ آفرین ملا صاحب تو منارا باز دوست ۽، بُرو عیش بہ کن، ترا جُست ۽ پرس پر نیست۔

(چنانچہ ہفت سال ۽ تہا ملا چار شنبہ ۽ شہر ۽ خراسان ۽ مردمان ۽ لُوشٹ ۽ لنگڑ کُت، میر بختیار خان ۽ آئی ۽ بھیم ناکیں غلام مُلا ۽ پُشت ۽ پناہ اتنت، ملک ۽ تہا قحط بوت، بازیں مردم ۽ مُرت ۽ بازیں مردماں وتی ساہ دگہ ملک ۽ ڈیہاں بُرتنت۔ ملا ۽ نام شہر ۽ خراسان ۽ تہا انچوش مشہور بُوت، انچوش کہ شیطان ۽ نام مشہور انت، دومی نیمگ ۽ میر سید خان کو توال ۽ تیر ۽ ہم بازیں مردمان ۽ گُرتگ۔ مطلب ایش کہ شہر ۽ خراسان ۽ تہا چوشیں مردم پشت نہ کپت انت کہ آہان ۽ زندگیں مردم گو شگ بہ بیت ۽ جُلگہیں شہر یا پایہ تخت ۽ تہا میر علی حسن ۽ مردمان ۽ اللہ دین ۽ جادوئی چراغ پیش داشنگ ۽ آہانی زبان بند کتگ۔)

ایکٹ پنجم

پنجمی ندرہ

(میر بختیار خان وتی ملک ء تہا آرام ء نشنگ ات کہ یک روچے آہیا را حال ء گپت کہ میر قمبر خان وزیر ء بغاوت کتگ۔ میر بختیار خان ء وتی کوتوال یعنی میر سید خان ء رالوٹاپینت۔ کوتوال اتک)

میر بختیار خان : سید خان۔

سید خان : جی صاحب۔

میر بختیار خان : بے جبر راست ء کہ میر قمبر خان ء بغاوت کتگ۔

سید خان : من ہے اشکتگ کہ میر قمبر خان پے جبر ء ناراض بوتگ کہ شمالا چار شنبہ ء را اگا فائدہ دیانینگ ء منارا کوتوال کتگ، بے چہ میر قمبر ء ہج جُست کنگ نہ بوتگ۔ آدل مانگ ات کہ آئیے چک ء را کوتوال بہ کتیں۔

میر بختیار خان : جوان۔ اے حال انت۔ میر قمبر ء بخت کپتگ، وہدیکہ بخت کپیت گڈ دست ہم ہمراہ نہ بیت، شہر ء خراسان ء تہا اگانار ہندیں کار کہ میر قمبر ء کتگ کسیا نہ کتگ، و اے مردم کہ منی بوتگ انت، دُراہ ہے قمبر ء سبب ء من پہ ذات ء خود کسیا را تکلیف یا نقصان نہ داتگ، آہیا پہ مناچے جوانیں کتگ، یک خیر خواہیں منشی ء منارا است ات، آہیا منی غیر موجودگی ء تہا سازش کت ء آہیا را کشت، آہیا چہ من جُست کت؟ نوں من کہ وتی خاصیں مردمان ء فائدہ دیانینگ، آہیا بغاوت کتگ، آہیا پے جبر پھر انت کہ آئی ء راج است یا

آئیے گورا پیسہ است۔ آہیارا معلوم بونگ لوٹیت کہ مروچی منی دست ء طاقت، دولت، حکومت دراه چیز است انت، اے چیز ہر کسے گورا بنت آئیے دیم ء کس داشت نہ کنت، آہیارا اے پہوالیں مردم وقت ء سراکار نہ دینت، آگنوک ء۔

میر سید خان : بالکل راست انت صاحب۔

میر بختیار خان : تو آہیارا مردم پر کتگ یا نہ؟

میر سید خان : ہو واجہ۔ آہیچ ڈولاراضی بونگ تیار نہ انت، آوتارا خراسان ء ڈنگ زانت، آباز مغرور انت،۔۔۔۔۔

میر بختیار خان : یلہ ء دے۔ من آہیارا پیشداراں، چراہیا گڈا میر بہیت خان پہ ہر ڈولالائق ترین مرد ء ات، تاکہ منی نظرنیک ات آہیا عیش کت۔ گو منا مقابلہ ء کت، گار بوت۔ من اشیارا چہ خاک ء خاک تر کناں۔ آئیے وتی خاصیں مردم آپے ڈر من بینت، منی ساہگ ء چہ ڈن کسے گزران کت نہ کنت۔ آخر منی کوشاں چست کنت، اگہ آہیا ڈڑی ڈونگی کتگ یا غریبانی مال پہ زور بڑتگ، من او پار کتگ آوتارا نزنانت۔ آئیے بستار چے انت؟ آیک احمق یے، اگہ احمق ء مہوتیں گڈا آہیا گوں من مقابلہ ء جرات چوں کتگ ات۔ چنڈ وار ء دست چٹ کجے۔ من آہیارا روچا استار پیشداراں۔ بچار تو تماشہ ء!

میر سید خان : میر بختیار خان زندہ بات، شہر ء خراسان آباد بات۔

(پردہ کپیت)

(۷)

بلوچ مات

کریم دشتی

بہر زور وک

ہلک ۽ کماش	-----	میر قمبر
میر قمبر ۽ مات	-----	بی بی زربانو
میر قمبر ۽ لوگ بانک	-----	گران ناز
میر قمبر ۽ پت	-----	میر سلیمان
ڈاہی	-----	درآمد
میر قمبر ۽ نوکر	-----	شنبو

(میرقمبر وتی لوگ ء نشنگ ء دیوان انت کہ مردے تچان ء ٹسان ء کنیت)

درآمد : واجہ میرقمبر دژمن گوں وتی سپاہ ء سراوان ء پترنگ۔ میرفقیر داد ء ہلک ء
اُرش آورتگ ء جنگ۔ سی مردم بندی ء چل ہمپلیں گورانی دکان لُٹ ء ہول
کرتگ۔ یک اُشرانی بگے چہ زر ء سہر ء بارکرتگ انت۔ بلوچی میار ء ترا
گپتہ؟۔ من تراپہ حال دنیگ ء اتلگون۔

میرقمبر : آئی ء بلوچان ء بندی کتگ؟

درآمد : ہو واجہ دژمن ء سپاہیان بلوچ جنینانی سہت ء زیور دست جنگ۔ آہانی
رَمگ، گورم ء بگ جنگ ء بُرتگ انت۔ سبزین کشاران ء ہم آس داتگ ء
سوتلگ انت۔

میرقمبر : شنبومنی بیچ۔ برومنی سمندزریان ء سنج کن۔ منی زہم ء اسپر، بلکین
دژسین سلاہاں بزیر ء رُنبان ء بیا۔

(دیوان ء دیم گردینیت ء گشیت)

میرقمبر : پرمیاریں بلوچان! مروچی بلوچی لُج ء مارا گوانک جنگ کہ پہ راج
ء ڈیہہ ء ننگ ء آبرو ء میار ء ماں کفن ء بہ بدان ء وتی حونان بریچان۔ تانکہ کس
مہ گوشتیت کہ بلوچ گلای ء سگ انت ء دژمن ء دیم ء سر ء جہل کن انت۔ ڈیہہ
مکھیں ڈیہہ۔ چہ مادیم ہونی!

(در سین دیوان یک برء چست بیت ہر کس پہ وتی اسپ ء سلاہان
 رُبیت۔ یک دمانے ء رند شنبو میر ء نریان ء کاریت ء سلاہان ء دنت ہے
 دمان ء بلوچ ورنائی اسپانی شدگ ء توارجن ء چُکَّان ء شہ گداناں درکننت ء یک
 ناوڑیں ندارگے جوڑ بیت پُرسلاہیں بڑیں اُردے پہ دژمن ء مڑ ء کوش ء سمبریت)

شنبو : واجہ ایش انت نریان سنج کتگ ء آ ورتہ سلاہ ہم گون انت۔

میر قمبر : شنبو۔ برومنی مات ء بہ کش کہ بیت

(میر قمبر ء گران ء سنگینیں شیرزالیں مات کنیت)

بی بی زربانو : منی چمانی روک!... ساہ ء بدل ترا حیرات۔ تومن ء چواشتاپی چیا
 لوٹنگ؟

میر قمبر : منی مکہیں ماتی۔ دژمن ء بلوچان ء جنگ ء بندی کتگ بلوچستان ء
 پاکیں زمین پچ گپتگ۔ بلوچی میار ء من ء گوانک جنگ۔ من شمارا لوٹنگ کہ
 شاموتی پاکیں شیراں من ء پہل کن ات۔ من زاناں کہ دژمن پُرسلاہ ء سپاہ
 دار انت ء من نزور ء بے سلاہ، بلکیں واترکت مہ کناں پمیشا چہ شما موکل لوٹاں
 وتی پاکیں شیراں من ء پہل کن ات۔

بی بی زربانو : منی مزار یمیں پچ منی دل ء بندوک ء جگر ء کپ، منی شیریک بر نہ
 بلکن ہزار براں ترا پہل بات۔ تو بلوچے یے پہ راج ء ڈیہہ ء ترادیم حونی دیگ
 انت من ترا پہ ہے رنگیں روچاں وتی پاکیں شیر میچینت ء دات انت، ترا و دینت
 ء ٹوہ کت کہ تو وتی راج ء ڈیہہ ء نام ء توار ء بڑز کنئے! برو اللہ ترا سوب بکشات! ترا

بلوچی لُج ۽ سوگند انت کہ دست ہو رک ۽ واتر مہ کنئے۔ وتی بندی ۽ مالانی وت
 واجہ باتئے ۽ دژمن ۽ چم پیش دارے۔ مرچی نیں روج پہ تئی میار جلی ۽ چکاسگ ۽
 روج انت نئے تئی پت لگورے بیته، نئے تئی پیرک ۽ بُن پیرک۔ مرچی تئی زہم
 جنی ۽ چہ سیال ۽ بیر گرگ ۽ روج انت۔ پہ ڈیہہ ۽ راج ۽ دیم حونی دسیگ ۽
 روج۔ من پہ ہما روج ۽ زرین، ہما روج ۽ نازین کہ تئی بندی نیں بلوچ بزات
 بیانت ۽ چمن تئی سوب برتگین کوش ۽ مستاگ ۽ بگرت۔ من اگہ انوں پیرز الے
 اوں گڈا دوبر ورنابین تئی بدل ۽ مٹ ۽ دوبرودی کنین تئی جنازہ ۽ پہ گل ۽ شادہ ۽
 نازینکان گوں ادیرہ ۽ برین ہما ادیرہ ۽ کہ تئی مزار پیمیں پیرک ۽ بُن پیرکاں وتی
 ساہ ۽ سر پہ وتی ننگ ۽ ناموساں داتگ انت۔ اٹوں اوداں ہنکنین گپتہ ۽
 آسرات انت۔

میرقمبر : نائب! بُروگراں ناز ۽ بہ گش بیت انت۔

(ساعتے ۽ رندگران ناز کنیت)

گراں ناز : منی ننگ ۽ لُج ۽ واجہ شامن ۽ پہ حیر ۽ لوٹا نینگ؟

میرقمبر : (چہ کیتو ۽ سئے سہر ۽ ٹک درکنت) منی لوگ ۽ بانک اے تئی لُج ۽ مہر
 انت۔ مرچی من ۽ راج ۽ ڈیہہ ۽ میار ۽ گوانک جنگ من پہ دیم حونی دسیگ ۽
 ربادگ اوں، بلکنین واترکت مہ کنین چمن رند ترا رضا انت۔ چہ وتی راج ۽ گچین
 کن ۽ پمن سوگ نہ کنئے!

گراں ناز : (گون ارسی نیں چمان) مئے سور ۽ انگتہ یک ماہے ہم نہ گوستگ

گدانی بوہ نہ شتگ۔ دستانی ہسٹی ۽ سُہری پش کپتنگ ۽ انگتہ ماوتی مراد نہ دیستگ،
 انت کہ تو گون یک گنٹیں کارچے ۽ من ۽ بلارکننے ۽ سے مہران ۽ پیش دارے
 بلکین تو من ۽ یک بلوچے نہ مارے؟ من کدی ہم تئی دیمپان نہ بان پہ ڈیہہ ۽ راج
 ۽ لُج ۽ میار ۽ مدام بلوچ کپتنگ ۽ مرگ انت تراہم پہ میار ۽ کپگ ۽ دیم حونی دینگ
 لوٹیت۔ من نہ لوٹاں کہ تو چوتی ہمسران پشت کپے۔ من بلوچ زالے اوں من ۽ سے
 مہرانی زیرگ میار انت۔ اے سیاہیں گیوار پہ شمنے یات ۽ اسپیت بیت۔

(ہمنچک ۽ میرقمبر ۽ پت میرسلیمان کئیت ۽ رسیت میرقمبر ۽ اسپ ۽

واگ ۽ داریت)۔

میرسلیمان : ابا منی چٹانی روک! پیری ۽ نزوری ۽ من ۽ چہ اے بے مُکلیں نام ۽
 توار ۽ مبارکیں مرک ۽ پشت گیتنگ بلے من وتی پاکین رب ۽ منٹ واروں کہ تو
 ماں وتی ڈیہہ ۽ راج ۽ میار ۽ کپتنگ ۽ چوتی سر ۽ دینگ ۽ ہم چک ۽ پد نہ بے منی
 چم مرچی بلوچ راج ۽ دیما بزرانت۔ ہو کہ چک ۽ درد ۽ ارمان سک انت تئی
 پیریں پت ۽ کورکنت۔ بلے مرچی ترا ڈیہہ ۽ راج ۽ میار ۽ گوانک جنگ برہ
 تر اسوب بیات!!

میرقمبر : (اسپ ۽ سوار بیت ۽ گشیت) منی مکہیں مات، منی آریسپیں پت ۽ منی
 لُج ۽ میار ۽ ماہیں لوگ بانک۔ من ۽ سوگندان ت پہ وتی بلوچی ننگ ۽ کہ بندی آں
 ۽ بیرہ دیان ۽ ڈیہہ ۽ پیچ گراں۔ اگہ بندی آ جو بیت ۽ نیا تک انت گڈا من ہم پدا
 زندگ ۽ دراہ لوگ ۽ نہ تراں (گوں پت ۽) منی واجہ، اسپ ۽ واگ ۽ یلہ دے

،وتی نیکیں واہگان ء ہمراہ بکن ۔ کہ منی بیل ء بڑا ہندگ پمن راہ چارانت ۔ من پہ
مرادے سرگپتگ ء ربادگ اول اللہ ء میار ء بات ات !

(میرقمبر اسپ ء واگان ء جنت نریان چومرگ ء بال کنت ۔ بلکین اے بلوچی
اسپ ہم پہ یک ہنچیں روچے ء چاروک بیتگ ۔ چہ اسپ ء دنزاں ابیدگہ ہچی
پشت نہ کپیت)۔

(۸)

بغداد ۽ دُرّ

حشر کاشمیری / رجانک : ادیب یوسف زئی

(بہر زور و کیں کارست)

ابن ۽ سباط : بغداد ۽ مشہوریں دُرّ

ہارون رشید : بغداد ۽ بادشاہ

جعفر : ہارون رشید ۽ وزیر

حضرت جنید : یک مشہوریں بزرگے

(اولی ندرہ)

(شپ ۽ وہد ۽ جیل ۽ تنگ ۽ تاریکیں کوٹھی ۽ تہا)

ابن ۽ سباط : (گوں و تا جیڑیت) کم بخت نزانان کجا مُرتگ انت۔ ابو دہ روج پورا، دہ روج گو سنگ انت۔ بغداد ۽ مشهوریں دُزنوں چد ۽ گیش جیل ۽ تہا گوازنیت نہ کنت۔ جیل ۽ تکلیف سلگ نہ بیت ۽ چا بکاا منی جان ۽ را پٹی کتہ۔ خدا بزانت کہ منی ہمراہ کجا مُرتگ انت۔ (کندیت ۽ گشیت) احمقاا۔۔۔۔۔ شمانہ زان ات کہ ابن ۽ سباط قید خانہ ۽ تہا بند بونگ ۽ واسطہ پیدا نہ بوتہ۔ رئیسانی محل ۽ ماڑی، امیرانی خزانہ جاہ ۽ مزن مزینیں تاجرانی کوٹھی آئی ۽ نند جاہ انت۔

(پادانی بڑمش بیت، ابن ۽ سباط چہ وتی خیالاا پچ لرزیت ۽ دیما چاریت۔ دروازگ پچ بیت۔ بادشاہ ہارون رشید، وزیر جعفر گوں لہتیں سپاہیاں تہا داخل بنت)۔

بارون رشید : ابن ۽ سباط

ابن ۽ سباط : جہان پناہ۔

بارون رشید : قید خانہ ۽ زندگی چون انت۔

ابن ۽ سباط : باز خراب۔

بارون رشید : گڈا تو چے لوٹے؟

ابن سباط : آزاتی ء زندگی۔

جعفر : بلے دُڑے را آزاتی چوں رست کنت؟

بارون رشید : رست کنت!

ابن سباط : چے پیم جہان پناہ؟

بارون رشید : سوگند بہ ور کہ دگہ برے دُڑی نہ کنے۔

ابن سباط : اگاں بادشاہ وتی بادشاہی ء یلہ دنت گڈا ابن سباط دُڑی ء ہم یلہ دنت۔

بارون رشید : (زہر گپت ء گشتے) احمق تو دڑا ہیں زندگی ء قید خانہ ء تہا گوازینگ لوٹے۔

جعفر : بد معاش۔ چا بکائی سزا ء قید خانہ ء تکلیف باز جلدی تئی دماغ ء راد رست کن انت۔

(بادشاہ، وزیر ء سپاہی دُڑاہ روانت۔ پہرہ دار کوٹھی ء دروازگ ء بند کن انت۔)

ابن سباط وتی خیالانی تہا اوژناگ کنت۔ کمیں دیراں رند پدا بر مش بیت۔ ابن سباط چہ خیالانی دنیا ء در کیت ء چاریت کہ کوٹھی ء دروازگ ء دپ ء یک جنین آدمے اوژنگ۔)

پہرہ دار : کئے انت؟

جنین : مناں سرکار۔

پہرہ دار : تو کئے؟

جنین : یک مصیبت زدہ ء بیچارگیں جنین آدمے آں۔ منی یکیں چک ء رادو سال انت کہ دُوریں ملکاں شُتہ ء تنیگا آئی ء سروسوج نیست۔ من خیرات ء نیاز ء منّتہ، مٹھائی آرنگ۔

پہرہ دار : مٹھائیاں بروز ہگانی تہا بہر کن۔ ادا پر چا آرتہ؟

جنین : ناں سرکار شیخ جنید ء گشتہ کہ اے نیاز ء مٹھائیاں سپاہیان ء بدے۔

پہرہ دار : شتریں شتریں بیا۔

(جنین مٹھائیاں پہرہ داران ء دنت ء روت۔ پہرہ دار مٹھائیاں ورا نت ء کمئیں دیراں رند بے ہوش بنت۔ ہما جنین پدا کئیت ء پہرہ دار ء لانک ء چہ چھابی ء زوریت ء کوٹھی ء دروازگ ء پچ کنت۔ ابن ء سباط ء جنین دوئیں فرار بنت۔)

(دومی ندرہ)

(ابن سباط یک لوگے ء داخل بیت، دیم ء یک فقیرے دراجنت)

ابن ء سباط : (گوں ژرندگ ء) منی اولی برانت کہ من یک فقیرے ء لوگ ء پھ دُڑی ء اتلگ اوں۔ خیر ابن ء سباط حشکئیں دستاں چوں روت۔

(ابن ء سباط پزشتکئیں رزان ء کوہنئیں گد ء رلیاں بندگ ء لگئیت۔ فقیر چڑکا آں اش کنت ء ابن ء سباط ء نزیک ء کئیت)

درویش : اومنی بڑا ترا اے تہاری ء تہا تکلیف بے۔ صبر کن من چراغ ء روک کناں۔

(ابن ء سباط حیران بیت۔ درویش چراغ ء روک کنت)

درویش : افسوس کہ ترا منی لوگ ء بازیں چیز دست نہ کپیت۔ بلتے پدا ہم ہر چیز ترا را پسند بیت تو بُرت کنے۔ تو پر چا بے توار ء اوشتگے۔ جلدی کن، چیا کہ تو دم بُرتے؟

(وہدیکہ ابن ء سباط جواب نہ دنت گڈا درویش وت پاد کئیت ء پدا آہان ء وتی سرا کنت۔)

درویش : بُروایں منی بڑا ترا، تو دم بُرتے۔ من اے ساماناں تئی جا گہہ ء رسیناں۔ اگاں تو تہنا اے ساماناں برے گڈا بلکیں کسے ترا را گٹ بہ کنت۔

(ابن ء سباط گیش حیران بیت ء پدا دوئیں سر ء رند بنت ء روانت۔)

(سیبی ندرہ)

(یک جا گہے ء دو مردم درویش ء ابن ء سباط ء گوں دو چار کپ ایت۔ آدرویش ء راگندان ت حیران بنت ء اوشت انت۔)

دوئیں مردم : (گوں عزت ء احترام) السلام علیکم یا شیخ۔

درویش : والیک سلام، شما بُرے ات من انوں کایاں۔

دوئیں مردم : شیخ اے ساماناں مارا بدے ء ہر جا گہہ شما حکم کنے ما ایشاں ہمودا
رسینیں۔

درویش : چوش نہ بیت، شما دوئیں بُرو ات۔ من کمئیں دیراں رند کایاں۔

(دوئیں مردم گوں ادب ء سلام کن انت ء روا انت)

ابن ء سباط : صاحب! نون گوں من برداشت نہ بیت۔ منارا بہ گُش تو کئے
ات؟

درویش : خدائے یک بندہ یے اول۔ بُروئیں بُروئیں۔۔۔۔، مارا کس مہ گندیت۔

ابن ء سباط : واجہ یک قدمے ہم دیمانہ کنزاں۔ پیسیر ء منی سوال ء جواب ء بدے۔

درویش : من ء راجنید گُش انت۔

ابن ء سباط : شیخ جنید، قطب ء وقت۔ یا اللہ من چے قدر بدکار ء گناہ گاراں۔

(ابن ء سباط حضرت جنید ء پاداں کپیت ء چہ دُڑی ء توبہ کنت۔)

(ڈرامہ ختم بُوت)

(۹)

اے مئے واجہانی کارانت اکبر بارکزی

بہر زور وک

ماہ گل : شانزدہ سالگیں کنشکے (جنکے) ء میر پُردل خان ء کج (محبوبہ) انت
میر پُردل خان : میر مزار خان ء بیچ انت۔ وتی ہوس ء پیلو کنگ ء حاطر ء
ماہ گل ء وتی تلک ء تہا پاسینیت۔ عمرسی ء پنج سال انت۔
مُروارد : میر پُردل خان ء ماہ گل ء چہ ساری نیں شکار بوتہ۔ بیست سال ء بیت۔
واجہ دلراد : یک سردارے کہ ناجائزیں کار کنت ء کراچی ء تہا آئی ء
بازیں چند خانہ ء قحبہ خانہ انت۔

(بشانگ چست بیت)

(یک بڑا ہ داریں کوٹی ء تھا یک جنکے نشتہ ء چم ء ارسیک انت ء ورتے ء
 کپتہ۔۔۔۔۔ آپادکیت، دروازگ ء نیمگ ء روت ء وتاوت گرنڈبیت)

جنک : منی پُردل خان! اے تئی پنچی روچ انت کہ تو نہ زانے ادا من چونوں،
 منی دل چون انت!!! تو وت گشت کہ راہ حراب انت۔ من ء ہم گوں وت ء بہ
 بُرتینے۔ بل کہ من ہم گوں تو مُرتیناں۔۔۔۔۔ بلے منی دل گشگ ء انت کہ تو
 زندگئے۔ من ہم چداں رواں، ترا کنڈ کنڈ ء چاراں۔۔۔۔۔ داں ترانہ گنداں آرام ء
 نہ ننداں۔۔۔۔۔ آہ۔۔۔

(دروازگ ء چہ در روت۔ ہما پیم ء وزنی ات۔ ہیچ ء سہی نہ انت بلے یک
 توارے آئی ء جہہ سرّینت۔ حیران بیت کہ اے جنین کئے انت کہ ادا آئی ء توار
 جنگ ء انت۔ چاربت کہ یکے اوشناتہ۔ شرمی ء چاربت ء پُرسٹے)

ماہ گل : تو مُروارد نہ ءے؟

مُروارد : ہؤمن اوں۔۔۔۔۔ بلے تو ادا چوں؟ بلکہ ترا ہے شو میں پُردل ء آورتہ؟
 اُف اللہ۔

ماہ گل : مُروارد تو منی پُردل جان ء شو م گشتے؟

مُروارد : خیر اے گپاں یلہ دئے۔ تو ادا چوں ا تکے؟

ماہ گل : اے گپاں یلہ دئے۔ تو اے دگہ جبراں دے؟

مُروارد : بچار تو دگہ جبر مکن۔۔۔۔۔ بہ گش کہ تو چوں ادا ءے؟ پُردل۔۔۔۔۔

ماہ گل : تو چوں زانت کہ منا پُردل جان ء آورته۔۔۔ بلے تو چوں ادائے ؟

مُر وارد : من دگہ زاناں۔ ترا پُردل ء چوں آورته، مدان مدان ء جبر کن زوت۔

ماہ گل : پرچے زاناں؟

مُر وارد : تو اے جُست ء پرس ء بل۔ منی جواب ء بدئے۔

ماہ گل : مروچی پنچ روچ انت آئی ء گُشتہ ”من چار روچ ء تہا کایاں؟“۔ بلئے
انگہ نیاحتہ۔ تو سہی نئے؟

مُر وارد : من اے جُست ء کناں کہ آ کجاشتہ؟ من گُشاں ترا آئی ء ادا چوں آورته
؟ گڈا ترا من گُشاں کہ پُردل کجا انت؟

ماہ گل : شرّیں بہ گُش ناکجا انت؟

مُر وارد : نانا۔۔۔ تو یک برے بہ گُش!!!

ماہ گل : گڈا تو من ء گُشتے؟

مُر وارد: ہو قول انت۔

ماہ گل : (یک سردے آہے کُشیت ء گُشیت) شماوت سہی ات کہ ملک ء

چونیں ڈگالے کپتہ۔ منی پس ہما ڈگال ء گواچی بوت انت بلے مردم گُشت کہ آئی

ء پردل خان ء زہر داتہ یا سحر کنائینتہ۔ منی دل ہے جبر ء پچ نہ منییت ء میر پُردل

جان پچبر چوش نہ کنت۔

مُروارد : ہاں ہاں۔۔۔۔۔ تئی پس چرے دنیا ءُ شت انت۔ بلے منی سر پر نہ بیت کہ یکے سردار ءُ گور ءُ نوکر بہ بیت ءُ ڈکال ءُ سو ب ءُ بہ مریت۔۔۔۔۔ او شتر انت مردم اے ڈول ءُ چے ءُ گشت۔

ماہ گل : اے جبر تئی راست انت کہ یکے سردار ءُ نوکر بیت ءُ ڈکال ءُ سو ب ءُ بہ مریت بلے سردار ءُ چے گناہ انت۔ ہم روچ اُشترانی بگ اچ برنج ءُ گلہ ءُ بار کنگ ءُ دیم دیگ بوتگ انت۔ پُشیش روچ نہ بوتہ کہ اُشترانی بگ چدا در میاينت ءُ مردمانی چماں اسی مہ کن انت۔ من پُردل جان ءُ جُست کُتہ۔ آئی ءُ اے جواب داتہ کہ ”اے سرکار ءُ حکم انت ءُ اے گلہ ہمانی ءُ گوراروانت“۔ نوں تو بہ گش سردار ءُ چے گناہ انت ءُ مردم منی پس ءُ حدامرزی ءُ بارواہے خاطر ءُ چوش گشت (سر ءُ جہل کنت) پُردل جان ءُ مناسک دوست داشتہ ءُ آمانا ہم دوست بوتہ۔ (سردیں آہے کُشیت) آئی ءُ بہ مئے عاروس ءُ حدامرزی ءُ گُشتگے بلے آئی ءُ نہ مٹیگ ات ءُ دگہ جبر ہم نہ کُتہ۔ یک روچے آئی ءُ گُشت کہ ”نوں ما چدا در بہ رویں پرچیکہ ادا ڈکال ماراگار کنت ءُ کراچی ءُ رویں ءُ پوریات کنیں، لاپ ءُ کُشیں“۔ بلے دومی روچ ءُ گوں ملکموت ءُ ہمباز بوت۔۔۔۔۔ ہمیشکا مردم گُشت کہ حدامرزی پُردل خان ءُ عاروس منی گوما بوتہ۔ ہے خاطر آئی ءُ زہر داتہ کُشتگے یاسحر کنائینتہ، بلے منی دل زانت کہ پُردل جان چوش نہ کنت۔ حدامرزی ءُ رنج ءُ منی ماس ءُ ہم (چم ارس ءُ پُڑ بنت) ملکموت ءُ نوار جت ءُ ہمراہ بوت شت۔

مُروارد : تئی ماس ہم مُرت؟ اُف۔۔۔۔۔ شتر پداریں ماسے ات۔

ماہ گل : باز روچ ۽ رند یک شپے۔ (ادماہ گل ۽ درستی احوال یک خیالی
ندارگے ۽ تہا پیش دارگ بنت کہ ”ہما شپی“ چے بُوت ۽ ہما شپ ۽ درائیں کسہ
باقاعدہ اسٹیج ۽ سر ۽ پیشدارگ بیت)

(خیالی ندارگ)

(اے نیمگ ۽ آنیمگ ۽ کوہ انت، نیام ۽ شپے۔ شپ ۽ گورا یک مردے ۽ جنینے
نشنگ انت، ماہکانی ۽ شپ انت۔ شپ ۽ آپ ۽ تہا آسمان ۽ اوت جا کیت
(درا انت) کہ یک نیمگے ماہ انت ۽ استاراں۔ گشنے زانا آئی ۽ ہمباز کنگ ۽
پکر ۽ انت۔ جنین ”آہ“ کشیت ۽ پاد کیت تہ مردم ہم پاد کیت۔ دوینانی دیم
ہمینگو بیت تہ جا کانت کہ یکے ماہ گل انت ۽ دومی دگہ یک ورنائے
ماہ گل : منی پُردل جان ہرچ پیم تو گشنے۔

پُردل خان : ماہ گل! اے شہر ۽ تہا توتی مٹ وتے۔ پریشنگے ۽ پریشنگ
(فرشتہ)، پریانی سروک۔۔۔ اے ماہ چونیں مبارکیں ماہے؟ قلندر ۽ میڑہ
انت۔ من گشاں تو قلندر ۽ میڑہ ندیستے۔۔۔ منی گوشگ ۽ ہم ضلورت نہ انت تو
وت گندے کہ قلندر قلندر انت۔ ماہ گل باندا ما ۽ تو، ۽ یک دودگہ گلام چریدا
اشترانی سر ۽ پسنی ۽ رویں ۽ چودا کراچی ۽ ۽ چہ کراچی ۽ قلندر ۽ سر ۽۔۔۔۔۔ لعل
شہباز ۽ سرا۔۔۔۔۔

(پداہماولی ندارگ)

ماہ گل : پداہماہمیدالعل شہباز ۽ سرا اکتیں ۽ ہے واجہ دلراد ۽ آدگہ ماڑی ۽
نشتیں۔ منے گور ۽ یک ملنگے ہم است ات۔ آئی ہمک روچ مارا صاحب ۽ بیگاہ ۽

سبز چاہ دا تک ات۔ یک روچے بیگاہ ۽ وہد ۽ آئی ۽ مناسبز چاہ دات تہ من نان ۽
ورگ ۽ چہ رند شپ ۽ سک بے سماہ بوتتاں۔ من نہ زانت دنیاے است یا نیست
۔۔۔۔۔ بلے وہدے من صحب ۽ آگاہ بوتتاں تہ۔۔۔۔۔ منی ہڈ ۽ بند درد کنگ ۽
انتت۔ من چاراں جان ۽ نپاد دراہ ۽ حونین انت۔ میڑہ ۽ چہ یک دوشپ پیسر ۽
یک ۽ دوشپ رند ہنچش بوت۔۔۔۔۔ بلے من پُردل جان ۽ گوں جبرکت نہ کتہ۔
میڑہ ہلاس بوت، دوروچ رند ہاملنگ پیر سخر شاہ روگی ات۔ تہ پُردل جان ۽ آئی ۽
رابازر دات ۽ گشتے کہ باندا آہم ہما پیر ۽ سر ۽ روت۔ ملنگ ۽ اے اشکت تہ آئی ۽
زورکت کہ ہائی ۽ گوں بہ روات۔ پُردل جان ۽ منت ۽ گشتے کہ آہم روت۔ بلے
منانگشتے کہ ”تو ہمید ادمراد ۽ گورا بہ نند“۔ من نہ من ات ۽ ڈک کتن کہ منا برگوں
بلے آئی ۽ گشت کہ اے راہ سک حراب انت۔۔۔۔۔ دومی جبرایش انت کہ آپیریں
زال نیلیت کہ ”دمراد ۽ گورا بہ نند، اسپیت پوشیں انسانے ۽ اے شہر ۽ یکیں بلوچ
سردار انت ۽ باز لائقیں مردے“۔ من مجبور بوتن ۽ ایدانشنگن، بلے انگت آنیاختہ۔
مرچی پنچ روچ بوت ۽ وش انت۔ مُروارد! نوں تو بہ گش کہ آ کجانت؟
مُروارد : (یک سردیں آہے کشیت) ماہ گل آنوں پدانیت۔ آنوں مکران
۽ ہم سر بوتہ۔

ماہ گل : مُروارد! چُشیں جبر مکن، اَضلو رکیت۔ خدائے کاریت۔

مُروارد : من انچیں گپ نہ جنین۔ آئی ۽ ترا ادا بہا کتہ۔

ماہ گل : منی پُردل جان ۽ چوش مہ گش، آنچیں کار کنت زانا؟ نہ نہ۔۔۔

مُروارد : منا چہ ساری ۽ آئی ۽ صدانی جنک آرتہ ۽ بہا کتہ۔ پدامن ۽ آورت ۽

بہا کت ء نون تئی زندگی حراب۔۔۔۔ من ء ہم آئی ء انچش پہ پلملی آورتہ۔ منا شاری ء گشتہ کہ ترا بہا اش کتہ، من انچش تئی پیم ء نہ منتہ۔ بلے لہتیں روچ ء رندتہ وت زانے کہ منی جبر راست انت۔ من اشکتہ کہ آترا کراچی ء دیم دینت۔ اودا ترا چرس بہا کنگ ہم کپی ء وتی دامن ہم پولنگ۔۔۔۔۔ (کمکے پُس پُس کنت) دلراد ء اود چنڈ و خانہ ء قحبگ خانہ انت۔ آیانی مستر اودا اتک انت ء کراچی ء چبگانی (غنڈہ آنی) مستر انت۔ اُف! پُردل آہ غریبان قہر خدا۔

ماہ گل : چرس بہا کنگی انت؟۔۔۔۔ دامن پولنگ۔ گڈ امر وار دشتر نہ انت کہ ما بہ تچیں؟

(انا گاہ ء مردے کیت ء ایشانی دیما اوشتیت)

دلراد : بابا بابا۔۔۔۔۔ (ٹہلگے جنت) راہ راست پرچے نیست؟

نیست بہ رؤں نا (ماہ گل ء دست ء چہ زہر ء تاب دنت)۔ مُپت ء چہ نیاحتگے۔ آواجہ ء زُر زُر تہ زُر۔۔۔۔۔ اشکتے؟

(ماہ گل زرد ء شونز تریت۔ مرور دوتارا یک کشے ء کنت)

(بشا نگ قرار قرار ء کپیت)

(۱۰)

رموشنگیں سنگت

عنایت اللہ قومی

(بہر زور وک)

حال ء احوال، ما اُشکت ء گوشت، بتل، دور ء رنگ، نوکیں شاعر، بجات، بلوچی دیوان، کوہنیں شاعر، تران، بانکانی بہر، چگانی بہر، گش کند، چاچ ء ٹپال

(بشانگ چست بیت)

یک کاپرے ء چیرے اے دُراہ نشنگ، مجلس ء دیوان انت۔ چاچ کہ یک پیر مردے، چہ درے کیت۔ بلوچی دیوان مجلس پاگواہ انت آئی ء حال و احوال کنت۔ چاچ وتی رموشتن ء عرض ء داد ء پہ دیوان ء پیش کنت۔

چاچ : (لٹ ۽ بند کنان ۽ کیت ۽ باز پہ عاجزی) السلام علیکم !

دُرس : (پہ یک براں) وعلیکم السلام۔۔۔ بیا براہندگ، بیا ات شمارا خدا بیا ریت۔

بلوچی دیوان : واجہ وش آتکنے!

چاچ : دُرا باتے۔

(چاچ ۽ دُرستان ۽ ذراہ ۽ جوڑی ۽ وشات ۽ چہ رند)

بلوچی دیوان : واجہ چاچ احوال کن؟

چاچ : خدائی بزرگی ومہربانی انت۔ گوں ما سالے بیت کہ یک نا جوڑی ۽ سر کپتہ۔ کدی تپ ۽ کدی سرد ۽ گُلگ۔ زند ۽ روچ انت کہ پہ بگائی دکہ دیان ۽ گو زنت۔ ہم دلیں سنگت ۽ محکمیں باسکاں ہم مارا رموشته ۽ یلہ داتہ کہ اگاں بہ مراں تہ جُست ۽ پرس ۽ ہم وتی پاداں ۽ حا کین نہ کن انت۔ مرچی شمنے دُریں دیوان ۽ پر بندگ ۽ حال منارست۔ لٹ ۽ بند کنان ۽ آتکاں کہ گوں شما وتی رموشگ ۽ عرض ۽ داد بہ کنان۔ دگہ بدیں نہ اُشکتگ آں کہ عرض کنان شمنے براسانی سلامتی ۽ جان ذرا ہی ۽ لوٹاں۔ حیر انت۔

بلوچی دیوان : خدا حیر کنت۔

دُرس : واجہ چاچ! تو جوڑے، شر شر جوڑے۔

چاچ : خدا شما براسان ۽ جوڑ کنت۔

بلوچی دیوان : واجہ ماچہ شمنے نا جوڑی ۽ سہی نہ بوتگاں۔ مارا پہیل کن، نہ تہ

ضرور پہ شمنے جُست ء پرس ء آتکاں۔

چاچ : ہو واجہ، ما غریب ء بے وِس کہ پہ 'بلوچی' تاک ء یک کنڈے ء کپتگاں۔ چہ منے حال ء کئے سہی بیت ء جُست ء پد کنت۔ اے منی جند ء شوٹی ء سیاہ بختی انت کہ پہ یک انجیں قومے ء تہا پیداک بوتان کہ آیاں چاچ ء را اکتوبر 56 ء چہ رند چٹ رومشت۔ چہ آئی اے دیم 'بلوچی' ء قلمکاراں پہ منے حاطر ء وتی قلم ہم چست نہ کت۔ اگاں من یک دگہ زبان دوست ء قوم پروریں قومے ء تہا پیداک بوتینوں تہ اے حال ء کدی ہم نہ رستوں۔

بلوچی دیوان : واجہ باید انت کہ شمنے حیا لداری ء 'بلوچی' ء شوکار ء بہ کرتیں۔

چاچ : واجہ شوکار ء چہ گناہ؟ آیاں تاں وتی وِس ء زانت ء منی خدمت 'بلوچی' ء اولی تاک جون 56 ء کُت۔ بلے کراچی ء نندوک تیوگیں بلوچستان ء ہر شہر ء حالان قلم کُت نہ کنت۔ اے تہ ہر یک قلمکارے ء فرض انت کہ آوتی یا وتی کر ء گور ء شہرانی جغرافیائی ء تاریخی حالان ء قلمبند بہ کنت ء دیم داتیں۔ اگاں شوکار ء شون مہ کرتیں تہ آقصور وار ات۔

بلوچی دیوان : ہو واجہ۔ اے شوکار ء قصور نہ انت بلکیں منے قلمکارانی قصور انت کہ پہ دپ ء بلوچ، بلوچی، بلوچ ء بلوچ گوشت بلے کردار ء پہ شل ء منڈ انت۔ آیانی دل ء وطن ء دوستی ء مہر نیست۔ اے دزسیں گپ آیانی ظاہری ء مردمان ء کور ء نازانت جوڑ کنگ ء پہ است انت۔

چاچ : ہو واجہ۔ ایشان ء وتی قوم ء ڈیہہ ء نام ء توار چست کنگ ء ننگ نہ گرا۔ اے زبان ء چہ قدر ء قیمت ء زان انت کہ قوم ء نفس ء ساہ، آئی ء جغرافیہ، تاریخ

انت کہ آئی نام ء تو از زبان ء ادب ابید چه چیزاں؟ آ قوم ء ملک انچوگم ء گار بیت کہ بہ کسے آئی ء نہ زانت ء ایندگہ قومانی ردء گرت گوں نہ اوشتاں۔ ہے سبب انت کہ ما گونڈ گونڈیس قومانی سرء چنڈو ء آیانی غلام ء پنچگ ء چیرء آل۔

بلوچی دیوان : اُف۔۔۔ پے اے قوم ء کہ انگت وتارا نہ زانت۔ اگاں کسے وتارا پجہ نیاورت تہ چش بزبان کہ خدء راہم پجہ نیاربت۔

نوکیں شاعر : واجہ مئے قوم ء مردم چُش کور ء کر ء انت۔ اینکس نزان انت کہ روس ء چین کہ فقط وتی زبان ء ادب ء خدمت ء کن انت ء ہمیشی ء وتی قوم ء ترقی لیکنت۔ روچ پے روچ مردمانی دل ء دوستی کپان انت۔ امریکہ کہ چومئے قوم ء چه وتی زبان ء ادب ء بے خیال انت، سُہر ء طلا ء ڈالر ماں جہان ء شوئنج دیان انت کہ مردم آئی ء دوست بہ دار انت۔۔۔۔۔ ناکام انت۔

بلوچی دیوان : واجہ چاچ شمنے اے پنت مئے سرء چمان انت۔ ماشمنے اے بے بہائیں پنتان ضرور وتی قوم ء زبان دوستاں رسیدناں۔

چاچ : (وتی لٹ ء زوربت ء پے روگ ء پادکیت) ما وتی دوئیں گپ جت انت۔ شمنے دیوان وش انت بلے من موکل لوٹاں۔ خدء میارء بات ات۔

دڑستیں دیوان ء باسکانی چم چه ارس ء پُربنت، یک آہ سردے کُشت ء وتی حال ء سرء افسوس ء ارمان کن انت۔

(بشاگ قرار قرارء کپیت)

(۱۱)

بلوچی رنج

محمد عبداللہ بلوچ

(نارگانی تو ار ہمیش ظاہر کنگا نینت کہ یک سہتہ دلیں مردے چہ زندگی ء تگ ء
تاچ ء بیزار ء یک مصیبت ء بیقرار گندگ بیت۔)

ناگمان : اُف۔۔۔ اُف۔۔۔ (دراج کش) روضی روضی (آہستہ)
روضی یک رہگزرے۔۔۔۔ السلام علیکم۔

ناگمان : ہاں (گوں حیرانی ء) کئے انت؟
رہگزر : واجہ من سلام دات۔

ناگمان : (یک آہیا گون) وعلیکم السلام۔

جنگیان رہگزر : بے بندہ ء خدا! انسان ء سہرا ہر پیہیں مصیبت اگر بیت انت کہ
آئی ء آہ ء فریاد ء چہ دیگر انسان معلوم بہ بیت۔ پرچہ کہ ایش یک قسم ء ناشکری
یے کہ تو گون وتی خدا ہاکنے۔

ناگمان : (تہلیں قہقہہ) ہہ ہہ۔۔۔۔۔ مرچی منی گوش منا یک نوکیں آواز ء
 گوشدارینگا انت۔ نوکیں گپے۔۔۔۔۔ اے رہگزر جاگہہ ہما پُچی کہ آس ء
 پرنٹ۔ جان ہما درد کنت کہ درد مان۔۔۔۔۔ تو آؤ۔۔۔۔۔ تو چے زانے ”ہمیش“ کہ
 افسوز من وتی جاگہہ ء نہ اوں۔ پر چارہ ء اوں۔ تراوتی راہے فکر، مناوتی غم ء درد۔
 تئی منزل نزیک منی گار۔۔۔۔۔ تو امید فردا۔۔۔۔۔ من من۔۔۔۔۔ من۔۔۔۔۔

جنگلیان رہگزر : چوں۔۔۔۔۔ اگہ اگاں۔۔۔۔۔

ناگمان : سچے اُشکنے۔ گرمی اے اگا معلوم بہ بے۔۔۔۔۔ مثل بے اگا گوش دارے۔
 برو کہ تئی منزل چم چار انت۔ برو کہ تئی زہگ انتظار ء انت۔ من۔۔۔۔۔ من۔۔۔۔۔
 آؤ من۔۔۔۔۔ درد منی عمگسار۔۔۔۔۔ آہ منی درد ء دوا۔۔۔۔۔ تو پہ سدھ ء سار۔۔۔۔۔ من
 جی۔۔۔۔۔ من ارساں گوں بار۔۔۔۔۔ نہ ہیں بے تڑک ء توار۔

جنگلیان رہگزر : انکیسایں۔۔۔۔۔ غم و یک انسان۔ اے قادر تئی شان۔۔۔۔۔ بز اس
 کسہ غم۔۔۔۔۔ پہ گوشتن بی کم۔ اگاں منی منزل دور، تو پچی۔ آمردے نہ انت کہ مرد
 مئے کار ء منیت۔ بلکیں من تئی۔۔۔۔۔ چیزے نہ چیزے مدد کت۔

ناگمان : بے کار۔

جنگلیان رہگزر : شر۔۔۔۔۔ اے روضی کئے انت؟ کہ تو آئی ء نام ء گرے، تو تئی
 چماں چہ ارس۔۔۔۔۔ دل ء چہ پا بار (آس) پادکیت، پر چہ؟

ناگمان : بس بس۔۔۔۔۔ روضی۔۔۔۔۔ اُف اُف روضی۔۔۔۔۔

محفلیانی نود بندگ ء اتنت۔ روچ گوں وتی زردیں شہماں گار ات۔ بروار پہ

ہا میں ء شہر ء روگات انت۔ کسے پہ ہا میں ء چنورا (چن ء ورا)، کسے پہ شریک ء
بزرگرمی ء۔ کسے گوں حقل حلق ء عیال ء۔ کسے گوں تن تہنا ء۔۔ من ہم گوں وتی
ہمراہاں، بلے پش کپتوں۔ تیل گشتوں۔ سرجنان پادجنان۔۔۔ دُور یک چاہے
دیست۔ نَک چہ ٹن ء حُشک ات۔ گڈی نفس پہ چاہے سرا بُرت۔ چاہے یک
گٹے آپ ء من ء زندگی دات۔ منی روح ء جان کہ اے جنگل ء بلے یارمددگار ات۔
یک نہ دزسیں سنگت اے نیکی ء بلے حد ء حساب شکر گزار بُوت۔ چاہ پہ من یک
دوست مہربان غمواریت۔ انسان اگر چہ زندگیا نا امید بہ بیت ء یک جنگل ء یا آئی
ء راہاں جنگل یا یا یک صحرائی دوست ء کہ آئیے یک معمولی نیں مہربانی ء مردم ء
زندگی بہ رسیت۔ او بایدیں کہ پہ آ دوست ء مردم مہربانی ء کُت نہ کنت بلے
احسان مند بہ بیت۔ توحیرانے کہ یک مردم ء یک چاہ، اے دوستی چہ پیم انت
بلے عقل انسان ء را خداداتا۔ اے راستیں کہ انسان ناشکرین۔ چاہے یک گٹی
آپے مہربانی ء من ارادہ کُت کہ سے (۳) روچ آئی ء سرا نہ نندیں۔ نشتوں من
منی پس (پت) کہ گوں منی ہمراہ ات۔ منی گار بونگ ء پریشان بوت، منی جدائی
سگ ات نہ کُت۔ نہ زانیں پہ اجازت یا پہ بلے اجازت وتی ہمراہاں یلہ دنت۔ تو
پہ منی پُشت ء ڈن ء ڈگار اں پٹان لوٹاں بلے حال ء پریشان۔ آخر ہما چاہے راہ ء
گیت ء کیت۔ تبد ء لو ارگرمائی روچ، فرزندے سوک، گُٹن ء ٹن، جل ء جول
پیریں جان۔۔۔۔۔ وقتے کہ آ اے چاہے سرا رسیت، آئی ء جان ء زکت شنگ
ات۔۔۔۔۔ تتران تتران کپت۔ من پاد آحتوں کہ بہ گرینی، بلے۔۔۔۔۔
ابا۔۔۔۔۔ ابا۔۔۔۔۔ پس پت۔۔۔۔۔ ناگو۔۔۔۔۔ ناگو۔۔۔۔۔ تو۔۔۔۔۔ توئے۔
آپ۔۔۔۔۔ آپ۔۔۔۔۔ آپ۔

ناگمان : من ڈولا زرت - پہ چاہا۔ آہے کٹنگ ء شتوں۔ آپاں وقتیں کاریں تو
پسے (پتے) ساہ ء بال کُرتا۔ (ناگمان یک آہ ء جنت ء گزیت)

دو سال ء پد پدا ہے چاہے سرا یک شپے (دور ء چہ اُشرانی گٹے
ٹلنگوگ آنی ء حرانی ژانگانی توار ء یکے چمیشانی تہا سوارے ء زہیروک ء صبحے
بے دواریں وقتا گوں انچووشیں کہ ہر آگہیں مردم آئی ء گوش دارگانت۔۔۔ تو آ
یک عجیبیں کیفیت محسوس کنگ ء انت۔

توار ء زہیروک ہر چند کہ نزدیک تر بنت، ناگمان ہمینکہ گوہمشاں جذب
بیت۔ کاروان ء چہ چیزیں مردم واگوزیت رو ء چیزے مردم پہ آپے پُر کنگ ء
چاہے سرا کاہنت۔ پادبز مشانی توار۔

کاروان ء چہ یک مردے : اڑے آسیاہی یک مردے
دومی : او۔۔۔ اے۔۔۔ برواں جُست ء کناں باریں ڈولے کرا آست۔
اولی : بلے برواں۔۔۔۔

(ناگمان ء کرا کاہنت ء یکے سلام دنت)

یکے : السلام علیکم

ناگمان : وعلیکم السلام۔۔۔ وش آہتے۔

دومی : وشنام بے۔ براس آئی ء ڈول آست؟

ناگمان : آستیں۔ منی واجہاں

(ناگمان روٹ یک ڈولے کاریت ء دنت اش)

ناگمان : بزور واجہ۔

دومی : واجہ مہربانی۔

(ہر دو آپے کشگ شروع کننت)

اولی مرد : بس واجہ اے ڈول انت۔ تئی باز باز مہربانی۔۔۔۔۔ اڑے آ
مہران ء روضی پیداک انت۔ بیچارگیں مہران پیر انت، بوشت کہ آپے کشین ء
دینگوں۔

ناگمان : واجہ وت رہگزی ء شاموتی راہا تیلانک بدیے۔ بہ لیتش من وت آہاناں
آپ پُر کنی دیں۔ آخر من ہم یکے ء کار ء بیائیں۔

دومی : واجہ توجہ وتی شرّی گوٹھے۔

اولی : ہاں دگہ اے راہے سراپدا کہ بیچ اے چاہے سرا ڈول نہ بوتگ۔ ہر کس
ء پہ بغض جنجال ء آپ کشیتگ۔ نہ زانیں ای سال ء ترا خدا چونیا گمارتا کہ ادا
ڈولے مارا رسیتگ (اولی) خدا ہاوتی مسافرانی غم پر انت۔

ناگمان : بیشک کہ خدا ہاوتی مسافرانی خیال گور انت۔

(دوئیں روانت ء مہران ء روضی کاہنت)

روضی : بالک بوشت کہ چداں کنڈی چانیمگ ء مان تراں۔

مہران : بلے بروان باری۔ ادا سرندہ ء آست۔

روضی : ہاں بابا۔ یک مردک ء اوشتاگ۔

مہران : شرّیں بلکیں چاہے سرا ڈول آست۔

ناگمان : بیات دیماء، ڈول است۔ (پت ۽ چُک کابنت) بیادیمنی گوہار۔

مہران : منی چُک من دم بُرتگ ادا سا ہگ نیست من آئی ۽ چیراہہ ننندیں۔

ناگمان : منی واجہ آدیے کہور ۽ چیرا من رُپتگ ۽ صاف کتگ، بیا کہ من ترا آئی ۽ چیرا بریں ۽ نادینیں۔

(ناگمان مہران ۽ گریت دست ۽ کہور ۽ چیرا بارت ۽ نادینتیں)

مہران : منی چُک تئی نام کئے انت؟

ناگمان : واجہ نام ناگمان انت۔

مہران : تو کجے بلوچے اے؟

ناگمان : من کلا نچ ۽ بلوچے اوں۔

مہران : چہ ذات اے؟

ناگمان : سُنگر بلوچے اوں۔

مہران : کئی چُک ۽ نما سگے؟

ناگمان : من دادین ۽ چُک اوں۔

مہران : دادین ۽ دلوش کہ چیری کلا نچ ۽ نشنگ۔

ناگمان : جی منی واجہ۔

مہران : تئی پت کجا نیں؟

ناگمان : منی پت (وش و شکا) صد من حاک ۽ چیرا نیں۔ منایلہ دات۔

مہران : دادین نہ مُرتا، زندگیاں۔ آئی ۽ نام زندگیاں۔ آئی ۽ بیچ ناگمان زندگیاں۔
 ناگمان دادین ۽ چُک۔۔۔۔۔ ناگمان بیامن ترا گلایش کنی۔ تو دادین ۽ بوہ ۽
 کنے۔ (مہران ۽ ناگمان گلش پہ گلش بنت، مہران گریت) شکر صد شکر کہ من ترا
 دیست۔ دادین ۽ یک امانت گو من آست کہ آ امانت منی چمّانی روکیں۔
 روضی۔۔۔۔۔ ناگمان من مہران اوں، دادین یک دوستے، تئی پت ورنات۔ تو
 دو سال ۽ چُک ۽ اتے کہ تئی پت چہ جہل کولوہا درتک ۽ پہ کلاچ ۽ شت۔ ہمودا پہ
 ملک ۽ میراث زرت نشت۔ بلے منی جن ۽ لاپ پڑات۔ اے وقت ۽ کہ شت چہ
 من وعدہ زرت کہ اگاں تئی چُک جنک ۽ بوت تو منی چُک ۽ دشترانت۔ من نوں
 پیر ۽ عاجز اوں بیا کہ تربت ۽ بریں ۽ تو وتی امانت چہ من بزور۔ زندگی ۽ سرا
 بھروسہ نیست، شما ہر دو انوں رُستگ ۽ لائق ات۔

ناگمان : منی پت ۽ واجہ! آ امانت ۽ کہ منی پت ۽ گوں تو پہ منی واسطہ ایر کرتا،
 انشا اللہ من آ امانت ۽ زوریں۔ شما پیش کپے بروات۔ من کمک روچ ۽ گڈ کاہیں
 بلے منایشی ۽ بہ گوش کہ من تربت ۽ کجام شہرا بیابیں؟

مہران : ما تربت ۽ سری کہن ۽ ننداں۔ شر منی چُک خدائے میارے
 (روضی ۽ مہران روانت۔ ناگمان گوں رہگوزی ۽)

ناگمان : ہاں من مہران ۽ را وعدہ دات کہ من کمک روچ ۽ گڈ کاہیں وتی امانت ۽
 زوریں۔ من وتی ملک ۽ پہ کلاچ شتوں، وتی براساں چہ من بجا رگبت۔ تربت ۽
 شتوں، سری کہن ۽ گوں مہران ۽ دُچار کپتوں۔ سورگت، من ۽ روضی مرد ۽ جن
 بوتوں۔ بیست روچ ۽ گڈ مہران ہم مارا ایلہ دات۔

رہگوز : چوں؟ وتی ملک ء شُت؟

ناگمان : ہاں۔ بلے ہما ملک ء کہ پدامنے کڑ انیت۔

رہگوز : بڑکار۔

ناگمان : ہامین ہلاس بوت۔ ماوتی چن ء لانچ کُت کہ کلا نچ بریں۔ منامنی جنین

راضی ء گشت۔

رہگوز : پے گوشتے ترا؟

(ناگمان ء روضی ء گپ ء رپ)

روضی : من ء تو مرد ء جنیں۔ منی ء تئی درد ء دوا کیے۔ اول ء منا یک پتے است

ات۔ آخدا ء وتی مال کُت۔ من گون تو مروچی یک گپے جنی، ایش گپ من

زانی کہ وتی جا گہہ ء حرا ہیں بلے ترا ہم وتی بلوچی ء قسمیں انچو کہ من ایمانداری ء

گوں گپ جنیں، ہمیش راستی ء گون تو منی گپ ء سرا یقین بہ کن۔

ناگمان : روضی! ترا ایش بی خیال کنگ لوٹیت کہ تئی پس (پت) ء ترا بیست

سال ء پمّنی پت ء وعدہ ء منی واسطہ داشت۔ تو چوں من مروچی تئی گپانی سرا یقین

نہ کنیں۔ تئی پت ء ایمانداری منی دیمانت او تو ہما ایمانداریں پت ء چُک نئے؟

روضی : بعض انچیں گپ است کہ جنین آہان گوشگا چہ وتی آمہرگار کنت کہ مرد آئی

ء رادنت ء۔

ناگمان : روضی اے گمک مدّت ء ہمراہی ء چہ منا شرمی ء ایش جبر کپگ ء انت کہ

ہے ایمانداری ء تئی پت ء وتی دوست ء وعدہ ء راپور کُت۔ گوں ہے ایمانداری ء

تو تو ہم بحیثیت جنین گون من رو گائے۔ ایش ملک تربت انت، ادا مالدار حاکم
 نو کرے چا کر باز انت۔ تو یک زیبا نیں جنینے، من یک غریبیں مردے آل۔
 ادے جنین پُچھ پُوشاک کنت، تو ہم کسانیں، تئی دل ہم لوٹیت۔ بلے۔۔۔۔۔
 منی دست نہ رسیت۔ او۔۔۔۔۔ پدا مئے زندگی گون آوے زندگی ۽ یکجا گانہ بیت۔
 مروچی ما پہ ہاین برواری اتلگن۔ ہاین کہ ہلاس بیت پما کو (کوہ) ۽ ہما دار
 ڈونگر استاں۔ ما گوں وتی پساں یک بنین۔ مروچی اے کوہ ۽ باندا آ کوہ ۽۔۔۔۔۔
 چے گو شے؟

روضی : راست گو شے۔۔۔۔۔ بلے۔۔۔۔۔

ناگمان : چے۔۔۔۔۔ بلے۔۔۔۔۔

روضی : من ترسیں کہ چہ من تو بدگمان مہ بئے۔

ناگمان : ما شبا نگ ۽۔ تو وت ایشی ۽ شمر ترزانے کہ شپا نکانی جنین شپ ۽ روچ تن
 تنہا گوں وتی بزگل ۽ گون بنت، تو گڈاں من گوں تو چے ڈول بدگمان ہیں۔

روضی : ما پہ شہر ۽ مچکدگ ہے واسطہ کائیں کہ اے سئے نیں ماہاں وتی سال ۽
 تو شنگ ۽ ناہ (خرما) بہ چنیں۔ بلے تو یک مردے ۽، ایشی ۽ بے جبرے کہ سئے
 ماہاں برواریں جنین چے پیسیں مصیبت ۽ گوں وتی حج ۽ حفاظت ۽ کنت۔ باز منی
 وڑیں بد نصیبیں گوہارانی حج پہ چار دانگ ناہ قربان بیت۔ اگاں حج ۽ قربانی مہ
 دنت سر ہم داریں واجہ گڈاں آ بروارانی ہلک ۽ چہ ایش شہر ۽ مچکدگ ۽ چست
 کنت۔ ہاین کہ خدائی رحمت ۽ پیما غریب ۽ بڑکاراں کیت۔ منی گپ ۽ زورے
 تو من ترا گوشیں کہ من ۽ تو بریں وتی جا گہہ ۽، اے سال ۽ چاریں دانگیں ناہاں چہ

سرگوز۔ ناہ اے سال ء نہ وراں ، دیکے سال ء وراں بلے اگاں لُج ء گوازیناں تو دیکے سال ء پدانئیت۔

ناگمان : مروچی چہ مناشٹری ء جبرکیت کہ منے کوہی بلوچان ء شہری بلوچانی تہا باز فرق انت۔ اگاں شہر ء بلوچ منے کراکیت تو گوں عزت ء آئی ء جاگہہ دئیں۔ آئی ء خاطر ء پس ء کوش کنیں۔ آئی ء گوں ہر پیمیں امداد کنیں۔ ما کہ شہر ء رواں تو آمنے لُج ء رند ء کپنت۔ بہار گاہ ء منے ہنزکانی شیر نیمگ بستگ ، پنیر آبانی شد ء مُٹا پروشیت ء منے یک داگی ناہ کہ آئی ء ما چہ ناہ ء چنیں ، آمنے لُج ء برابر انت۔ او پدا ہم آگشت کہ ما انسان ء کوہ ء پہوال حیوان انت۔ پادا گدام ء لوڑین ، بُنڈکاں بند ، من اُشتر ء رہت کنیں۔

(ہر دور وانت)

ناگمان : (گوں رہگوزی ء) ما ہر دو جن ء مردسوار بوتان۔ دیماوتی تنک جہل کولواہ ء ء دومی شپ ء کہ ماں بہروکاں رستاں تو نیم شپ ء پنچ حرسوار گوں زہم کیت۔ منی سر احملہ کنت ، من پٹی بین کپیں۔ روضی ء پنچیں حرسوار برانت۔ من یک ماہے بیت کہ ادا گوں وتی ٹپاں کپتنگوں۔ منی ٹپ ہمکیاس انت کہ من ء وار نہ دیگ ء انت کہ من وتی قوم ء راج ء کرا بریں۔ وتی آوار ء پدا بہ جنیں۔ یک ماہ ء گڈ تو اولی مردے کہ من ترادیتگ۔ اگر من ء اے منی افارگ۔

رہگوز جنگلیان : بزات شرت کہ ایش حاکماں گوں بلوچاں اینکیاسیں زیادتی مہ کتیں بلے بلوچ تنی وتی نہ مُرتگاں۔ یک بلوچ ء مرگ یا چہ قوم ء گردگ چچ ء نہ انت۔ تئی راج ء قوم اگاں دُور انت تو چہ منی ء نزیکاں۔ پادا من تئی اُشتر ء رہت

کنیں۔ تراوتی ہلک ۽ بریں۔ وتی قوم ۽ مچ کنیں کوہستانی روئیں، بلوچاں حال
دیں، بلوچانی غیرت ۽ توارجیں۔ انشا اللہ پہ جنگ بلوچ ۽ حاکماں تہا آخری
جنگ بیت۔

ناگمان : منی برات تئی دل بڈیاں چہ وتی غم ۽ ٹپاں بے خیال کت۔ بلے منی
یک گپے گوش دار کہ تنی وتی کوہی بلوچان بلوچی غیرت استیں۔ شہری بلوچ کہ
گوں حاکماں نشنگ ۽ پادا تلگن، آہاں ہم ہماہانی راہ ۽ رہبند زرنگاں۔

جنگیان : منی برات! تئی سرا کپتگ تو نوں شہری بلوچاں زانگائے۔ من دیری
تاؤں آہاں وت شتر ترزانیں۔

(جنگیان ناگمان ۽ زوریت پہ وتی زیارت [ہلک] ۽۔)

جنگیان ناگمان ۽ وتی ہلک ۽ کاریت۔ وتی راج ۽ قوم ۽ مچ کنت ۽ ہرچی کہ کر ۽
گور ۽ بلوچ بنت آہم کایت۔ جنگیان پادکیت، برانز گپت ۽ گو شیت۔

جنگیان : براتاں مروچی نیں مچوکائی مارا ۽ شمارا یک گوستگیں یاد ۽ دیگ ۽ انت۔
شما اے چیز ۽ وت شتر ترزان ات کہ ما ۽ شما دراہ شو انگیں۔ چریشی چہ ساری باز
دیریں گپے کہ منے ملک ۽ دُڑ ڈونگاں مے رَمگان ۽ جت انت۔ مرچی اگاں منی
پس اش بُرتاں تو باندا تئی۔ ہرروچی نیں نقصان ۽ گڈ ماواہ ۽ زاری بوت انت۔
منے واہ ۽ زاری مارا یک نوکیں سبق دات۔ آ سبق چے ات؟ چارکی گریگا
(گریوگ ۽) شنبہ ۽ دل ۽ درد چست بُوت پرچہ کہ اگاں چارکی ۽ یک پس ۽
شنگ تو شنبہ ۽ دوپس۔ حالت ۽ مارا پیش داشت کہ چارک ۽ شنبہ اگاں مات ۽
پت ۽ جدائیں مردم انت، قوم ۽ خون کاروبار مہ کن انت، ہر دوکانی درد ۽ دور ہم

یک انت۔ حالت ۽ مارا نوکس راہ ۽ پیش داشت۔ آراہ جی ات کہ مروچیں پیم ۽
 مادراہ یک جاگہہ بوت انت۔ سواک گوں تیر ۽، بہادر گوں لٹ ۽، رسولک
 داس ۽ پاد آہت انت۔ دیما پھ ڈز ۽ ڈونگ آں۔ منے ہمت ورنہ، منے ورنہ یک،
 ما پھ دلیری ڈز ۽ ڈونگاں کشت۔ آہانی گساں آس دات۔ فتح ۽ گڈ ماوتی ملک ۽
 کماش ۽ وتی مستر کت ۽ آئی ۽ را ایش اختیار دات کہ منے تہا ہر پیمیں جنگ ۽
 داوا ۽ بیت تو آہانی فیصلہ بہ کن بلے ایشی ۽ یاد کن کہ اگاں تئی تہا ایمان داری نہ بوت
 تو ترا ۽ ڈونگاں ہچ فرق نہ بیت۔ پرچہ کہ اگاں ڈونگاں منے یک پس ۽ بُرتا، تو تو
 منے حق ۽ برے۔ پس ۽ دولت روت ۽ کیت بلے حق کہ یک گشتاں روت پدا آئی
 ۽ آہگ باز وقت لوٹیت۔

شبانک اگاں چہ شبانک انت تو آئی ۽ واسطہ اے سر پر بونگ ہم دیر نہ انت کہ
 اگاں آئی ۽ پس گرک ۽ پتار ۽ دیم ۽ بنیت کہ تو چہ پیم آئی ۽ چہ گرک ۽ دپ ۽ بلاس
 کنت۔ اگاں یک پس ۽ گار بہ بیت چہ پیم آئی ۽ در گجیت۔ ہے مثال منیگ ۽
 شمیگ زندگی ۽ گنت۔ مروچی خدادات ۽ ڈگار بُرتگ، زی ناگمان ۽ ج، پیری
 رمک ۽ جوہان۔ اگاں شبانک وتی پس ۽ پدا جنت توچی آوتی لے ڈگارے
 جوہانے پدا نہ جنت؟ ضرور جننے۔ پرچہ نہ جننے، وقتے کہ حاکم تئی زہم ۽ ساہگ ۽
 زندگ انت، تو آئی ۽ را ایش زانت نیست بلے تئی زہم ۽ ایش زانت بہ بیت کہ تئی
 وتی ج ۽ ڈگار سراحملہ بہ کنت؟ پادا وتی زہم ۽ وت پروش کہ وت وتی ج ۽ سراحملہ
 کت نکن۔ ایش پریشانی ۽ حیرانی ۽ گپ نہ انت۔ ہر روچ، ہر زمانہ، ہر وقت ۽
 گپ ۽ کہ قوم اگاں تباہ بوگ انت تو وتی دستاوت، نہ کہ دگر قومانی دست ۽۔
 قومانی تہا غدار ۽ قوم پروش باز بیت بلے قوم دوست ہمیشہ زیادہ نیست۔ ایشی ۽

چہ مارا ہمیش سبق رسگا انت کہ اگاں یک قوم دشمن ء یک قوم ء خراب کُت کنت تو چہ زیادہ قوم دوست قوم ء را آباد کُت نہ کنت۔

مروچی مئے دیما ایش مسئلہ انت کہ شاہی عیش خانہ تہا روضی ء عصمت خراب بوںگا انت۔ من گوشیں کہ اگاں روضی ء عصمت ء خراب بوںگا چہ قوم ء ہوش بیت تو اولیں مردم من بوتوں کہ پہ قوم ء شریئے واسطہ من وتی جنک ء عصمت را پیش کُت۔ روضی عصمت خرابی ء باوجود پدا ہم منی دیما پاک ء صافیں۔ روضی خرابی ء عصمت قوم ء عزت دواز کنگا انت۔ پادا کہ من بحیثیت یک جنین وتی عصمت قربانی دات، تو تو وتی خون ء قربانی دات نہ کئے۔ قوم ء زندگ بوںگے واسطہ عصمت ء خونانی قربانی لوٹیت۔

اے شبان بلوچ نوجوان کوہِ ڈناں پھل کشاں

(روضی منہ شاہی عیش خنہ)

سردار : (گوں وتی شان ء غلام ء توار کنت) داؤو؟ (غلامے نام) داؤو کجائے تو؟

داؤو : جی واجہ۔

سردار : بیاں چون توروضی ء آرت؟

داؤو : جی منی واجہ۔ غلام پداتئی کارمہ بیت۔

سردار : شاباش۔۔۔ شاباش۔۔۔ کجائیں۔

داؤو : واجہ بُن آئی ء راقلات تہا ہے کر ء بان ء دیم دات۔

سردار : شاباش مرحبا۔ قادو او قادو! بیا۔۔۔ (دگے غلامے ۽ تیار کنت)

قادو : جی واجہ۔ حاضر۔

سردار : بیا ادا گم بو۔

قادو : (کیت) بہ گوش منی واجہ۔

سردار : برو چہ انبار ۽ شش ناہ بیگم جنگی ۽ شش من دان غلہ دارو نادار بدے

(گوں دارو ۽ گپ کنت) وٹھے؟

دارو : غلام ۽ واسطہ تئی سا ہگ بازیں۔

سردار : کار ۽ شر کنگا ترا خدا جوڑکت ۽۔

سردار : تو چون شروش رنگ۔۔۔ من شنک اول۔

روضی : تف پرتئی مردی ۽۔ پہ یک جنین ۽ شنکے۔ مرد پہ زہم ۽ بر شنکینے زیب دنت۔

سردار : بس۔۔۔۔۔ (گوں دیم تہاری ۽) تو گون من گستاخی کنے۔ تو نہ زانے

کہ من کئے اول۔

روضی : من شر زانیں تو کئے؟

سردار : من کئے اول۔

روضی : تو یک حیوان یے۔ گوہارے لچ ۽ سراجملہ کنوک۔ جنکے عزت ۽ لٹوک۔

سردار : تو منی گوہار ۽ جنک نئے۔

روضی : اگاں رعیت حاکم ۽ چُک ۽ بڑا ت نہ انت توچی انت؟ من دگر مردیے جنین اوں۔ آمد تئی رعیتیں۔ رعیت ۽ جنین تئی جنکیں، تئی گوہار ہم۔ گوہار جنک بہ حیوان ۽ بیم بنت نہ پہ انسان ۽۔ تو بڈ ۽ بہ مرگوں وتی خصلت ۽۔

سردار : (گرن دیت گو شیت) جنین تو باز گستانے۔ من حاکم زادہ اوں۔ تو ۽ شامنی رعیت ۽۔ رعیت ۽ معنا او غلام ۽ معنا کیے۔ منے حاکم زادہ بانی خون ۽ شمشے خون یک جا گا چوشینگانہ جوشان۔

روضی : (گوں یک طنزیہ قہقہہ) سردار صاحب۔ تئی خیال ۽ ترا ڈورگار کت ۽۔ ترا آروچ یاد نہ انت کہ ہے رعیت ۽ زہان ۽ ترا ملک گیت ۽ دات۔ رعیت ۽ زہم تئی ساہگ، تو تاں روچ ۽ مروچی زہم ۽ دست ۽ کنگ ۽ نہ زانے۔ تئی کار جنینانی واسطہ شنک بونگیں۔

سردار : بس کن (حملہ کنت۔ گپانی تو اراں سردار جنین اُش کنت ۽ کیت) بیگم : شرم کن۔۔۔۔۔ حیا کن۔۔۔۔۔ مروچی رعیت ۽ جنگانہ حال گون تو ایش ایں۔ تو باندا روچ تئی سرا سختی نہ بیت تو کجام رعیت پرتئی واسطہ لانک ۽ بندیت۔ ترا وتی رعیت نچ ۽ پرواہ نہ بیت، تو باندا منی نچ ۽ واسطہ چچی زہم جنے۔

(داروغہ بہرام تچانی ۽ کیت)

بہرام : سردار۔ سردار۔۔۔۔۔ بلوچاں لشکر کشیگ۔۔۔۔۔ پیدا ک انت۔ سردار : بُرو میر حیدر ۽ گنگزار، میر حیاتان، میر محمد بہ گش ات کہ وتی راج تیار کن کہ بلوچاں فوج کش کتگ۔

بہرام : سردار آ کے زہیں روچ ء تئی ہمراہ بوتگ انت۔ آہان تئی ہرناز سگینگ۔
 بلے مروچی بلوچانی غیرت ء سوالیں۔ ایشانی کرا من ساری ء شتگوں۔ آپرتئی
 واسطہ نوں لاناک نہ بندانت۔

سردار : گڈاں۔

بہرام : مرگ کہ اے دم ء آدم کیت۔ سردار من ترا کہ گوشت کہ بلوچان ء تو پہ دل
 بڈی وتی کرا آورت ء کنے بلے تو گوشت کہ بلوچان ء ہمت نیست۔ بلوچان ء
 پت نیست۔ بلوچ ہچبریک جاگہ نہ بنت۔ من ترا گوشیں بلکیں وٹئی ء ہم گوشیں
 کہ آ قوم ء چست بوتگ ء ہچ دیر نہ بیت۔ کجام ہما قوم کہ بالکل انوں تئی چماں،
 ہچ ننیں۔ ہمیش ہچ نہ بوتگ کہ منی ء تئی دیما ہچ ننیں۔ تو یقین بزان کہ ہے ہچی آ
 قومے تھا ہے پیمیں جوش پیداک کنت کہ آ جوش درد ء وراک ہچی دیستے اشته۔
 ہمارو کیں اشکرات کہ پرانی چیراگارات۔ صرف یک گواتے ء کشگ لوٹیت۔ ہما
 آتش کوہ انت کہ صرف گرمی لوٹیت۔

(کُٹ ات)

بلوچی کسمانکائی کتاب

گوستگیں ہفتاد سال ء بلوچی ء بازیں کسمانک نبشتہ کنگ بوتگ۔
 چریشاں بازیں ماں اسٹیج ء پیشدارگ بوتگ انت۔ بازیڈیو ء ٹی وی ء ہم
 گوشدارینگ ء پیشدارگ بوتگ انت۔ بازیں رد ء بند دمیگ ء چھاپ بوتگ
 انت بلتے چوشیں بازیں کسمانکے است کہ انگت ء چھاپ نہ بوتگ انت باسداے
 پیسیں کسمانک کہ انگت ء کتابی دروشم ء چھاپ نہ بوتگ انت رد ء بند دمیگ ء
 چھاپ بہ بنت۔

کسمانک لبزانکی تھرے بلتے ایشی ء نویسوک باز کم انت۔ یک و ہدے
 بوتگ کہ کسمانک نویساں پہ ریڈیو ء ٹی وی ء کسمانک نبشتہ کنگ بلتے نوں اے
 دوداگاں آسرنہ انت داں الی ء کم بوتگ۔ کسمانکاں چاگردے ء ہما پہنات شون
 داگ انت کہ چماں اندیم انت۔ بلوچی ء ہما نبشتہ کاراں کہ وت کسمانک نبشتگ
 یا اے دگہ کسمانکارانی کسمانک یکجا کنگ ء چھاپ کنگ انت، ایش انت۔

(۱)

گچین (کسمانک)

ردء بند : اشیر عبدالقادر شاہوانی

اے کسمانکانی اولی کتاب انت کہ اشیر عبدالقادر شاہوانی ء ایندگہ کسمانکارانی کسمانک یکجا کتنگ ء بلوچی اکیڈمی ء 1993 ء چھاپ کتنگ۔ اے کتاب ء سرجم ء سینز. ده (13) کسمانک ہوار انت۔

گچین کسمانک ء محمد طاہر ء نبشتگیں آزمانک ء شاملو شاہو، کسمانک ء ڈرچ ء ہوار انت کہ اصل ء کسمانکے نہ انت۔

کتاب ء ہوار عطاشاد ء ”محراب خان شہید“، بشیر احمد بلوچ ء ”بی بگر ء گرانا ز“، امان اللہ گچگی ء ”مہرک“، میر عاقل خان مینگل ء ”لہ ء گرانا ز“، بلوچانی تاریخی داستان انت کہ کسمانک ء دروشم دنیگ بوتگ انت۔ میر عاقل خان مینگل ء بلوچانی کوہنیں کسہ ”چار مرد کہ زال ء بت اش ٹاہینت“ کسمانکی دروشم داتگ۔ اے کسمانک اول سراں 1838 ء منگوچر (منگہ چاہ) انوگیں خالق آباد ء سلٹج ء پیشدارگ بوتگ۔

داستان ء قصہ ہی کسمانکان ابید اے کتاب ء لہتیں چاگردی کسمانک ہم ہوار چوکہ ہڑب (عطاشاد)، دُر دانه (امان اللہ گچگی)، کیدگاں بانوری سرے گوپتہ (عبدالحکیم)، مہر ء جو ریں بدواہ (نصیر شاہین) ء تاک رتچ (غوث بخش صابر) چاگردی کسمانک انت۔ اے کتاب ء ہما کسمانک ہم ہوار کنگ بوتگ انت کہ ماں ریڈیو ء گوشدارینگ ء ٹی وی ء پیشدارگ بوتگ انت۔

(۲)

نگرہ دزنز

غوث بخش صابر

غوث بخش صابر ء ۱۹۹۶ء ۱۱ کسمانک ہوارانت۔
 اکیڈمی ء ۱۹۹۶ء چھاپ کتگ۔ کتاب ء ۱۱ کسمانک ہوارانت۔

i- مرک ء دمامو ii- کاریز iii- سرء سنگ iv- دل پہ گل ء

v- صدف ء زیر vi- تاک رتج vii- اُمیت پہ خدا

viii- گلزمین ء دیمپان ix- سرمچاریں بچک x- جو فہہ

گلزمین ء دیمپان یک لچھی کسمانکے (منظوم ڈرامہ) کہ پاکستان ء
 ہندوستان ء نیام ء جنگ ء پشدر ء نشتہ کنگ بوتگ۔ صدف ء زیر جان اسٹین بک ء
 ناول ”دی پرل“ ء زرتگیں بنی خیال ء چہرانت کہ بلوچی ء تڑینگ بوتگ۔ کاریز، دل پہ
 گل ء، سرء سنگ ء اُمیت پہ خدا چا گردی کسمانک انت۔

(۳)

گوہرءِ دُرپش

اختر ندیم/غوث بخش صابر

گوہرءِ دُرپش غوث بخش صابر ءِ اختر ندیم ءِ رد ءِ بند دا تگ۔ ایشی ءِ 13
کسمانک ہوار انت۔ بلوچی اکیڈمی ءِ اے کتاب 1996 ءِ چھاپ کتگ۔ امان اللہ
گجلی ءِ دُر دانہ، محمد ایوب بلوچ ءِ بینکر، عطا شاد ءِ سنٹ، نثار ءِ زر ءِ زر مہبشت نامداریں
کسمانک انت۔ رُوج تہار انت، عبدالحکیم بلوچ ءِ نبشتہ کتگ ءِ ایشی ءِ کسہ اسن ءِ کسمانک
'گھوسٹ (GHOST) ءِ زورگ بوتگ۔ دگہ یک کسمانکے باہوٹ ءِ نام ءِ انت کہ
منظور احمد جمالی ءِ نبشتہ کتگ ءِ منظور گجلی ءِ ایشی ءِ بلوچی ءِ رجانک کتگ۔ کتاب ءِ ہوار
دراہیں کسمانک چا گردی بن گپانی سرانہشتہ کنگ بوتگ انت۔

(۴)

انجیر ۽ پیل

عبدالخالق بلوچ

عبدالخالق بلوچ ۽ پھ ریڈیو ۽ ٹی وی ۽ بازیں کسمانک نبشته کنگ۔ اے
کسمانکانی کتاب بلوچی اکیڈمی ۱۹۹۶ء ۽ چاپ کنگ۔

درستی هفت (۷) کسمانک اے کتاب ۽ هوار کنگ بوتگ بلتے اے بلوچی
۽ دراج تریں کسمانکاں هوار آنت۔ چریشاں انجیر ۽ پیل، لب، ملام، روز، زر زوال،
کلمانٹ ۽ آروس، زندمان ۽ همروچی اڑ ۽ جنجالانی شوندا تی ۽ کن آنت۔

کتاب ۽ پیشگال ۽ واجه عبدالخالق ۽ کسمانک ۽ بابت ۽ نوشته کنگ که اے
کتاب ۽ گیشتر واناک ۽ پُرازشت کنت۔ پیشگال ۽ آئی ۽ کسمانک ۽ بچار، آئی دپتر
۽ بلوچی کسمانکانی بابت ۽ نبشته کنگ۔

(۵)

مهر آشوب

عبدالخالق بلوچ

مهر آشوب عبدالخالق ۽ دو ٹی وی کسمانک انت که بلوچی اکیڈمی ۱۹۹۶ء
چھاپ کنگ۔ اے دوئیں کسمانک مهر آشوب ۽ نوکیں نوبت ٹی وی ۽ هم شنگ کنگ
بوتگ انت۔

(۶)

ہوشام

اخترندیم/غوث بخش صابر

اے ردء بنددا تگلیں کتاب 1997ء بلوچی اکیڈمی ء چھاپ کتگ۔
 ایشی ء چارده (۱۴) کسمانک ہوار انت۔ امان اللہ گجگی ء ہوشام ء حمل ء جینند،
 عطاشاد ء ”کیا ء صدو“ ء ”گنج“، محمد ایوب بلوچ ء ”مہرک“، عبدالکریم بلوچ ء
 ”سوگند“، غوث بخش صابر ء ”صدف“ ء ”سسٹی پنوں“، نصیر شاہین ء ”دل ء غم“ ء
 ”میر ء دیوان“ ء ابیدمنیر احمد بادینی ء ”پروش“ ء نظام بلوچ ء ”چپ و راست“
 کسمانک مان انت۔ صدف جان اسٹین بک ء ناول انت کہ ایشی کسہ ء خیال ء
 راغوث بخش صابر ء کسمانک جوڑ کتگ۔

کتاب ء ہوار یک کسمانک ”لالا“ انت کہ امان اللہ گجگی ء نام ء چاپ
 بوتگ بلے اصل ء اے کسمانک عبدالحکیم بلوچ ء نبشتہ کتگ، چہ ردی ء امان اللہ
 گجگی ء نام نبشتہ انت۔ عبدالحکیم بلوچ وتی کتاب ’آس ء چہر‘ ء اے بابت ء نبشتہ
 کنت کہ لالا کسمانک من پہ ریڈیو ء نبشتہ کتگ بلے ہوشام کتاب ء چہ ردی ء
 امان اللہ گجگی ء نام ء چھاپ بوتگ۔

(۷)

آس ء چہر

حکیم بلوچ

آس ء چہر حکیم بلوچ ء آزمانک ء کسمانکافی کتاب انت۔ اے کتاب ء سرجم ء پنج کسمانک آس ء چہر، روج تہار انت، زر ء چول، لالاء کیلگاں بانوری سرے گوپتہ ہوار انت۔ اے کتاب بلوچی پبلیکیشنز کوئٹہ ء 2000 ء چھاپ کتگ۔

کسمانک آس ء چہر شیکسپیر ء ڈرامہ کنگ لیر (King Lear) ء بلوچی رجانک انت۔ کسمانک روج تہار انت ء حیال چہ اسن ء کسمانک گھوسٹ (Ghost) ء زورگ بوتگ۔

(۸)

میڈیا

ڈاکٹر فضل خالق

یوری پیڈیز ء نبشتہ کتگیں کسمانک 'میڈیا' ء بلوچی رجانک انت۔ اے کسمانک جیسن نامی مردے ء کسہ انت کہ بادشاہی چکے۔ ایشی ء رامیڈیا نامی جنکے ڈوک وارت کہ جادوگرے بیت۔ اے کسہ دراں ڈیہی، مہر ء نفرت، شاہی ماڑی ء مردمانی گر ء چیل ء ظلم ء بیرگیری ء باروا انت۔ بلوچی اکیڈمی ء اے کتاب ء را 2000 ء چاپ کتگ۔

(۹)

ڈرامہ

نصیر شاہین

کسمانک ء دپتر ء صنفانی باروانصیر شاہین ء کتاب انت۔ کتاب ء اولی
 چھاپ 1982ء ء دومی چھاپ 2014ء بلوچی اکیڈمی ء کنگ۔ اگاں ایشی ء را
 کتابک گوشگ بہ بیت داں رَد نہ بیت پرچکہ سرجم ء ایشی ء سی ء سئے (33) تاکدیم
 انت۔ کتاب ء کسمانکی تهرانی بابت ء تران کنگ بوتگ۔

(۱۰)

بُر تاپ

ڈاکٹر علی دوست بلوچ

ڈاکٹر علی دوست بلوچ ء ٹی وی کسمانکانی کتاب انت کہ 2004ء نوائے
 وطن پبلی کیشنز، کوئٹہ ء چھاپ بوتگ۔ کتاب ء اے کسمانک ہوار انت۔

1۔ رُنگ راہ 2۔ ابدمان 3۔ بُر تاپ 4۔ شیوار

5۔ رژن 6۔ پروش 7۔ ہیٹار 8۔ شک

(۱۱)

بیڈییلو۔۔ بیٹھوون

فریڈک نوین فاؤنڈیشن

بیٹھوون ۽ نبشتہ کتگیں اوپیرا انت۔ جرمنی ۽ سازند ۽ دمبورگ جنوک رژن
 پگر ۽ شیدائی بوتگ ۽ اے ڈرامہ ہے پشدر ۽ نبشتہ کنگ بوتگ۔ ایشی ۽ رافریدک
 نومن فاؤنڈیشن اسلام آباد ۽ چہ جرمن زبان ۽ بلوچی ۽ رجانک کنائینتگ ۽ 2010ء
 چھاپ بوتگ۔

(۱۲)

امپشی سرورزنالنت

منیر احمد بادینی

منیر احمد بادینی ۽ کسمانکانی کتاب انت۔ اے کتاب ۽ آئی ۽ سنے کسمانک 'امپشی سرورزن
 نالنت'، 'وہد ۽ چلشت'، 'تہاری آئی زور آوری' ہوار انت۔ ایشی ۽ رانیوکالج پبلی کیشنز
 کوئٹہ ۽ 2010ء چھاپ کتگ۔

بلوچی ۽ کسمانک نویس

بلوچی ۽ بازیں کسمانک نبشته بوتگ بلتے لہتیں کسمانک نویساں ابیدگہ کس ۽ ایوکا کسمانک ۽ پڑ ۽ کار نہ کتگ۔ بلوچی لبرانک ۽ بندات ۽ بہ گرتاں اے وہد ۽ لبرانتاں لبرانکی دراہیں تہراں کار کتگ بلتے لہتیں نبشته کار نامدار بوتگ انت کہ آئی ۽ پجار ایوکا ہما تہر ۽ بیت۔ چوکہ شرگداری ۽ پڑ ۽ کریم دشتی، شاعری ۽ عطاشاد، گدار ۽ منیر احمد بادی، تزن ۽ بچکند ۽ بیگ محمد بیگل، آزمانک ۽ پڑ ۽ ڈاکٹر ناگمان ۽ حنیف شریف ۽ رجائکاری ۽ پڑ ۽ ڈاکٹر بیزن بلوچ نامدار انت۔

کسمانک نویسی ۽ جہت ۽ بازیں نزوری است انت کہ چرہانی سبب ۽ مروچی کسمانک ایندگہ لبرانکی تہراں نزور ترانت۔ ابتداء کسمانک پہ ریڈیو ۽ نبشته کنگ بوتگ۔ آوہد ۽ بازیں کسمانک نبشته بوتگ بلتے اے کسمانک مروچی دست نہ کپ انت کہ کس ۽ ایشاناں پہازگ ۽ جہد نہ کتگ۔ ایوکا ہما کسمانک مارا دست کپتگ انت کہ آہان ۽ ریڈیو ۽ ٹی وی ۽ پد تاک، مہتا ک ۽ رد ۽ بندی کتاباں چھاپ کنگ بوتگ۔

صدیق شیدی، مراد آوارانی، محمد حسن تاج ۽ محمد علی ۽ ریڈیو ۽ بنداتی روچاں بازیں کسمانک نبشته کتگ کہ آہانی ریکارڈ نیست انت۔ مہتا کاں کسمانک ۽ نبشته کنگ ۽ دود 1956 ۽ شروع بوت ۽ پدا امان اللہ گلگی، اکبر بارکزئی، کریم

دستی، عطاشاد، عبدالحکیم بلوچ، غوث بخش صابر، بیگ محمد بلوچ، منیر احمد بادینی، ایوب بلوچ، عبدالحق بلوچ، ڈاکٹر طارق سخی، عطا اللہ قحطانی، ڈاکٹر فضل خالق، ڈاکٹر علی دوست ء دگہ بازیں لبرانتانی کسمانک چھاپ بوت انت۔

کسمانک نبشتہ کنوکانی لڑ دراج انت بلئے من ہما کسمانک نویسانی نوشتہ کتگیں کسمانکانی بارو نوشتہ کنگ لوٹاں کہ یا و آہاں بازیں کسمانک نبشتہ کتگ یا کسمانک ء چند و کم نبشتہ کتگ بلئے آ کسمانک تکنیک ء بن گپے ردا محکم ء گہتر لیکگ بنت۔

مراد آوارانی بلوچی لبرانک ء سری لبرانتاں ہوار انت۔ و ہدے چہ ریڈیو ء بلوچی مراگش ء پدا 1951 ء مہتاک اومان ء چھاپ ء شنگ ء کار بندات بوت گڑا محمد علی، محمد اسحاق شمیم ء صدیق شیدی ء ہمرائی ء مراد آوارانی ء کسمانک نبشتہ کت۔ اے کسمانک کہ ریڈیو ء شنگ بوتگ اتنت نوں دست کپگ ء نہ انت، بے گواہ انت۔ مراد آوارانی ء یک کسمانکے مارا دست کپتگ کہ آ ”شہناز“ انت کہ نامے در آورتگ ء ایشی ء را بلوچی ء اولی کسمانک لیکگ بیت۔ انچوش کہ من ساری ء گشتگ ات کہ مراد آوارانی ء ایندگہ کسمانک (جنوزام ء نثار) دست نہ کپتگ انت کہ آہانی نگد کنگ بہ بیت بلئے اے گپ الم انت کہ آ و ہدے ہرچ کسمانکے کہ نبشتہ کنگ بوتگ آپہ ریڈیو ء ضرورتانی پیلو کنگ ء نبشتہ بوتگ انت۔ اے گپ ء ہچ شک نیست کہ ”شہناز“ تکنیکی رنگ ء بلوچانی تاریخی کسہہ ء پشدر ء بے مٹیں کسمانکے ء بلوچی لبرانک ء ایشی ء بستار امتیاز علی تاج ء نبشتہ کتگیں ”انارکلی“ بیگ انت کہ نام آوری ء چہ درستاں باج بُرتگے۔

اکبر بارکزی بلوچی زبان زانتی ء شاعری ء مزین نامے۔ ”روح ء کئے کشت کنت“ آئی ء شعری کتاب انت۔ بارکزی ء ”شلی“ ء ”اے مئے واجہانی کار انت“ ء نام ء دو کسمانک نبشتہ کتگ۔ اے کسمانک بنداتی کسمانکاں ہوار انت کہ اسٹیج ء ضرورتاں پیلو کنت۔ کسمانک ء بندات، ندرارگانی (Scene) گیشواری ء گپ ء ترانانی سادگی ہے کسمانکاں گندگ بیت۔ ہما کسمانک کہ من ء دست کپتگ انت آہانی رداشلی سی کسمانک انت کہ چھاپ بوتگ بلئے منی حیاں ء تکنیک ء رہند ء ردا اے شرّیں کسمانک انت۔ اے دوئیں کسمانک چاگرد ء جنین آدمانی زند ء اڑ ء ججالانی باروا انت۔

امان اللہ گچکی ء نبشتہ کتگیں کسمانک ہوشام، حمل جینبند، مہرک ء دردانہ انجیں کسمانک انت کہ ریڈیو ء پدمہتاک ء کتاباں چھاپ بوتگ انت۔ مہرک ء حمل جینبند تاریخی کسمانک انت کہ حمل کلمتی ء عزّت ء مہرک ء کسہانی پشدر ء نبشتہ کنگ بوتگ انت۔

عطاشاد ء پچار آئی ء شاعری انت بلئے بلوچی کسمانک نویسی ہماسرپ ء ہوار انت کہ آئی ء کسمانک پہ مقصد نبشتہ کتگ۔ آئی ء کسمانکاں بن گپ بلوچ ء راجی، چاگردی ء دودر بیدگ انت۔ شہید مہراب خان کسمانک مہراب خان ء گوں انگریزاں جنگ ء پشدر ء نبشتہ کنگ بوتگ۔ عطاء دگہ یک کسمانکے ’ہرب‘ ہم بلوچانی گوں انگریزاں جنگ ء کسہ انت۔ میا، دشنار ء گنج چاگردی جیڑہانی پشدر ء نبشتہ کنگ بوتگ۔ عطاشاد ء پہ ٹی وی ء نبشتہ کتگیں تاریخی کسمانک ”چاکر اعظم“ سک نامدار انت۔

غوث بخش صابرؔ لبزانک ء دراہیں تہراں چوکہ شاعری؁ کسبھی لبزانک
 ء رجائکاری کتگ۔ آئی ء کسمانک نوشتہ کتگ۔ غوث بخش صابر اولی کسمانکار
 انت کہ آئی ء کسمانکانی کتاب ”نگرہ دزنز“ چھاپ بوتگ۔ اے کتاب آئی ء پہ
 ریڈیو ء نیشنلگنیں کسمانک انت۔ آئی ء کسمانکاں ’گلزمین ء دیمپان‘، ’تاک رتج‘،
 ’کاریز‘، ’صدف ء زمیر‘ ء ’بالاج‘ نامدار انت ء کسمانکی رہبنداں پیلوکننت۔

کسمانک ء پڑ ء عبدالحالق بلوچ یک انجیں کردارے کہ آئی ء راسرجمی ء
 کسمانک نویس گوٹگ بوت کنت۔ آئی ء کسمانک نویسی ء بندات چہ کان لچ ء وانگ
 ء دؤر ء بندات کتگ۔ عبدالحالق بلوچ ء کسمانکانی دو کتاب ’انجیر ء پل‘ ء ’مہر ء آشوب‘
 چھاپ بوتگ انت۔ عبدالحالق نبشتہ کنت کہ آئی ء اولی ڈرامہ پہ ریڈیو ء ”سڈ ء بے
 سڈ“ ء نام ء ات۔ واجہ بشیر احمد بلوچ ہما و ہدا ریڈیو پاکستان کونٹہ ء کارمسٹر
 بوتگ۔ (بلوچ، 1996، تاکدیم 6)

عبدالحالق بلوچ ء کسمانکانی بن گپ بلوچ راج ء گم ء وٹھی؁ مہر ء جتانی؁
 وانگ ء زانگ ء ارزشت ء چاگرد ء ایندگہ سرحال انت۔ آئی ء ڈرامہ مہر آشوب ء
 بن گپ مہر ء وانگ ء حُب انت۔ دگہ یک کسمانکے ”انجیر ء پل“ ہم زہگانی
 وانگ ء باروا انت۔ ایندگہ کسمانکاں لب؁ روز؁ زر زوال ء کلمانٹ ء آروس
 چاگرد ء رواج گپتگیں بدیں دودانی باروا انت۔

عبدالحکیم بلوچ بلوچی لبزانک ء بنگلج کارانی سرپ ء ہوار انت۔
 رجائکاری ء شرگداری ء ابید آئی ء آزمانک ء کسمانک ہم نبشتہ کتگ۔ کتاب
 ”آس ء چہر“ ء آزمانکاں ابید آئی ء نبشتہ کتگیں پنچ ریڈیو کسمانک ہوار انت۔

آس ۽ چهر شيڪسپيئر ۽ ڪنگ ليئر ۽ رجانڪ انت۔ ٻه ڏاڙه ۽ چوٽول، وليم بئلايٽس ۽ نبشته ڪتگيں داستان انت که حکيم بلوچ ۽ ايشي ۽ ليکيه زرتگ۔ ايندگه کسمانڪ لاله ۽ ڪيڏاگان بانوري سرئ ڪوٽيه چاگردي بن گپاني باروانت۔

منير احمد بادي ۽ گدارنويسي ۽ نام در آڏرتگ بلئ آئي ۽ کسمانڪ هم نبشته ڪتگ۔ منير بادي ۽ کسمانڪاني ڪتابه ”امشي سرونز نالنت“ چهاپ بوتگ که آئي ۽ سئ ڪسمانڪ هو ارانت۔ دگه دو کسمانڪ ”تنگويں بچ“ ۽ ”يڪه توبه بکنت“ مهتاڪا چهاپ بوتگ انت۔ منير بادي ۽ کسمانڪ گيشتر غم ۽ اندوه ۽ بن گپاني سرانت۔

ايوب بلوچ ۽ بازيں کسمانڪ نبشته ڪتگ که ريڏيو ۽ ٽي ۽ شنگ بوتگ انت۔ چريشاں لهنتيں ماهتاڪ ۽ ڪتاباں چهاپ بوتگ انت۔ بنڪر، مهرڪ، آسيگ ۽ تاوڏشر ڪسمانڪ انت۔ ايوب بلوچ ۽ کسمانڪاں سادگي ۽ وصف موجودانت که آئي ۽ کسمانڪاں زيبناک ڪنت۔

ڏاکڻي دوست ۽ پھ ٽي وي ۽ بازيں کسمانڪ نبشته ڪتگ۔ ڏاکڻي دوست آزمانڪ نبشته ڪنت، رجانڪ ڪنت ۽ شاعري هم ڪنت۔ ڏاکڻي دوست ۽ کسمانڪاني باروا فضل مراد گشيت که:

”بلوچي ڏرامه ۽ تاريخ ۽ ڏاکڻي دوست بلوچ ۽ نام يڪ جو انيں گيشي يه زانگ بيت۔ ڏاکڻي ڏرامه يڪ تهاريں چاگردي ۽ رڙن ۽ برمش يه جوڙباں داں وتي چاروڪ ۽ ڪيت ۽ رس انت۔ آ

اے ہم زانت کہ وتی بن گپ ء چے وڑا ء چے پیم ء دیما بیاریت۔
 بن گپ ء حوالہ ء آ باز جذباتی این رجحانے ہم داریت بلئے وتی
 کارست آل یک ”لو پرو فائل“ ء تہا داریت ء شہ آیماں مہر ء محبت ء
 زبان ء چا گرد ء آڑ ء ججالانی سرا گپ ء تزان کنائینگ ء ہنر ء ہم
 سہی ء سر پدانت“۔ دوست، 2004، تا کہ دیم (F)

ڈاکٹر علی دوست ء نوشتہ کتگیں کسمانک رُنگ راہ، رژن، گونا پ ء
 برتاپ چا گردی زند ء آڑ ء ججالانی سر حالان انت۔

بلوچ کسمانک نویساں لہتیں انچیں نام ہم است انت کہ آہاں ارزشتی ء
 تلکنیکی دروشم ء شرّیں کسمانک نبشتہ کتگ۔ کریم دشتی، بیگ محمد بیگل، ڈاکٹر طارق
 سخی ء اکرم صاحب خان ہے سر پ ء ہوار انت کہ ایشاں کسمانک و کم نبشتہ کتگ
 بلئے بے دروریں کسمانک انت کہ بلوچی لبز انک ء بڑاہ انت۔

بلوچی ء جنین آدما میں لبز انتانی کرد لائق ء توسیپ انت۔ آزمانک ء
 شاعری ء تہراں بلوچ جنین آدماں وتی لبز انکی ازم منّا ریننگ۔ مہناز، سیمک،
 ہانی، گوہر ملک، سَمّی پرواز، ڈاکٹر زینت شناہ، عین عین دشتی، طاہرہ احساس جتک،
 عندلیب گچلی، صبیحہ کریم، مہلب بلوچ ء زاہدہ رئیس ء ابیدگہ بازیں لبز انت اے
 رم ء ہوار انت۔

پناہ بلوچ ”بلوچی ادب: ایک تاریخ۔ ایک تسلسل“ ء نبشتہ کنت کہ:

”بلوچ خواتین کا ادب کے میدان میں تعلق ظاہراً تو محدود نظر
 آتا ہے مگر بلوچی ادب کا مطالعہ کیا جائے تو ادب کے تحفظ اور

فروغ میں کلیدی کردار رہا ہے۔ بلکہ وہ بلوچی لوک ادب کی سرخیل رہی ہیں۔ وہ لوک ادب کی صنف لولی، ہالو، لیلرٹو، سپت، نازینک، سوت، کسہ میں تخلیق کار کا کردار ادا کرتی رہی ہیں۔ جدید ادب میں افسانہ نگاری، ناول نویسی، شاعری، تراجم، انشائیہ وغیرہ میں ان کی خدمات قابل ستائش ہیں۔ (بلوچ، 2016، تا کہیم 141)

آنسہ فوزیہ بلوچ ء کسمانک ”بڑاتانی تپاکی“ ء نام ء ماہتاک بلوچی ء 1996 ء چھاپ بوتگ ء مہتا کاں چھاپ بوتگیں اے اولی بلوچی کسمانک انت۔ عندلیب گچی آزمانک کاری ء پڑ ء نامدار انت بلتے آئی ء یک کسمانکے ”ہونانی ہار ء دیما“ 2013 ء چھاپ بوتگ۔ اے کسمانک ملک ء گچین کاری ء بلوچانی چاگرد ء جاورانی پشدر ء نبشتہ کنگ بوتگ۔

بلوچی کسمائکانی لڑ

(1956 تا 2018)

اے کتاب ۽ بندات ۽ بہ گرتاں 2018ء 142 ہما کسمائک یکجا ۽ ہوار
 انت کہ تا کبند ۽ ماہتا کاں چھاپ بوتگ انت۔ بازیں کسمائکانی نام چہ صبا
 دشتیاری ۽ کتاب بلوچی زبان ۽ لیزانک ۽ زرتگ۔ صبا دشتیاری ۽ بلوچی زبان ۽
 لیزانک ۽ 1997ء ۽ ساری چھاپ بوتگیں کسمائکانی لڑ داتگ۔ بازیں کسمائک
 کہ آوہد ۽ چھاپ بوتگ انت اے کتاب ۽ مان انت۔ ایشی ۽ ابید بازیں انچیں
 نبشتانک، آزمانک یا فیچر انت کہ کسمائک نہ انت آمن درکتگ انت۔ اے لڑ
 ۽ ریڈیو ۽ ٹی وی ۽ ہما کسمائک ہم مان انت کہ پدا ماہتا ک ۽ کتاباں چھاپ
 بوتگ انت۔

نمبر	کسمانک ۽ نام	کسمانکار	چھاپ ۽ سال	اداره
1	زانگ	ملا مراد علی	فروری 1956	ماہتاڪ اومان
2	عزم ۽ نہاں	فقیر محمد عنبر	فروری 1956	ماہتاڪ اومان
3	شلی	اکبر بارکزی	نومبر / 1956 جولائی اگست 78	ماہتاڪ بلوچی
4	شہناز	ماسٹر مراد آوارانی	جنوری 1957	ماہتاڪ اومان
5	سرور ۽ آس زرتہ	مولابخش گرانی	جنوری 1957	ماہتاڪ بلوچی
6	خراسان ۽ ڈنگ	ادیب یوسف زئی	جنوری 1957	ماہتاڪ اومان
7	رستم ۽ سہراب	حشر کاشمیری / ادیب یوسف زئی	فروری 1957	ماہتاڪ اومان
8	بلوچ مات	کریم دشتی	مارچ 1957 / 18 اکتوبر 1962 اپریل 1998	ماہتاڪ بلوچی کرکینک نوکیں دور
9	بغداد ۽ ڈر	حشر کاشمیری / ادیب یوسف زئی	اپریل 1957	ماہتاڪ اومان
10	اے مئے واجہانی کارانت	اکبر بارکزی	جون 1957 / ستمبر اکتوبر 78	ماہتاڪ بلوچی

11	رموشنگیں سنگت	عنایت اللہ قومی	دسمبر 1957	ماہتاک بلوچی
12	بلوچ ج	محمد عبداللہ	فروری 1958	ماہتاک اومان
13	دنیا بچکند گانت	نسیم دشتی	8 دسمبر 1962	نوکیں دور
14	شپانک	بے نام	ستمبر 1962	نوکیں دور
15	ہتم منی دل ۽ پاپار	اے آر۔ داد	نومبر 1962	ماہتاک بلوچی
16	ہساہگ	حاجی عبدالقیوم	دسمبر 1964	اولس
17	ظلم ۽ آدینک	محمد یعقوب	اکتوبر 1965	اولس
18	ہمراز	انور رومان / غوث صابر	فروری 1966	اولس
19	دلانی گل (دل ۽ گل)	غوث بخش صابر	مارچ 1966	اولس
20	فیصلہ	امیرجان مری	ستمبر 1966	اولس
21	سال پدو پیش	غوث بخش صابر	اکتوبر 1966	اولس
22	زرتہارانت	غوث بخش صابر	جنوری 1967	اولس
23	ڈگار ۽ واہند	نور الحسن	فروری 1967	اولس
24	مہرک	امان اللہ گجگی	اپریل 1967	اولس
25	میا	عطا شاد	مئی 1967	اولس

26	محراب خان شہید	عطا شاد	ستمبر 1967	اولس
27	دستونک	عطا شاد	نومبر / دسمبر 1967	اولس
28	دودزگو پار	اسماعیل ممتاز	نومبر / دسمبر 1967	اولس
29	میرء و تاک	محمد حنیف	جون 1968	اولس
30	زرناز	محمد عمر بلوچ	مئی / 1969 ستمبر - اکتوبر 1970	اولس / زمانہ
31	ہڑب	عطا شاد	اگست 1969 / مارچ 1979	زمانہ / اولس
32	لیاریء دروازگ	سرفراز سلیم بلوچ	نومبر / 1969 دسمبر / 1969 جنوری 1970 جنوری 1971	ماہتاک زمانہ
33	زرء چول	بٹلر نیٹس / عبدالحکیم بلوچ	مارچ 1970	اولس
34	نیون	بیگ محمد بیگل	جولائی 1970	اولس
35	آسء چہر	عبدالحکیم بلوچ	فروری 1971	اولس
36	روچ تہارانت	عبدالحکیم بلوچ	ستمبر 1972	زمانہ
37	اومان	نصیر شاہین	دسمبر 1972	اومان

38	جنز	نصیر احمد بلوچ	جون 1976	لہزاتک بلد
39	آسر	بیگ محمد بیگل	اپریل 1977	اولس
40	واہگ	نصیر احمد بلوچ	مئی 1977	بام
41	جانل	شہداد چاہسری	جون 1977	لہزاتک بلد
42	زہیر	منیر عیسیٰ	25 ستمبر 1977 - 14/18/28 اکتوبر 1977	ماہتاک زمانہ
43	بلوچستان ۽ نوکیں دور	عبدالرحمن بلوچ	نومبر / دسمبر 1977	اولس
44	دردانہ	امان اللہ گنجی	نومبر / دسمبر 1977	اولس
45	زہگ ۽ کوه	مجتبیٰ حسن	1978	تاک من پاکستانی آل
46	سومری	نصیر شاہین	مارچ 1978	اولس
47	تنگوین پچ	منیر احمد بادینی	جنوری / فروری 1979	ماہتاک بلوچی
48	کچلیں زند	بشام	اپریل 1979	ماہتاک بلوچی
49	ٹیکسی	آزاد جمالدینی	جون 1979	ماہتاک بلوچی
50	مہرک	غوث بخش صابر	جولائی / اگست 1979	ماہتاک بلوچی
51	من ۽ تو	بشام	ستمبر 1979	ماہتاک بلوچی
52	کلمانٹ ۽ امیت	منیر عیسیٰ	نومبر / دسمبر 1979 - اپریل 1985	ماہتاک بلوچی زمانہ

53	میر چا کرند	سلیم خان گلی / تاج محمد بلوچ	نومبر / دسمبر 1980	اولس
54	ناٹک	مولابخش مشاق	دسمبر 1980	سوغات
55	کرسی	سرفراز سلیم بلوچ	فروری 1981	ماہتاک بلوچی
56	آسیگ	ایوب بلوچ	مارچ 1981	ماہتاک زمانہ
57	ناسر پدی	رشید بلوچ	مئی 1981	ماہتاک بلوچی
58	مست و سَمُو	امان اللہ گنجی	اگست 1981 - ستمبر 1981	اولس
59	مہرک	ایوب بلوچ	فروری 1982	ماہتاک زمانہ
60	کیلگاں بانوری سرے گوپنگ	عبدالحکیم بلوچ	اگست 1982	اولس
61	ڈُڑے قانون	اسحاق بلوچ	اکتوبر 1982	سوغات
62	ایمانداری و مژ	رجانک: عطا بلوچ	جنوری 1983	سوغات
63	کلمانٹ	عطا اللہ قحطانی	فروری 1983 - اگست 1983 - 1985	سوغات کچ
64	کاروان	حبیب اللہ امیر	جون 1983	ماہتاک زمانہ
65	گیابان و قاضی	چا کر بلوچ	اگست 1983	ماہتاک زمانہ

66	مہرء آماج	اکرم صاحب خان	جون 1984 - جولائی 1984	اولس
67	عمر مارو	حبیب اللہ امیر	جون / جولائی 1984	سوغات
68	زردء ریدگ	ناکوداز بنی	جون / جولائی 1984	سوغات
69	کسب ء دندا	حبیب اللہ امیر	جون / جولائی 1985	سوغات
70	کوہنیں بیماری	عطا اللہ قحطانی	دسمبر 1985	سوغات
71	گردون	حبیب اللہ امیر	25 جون 1986	نوائے وطن
72	کرچکیں دامن	حبیب اللہ امیر	جولائی 1986	اولس
73	زرتہارانت	عطاشاد	جولائی 1986	کاروان
74	حمل جبیند کلمتی	امان اللہ گچگی	جولائی 1986 - جولائی 1992	ماہتاک بلوچی
75	ہوشام	امان اللہ گچگی	اکتوبر 1986 - اکتوبر 1990	ماہتاک بلوچی
76	کلدار ء لیب	حبیب اللہ امیر	جنوری 1987	سوغات
77	یکے توبہ بہ کنت	منیر احمد بادی بنی	اپریل 1987	ماہتاک بلوچی
78	ڈُڑ	یاسین سوز	جولائی 1987	سوغات

79	روگن رتگنت مس حا کاں	اشرف سر بازی	جنوری 1988	ماہتاک بلوچی
80	قائد اعظم بلوچستان	یوسف عزیز چنگی	فروری 1988	اوس
81	ساری ء نہ بوت تے سدک	ڈاکٹر ناگمان	ستمبر 1988	تپتان
82	میر قمبر	ڈاکٹر فضل خالق	9/16 اکتوبر 1988 - 2 جنوری 1989 - مئی 1990	نوائے وطن / ماہتاک بلوچی
83	پنجاب ہزار کلدار	رجانک: نذیر صوفی	دسمبر 1988	کاروان
84	ہیر وٹن	اے آرداد	1989	گوانک
85	بیگواہ	عبدالغنی نقش	مارچ 1989 - اپریل 1989 - مئی 89	بہار گاہ
86	گنوک	عطا اللہ قحطانی	ستمبر 1989	ماہتاک بلوچی
87	پروش وارنگلیں سوب	اسحاق محمود	ستمبر / اکتوبر 1989 - دسمبر 1989	بہار گاہ / کاروان
88	ناتوا میں واہگ	شریف واہگ	نومبر 1989	ماہتاک بلوچی
89	ناکو	ملک محمد طوقی	ستمبر 1990	ماہتاک بلوچی

ماہتاک بلوچی	دسمبر 1990	کریم دشتی	راست راست دروگ دروگ	90
ماہتاک بلوچی	جولائی 1991	بہرام گلجی	ہیروئنء کارپد	91
ماہتاک بلوچی	اگست 1991	اللہ بخش کرار	ملا نہ روٹ کوہء	92
سوغات	جنوری 1992	مصدق علی صابر	بغدادء دُز	93
بانگواہ	فروری 1992	طارق سخی	ٹھیکیدار	94
ماہتاک بلوچی	فروری 1992	باقر علی شاکر	راستیں کشک	95
ماہتاک بلوچی	جولائی 1992	عطا شاد	گنج	96
سوغات	ستمبر 1992	عطا اللہ مجاہد	کلدارء لنتیب	97
کچھ / زندمان	جنوری 1993 / مارچ 1993	طارق سخی	زر	98
ماہتاک بلوچی	فروری 1993	رحمت اللہ توصیف	مڑی پت	99
زندمان	فروری 1993	حنیف حمل	مہرگوں دیارء	100
ماہتاک بلوچی	فروری 1993	رحیم بخش شوہاز	بے مراد	101
ماہتاک بلوچی	مئی 1993	اللہ بخش کرار	قومء درد	102
زندمان	جولائی 1993	عطا اللہ قحطانی	دگہ چاگردے	103
زندمان	اگست 1993	ڈاکٹر طارق سخی	سئیں دود	104

زندمان	اکتوبر/نومبر 1993	ڈاکٹر طارق سخی	عدالت	105
آساپ	اپریل 1994	یوسف عزیز گجگی	شکرگالیں پازل	106
زندمان	اگست / ستمبر 1994	اسلم قادر	انجینئر	107
ماہتاک بلوچی	اکتوبر 1994	ڈاکٹر ناگمان	ناگمان ء سیرکدیگ بیت	108
ماہتاک بلوچی	فروری 1995	ڈاکٹر طارق سخی	طارق پرچا سورنہ کنت	109
چاگرد	فروری 1996	ایوب بلوچ	بنگر	110
چراگ	فروری 1996	میر خیر محمد بلوچ	بی اے ء چکاس	111
چراگ	فروری 1996 / جنوری 1997	ذاکر ظہیر	نازانتیں ڈاکٹر	112
ماہتاک بلوچی	نومبر 1996	مص آرات	شاعر ء ارواح	113
ماہتاک بلوچی	اپریل 1996	آنسہ فوزیہ بلوچ	براتانی --- تپاکی	114
آساپ	مئی / جون 1996	باقر علی شاکر	واہگانی خون	115
زندمان	جولائی / اگست 1996	نذیر صوفی	دریگتیں	116
ماہتاک بلوچی	اگست 1996	ڈاکٹر فضل خالق	منے چے بیت؟	117
ماہتاک بلوچی	مئی 1997	عبدالغنی نقش	گر مار	118

نوائے وطن	4,6,7,11,15 17 نومبر 1997ء	حبیب اللہ امیر	گردون	119
کرکینک	اپریل 1998	کریم دشتی	بلوچ مات	120
نوکیں رژن	اپریل/مئی 1998	باقر علی شاکر	دینہ بوگ	121
چراگ	مئی/جولائی 1998	عارف دلشاد	دل ۽ گنگدام	122
صحاب	ستمبر 1998	سرور زہیر	عاقبت چون بیت	123
نوائے وطن	14, 17, 19, 24, 25 27, 29 مئی 1999	محمد یعقوب آزاد	شاتیں لوگ	124
نوائے وطن	18, 23, 24, 26, 29 نومبر 4 دسمبر 1999	عابد عبدالحمید و شبودی	زانت پہ مالداري نذانت	125
نوائے وطن	15, 16, 17, 20 8, 19 جنوری 2000	-----	میر قمبر	126
روح	مارچ/اگست 2000	اکرم صاحب خان	قربانی	127
بلوچی لہزائک	نومبر 2000	اکرم صاحب خان	لہزائکی نادراہ	128
سے ماہی درد	جون تا دسمبر 2002	البرٹ کامیو/رحمن مراد	کیلیگولا (Caligula)	129
ماہتاک بلوچی	نومبر 2002	عبدالغفور عباس	تروء نشار	130

131	دروگ ء آسر	حاصل نور	جنوری 2003	تاکبند باج
132	بے چارگیس یونس	نثار ابراہیم	مارچ 2004	ماہتاک بلوچی
133	ویرائیں زند	حاصل نور دشتی	2005/2004	ماہتاک سچکان
134	بدیں کار، بدیں آسر	زبیر مختار	فروری تا مئی 2007	سے ماہی دو مگ
135	نابو دیں زانتکار	استاد حیات شوکت	اکتوبر 1965	اولس
136	اسیلیں نک ء دارگ	طارق شاہ	جون 2010	ماہتاک بلوچی
137	ماہکانی ء گمان	لیڈی گرگیوری / میران داد	جنوری 2012	تاکبند ارجل
138	گڈی منزل	اکرم زاکر	جنوری / فروری / مارچ 2013	سے ماہی سگار کنڈ
139	سے گوہار	چیفوف / غوث بخش صابر	اپریل تا جولائی 2013	سے ماہی درد
140	ہیرجان ء گوں مئے وتی دگنیا	زہیر شفیق شاد	اپریل تا جون 2013	سے ماہی متاگ
141	زانت	عبدالغنی نقش	2018	تاکبند باج
142	جنک ء بیچ	ناگمان	2018	تاکبند باج

بلوچی فلم

(1975- 2018)

۱۲ - دیئی کسئی نہ بی	۱ - حمل ء ماہ گنج
۱۵ - تماشا	۲ - گل ء کندگ
۱۶ - کراچی مارا نہ ساچی	۳ - طنزگر
۱۷ - نا کو کمانڈو	۴ - وش ملے
۱۸ - چومہ کن شر نہ انت	۵ - اوپار
۱۹ - گاریں گزگ	۶ - آدینک
۲۰ - شیدک ء ہوٹل	۷ - کئے گنوکیں
۲۱ - کس کسئی نہ بی	۸ - نغن دُز
۲۲ - آستے آستے شربے	۹ - ٹوک ٹاری
۲۳ - نا کو دیئی	۱۰ - وش کند
۲۴ - دشتار	۱۱ - گورم
۲۵ - ٹیگانی ٹیک	۱۲ - کندگ نہ لوٹیت
	۱۳ - شیخ چلی

- ۲۶۔ جہد
۲۷۔ آدینک
۲۸۔ دبئیء مہمان
۲۹۔ گنجیں گوادر
۳۰۔ ارمان
۳۱۔ زہرہ کن زرگل
۳۲۔ تڑپ
۳۳۔ مہرک
۳۴۔ کاروان
۳۵۔ واہگ
۳۶۔ ہنڈاس
۳۷۔ راہ دربر
۳۸۔ بے وسی
۳۹۔ پنڈوک
۴۰۔ ریڈ فائل
۴۱۔ شیردز
۴۲۔ کارست
- ۴۳۔ شیرو
۴۴۔ یاگی
۴۵۔ سیاء وارث
۴۶۔ حانی شے مرد
۴۷۔ بیگواہ
۴۸۔ بزات
۴۹۔ پُشپد
۵۰۔ دل وار
۵۱۔ شومان
۵۲۔ بخیل
۵۳۔ لنشو
۵۴۔ زانت
۵۵۔ زراب
۵۶۔ پنڈوک
۵۷۔ بلوچستان ہوٹل
۵۸۔ سحر

۶۵۔ کوہنیں سنگت	۵۹۔ شہمات
۶۶۔ بالاچ	۶۰۔ لالچ
۶۷۔ سنگت	۶۱۔ میار
۶۸۔ گلی	۶۲۔ اشکند
۶۹۔ دزانڈیہہ	۶۳۔ شوہاز
۷۰۔ بے مراد	۶۴۔ دوگیست ء پنجاہ

ڈبنگ کتگیں فلم (Dubbing Movies)

۱۰۔ کنگ لیاری	۱۔ شعلے
۱۱۔ شیروک	۲۔ دادشاہ
۱۲۔ ماما مدوک	۳۔ پیشک
۱۳۔ ایرو پیرو	۴۔ رامور لایا
۱۴۔ شو باز	۵۔ ینگ لیاری
۱۵۔ بادشاہ	۶۔ پی کے
	۷۔ مسٹر شمبے
	۸۔ دہلی سپاری
	۹۔ لیاقت کارچ

آسمر

(Conclusion)

لبزانک ء رادوتھر ء گیشینگ بوگ، یلے شاعری ء دومی ردانک ء تھر۔ کسمانک قصہ لبزانک ء ہما تھرانت کہ گوں عمل ء تزان واہگانی درشانی ء کنت۔ کسمانک ء بند پتر ء بابت ء مدام ہے گوشگ بیت کہ اے چہ بنی آدم ء ازل ء گون ان۔ بزاں ایشی ء بندات گوں بنی آدم ء جند ء بندوک انت۔ انجو کہ کسہ انت، ہے کسہ کہ یک مردم ء گوشگ ء صداں گوشداشتگ بلے ہے کسہ ء رااگاں عملی دروشم ء کنگ ء پیشدارگ بہ بیت داں آ کسمانک بیت۔ کسمانک داستان، کردار، جبر، ساز ء زیمیل، کردارانی نیام ء گر ء چیل، آسمر ء خیال پہ مقصدے ء ماں اٹیج ء سرا پیشدارگ بیت۔

کسمانک ء کوہن تریں شاہدی کہ دپتر زانتان دست کپتگ انت آ یونان نیگ انت۔ ماں کسمانکاں یونان ء حاکم ء بادشاہانی کار ء کرد پیش دارگ بوگ انت۔ یونانیاں وتی حداہانی وشنودی ء چراہانی قہر ء رکینگ ء ناچ ء سوتی دیوان کتگ ء گوں کارستان آوانی توسیپ ء ساٹرا کتگ۔ چوناہا دراہیں راجانی کسمانک ء بندات چہ مذہبی رسم ء دوداں بوگ بلتے چو کہ بلوچی ء کسمانک ء دود دیراں پدرواج گپتگ پمیشا بلوچانی کسمانک مذہب ء نہ بلکن ء وتی چاگرد ء راج ء ہمگر نچ انت۔

مصرء کؤہن تریں کسما نک Aby Des انت۔ اے کسما نک مصرء
 باوند ”اوسیریس“ ء بیرانی ء وہدء اسٹیج ء پیش کنگ بوتگ ات۔ اے 535 پیش
 مسیح ء پیش کنگ بوتگ بلئے اسکا نی لیس ء کہ اولی کسما نکار گوٹگ بیت آئی ء
 کسما نک 490 پیش مسیح ء پیش کنگ بوتگ۔ جاپان ء کسما نک ء بندات چہ
 نوح تھیڑء 1270 ء بیت۔

پانزدہمی صدی ء پد کسما نک نویسی گوں نوکیں رہبند ء بن گپاں لبرانک
 ء یک بہرے ء جہت ء نبشتہ کنگ بوت۔ اے دور ء للی، پیل، مارلو، گرین کڈ
 وڑیں کسما نک نویس کسما نک ء را میان استمانی مقام ء سرکن انت۔ بلئے آ
 دیروی کہ کسما نک ء را شیکسپیڑء داتگ دگہ کس ء دات نہ کنگ ات۔ شیکسپیڑء
 کسما نک دنیا ء گیشتریں زبانان رجانک کنگ بوتگ انت۔ آئی ء گیشتریں
 کسما نک گوں تاریخی واقعاتاں نزکی کن انت ء داں روچ ء مروچی آئی نبشتگیں
 کسما نک پہ کسما نک نویساں درور ء رہشونی انت۔

نوزدہمی کرن ء کسما نک ء دودماں ایران ء ہندوستان ء بندات بوت۔
 فارسی، اردو، سندھی ء پدا پشتو، پنجابی ء براہوئی زبان ء کسما نک پیشدارگ ء
 بندات بوت۔ بلوچی ء کسما نک نویسی ء دور ہم چہ نوزدہمی کرن ء بندات بیت بلئے
 اگاں کسے بلوچانی دیوان ء مراگہاں کسہ گشی ء وڑ ء رہبنداں بہ تپاسیت گڈا بلوچی
 ء ایشی ء بنگلج سینزدہمی کرن ء میرجلال خان ء دور ء بیت۔ پرچکہ شپ پاسی ء کسہ
 گوٹگ ء کسہ گوشانی ہما کارستانی پیم ء تران کنگ، دست ء پادانی سرینگ ہم
 کسما نک تہراو پیرا ء نزکی کنت۔ بلوچی کسما نک ء بندات چہ امیرانی مجلس ء

دیواناں مسکرا باز ۽ ازم کارانی مہلوک ۽ وٹ کنگ ۽ ازم کاری بوتگ۔ اے ازم کار بلوچی کسمانکے اولی کردار انت۔

بلوچی ۽ اولی کسمانک کہ اسٹیج کنگ بوتگ 1838 ۽ مستونگ ۽ پیشدارگ بوتگ ۽ نبشتہ ہی رنگ ۽ اولی کسمانک ملا مراد ۽ ”زانگ“ انت کہ 1956 ۽ ماہتاک ”اومان“ ۽ چھاپ بوتگ۔ بازیں پولکاراں مراد آوارانی ۽ ”شہناز“ ۽ را اولی کسمانک گشتنگ کہ رد انت پرچکہ ’شہناز‘ کسمانک ماہتاک اومان ۽ 1957 ۽ چھاپ بوتگ ۽ ہے سال ۽ ماں کراچی ۽ اسٹیج ۽ پیشدارگ بوتگ۔ 1950 ۽ بہ گرتاں اے وہاں بلوچی ۽ بازیں کسمانک نبشتہ کنگ بوتگ۔ چریشاں گیشتر ماں ریڈیو ۽ ٹی وی ۽ پیش کنگ بوتگ انت۔ 1949 ۽ ریڈیو کراچی ۽ بلوچی مراگشانی بنداتی ۽ کسمانک اشکنا نینگ ۽ دود ہم شروع بوت۔

بلوچی ۽ براہ داریں تریں کسمانک ریڈیو کسمانکاں لیکگ بیت کہ آدور ۽ محمد علی بلوچ، اسحاق شمیم، حسن تاج، مراد آوارانی، صدیق بلوچ (صدیق شیدی)، بشیر احمد بلوچ ۽ کسمانک نبشتہ کنگ ات۔ چد ۽ بعد امان اللہ گجلی، کریم دشتی، عطا شاد ۽ غوث بخش صابر، عبدالحکیم بلوچ ۽ ایندگہ نام داریں ادیب، شاعر ۽ زانیکا راں اے ازم دیما بُرت ۽ انچیں کسمانک نبشتہ کت کہ بلوچی لبزانک ۽ بڑاہ انت۔ بلتے مدان مدان ۽ کسمانک ۽ معیار جہل کپت ۽ پدا ٹی وی ۽ واک دارانی ۽ پروڈیوسرانی بلوچی لبزانک ۽ دود ۽ ربیدگانی نابلدی ۽ سبب ۽ شتریں کسمانک ودی نہ بوت۔

انوکیس دورء کسمانک نویسی ۽ پڑاگاں حالیکہ انت گڈ ایشی ۽ مستریں سبب بلوچی تاک ۽ ماہتا کانی کمی، ٹی وی ۽ ریڈیو ۽ بلوچی کسمانکانی معیار ۽ جہلی ۽ ورنابانی گوں شارٹ فلم ۽ پڑء حب ناکی انت۔ چونابا فلم ہم کسمانک ۽ ایک تھرے ۽ اے پڑء شتریں ساچست دیما آہگ ۽ انت بلتے کسمانک کہ پرائی ۽ اسٹیجے بہ بیت، چاروک بہ بیت اے گوں فلم ۽ پیلو نہ بیت۔

فلم اسٹیجی کسمانک (تھیٹر) ۽ نوکیں دروشم انت کہ اودا بنی آدم ۽ ساچست ۽ ازم ۽ درشانی اسٹیج ۽ بدل ۽ کیمہ ۽ سکرین ۽ وسیلہ ۽ بیت۔ فلم سازی ۽ بنگلچہ امریکہ ۽ برطانیہ ۽ یکیں دورء بوتگ۔ 1889ء اولی برء سائنس زانت ایڈیسن ۽ ۽ برطانیہ ۽ ویلیئم فریسے ۽ فلم جوڑکت ۽ پیش داشت۔ بلوچی ۽ اولی فلم ”حمل ۽ مہہ گنج“ انت کہ 1975ء جوڑکنگ بوت۔

بلوچی لبرانک ۽ امر کساس پنچ صدسال ۽ گیش نہ انت۔ اے سالانی نیام ۽ بلوچاں گوں بازیں اڑ ۽ ججالاں پیڑ وارنگ بلتے بلوچانی جہد برجا انت ۽ آپہ وتی منزل ۽ گام جنان انت۔ ہے جاور گوں آئی ۽ لبرانک ۽ انت۔ بلوچی لبرانک گوں وتی چپ ۽ چاگرد ۽ راجانی لبرانک ۽ نزور ترانت ۽ کسانیں امرے ۽ واہند انت بلتے اے نیام ۽ لبرانک ۽ کجام ہم تھر ۽ ہرچی نبشتہ کنگ بوتگ یا ہرچ جہدے کنگ بوتگ آلائق ستانت۔

حقیقت ایش انت کہ بلوچی کسمانک ۽ باروا چوشیں پٹ ۽ پولی جہد دیما نیبتنگ کہ مردم پھر بہ بندیت۔ لہتیں نوشتانکاں ابید چیزے رد ۽ بندی کتاب چھاپ کنگ بوتگ کہ آہاں ایوکا ہما کسمانک ہوار انت کہ 1990ء ساری نبشتہ کنگ بوتگ انت۔ بلوچی کسمانک ۽ تب، آہانی بُن گپ، چاگرد ۽ مہلوک ۽ سرا

آہانی اثر ۽ انجیپن تاریخی رومی کہ پہ نازانتی رواج گپنگ انت، آہانی بارواکس ۽ نبشتہ نہ کنگ۔ سال 2000 ۽ بہ گرتا انوں (2019) براں گوستگیں بیست سال ۽ نیام ۽ بیست ۽ ہم کمتر کسما نک نبشتہ کنگ بوتگ۔ حالانکہ اے بیست سالانی نیام ۽ بازیں آزمانک، کسہی ۽ شعری کتاب چھاپ کنگ بوتگ۔

بازیں پولکاراں ”شہناز“ ۽ رابلوچی ۽ اولی کسما نک لیک اتگ۔ ہہ وڑابنداتی روچاں تاک ۽ ماہتا کاں انجیپن نبشتا نک کسما نک ۽ ڈرچ ۽ لیک بوتگ انت کہ اصل ۽ کسما نک نہ بوتگ انت۔ پہ درور عنایت اللہ قومی ۽ ”موسم بہار“ تلیکی حساب ۽ آزمانکے بلنے ایشی ۽ را کسما نک لیک بوتگ۔ ”زبان کواس“ یک نبشتا نکے بلنے ایشی ۽ کسما نک گشگ بوتگ۔ م۔ م۔ طاہر ۽ نبشتہ کنگیں آزمانک ”شاملو شاہو“ ہم کسما نک لیک بوتگ بلنے اے یک آزمانکے۔ ماہتا ک اومان ۽ فروری 1957 ۽ تاک ۽ محمد یوسف شوہار ۽ نبشتا نکے فیچر ۽ نام ۽ چھاپ بوتگ ۽ صبا دشتیاری ۽ بلوچی زبان ۽ لبرانک ۽ کسما نکانی لڑ ۽ ہوار کنگ۔ بلنے ایش کسما نکے نہ انت۔ دگہ بازیں کسما نک ایندگہ لبرانکی تہرانی نام (چوکہ آزمانک) ۽ چاپ کنگ بوتگ انت بلنے ایش کسما نک انت۔ عنبر پنجگوری ۽ کسما نک ”عزم ۽ نہاں“ ماہتا ک اومان ۽ فروری 1956 ۽ تاک ۽ افسانہ (آزمانک) ۽ نام ۽ چھاپ بوتگ۔

منی اے پٹ ۽ پول ۽ مقصد کیے ہمیش انت کہ بلوچی لبرانک ۽ کسما نک ۽ تہر ۽ چے حد ۽ کار کنگ بوتگ۔ چوکہ بلوچی شاعری انت، آزمانک انت یا کسہ گشی ۽ محکمیں وڑ ۽ رہبند است انت، کسما نک ۽ رہبند کجام دروشم ۽ منے

چاگردء اثر دارانت؟ اگاں کسمانک زندء گیگان انت گڈ ایشی ء بلوچ چاگردء آئی ء
دود ء رسمانی پہازگ ء چے کرد پیلو کتگ؟ بلوچی کسمانک ء ودی بوتگ ء دیروی
کنگ ء سبب چے انت؟ یا انوگیں دورء کجام اڑ ء جخال انت کہ ایشاں کسمانک
ء رانزور ترمینتگ؟ اے دراہیں جسست ء ایشانی جواب ء درگیجگ منی پٹ ء پول ء
مقصد بوتگ انت۔ چریشاں بازیں جستانی پسون اے کتاب ء نبشتہ کنگ ء دیما
آرگ ء جہدے کتگ بلتے انگت ء انچیں جسست است انت کہ آہانی جواب من در
گیتک نہ کتگ۔۔

کتابیات

(i) مکمل زرتگیں کتابانی لٹ

- 1- خالق، سنیا۔ 2017۔ نوڈشنز۔ کوئٹہ: بلوچی اکیڈمی
- 2- دشتی۔ جان محمد۔ 2017۔ بلوچی لبرل بلڈ (دومی چاپ)۔ کوئٹہ: بلوچی اکیڈمی
- 3- کڈن۔ جے اے۔ اے ڈکشنری آف لٹریری ٹرمز اینڈ لٹریری تھیوریز۔ فیمس پروڈکس پبلی کیشنز
- 4- پوری، فرمان فتح۔ 2014۔ اردو نثر کا فنی ارتقا۔ لاہور: الوقار پبلی کیشنز
- 5- بلوچ، عبدالصبور ڈاکٹر۔ 2016۔ بلوچی کسٹہ لبرل بلڈ (دومی چاپ)۔ کوئٹہ: بلوچی اکیڈمی
- 6- ہاشمی، رفیع الدین۔ 2016۔ اصناف ادب۔ لاہور: سنگ میل پبلی کیشنز
- 7- بلوچ، عبدالخالق۔ 1996۔ انجیئر پل۔ کوئٹہ: بلوچی اکیڈمی
- 8- سلیم، آغا خالد۔ 1982۔ سندھی ڈرامے کی صدی۔ ادارہ ثقافت پاکستان
- 9- جاوید، انعام الحق ڈاکٹر۔ 2016۔ ڈرامہ اور پنجابی ڈرامے کی تاریخ۔ لاہور: الفیصل ناشران
- 10- یسین، محمد ڈاکٹر۔ سال نادر۔ انگریزی ادب کی مختصر تاریخ۔ علی گڑھ: انجمن ترقی ہند اردو
- 11- کلیم، صدیق۔ 2010۔ شیکسپیئر۔ لاہور: مجلس ترقی ادب
- 12- کوثر، انعام الحق۔ 1994۔ بلوچستان میں اردو۔ اسلام آباد: مقتدرہ قومی زبان
- 13- قاضی، فضل الرحمن۔ 2011۔ بلوچستان میں اسٹیج ڈرامے کی روایت۔ اسلام آباد: نیشنل

14- خٹک، اجمل۔ 2014۔ پشتو ادب : ماضی و حال۔ کوئٹہ : پشتو اکیڈمی۔

15- صابر، ایوب۔ 2016۔ جدید پشتو ادب۔ متحدہ عرب امارات : دامارتو پشتو ادبی ٹولنہ

16- گل، خداداد پروفیسر۔ 2004۔ براہوئی ادبی سوسائٹی (ایک جائزہ)، کوئٹہ :
براہوئی ادبی سوسائٹی

17- براہوئی، عبدالرحمن ڈاکٹر۔ 2014۔ براہوئی زبان و ادب کی مختصر تاریخ۔ کوئٹہ :
براہوئی اکیڈمی

18- دشتی، نصیر ڈاکٹر۔ 2012۔ دی بلوچ اینڈ بلوچستان۔ نارٹھ امریکہ : ٹریفورڈ پبلی کیشنز

19- شاہوانی، عبدالقادر اثیر۔ 2001۔ بلوچی شاعریء درابیں دروشم۔ کوئٹہ : بلوچی اکیڈمی

20- رگام، شے۔ 2015۔ بادشاہِ حداد وندوت آت۔ کوئٹہ : بلوچی اکیڈمی

21- زہیر، عاصم۔ 2018۔ شملیں تانجو۔ کراچی : مستانگ فائڈیشن

22- شاد، شرف۔ 2017۔ لبرانک، در کسبھی لبرانک ء شعر۔ کوئٹہ : بلوچی اکیڈمی

23- شناہ، زینت ڈاکٹر۔ 2007۔ بلوچی ادب میں تنقید نگاری۔ کوئٹہ : بلوچی اکیڈمی

24- شاہوانی، عبدالقادر اثیر۔ 1993۔ گچین (کسمانک)۔ کوئٹہ : بلوچی اکیڈمی

25- طاہر، سہمی نغمانہ ڈاکٹر۔ 2006۔ بلوچستان میں ابلاغ عامہ۔ اسلام آباد : مقتدرہ قومی زبان

26- دہلوی، احمد دہلوی۔ 2018۔ ساقی (جاپان نمبر)۔ کراچی : راحیل پبلی کیشنز

27- صدیقی، ظہیر احمد ڈاکٹر۔ 2013۔ دین و ادب اور فکر و فن ایران میں۔ لاہور : تخلیقات

28- احمد، ظہور الدین ڈاکٹر۔ 1996۔ ایرانی ادب۔ اسلام آباد : مرکز تحقیقات فارسی ایران و

پاکستان

29- حسن، محمد شاہد ڈاکٹر۔ 1992۔ عوامی روایات اور اردو ڈرامہ۔ نئی دہلی : حسن پبلی کیشنز

30- خالق، شعیب۔ 2016۔ ٹی وی ڈرامہ کیسے لکھا جاتا ہے۔ اسلام آباد : اکادمی ادبیات

- 31- بلوچ، پناہ۔ 2016۔ بلوچی ادب (ایک تاریخ، ایک تسلسل)۔ کوئٹہ: بلوچی اکیڈمی
- 32- پرویز، نسرین۔ سال ندارد۔ پاکستان کا ٹیلیویشن ڈرامہ اور سماجی تبدیلیاں۔ کراچی: شعبہ ابلاغ عامہ، کراچی یونیورسٹی
- 33- سجاد، احمد سجاد۔ 2016۔ فلموں کی دنیا کے ایک سو گیارہ سال۔ کراچی: زینب پبلی کیشنز
- 34- کول، اومکار۔ سراج مسعود۔ سال ندارد۔ اردو اصناف (نظم و نثر) کی تدریس
- 35- نور، حمید بالاچ۔ 2017۔ گچین لبرزانک۔ کوئٹہ: نیو کالج پبلی کیشنز
- 36- دشتیاری، صبا۔ 2007۔ بلوچی زبان و لبرزانک۔ کراچی: سید ہاشمی ریفرنس لائبریری کتابچہ
- 37- مراد افضل۔ سال ندارد۔ براہوئی ڈرامے کے سماجی اثرات۔ کوئٹہ: شعبہ براہوئی، جامعہ بلوچستان
- 38- شاہین، نصیر۔ 2014۔ ڈرامہ (دومی چھاپ)۔ کوئٹہ: بلوچی اکیڈمی
- 39- بلوچ عبدالخالق۔ 1996۔ انجیئر پل۔ کوئٹہ: بلوچی اکیڈمی
- 40- شاہوانی عبدالقادر اشیر۔ 2012۔ بلوچی زبان و ادب (دومی چھاپ)۔ کوئٹہ: بلوچی اکیڈمی
- 41- بلوچ دوست علی ڈاکٹر۔ 2004۔ برتاپ۔ کوئٹہ: نوائے وطن پبلی کیشنز
- 42- بلوچ عبدالخالق۔ 1996۔ انجیئر پل۔ کوئٹہ: بلوچی اکیڈمی

چہ انٹرنیٹ و کمک زرتگلیں ویب سائٹ

Historyradio.org (1)

www.zeepedia.com (2)

www.baask.com (3)

http://www.historyworld.net(4)

(ii) مکمل زرتگیں تاک ۽ ماہتا کانی لڑ

- (1) ماہتا ک اومان کراچی
- (2) ماہتا ک بلوچی، کوئٹہ
- (3) ماہتا ک اولس
- (4) ماہتا ک سوغات
- (5) ماہتا ک بہار گاہ
- (6) ماہتا ک کاروان
- (7) تاک بند دژد
- (8) تاک بند سنخ
- (9) ماہتا ک بامسار
- (10) ماہتا ک باج
- (11) ماہتا ک بلوچی لیزانک
- (12) سے ماہی پیغام آشنا
- (13) سے ماہی پاکستانی ادبیات
- (14) بلوچستان ریویو، شعبہ بلوچستان اسٹڈی سینٹر بلوچستان یونیورسٹی، کوئٹہ
- (15) آدینک (تاک 9)۔ بلوچستان اکیڈمی، تربت
- (16) ہنسکین (4)۔ شعبہ بلوچی۔ بلوچستان یونیورسٹی کوئٹہ

(iii) کمک زرتگیں نبشتا نک آنی لڑ

- (1) ڈرامہ۔ پروفیسر صبا دشتیاری۔ ماہتاک زندمان، مارچ 1993
- (2) لیاری کی فلمی صنعت۔ سید بابر علی۔ ایکسپریس سنڈے۔ جون 2018
- (3) کسمانک ۽ بندات۔ دوست محمد رئیس۔ اولس دسمبر 1962
- (4) کسمانک ماں بلوچی۔ عطا شاد/ڈاکٹر فضل خالق۔ تاکبند سنج
- (5) بلوچی کسمانک نویسی ۽ رہبند۔ عبدالخالق بلوچ۔ ماہتاک بلوچی اکتو 1991
- (6) بلوچی کسمانک ۽ تاریخ۔ اشیر عبدالقادر شاہوانی۔ اولس، فروری/مارچ 1985
- (7) کسمانک۔ اے آر شہزاد۔ زندمان جون 1993
- (8) کسمانک ۽ بلوچی کسمانک ۽ بندات ۽ دیروی۔ یونس فیض۔ آدینک 9
- (9) بلوچی ڈرامہ ۽ بندات ۽ سرچنگ۔ ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ۔ ہنکین 2012
- (10) عطا شاد ۽ ریڈیائی کسمانک۔ ثریا بانو۔ ہنکین 2016
- (11) میر گل خان نصیر ۽ شاعری ۽ کسمانکی دروشم۔ رحیم بخش مہر ۽ دگہ۔ میری 2015
- (12) کوہنیں شاعری ۽ ڈرامہ۔ میر مٹھا خان مری۔ اولس مارچ/اپریل 1965
- (13) اردو ڈرامہ (مقالہ)۔ عابد حسین، شعبہ اردو، جامعہ بلوچستان کوئٹہ
- (14) بو طبقا۔ عزیز احمد/اے آرداد۔ سے ماہی دزد۔ گوادر
- (15) غوث بخش صابر ۽ کسمانک نویسی۔ نسرین گل/ثریا بانو، ہنکین تاک 9، 2017
- (16) بلوچی لبرانک ۽ رُدم۔ ڈاکٹر رمضان بامری/ڈاکٹر لیاقت سنی۔ ہنکین تاک 9، 2017